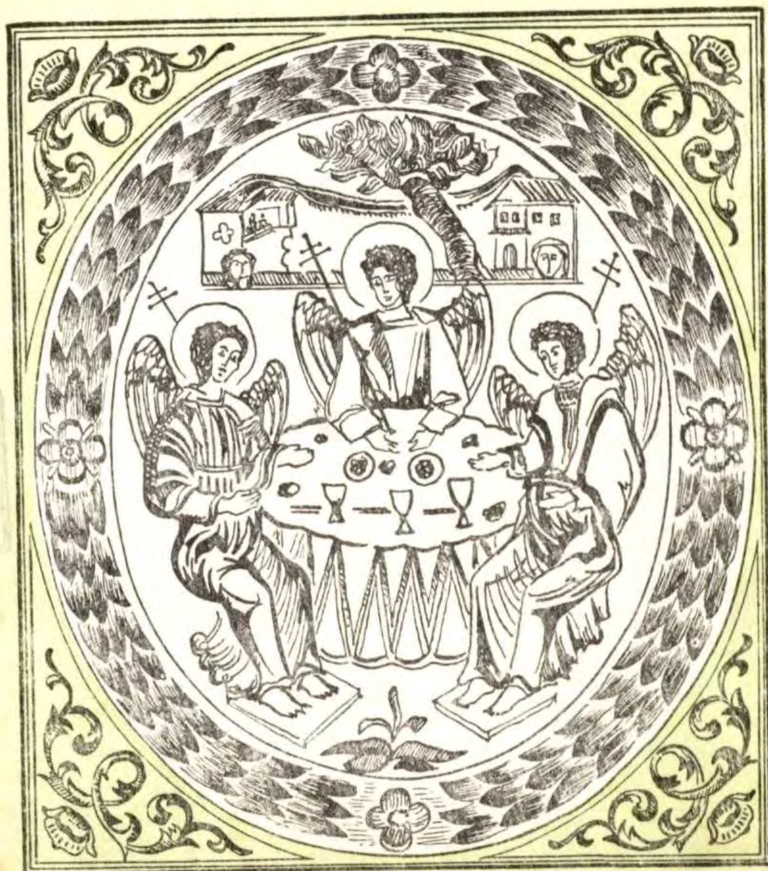

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

2 ex. 3

MARTIE—
APRILIE
1986
ANUL XXXI
SIBIU

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

STUDII ŞI ARTICOLE

DIN SFINŢII PĂRINŢI

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

VIAŢA BISERICEASCĂ

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI,
FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI
EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXXI, Nr. 2 MARTIE—APRILIE 1986

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

O NOUĂ ŞI STRĂLUCITĂ INIŢIATIVĂ DE PACE A ROMÂNIEI

Sub preşedinţia Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, preşedintele Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, a avut loc, vineri, 28 martie 1986, în sala Ateneului român, Plenara Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste.

Întrunirea Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste a avut ca scop analiza activităţii Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste pentru apărarea păcii şi securităţii popoarelor, pentru dezarmare şi, îndeosebi, pentru dezarmarea nucleară, pentru marcarea în Republica Socialistă România a Anului Internaţional al Păcii, subliniind încă o dată, cu acest prilej, importanţa pe care Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, poporul român, o acordă problemelor păcii, ale dezarmării — factori hotărîtori pentru existenţa vieţii pe planeta noastră.

În cadrul lucrărilor plenarei au luat cuvîntul mai mulţi delegaţi care prin alocuţiunile lor au dat glas dorinţei de pace, înţelegere şi colaborare a întregului popor român, voinţei sale ferme de a acţiona neclintit pentru înlăturarea pericolelor de război, pentru înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a dezarmării nucleare şi a militarizării Cosmosului, pentru instaurarea unui climat de destindere şi securitate, pentru o politică de largă conlucrare internaţională, avînd la bază principiile deplinei egalităţi în drepturi, respectului independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne ale altor state.

Plenara a dat expresie sentimentelor de profundă dragoste şi recunoştinţă pe care întreaga noastră naţiune le poartă Domnului Nicolae Ceauşescu, patriot înflăcărat, a cărui neobosită activitate a fost şi este consacrată idealurilor de independenţă şi progres ale poporului român şi care a făcut din cauza păcii cauza propriei sale vieţi.

Avînd loc în această perioadă în care se manifestă o puternică încordare în viaţa internaţională, cînd cursa înarmărilor a ajuns la niveluri fără precedent, iar războiul nuclear ameninţă mai mult ca oricînd viaţa pe Pămînt, plenara a scos în evidenţă necesitatea luptei unite a popoarelor, întăririi conlucrării tuturor forţelor progresiste, democratice în vederea opririi cursului periculos al evenimentelor spre confruntare militară, reluării acţiunilor de destindere, de pace şi de securitate. A fost apreciată ca deosebit de însemnată proclamarea de către Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite, pe baza unei rezoluţii la care România a fost coautoare, a anului 1986 ca An Internaţional al Păcii.

În încheierea dezbaterilor, participanţii la plenară au aprobat în unanimitate Programul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste privind acţiunile ce se vor desfăşura în România pentru apărarea păcii şi securităţii popoarelor, pentru dezarmare, în primul rînd pentru dezarmarea nucleară, pentru marcarea Anului Internaţional al Păcii.

Elaborat în spiritul indicaţiilor date de către Domnul preşedinte Nicolae Ceauşescu, programul evidenţiază că organizaţiile de masă şi obşteşti, celelalte organizaţii şi instituţii componente ale Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste vor acţiona cu toată hotărîrea, în cadrul Anului Internaţional al Păcii, pentru mobilizarea opiniei publice în vederea înlăturării pericolului unei catastrofe nucleare, pentru conlucrarea cu toate forţele realiste, iubitoare de pace, cu toate popoarele de pretutindeni pentru a pune capăt cursei înarmărilor, pentru încetarea tuturor experienţelor cu arma nucleară, eliminarea tuturor rachetelor cu

rază medie de acţiune din Europa şi de pe alte continente, pentru lichidarea tuturor armelor nucleare şi de distrugere în masă, pentru oprirea acţiunilor de militarizare a Cosmosului şi pentru încetarea manevrelor militare de ori ce fel.

Plenara a adoptat, de asemenea, Declaraţia-Apel a Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste din Republica Socialistă România adresată partidelor şi organizaţiilor democratice, guvernelor, tuturor popoarelor din ţările europene, din Statele Unite ale Americii şi Canada, de pe alte continente.

Lansată într-un moment în care încordarea internaţională s-a accentuat, iar cursa înarmărilor continuă să se desfăşoare vertiginos, Declaraţia-Apel a Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste se înscrie ca o nouă şi valoroasă contribuţie a României, personal a Domnului preşedinte Nicolae Ceauşescu, la apărarea intereselor vitale ale poporului român şi ale tuturor popoarelor lumii. Ideile şi stăruitoarele chemări care sînt cuprinse în acest document, sînt izvorîte din conştiinţa înaltei responsabilităţi a poporului nostru paşnic şi iubitor de dreptate, pentru soarta lumii, din dorinţa lui sinceră ca „Anul Internaţional al Păcii să răspundă pe deplin speranţelor şi aşteptărilor întregii omeniri de edificare a unui climat de pace şi colaborare între toate naţiunile".

Menită să fie solia de pace a celui mai larg Forum al democraţiei şi unităţii socialiste din ţara noastră, Declaraţia-Apel a Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste cuprinde vibrante şi mobilizatoare chemări la oprirea cursului periculos al înarmărilor nucleare, lichidării rachetelor cu rază medie de acţiune şi a armelor de distrugere în masă din Europa şi de pe alte continente, interzicerea experienţelor cu arma nucleară, oprirea militarizării Cosmosului, reducerea armamentelor clasice, lichidarea bazelor militare aflate pe teritoriile altor state, încetarea manevrelor militare de ori ce fel. Cheamă la intensificarea acţiunilor pentru crearea în Balcani, în nordul şi centrul Europei, în alte regiuni ale lumii a unor zone fără arme nucleare şi chimice, cerînd la impulsionarea procesului de edificare a securităţii şi colaborării în Europa, de făurire a unei Europe unite, a păcii şi a conlucrării fructuoase între toate ţările continentului, la creşterea rolului şi contribuţiei Organizaţiei Naţiunilor Unite la asigurarea păcii, la soluţionarea pe cale paşnică a diferendelor dintre state, fără a se recurge la forţă şi ameninţarea cu forţa, la apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale, la progresul şi prosperitatea tuturor popoarelor lumii. Prin Declaraţia-Apel Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste îşi exprimă hotărît convingerea că stă în puterea noastră, a popoarelor lumii, să facem totul să triumfe raţiunea şi înţelepciunea politică, să învingă dorinţa popoarelor de a trăi în pace, într-o lume fără arme şi fără războaie.

În încheierea lucrărilor plenarei a luat cuvîntul Domnul Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, preşedintele Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste.

Exprimînd profunda îngrijorare a poporului nostru în legătură cu unele fenomene negative din viaţa internaţională precum: continuarea în ritm intens a cursei înarmărilor, acumularea de noi arme nucleare, aşa-zise clasice, noua experienţă nucleară a S. U. A., conflictul din golful Sirta, continuarea acţiunilor militare dintre Irak şi Iran, situaţia îngrijorătoare din Orientul Mijlociu şi înrăutăţirea situaţiei economice a ţărilor în curs de dezvoltare, preşedintele ţării noastre a arătat că mai mult ca oricînd „se impune, ca o necesitate vitală, intensificarea luptei tuturor popoarelor, a forţelor realiste de pretutindeni, pentru dezarmare, în primul rînd pentru dezarmarea nucleară, pentru oprirea militarizării Cosmosului. Să acţionăm, de asemenea, pentru ca spaţiul cosmic să nu fie folosit în scopuri militare! Cosmosul trebuie să servească tuturor naţiunilor în scopuri paşnice! Şi aceasta considerăm că trebuie să fie unul din obiectivele Anului Internaţional al Păcii. Mai mult ca oricînd, este necesar să facem totul, să întărim solidaritatea şi colaborarea internaţională a tuturor celor cărora le este scumpă viaţa, pacea, pentru a pune capăt politicii de înarmări, a apăra dreptul vital, suprem al oamenilor la existenţă, la viaţă, la libertate, independenţă şi pace!" Hotărîrea Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste privind marcarea în patria noastră a Anului Internaţional al Păcii şi Apelul adoptat în unanimitate exprimă voinţa fermă a întregului nostru popor de a face totul pentru a-şi aduce, în continuare, contribuţia activă la triumful nobilelor idealuri ale păcii şi libertăţii, pentru a asigura condiţiile necesare fiecărui popor de a-şi

concentra mijloacele materiale și umane, de a pune minunatele cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în slujba progresului economic și social, a bunăstării și fericirii oamenilor."

Arătînd că în acest an poporul nostru a trecut la realizarea celui de-al 8-lea plan cincinal care vizează trecerea patriei noastre la un stadiu superior de dezvoltare, precum și faptul că și alte popoare au adoptat de asemenea planuri similare privind progresul și dezvoltarea lor, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu a subliniat că: „Viața, experiența demonstrează cu putere că realizările tuturor programelor de dezvoltare, inclusiv a planului nostru, a planurilor și programelor tuturor statelor — fie socialiste, fie nesocialiste, fie capitaliste dezvoltate, fie țări în curs de dezvoltare — nu se pot înfăptui decît în condiții de pace, punînd capăt uriașelor cheltuieli militare și îndreptînd forțele materiale și umane, cuceririle științei, spre dezvoltarea economico-socială. Iată de ce problemele păcii și dezarmării sînt indisolubil legate de asigurarea progresului, a dezvoltării, a bunăstării fiecărei națiuni." De aceea Domnia Sa a lansat de la tribuna plenarei, acest însuflețitor apel: „Ne adresăm tuturor statelor, tuturor guvernelor și șefilor de stat, tuturor națiunilor europene și întregii lumi să ne unim forțele, să acționăm cu un înalt spirit de răspundere față de popoarele noastre, față de popoarele întregii lumi, față de soarta planetei, a vieții de pe planeta noastră, să facem totul pentru a asigura triumful rațiunii, triumful păcii în întreaga lume!"

Cuvîntarea conducătorului țării noastre — strălucită expresie a voinței ferme de pace a poporului român — a fost întîmpinată cu deosebit entuziasm.

Între delegații care au luat cuvîntul la Plenară se afla și Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin Moisescu a cărui cuvîntare o prezentăm integral:

„Mult stimate Domnule președinte,
Onorată adunare,

Pacea a fost întotdeauna un element constitutiv al sufletului românesc, al concepției și practicii noastre de viață, în societate și în lume. În acest context, ea se simte înfrățită cu omenia, virtutea noastră strămoșească și podoaba sufletului românesc; aceasta cuprinde buna înțelegere și prietenia între oameni, ajutorarea și colaborarea, ospitalitatea și bunătatea. Și tot ceea ce caracterizează un om de omenie se reflectă în mod corespunzător în viața întregii națiuni.

Poporul nostru este un popor iubitor de pace. În trecut, el nu s-a lăsat niciodată ispitit de gînduri expansioniste, nici nu a pornit la luptă pentru cuceriri de teritorii care nu-i aparțineau. Întregul șir de lupte pe care au fost siliți să le poarte înaintașii noștri nu urmăreau decît apărarea propriului lor pămînt, apărarea „Moșiei", adică a teritoriului moștenit de la părinți, moși sau strămoși, precum și apărarea libertății, independenței și suveranității naționale. Iar în vremea de față el se dovedește profund angajat în marea mișcare mondială pentru apărarea păcii.

Îmbogățită în ultimele două decenii de ideile valoroase și îndrumările personale ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, activitatea externă a țării noastre s-a remarcat prin apeluri perseverente la rațiune prin propuneri concrete și inițiative bine apreciate de forurile internaționale. Domnul președinte al României s-a impus în conștiința lumii ca o mare personalitate politică, indisolubil legată de marile și nobilele cauze ale umanității, ca unul din cei mai de frunte militanți pentru pace, pentru o lume mai bună și mai dreaptă, pentru libertatea și independența popoarelor. Însăși proclamarea anului 1986 ca An Internațional al Păcii s-a bucurat de sprijinul direct din partea țării noastre, personal al președintelui României.

Distinsă adunare, activitatea oamenilor pentru apărarea păcii în lume nu este nouă. Se poate chiar spune că este permanentă. Roadele? Fără nici o îndoială, ele au fost binefăcătoare. Dacă pacea nu ar fi avut un suport permanent din partea oamenilor de bine, de-a lungul vremii, omenirea astăzi n-ar exista. Ea a știut să-și apere viața.

În adevăr, trăim vreme grea și primejdioasă. Să nu ne lăsăm însă cuprinși de pesimism, căzînd în deznădejde! Pacea, este adevărat, nu vine singură. Așa cum se spune deseori, pacea se cucerește. De aceea, activitatea pentru apărarea

păcii se cheamă lupta pentru pace. Este, desigur, luptă, dar o luptă bună, binefăcătoare, nobilă.

Menţionăm aici că, în ilustrarea politicii sale înţelepte de pace, nu de puţine ori, România, preşedintele ei au cerut cu argumente temeinice lichidarea blocurilor militare, încheierea de tratate de renunţare la forţă şi la ameninţarea cu forţa, asigurarea egalităţii popoarelor mici cu popoarele mari, dezarmarea generală şi totală. Aceste cereri, aparţinînd patriei noastre, ne aparţin şi nouă, ierarhie şi credincioşi ai cultelor din patria noastră.

În cadrul acţiunilor iniţiate de Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, bisericile noastre au avut o participare activă. Aş aminti doar cele trei adunări ale cultelor din România pentru dezarmare şi pace, care s-au bucurat de o largă participare internaţională şi de un larg ecou în rîndul bisericilor din celelalte ţări ale Europei şi organizaţiilor internaţionale religioase.

În trăirea noastră duhovnicească, noi ţinem în adevăr privirea aţintită spre înălţimile cerului, dar noi trăim acum, pe acest Pămînt. Bucuria de a trăi pe pămîntul patriei sale este adînc înrădăcinată în fiinţa tuturor popoarelor, a fiecărui om. Chiar marii apologeţi ai bucuriei vieţii duhovniceşti nu şovăiesc să-şi arate cinstirea pentru viaţa actuală. Ori cît de frumos şi atrăgător ar fi paradisul — spune un gînditor modern — omul caută să ajungă la el cît mai tîrziu. În acest context, strădaniile pentru apărarea vieţii capătă dimensiuni noi în gîndirea noastră teologică.

Mărturisindu-ne aceste gînduri nobile întru apărarea celui mai de preţ bun al nostru — pacea —, ne exprimăm totala aprobare faţă de Declaraţia-Apel a Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, faţă de Programul de acţiuni care urmează să se realizeze în cadrul Anului Internaţional al Păcii şi ne vom strădui din toate puterile pentru realizarea lui. Pentru că, într-un glas cu preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, zicem şi noi fără încetare, cu deplină convingere: „Trebuie făcut totul pentru apărarea dreptului sacru al popoarelor, al oamenilor la existenţă, la viaţă liberă şi demnă, la pace."

*

În zilele de 3—5 aprilie 1986, în prezenţa Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, s-au desfăşurat la Bucureşti, lucrările sesiunii a III-a a celei de-a IX-a legislaturi a Marii Adunări Naţionale.

Pe ordinea de zi au fost înscrise următoarele puncte:

1. Proiectul legii Planului naţional unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1986—1990.

2. Proiectul legii Planului de dezvoltare a agriculturii şi industriei alimentare a Republicii Socialiste România pe perioada 1986—1990.

3. Raportul Consiliului de Miniştri cu privire la îndeplinirea Planului naţional unic de dezvoltare economico-socială a ţării în trimestrul I/1986 şi măsurile pentru realizarea integrală a prevederilor planului pe anul 1986.

4. Proiectul legii privind retribuirea în acord global şi în acord direct a personalului muncitor.

5. Declaraţia Marii Adunări Naţionale cu privire la Anul Internaţional al Păcii.

6. Proiectul de legi pentru aprobarea documentelor cuprinzînd norme cu putere de lege emise de Consiliu de Stat după sesiunea a doua a Marii Adunări Naţionale.

În cea de a doua zi a lucrărilor Marii Adunări Naţionale, ordinea de zi a fost completată cu cel de-al 7-lea punct: Modificări în componenţa Consiliului de Stat.

Au avut loc dezbateri şi s-au adoptat hotărîri asupra punctelor 3, 4, 5 şi 7. Celelalte puncte înscrise pe ordinea de zi urmează să fie examinate de comisiile permanente de specialitate şi supuse dezbaterii Marii Adunări Naţionale şi în cadrul actualei sesiuni, data reluării lucrărilor în plen urmînd să fie anunţată.

Un moment de profund şi vibrant entuziasm patriotic l-a constituit adoptarea Declaraţiei Marii Adunări Naţionale a Republicii Socialiste România cu privire la Anul Internaţional al Păcii. Exprimînd dorinţa de pace a întregului popor român

şi răspunzînd însufleţitorului apel lansat de preşedintele ţării pentru intensificarea acţiunilor menite să ducă la instaurarea unui climat de pace, securitate şi colaborare, la înlăturarea pericolului unui război nuclear, Marea Adunare Naţională îşi reafirmă hotărîrea sa de a întări şi mai puternic conlucrarea cu toate statele lumii, cu guvernele, cu parlamentele şi forţele politice şi realiste de pretutindeni, pentru a determina trecerea de la declaraţii la fapte, pentru a se întreprinde paşi concreţi în direcţia înlăturării pericolului unei catastrofe nucleare, care ar însemna distrugerea vieţii pe Pămînt, a însăşi existenţei planetei noastre.

Cu legitimă mîndrie şi cu toată adeziunea Forul Legislativ al ţării a relevat contribuţia şi iniţiativele constructive ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu pentru oprirea cursului periculos al evenimentelor din viaţa internaţională şi pentru statornicirea unor relaţii noi, bazate pe dreptate şi egalitate între ţări şi popoare.

Într-o largă şi cuprinzătoare viziune de ansamblu Declaraţia Marii Adunări Naţionale a Republicii Sicialiste România cu privire la Anul Internaţional al Păcii se pronunţă pentru:

— încetarea amplasării de noi arme nucleare în Europa, eliminarea şi lichidarea rachetelor cu rază medie de acţiune de pe continent şi din alte zone ale lumii, oprirea acţiunilor vizînd extinderea cursei înarmărilor în spaţiul cosmic;

— realizarea unei înţelegeri privind oprirea experienţelor nucleare şi organizarea, în acest sens, a unei întîlniri la nivel înalt sovieto-americane;

— trecerea la elaborarea unui program complex de dezarmare generală, care, avînd în centrul său dezarmarea nucleară, să vizeze reducerea substanţială a tuturor armelor clasice, a efectivelor şi bugetelor militare, în primul rînd ale ţărilor puternic înarmate;

— adoptarea unor măsuri hotărîte de lichidare a tuturor bazelor militare de pe teritoriul altor state, retragerea trupelor străine în limitele teritoriului naţional, reducerea ponderii activităţilor militare ale N. A. T. O. şi Tratatului de la Varşovia, crearea condiţiilor pentru desfiinţarea lor concomitentă, încetarea manevrelor militare de mare anvergură, inclusiv a manevrelor militare în apele internaţionale, a demonstraţiilor de forţă la graniţele altor ţări;

— crearea de zone libere de arme nucleare şi chimice, transformarea Balcanilor într-o zonă lipsită de asemenea arme, fără baze militare străine.

Ţara noastră se pronunţă constant şi acţionează în mod concret pentru ca, în forurile multilaterale de negocieri de la Geneva, Stockholm şi Viena — consacrate dezarmării, creşterii încrederii şi securităţii pe continent şi în lume — să fie abordate, într-un spirit constructiv, toate propunerile avansate în vederea realizării unor măsuri concrete în domeniile acestea atît de vitale pentru asigurarea păcii şi colaborării. Nouă, membrilor forurilor legislative ale statelor lumii — se spune în Declaraţia Marii Adunări Naţionale — ne revine o imensă responsabilitate pentru a determina ca Anul Internaţional al Păcii să nu rămînă un an de declaraţii şi proclamaţii ci să marcheze un început efectiv spre dezarmare, spre încetarea confruntărilor şi trecerea la o politică nouă de făurire a unei lumi a păcii şi înţelegerii, fără arme şi fără războaie."

Cu această convingere Marea Adunare Naţională, poporul român vor acţiona în colaborare cu parlamentele tuturor statelor, cu toate naţiunile lumii, pentru ca anul 1986 să devină cu adevărat un An al Păcii care să deschidă calea spre destindere, colaborare şi înţelegere pe planeta noastră.

Slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române au primit cu vie satisfacţie şi totală adeziune noua iniţiativă de pace a României, personal a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, la adoptarea Declaraţiei, spunîndu-şi şi ea cuvîntul prin prezenţa la lucrări a întîiului ei stătător, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin Moisescu şi a Înalt Prea Sfinţitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

Biserica Ortodoxă Română, pe temeiul învăţăturii ei religioase şi pe experienţa ei de secole, se simte pe deplin integrată în viaţa, idealurile şi aspiraţiile credincioşilor ei, ale poporului român, străduindu-se să-şi aducă obolul ei atît pentru zidirea vieţii celei noi în ţară, cît şi pentru apărarea păcii în lume. Ea este deplin convinsă că pacea constituie condiţia firească a vieţii şi a progresului omenirii. De aceea Biserica este solidară cu întregul nostru popor şi ia parte la toate eforturile lui în lupta pentru apărarea păcii şi a vieţii pe planeta noastră.

Redacţia

LEGĂTURI CULTURAL-BISERICEŞTI ÎNTRE ROMÂNII ORTODOCŞI ŞI SAŞII LUTERANI DIN TRANSILVANIA PÎNĂ ÎN 1918

Împrejurările istorice au făcut ca în Transilvania să locuiască — alături de populaţia autohtonă românească — şi o populaţie săsească, adusă aici pe la mijlocul secolului al XII-lea din Flandra de pe valea rîului Mosella, din Luxemburg şi, mai la urmă, din Saxonia. Fiind aşezaţi în părţile Sibiului, Bistriţei, Braşovului şi Tîrnavelor, saşii au fost dăruiţi cu largi privilegii, în schimbul îndeplinirii unor obligaţii fiscale şi militare. Acest lucru le-a permis să ducă o viaţă liberă, să se organizeze din punct de vedere juridic, administrativ şi bisericesc, putînd să contribuie astfel la dezvoltarea economică a Transilvaniei.

La scurt timp după apariţia Reformei lui Luther, ideile acestuia au pătruns şi la saşii din Transilvania. Acest lucru a fost posibil datorită legăturilor stabilite prin studenţii şi negustorii saşi din Transilvania cu centrele comerciale, meşteşugăreşti şi culturale din Europa centrală şi apuseană, care favorizau achiziţiile de cărţi, inclusiv cele ale lui Luther. Tineretul săsesc, reîntorcîndu-se de la studii din Germania şi Elveţia, a propagat intens ideile Reformei în rîndurile populaţiei săseşti, cu deosebire în oraşele Sibiu şi Braşov, care au devenit principalele focare ale răspîndirii Reformei în Transilvania. Dar adevărata propagare a doctrinei luterane între saşii transilvăneni a făcut-o Johannes Honterus (1498—1549), prin tipărirea unor lucrări în tipografia înfiinţată de el la Braşov, militînd pentru extinderea ideilor Reformei în rîndurile întregii populaţii săseşti, — pînă atunci catolică — ceea ce s-a şi înfăptuit.

Paralel cu răspîndirea ideilor Reformei lui Luther între saşi, o mare parte dintre credincioşii catolici maghiari au aderat la calvinism, iar o parte mai mică la unitarianism, toate trei fiind recunoscute ca religii „recepte" — alături de cea catolică — de către Dieta Transilvaniei.

În faţa atîtor curente reformatoare care au circulat în Transilvania în acel timp, credincioşii români au rămas strîns legaţi de vechea lor credinţă ortodoxă, cunoscută îndeobşte sub numele de „legea românească". Biserica Ortodoxă a românilor din Transilvania, care formau majoritatea în această ţară, avea o situaţie cu totul deosebită faţă de Biserica Romano-Catolică şi apoi chiar faţă de confesiunile apărute în urma Reformei. Fiindcă românii din Transilvania erau lipsiţi de drepturi politice, toleraţi, obligaţi la o seamă de sarcini fiscale, îndeosebi prin legile feudale (Tripartitul lui Werböczi şi Approbatae et Compilatae Constitutiones), era firesc ca şi Biserica lor să fie tolerată. Iar Biserica ro-

mânească, nefiind recunoscută în constituţia feudală (medievală) a Transilvaniei, era firesc ca şi situaţia clerului ei — spre deosebire de cel catolic şi mai tîrziu şi de cel protestant — să nu difere prea mult de cea a credincioşilor.

Această legătură strînsă a preoţilor români cu credincioşii lor, i-a făcut pe cei din urmă să rămînă nereceptivi la ideile reformatoare. Ei nu aveau motive de nemulţumire faţă de Biserica lor, care era lipsită de moşii şi privilegii şi neapărată de legile feudale, — ca o consecinţă a lipsei de drepturi politice a românilor —, aşa cum aveau credincioşii saşi, maghiari şi secui — îndeosebi păturile burgheze în formare —, împotriva Bisericii romano-catolice, care deţinea moşii şi privilegii, fiind o forţă economică uneori mai puternică decît unele state, slăbite de pe urma războaielor şi a fărămiţării feudale.

Atitudinea noilor confesiuni din Transilvania faţă de Biserica românească şi faţă de clerul şi credincioşii ei a fost diferită. Astfel, calvinismul s-a dovedit că merge pe acelaşi drum pe care a mers şi catolicismul în secolele anterioare, în sensul că a început o acţiune prozelitistă printre credincioşii români ortodocşi, în secolul al XVI-lea şi mai ales în al XVII-lea, bucurîndu-se, în acţiunea sa, şi de sprijinul principilor Transilvaniei. Încercarea de creare a unei Biserici artificiale „româno-calvine" nu urmărea însă consolidarea Reformei, ci mai mult scopuri politice, mai precis despărţirea românilor ortodocşi de fraţii lor din Ţara Românească şi Moldova, scopul final fiind înstrăinarea lor ca neam.

Spre deosebire de calvini, saşii luterani nu urmăreau astfel de scopuri. De aceea, putem spune de la bun început, că urmărind istoria Bisericii ortodoxe româneşti din Transilvania şi a Bisericii evanghelice luterane săseşti de aici, observăm că atît clerul cît şi credincioşii au manifestat întotdeauna o atitudine de respect reciproc. Dacă în vechea istoriografie românească s-a vorbit de o „propagandă luterană" printre români, această teză azi nu se mai poate susţine. Saşii luterani nu aveau nici un interes în atragerea românilor la principiile Reformei. Dimpotrivă, ei erau interesaţi în menţinerea legăturilor economico-comerciale cu Ţara Românească şi Moldova, în care Ortodoxia era religia „oficială", căci tîrgurile de acolo erau principalele lor pieţe de desfacere. În plus, de atîtea ori domnitorii acestor ţări, ca şi vlădicii de acolo, făceau apel la meşteri saşi — recte luterani — din Braşov, Bistriţa şi Sibiu, pentru confecţionarea unor obiecte de cult pentru bisericile şi mănăstirile ctitorite de ei. Chiar şi azi se pot vedea în muzeele bisericeşti şi de stat din Moldova, Muntenia şi Oltenia piese muzeistice lucrate de meşteri saşi luterani din Transilvania. Atitudinea de respect şi preţuire a luteranilor faţă de Biserica românească şi de slujitorii ei rezultă şi din faptul că magistraţii oraşelor Sibiu şi Braşov foloseau în cancelariile lor preoţi români din oraşele respective sau din satele învecinate, fie în calitate de copişti ai scrisorilor şi actelor româneşti, fie ca interpreţi, fie ca soli la curţile domnitorilor de peste Carpaţi.

La rîndul lor, clerul şi credincioşii ortodocşi români din Transilvania era firesc să privească cu simpatie Biserica luterană, din moment ce aceasta nu făcea prozelitism printre români, cum făcuse Biserica romano-catolică şi chiar unele confesiuni născute din Reformă. De aceea saşii

luterani și românii ortodocși, care locuiau împreună în diferite orașe și sate în părțile Sibiului, Brașovului, Bistriței și pe Tîrnave, au trăit în raporturi frățești, ajutîndu-se și respectîndu-se reciproc, promovînd astfel un „ecumenism local“ într-o vreme cînd această noțiune nici nu era cunoscută.

Trecînd peste deosebirile de doctrină, cult și organizare existente între Bisericile noastre, în trecutul lor de patru veacuri și jumătate întîlnim numeroase semne ale trăirii unei vieți în spirit de adevărată frățietate creștină.

O consemnare a tuturor interferențelor culturale și bisericești româno-săsești pînă la începutul veacului nostru este greu de făcut, dat fiind numărul mare al acestora. De aceea, în cele ce urmează vom consemna doar cîteva din ele, stăruind asupra aportului clerului ortodox și luteran al celor două popoare la dezvoltarea acestor interferențe.

1. *Colaborarea românilor cu tipografiile săsești din Transilvania*

Cercetările mai noi au dovedit că prima tipografie din Transilvania a fost întemeiată la Sibiu în 1528, sau poate chiar mai înainte, de către Theobaldus Gryphius din Reutlingen. Acesta a avut ca discipol pe Lucas Trapoldner, care și-a deschis în Sibiu un atelier tipografic propriu. Dar aici funcționa și o secție româno-slavă, cu caractere cirilice, sub conducerea lui Filip Moldoveanul, menționat în actele Primăriei orașului Sibiu de peste 50 de ori, între anii 1521 și 1554. Acest cărturar român, trimis adeseori de magistratul Sibiului în misiuni diplomatice în Țara Românească, a tipărit la Sibiu un *Catehism românesc* în 1544, prima carte apărută în limba română (azi pierdut), un *Tetraevanghel slavon* în 1546 și un *Tetraevanghel slavo-român* în 1553 (prima carte tipărită și care s-a păstrat). În a doua jumătate a veacului al XVI-lea este bine cunoscută colaborarea dintre diaconul tipograf Coresi, originar din Tîrgoviște dar stabilit la Brașov, cu oficialitățile acestui oraș, în vederea tipăririi de cărți românești și slavone.

În secolul al XVII-lea românii au avut o tipografie proprie, în cadrul Mitropoliei din Alba Iulia, am putea spune „o instituție culturală cu caracter oficial“. Dar în 1701 ea și-a încetat activitatea, odată cu trecerea forțată a unei părți a clerului și credincioșilor la unirea cu Biserica Romei. Abia către mijlocul secolului al XVIII-lea, noua episcopie unită de la Blaj și-a putut înființa o tipografie proprie. Românii ortodocși, rămași fără tiparniță, au continuat să-și procure cărțile de cult necesare din marile centre tipografice din Țara Românească și Moldova, cum făcuseră, în largă măsură, și pînă atunci. Abia în 1770, cînd s-a înființat așa-numita „tipografie illirică din Viena“, condusă de Iosif Laurențiu Kurzbök, s-a permis și tipărirea de cărți de cult ortodoxe pentru românii din Transilvania. În 1795 ea a fost mutată la Buda, unde a lucrat și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Dar această tipografie nu putea satisface toate cerințele de carte ale românilor ortodocși din Transilvania. Din această pricină, episcopii ortodocși de la Sibiu au apelat adeseori la tipografii sași din Sibiu. Tradițiile tipografice ale lui T. Gryphius și L. Trapoldner au fost continuate

de familiile tipografilor Barth, Hochmeister, Closius, Filtsch, Krafft ș. a. Deși cei mai importanți tipoprafi transilvăneni din secolele XVIII—XIX au fost Martin Hochmeister — tatăl și fiul —, totuși ei au tipărit foarte puține cărți românești și acestea mai mult cu caracter laic. Tipografii prin excelență ai Bisericii ortodoxe românești din Transilvania au fost cei din familia Barth.

După doi Johann Barth, tatăl și fiul, în secolul al XVIII-lea, a urmat Peter Barth, din 1783, de numele căruia se leagă tipărirea mai multor lucrări în limba română: manuale școlare, lucrări teologice, cărți de cult, cărți de literatură populară (consemnăm, între altele, *Gramatica românească* a lui Radu Tempea, din 1797 și cartea *Legile firii sau filozofia cea lucrătoare*, tradusă de Samuil Micu după Baumeister, în 1800).[1]

După 1802, fiul său Johann, iar din 1833 ginerele acestuia, Georg Closius, vor acorda o și mai mare atenție tipăririi cărților românești. Pînă în 1850, în oficina lor s-au imprimat peste 60 ediții de cărți de cult ortodoxe, la care se adaugă lucrări teologice, manuale școlare, cărți populare, traduceri din literatura universală. De reținut că în această perioadă, în tipografia sibiană au apărut nu numai lucrări semnate de cărturari transilvăneni, ci și ale unora din Țara Românească. Așa au fost *Gramatica românească* a lui I. Heliade Rădulescu în 1828, *Gramatica românească* și alte manuale și traduceri ale lui Grigorie Pleșoianu în 1829, volume de versuri ale lui Anton Pann, sau traducerile din limba franceză ale profesorului Stanciu Căpățîneanu din Craiova: *Biblioteca învățătoare și plină de învățătură*, cuprinzînd traduceri din Pascal, Boileau, Voltaire, o *Mitologie pre limba românească*, precum și lucrarea lui Montesquieu *Mărimea romanilor sau Băgare de seamă asupra pricinilor înălțării și căderii lor* (Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence), toate în 1830. Nu este lipsit de interes să semnalăm faptul că în 1793 Peter Barth va scoate un *Cărindariu romănesc* (almanah), care a apărut — fără întrerupere —, timp de aproape 120 de ani pînă în 1911, editat de urmașii săi menționați mai sus.[2]

Tot în secolul al XIX-lea și-a desfășurat activitatea, de data aceasta la Brașov, tipograful și editorul de cărți și periodice *Johann Gött* (1810—1888), care nu aparținea însă populației săsești, ci era originar din Wehrheim, la nord de Frankfurt am Main, care a preluat vechea tipografie înființată cu trei secole în urmă de Honterus. În tipografia lui au apărut primele ziare germane și maghiare locale (*Siebenbürger Wochenblatt* 1836, cu adausul literar *Unterhaltungsblatt für Geist*, continuat de *Blätter für Geist* și *Erdély Hirlap*), precum și primele periodice românești din Transilvania: *Foaia Duminicii* (1837), *Foaia Literară* (1837) și *Gazeta de Transilvania* — care a avut o apariție de peste un veac — cu suplimentul *Foaia pentru minte, inimă și literatură*.[3]

1 Lista acestor tipărituri la Elena Dunăreanu și Aurelia Popa, *Cartea românească sibiană*, Sibiu, 1979, p. 17—87.

2 Elena Dunăreanu, *Calendarele românești sibiene*, Sibiu, 1970, p. 239—269.

3 Michael Kroner, *Johann Gött — ein Förderer des siebenbürgisch-sächsischen Schrifttums*, în *Neue Literatur*, XVIII, nr. 1—2, 1967, p. 124—130; *Carol Göllner, Confluențe spirituale*, în rev. *Transilvania*, nr. 4, 1972, p. 17—18.

Anul 1850 aduce o schimbare totală în istoria tiparului din Transilvania. La 27 august 1850 și-a început activitatea noua „*tipografie diecezană*" din Sibiu, înființată de episcopul — mai tîrziu mitropolitul — Andrei Șaguna, care își continuă activitatea, fără întrerupere, pînă azi. Începînd cu această dată, toate cărțile de cult și toate manualele școlare pentru învățămîntul elementar și mediu îndrumat de Biserica ortodoxă română vor fi tipărite numai aici. În tipografiile lui G. Closius, mai tîrziu W. Krafft, au continuat să apară unele lucrări cu caracter laic — originale sau traduceri din literatura universală.[4]

Nu este lipsit de interes să menționăm că în noua tipografie bisericească de la Sibiu au apărut și unele lucrări în limba germană sau traduceri din limba germană. De pildă, Gimnaziul confesional luteran Brukenthal își imprima *Anuarele* în tipografia diecezană ortodoxă, mulțumind de fiecare dată — într-o scurtă notă — episcopului (din 1864 mitropolitul) Andrei Șaguna.

Prezentînd pe scurt aceste interferențe de ordin tipografic, încheiem cu constatarea că tipografii sași din Transilvania — îndeosebi cei din familia Barth — au adus o contribuție valoroasă la răspîndirea lucrărilor în limba română — fie că este vorba de creații originale, fie traduceri din literatura europeană a vremii. Prin cele din urmă, s-a înlesnit accesul românilor la produsele culturale de mare circulație, acordîndu-se o atenție deosebită iluminismului german, dar și literaturii franceze și italiene.[5]

2. *Interesul cărturarilor sași pentru cunoașterea trecutului românilor din Transilvania*

Începînd cu preoții cronicari din veacul al XVI-lea (Thomas Bomel, Michael Sigler sau cei din familia Scherer-Oltard) sau cu brașoveanul Hieronymus Ostermayer († 1561), care a lăsat o operă valoroasă privitoare la români și de la cronicile murale săsești ale aceleiași perioade și pînă la istoricii sași de azi (Carol Göllner, Gustav Gündisch, Paul Philippi, Adolf Armbruster, Thomas Nägler ș. a.), cărturarii sași au manifestat un permanent interes pentru istoria, limba și cultura românilor transilvăneni. De pildă, cronicari ca pastorii *Simeon Massa* din Brașov (c. 1536—1605) sau *Marcu Fuchs* (1557—1619) din Feldioara și Brașov au prezentat în cronica lor — completată apoi de alții — evenimente petrecute în toate cele trei țări românești între anii 990 și 1619. Cel de al doilea a purtat chiar o corespondență cu marele patriarh ecumenic Ciril Lucaris, privind situația religioasă și socială a românilor transilvăneni.[6]

---

4 De pildă, *Enciclopedia română*, în trei volume, prima în cultura românească, lucrată din încredințarea și sub auspiciile Astrei, de către Cornel Diaconovici (1898, 1900 și 1904).

5 Problema a fost cercetată de Doina Nägler, *Aportul tipografilor sași din secolele XVII—XIX la aprofundarea relațiilor culturale româno-săsești*, în vol. *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, vol. II, București, 1981, p. 211—232.

6 Ioachim Crăciun și Aurora Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne — sec. XV—XVIII — privind istoria României*, București, 1963, p. 259; Vol. *Cărturari brașoveni, sec. XV—XX. Ghid bibliografic*, Brașov, 1972, p. 93 și 135.

Tot aşa *Martin Albrich* (1630—1694), pastor în Rîşnov, are o Cronică — păstrată fragmentar, pentru anii 1648—1659 — cu date despre cele trei ţări româneşti. Este interesant de subliniat faptul că el întreţine o corespondenţă cu iluministul şi istoricul muntean Constantin Cantacuzino Stolnicul, căruia i-a dedicat cartea *Disputatio theologica de invocatione Sanctorum* şi i-a trimis *Micul catehism* al lui Luther.[7] Mult mai complet şi mai bine informat este cronicarul *Georg Kraus* (1607—1679), cu studii la Strasbourg, Viena şi Padova, notar în Sighişoara, considerat cel mai însemnat cronicar sas al secolului al XVII-lea, cu informaţii de mare importanţă pentru istoria românească.[8]

În acelaşi secol au trăit umaniştii *Johann Tröster* († 1670) şi *Lörenz Töppelt* (Laurentius Toppeltinus, 1641—1670). Primul a tipărit la Nürnberg, în 1666, lucrarea: *Das Alt- und Neue Teutch Dacia*..., în care descrie originea, limba şi obiceiurile popoarelor din Transilvania, precizînd că românii — de origine romană — erau atît de numeroşi încît întreceau cu numărul pe maghiari şi saşi la un loc. L. Toppeltinus a scris o carte în limba latină, apărută la Lyon în 1667, sub titlul: *Origines et occasus Transylvanorum seu erutae nationes Transylvaniae, earumque ultimi temporis revolutiones, historica naratione breviter comprehensae* — cu referiri şi la istoria Moldovei şi Ţării Româneşti şi cu capitole speciale consacrate originii, limbii şi obiceiurilor popoarelor din Transilvania. A cunoscut o largă răspîndire în Europa, fiind cea mai citată lucrare săsească în istoriografia românească medievală. Între alţii, a fost utilizată de cronicarul moldovean Miron Costin la alcătuirea lucrării sale „De neamul moldovenilor".

La începutul secolului următor trebuie menţionat istoricul de reputaţie europeană *Martin Schmeizel* (1679—1747), originar din Braşov, profesor la Jena şi Halle, unde a predat ani în şir un curs de istoria Transilvaniei, primul de acest fel în apusul Europei, cu ştiri şi despre români, autor de lucrări tipărite în aceste două centre. Prin aceşti doi cărturari — Töppelt şi Schmeizel — românii încep să fie cunoscuţi în cercurile cărturăreşti ale Europei de atunci. În manuscris i-au rămas lucrări ca *De Scriptoribus Hungaricarum, Moldavicarum et Valachicarum* şi *De Wallchis — Romanorum reliquiis.*

Contemporanul său *Johann Filstich* (1684—1743), profesor şi rector al Gimnaziului din Braşov, este învăţatul sas care s-a ocupat cel mai mult cu istoria politică şi bisericească a românilor. În afară de o serie de dizertaţii cu teme de istorie românească, în 1728 începe să redacteze lucrarea *Tentamen Historiae Vallachicae,* prima monografie săsească consacrată românilor, în care subliniază romanitatea, vechimea şi continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii. Este primul cărturar sas care a tradus cronici româneşti în limba germană (Letopiseţul cantacuzinesc, Viaţa lui Constantin Brîncoveanu de Radu Greceanu), iar în limba

---

7 *Ibidem,* p. 16; I. Crăciun — A. Ilieş, *op. cit.,* p. 281—282.

8 O traducere a Cronicii lui a apărut sub titlul: *Cronica Transilvaniei 1608—1665,* trad. şi studiu introductiv de G. Duzinchievici şi E. Reus-Mîrza, Bucureşti, 1965, XXXIII+603 p.

latină traduce prima parte din „Istoria domnilor Țării Românești" a lui Radu Popescu.[9]

Tot în secolul al XVIII-lea, consemnăm alți doi istorici sași care s-au ocupat de români: *Georg Jeremias Haner* (1707—1777), profesor și *preot în Mediaș*, apoi episcop (superintendent) la Biertan, cu cercetări remarcabile în domeniul istoriei politice, bisericești și culturale a Transilvaniei și cu un material documentar imens (11 vol.), rămas inedit, care privea și pe români. Al doilea era *Martin Felmer* (1720—1767), profesor în Sibiu, apoi preot în Cisnădie, cu cercetări privind istoria sașilor și a românilor transilvăneni. Este al doilea istoric sas — după Filstich — care se ocupa cu predilecție de probleme legate de istoria românilor. El adoptă pentru prima oară termenul „România".

Continuînd bogatele tradiții din trecut, istoricii sași din veacul al XIX-lea își îndreaptă atenția cu și mai multă stăruință asupra istoriei românilor. Merită să fie subliniate contribuțiile deosebite ale preotului *Johann Michael Ackner* (1782—1862) din Gușterița, cu studii la Wittenberg și Göttingen, istoric al antichității și epigrafist, cu studii de aleasă ținută științifică privind Dacia antică, precum și o culegere de inscripții (în colaborare) intitulată: *Die römischen Inschriften in Dacien* (Wien, 1865, XXVII+247 p.).[10] În a doua jumătate a secolului consemnăm pe *Wilibald Stephan Teutschländer* (1837—1891), cu studii la Jena și Berlin, preot al comunității evanghelice-luterane din București (1865—1891), cu studii privind istoria capitalei României și o valoroasă lucrare despre domnia lui Mihai Viteazul, prin care a făcut cunoscută cercurilor de istorici din afara României figura acestui mare domnitor (*Michael der Tapfere. Ein Zeit- und Charakterbild aus der Geschichte Rumäniens*, Wien, 1879, XVI+255 p.).

Preotul istoric *Heinrich Wittstock* (1826—1901) din Cisnădie (1869—1901) s-a ocupat de istoria locurilor sale natale — Bistrița — dar și de relațiile acestora cu Moldova (*Die Stellung von Bistritz im Thronstreite zwischen Ferdinand I und Johann Zapolya und sein Verhältnis zu Peter, Fürsten der Moldau*, 1860).

Referiri la istoria românilor transilvăneni întîlnim și în lucrările renumiților istorici sași din acest secol *Georg Daniel Teutsch* (1817—1893), profesor și rector la Sighișoara, preot în Agnita și episcop din 1867, membru al mai multor academii și societăți științifice din străinătate și fiul său *Friedrich Teutsch* (1852—1933), preot în Șura Mare și Sibiu, iar din 1906 episcop, membru de onoare al Academiei Române și al altor societăți științifice de peste hotare, cărturar de mare prestigiu, cu lucrări de istorie politică, bisericească și culturală, *Friedrich Müller* (1828—1915), profesor în Sighișoara, preot în Nocrich și Sibiu, apoi episcop (1893—1906), cu lucrări de istoria culturii și istoria antică a Transilvaniei, *Karl Fabritius* (1826—1881), profesor și preot în Sibiu și Sighi-

9 Vezi Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*. Studiu introductiv, ediția textului și note de Adolf Armbruster, traducere de Radu Constantinescu, București, 1979, 301 p.. Johann Filstich, *Rumänische Chroniken* ..., ed. Adolf Armbruster, București, 1984, 498 p.

10 Vezi despre el: Volker Wollmann, *Johann Michael Ackner, Leben und Werk*, Cluj-Napoca, 1982, 284 p.+ilustr.

şoara, *Johannes Höchsmann* (1841—1905), profesor în Sighişoara, apoi preot în mai multe parohii, cu lucrări privind istoria politică şi culturală a veacurilor XVI—XVIII, *Georg Adolf Schuller* (1862—1939), profesor în Agnita, apoi preot în Laslea şi Seleuş, cu lucrări privind istoria politică a veacului al XVIII-lea şi alţii.[11]

3. *Cărturarii saşi şi folclorul românesc*

Alături de o serie de cărturari români din secolul trecut, antrenaţi în acţiunea de culegere şi valorificare a creaţiilor populare româneşti, s-au aflat şi oameni de cultură germani şi saşi din Banat şi Transilvania, care au stat sub înrîurirea directă a curentului umanist în forma promovată de fraţii Grimm. Cunoscînd limba română şi trăind între ţărani români, aceşti cărturari şi-au dat seama de bogăţia folclorului românesc, pe care au început să-l culeagă şi să-l studieze. Este un adevăr de necontestat că începuturile folcloristicii româneşti sînt legate nemijlocit de numele fraţilor *Schott*, care nu aparţineau însă populaţiei săseşti, ci erau originari din Stuttgart. *Arthur* (n. 1814), cu studii de agronomie, va funcţiona ca agronom în judeţul Caraş-Severin (1836—1841), apoi ca funcţionar în Oraviţa (1844—1850), avînd astfel prilejul să culeagă, pentru prima oară, 43 de naraţiuni româneşti, pe care le va publica împreună cu fratele său *Albert* (1809—1847), cu studii teologice şi filologice la Tübingen şi Berlin, într-un volum, apărut la Stuttgart şi Tübingen în 1845, sub titlul „*Walachische Märchen*" (XVI+384 p.). Celui din urmă îi aparţin introducerea şi un bogat comentariu în care înfăţişa originea latină a limbii şi a poporului român, un scurt istoric al românilor, o primă prezentare etnografico-folclorică a românilor. Basmele româneşti sînt comparate cu cele germane din colecţia fraţilor Grimm. A doua oară, Arthur Schott a cules 23 de naraţiuni româneşti, pe care le va publica în revista *Hausblätter* din Stuttgart, *Literatur und Kunst* din Viena şi *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* din Sibiu. Colecţia fraţilor Schott are meritul că este prima culegere de basme româneşti, dar şi cea mai cunoscută peste hotare, căci fiind publicată într-o limbă de circulaţie, ea a pus la îndemîna cercetătorilor străini o parte din comoara folclorului românesc, fiind citată şi azi de cercetătorii străini.[12]

---

11 Amănunte în *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, 1978, la istoricii respectivi şi mai ales la Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica, Cronicari români despre saşi — Românii în cronica săsească*, Bucureşti, 1980, 491 p., cu o bogată bibliografie.

12 *Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat. Märchen, Schwänpe, Sagen*, sub îngrijirea lui Rolf Wilhelm Brednich şi Ion Taloş, Bucureşti, 1971, 335 p. Despre activitatea lor: Al. Bistriţeanu, *Primii culegători de basme româneşti (Fraţii Schott, Obert, Kunisch)*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, V, 1956, p. 13—40; Ion Taloş, *Arthur Schott şi culegerile lui de poveşti româneşti*, în *Revista de folclor*, VIII, 1963, p. 156—165; Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 104—111; Iordan Datcu şi S. C. Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor*, Bucureşti, 1979, p. 464—466; Anca Goţia, *Preocupări ale cărturarilor germani din Banat şi Transilvania pentru folclorul românesc în secolul al XIX-lea*, în vol. *Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare ...*, p. 234—238.

În Transilvania, primul cărturar sas care a atras atenția străinătății asupra literaturii și poeziei populare românești a fost *Josef Marlin* (1824—1849), originar din Sebeș, care împreună cu *Friedrich Wilhelm Schuster* (1824—1914), originar tot din Sebeș, începuse o largă acțiune de culegere a folclorului românesc; a și tradus cîteva poezii lirice în periodice vieneze. A scris un roman despre *Horia*, cunoscutul conducător al răscoalei țărănești a românilor de acum 200 de ani, care a rămas în manuscris (apărut abia în 1958), în care descria cu multă simpatie răscoala. În romanul *Decebal* glorifica lupta eroică a dacilor, strămoșii poporului român, împotriva legiunilor romane conduse de Traian. Păcat că moartea prematură l-a împiedicat în acțiunile sale de valorificare a folclorului românesc și de emancipare a românilor transilvăneni pe care le urmărea.[13]

Contemporanul său, preotul *Martin Samuel Möckesch* (1813—1890) din Bungard, are meritul de a fi primul cărturar sas care a tradus versuri românești în limba germană. Astfel, în 1844 va publica în revista *Transilvania, Beiblatt zum Siebenbürger Boten*, două poezii populare, iar în 1851 publică la Sibiu o antologie de poezie românească — populară și cultă — sub titlul *Rumänische Dichtungen* cu 91 p. (a tradus din Antioh Cantemir, I. Heliade Rădulescu, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu). Traducerilor le-a alăturat — pentru autentificare — și textul românesc, pe care îl transcrie cu litere latine. Este interesant de menționat faptul că în ziarul Der Siebenbürger Boten, nr. 46 din 11 iunie 1844, se menționa că M. S. Möckesch recitase poezii românești în ședințele Societății Verein für siebenbürgische Landeskunde, din 3 iunie, „care a impresionat extrem de plăcut întreaga adunare".[14]

Johann Karl Schuller (1794—1865), erudit istoric și filolog, profesor și rector al Gimnaziului evanghelic din Sibiu, a publicat un volum intitulat sugestiv *Aus der Walachei. Rumänische Gedichte und Sprachwörter*, Sibiu, 1851, 55 p. (Din Țara Românească. Poezii și proverbe românești), în care apar și traduceri din poezia cultă (Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, I. Văcărescu ș. a.). Încurajat de buna primire a volumului, profesorul sas lansează un *Apel* în noua foaie a Episcopiei ortodoxe din Sibiu, *Telegraful Român* (an. I, nr. 13 din 14 februarie 1853), pentru stringerea de producții folclorice românești, pe care să le facă cunoscute publicului german. În anii următori, a și publicat unele culegeri în paginile acestui ziar. Tot aici i s-a publicat și un studiu asupra poeziei populare românești, „ca să vadă și cititorii noștri cît și cum se interesează străinii de noi și de ale noastre" (nr. 14, 15 și 16 din februarie 1855). În 1859 îi apare la Sibiu antologia *Rumänische Volkslieder* (XX+112 p.), cu 17 culegeri proprii sau primite de la profesorul Alexandru Șandor de la Institutul pedagogic ortodox român din Arad ori de la preotul Zaharia Boiu din Sibiu — și alte 63 de balade și cîntece selectate din

13 J. Marlin, în *Ausgewählte Schriften*, ed. de A. Konnerth, București, 1958; G. Bogdan-Duică, *Folcloristul saxo-român J. Marlin*, în *Convorbiri Literare*, an. 64, 1931, p. 208—212; O. Bîrlea, *op. cit.*, p. 111—112; A. Goția, *op. cit.*, p. 249—253.

14 Cf. vol. *Românii în periodicele germane din Transilvania (1841—1860)*, București, 1983, p. 202; Vezi despre el: J. Trausch, *Schriftsteller Lexikon*, II, Brașov, 1870, p. 436—438 și A. Goția, *op. cit.*, p. 246—249.

culegerile lui Vasile Alecsandri, Atanasie Marienescu, Anton Pann şi M. S. Möckesch. Volumul a fost elogios recenzat în reviste de specialitate din Transilvania, ca şi într-o scrisoare a lui Iacob Grimm. În chip deosebit subliniem faptul că ziarul Bisericii Ortodoxe româneşti din Transilvania, *Telegraful Român* (nr. din 1 septembrie 1860), a închinat lui J. K. Schuller o baladă, ca binemeritat omagiu „pentru arătarea poeziei populare române în limba germană".

Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că acest cărturar a scris şi studii speciale despre legendele populare (*Ueber einige merkwürdige Volkssagen der Rumänen*, Sibiu, 1857), despre balada Mănăstirea Argeşului (*Kloster Argisch, eine rumänische Volkssage*, Sibiu, 1858), şi altul despre colindele româneşti (*Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder*, Sibiu, 1860), „o încercare de a face cunoscută cititorului german natura colindelor româneşti", cum scria el însuşi. Se adaugă la acestea, studii şi articole privind latinitatea limbii române sau istoria poporului român. Pentru toate acţiunile sale prin care a făcut cunoscută istoria, cultura şi viaţa românească, Asociaţia Astra din Sibiu, întemeiată şi condusă un timp de episcopul Andrei Şaguna, l-a ales membru de onoare în 1863.[15]

Consemnăm apoi pe *Friedrich Wilhelm Schuster* din Sebeş (1824—1914), cu studii de Teologie şi Filosofie la Berlin, profesor în Sebeş (1847—1869), apoi preot în Orăştie (1869—1895), reprezentant de frunte al vieţii culturale din secolul trecut. El are meritul de a fi publicat prima colecţie de lirică populară săsească. Paralel cu acţiunea de adunare a folclorului săsesc, s-a dedicat şi culegerii de poezie populară românească: *Ueber das Walachische Volkslied. Mit einer Auswahl erläutern der Beispiele in Uebersetzung* (Despre cîntecul popular românesc, cu o culegere de cîntece ilustrative în traducere, Sibiu, 1862; are 68 de cîntece şi 10 balade, în anexe, din jurul Sebeşului).[16] Este a doua colecţie de poezie lirică populară românească din Transilvania după a preotului român Nicolae Pauletti (o parte din colecţia lui s-a pierdut în anii 1848—1849). Merită să fie subliniat faptul că Schuster a îndemnat şi pe elevii săi la acţiunea de culegere a cîntecelor populare.

Franz Oberth, fiu de preot din Tătîrlaua (1828—1908), cu studii de Teologie la Leipzig, profesor în Mediaş, apoi preot în Şoala, Valea Viilor şi Braşov, deputat în Dieta din Sibiu, conducător al Asociaţiei învăţămîntului german din Transilvania, redactor al revistei Schul- und Kirchenblatt, colaborator la numeroase reviste germane, a fost preocupat şi de folclorul românesc. El este autorul unei colecţii de 55 basme,

---

15 Vezi despre el: J. Trausch, *Schriftsteller Lexikon*, III, Braşov, 1871, p. 248—261; Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 114—117; *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, p. 295; Iordan Datcu şi S. C. Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor*, p. 466—467; A. Goţia, *op. cit.*, p. 253—263; A. Goţia, *Johann Karl Schuller und die rumänische Folklore*, in *Fovlk*, vol. XVIII, I, 1975.

16 G. Bogdan-Duică, *Alt folclorist saxo-român, Fr. W. Schuster*, în *Convorbiri Literare*, an. LXIV, 1931, p. 604—609; Helga Stein, *Fr. W. Schuster und das rumänische Volkslied*, în *Jahrbuch für Volksliedforschung*, Berlin, XIV, 1969, p. 102—123; O. Bîrlea, *op. cit.*, p. 112—113; I. Datcu şi S. C. Stroescu, *op. cit.*, p. 467—468; A. Goţia, *Preocupări ...*, p. 263—271.

legende şi snoave culese de la un ţăran din Bazna, apoi din cîteva sate din zona Mediaş-Blaj. Un număr de 35 de poveşti au apărut în revista *Das Ausland* din Augsburg, reluate apoi în periodice germane din Transilvania. Aceste povestiri au atras atenţia cercurilor cărturăreşti din Germania. De pildă, unul din basme a fost supus dezbaterii unei şedinţe a Academiei de Ştiinţe din Berlin de către Jakob Grimm.[17]

Interesul cărturarilor saşi pentru folclorul românesc continuă şi în primele decenii ale secolului nostru, mai cu seamă prin *Adolf Schullerus* (1864—1928), istoric, teolog şi germanist, profesor în Agnita şi Sibiu, preot în Şeica Mare şi Sibiu, apoi vicar al Arhiepiscopiei, cu studii asupra basmului românesc (*Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten,* Helsinki, 1928, 99 p.) şi prin sora sa *Pauline Schullerus* (1858—1929), cu o bogată colecţie intitulată *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal* (Poveşti populare româneşti de pe valea Hîrtibaciului), cu anexa: *Rumänische Volksmärchen aus dem Alttal* (Poveşti populare româneşti de pe valea Oltului), în rev. *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde,* 1905—1906, p. 302—692), deosebit de apreciată în apusul Europei, prin care a contribuit la cunoaşterea poeziei populare româneşti peste hotare. Se adaugă la acestea felurite studii asupra folclorului românesc.

4. *Cărturarii saşi şi emanciparea poporului român*

Aproape toţi cărturarii amintiţi mai sus au militat în scrierile lor pentru emanciparea politico-naţională a românilor transilvăneni. În chip deosebit trebuie să stăruim, în cadrul acestui capitol, asupra figurii marelui teolog, istoric, economist, traducător şi militant pe tărîm social *Stephan Ludwig Roth* (1796—1849), cu studii de teologie şi filosofie la Tübingen, elev al marelui pedagog Johann Heinrich Pestalozzi, fost profesor şi director la Gimnaziul evanghelic din Mediaş (1820—1834), apoi preot în Nemşa şi Moşna (1834—1849). A publicat o serie de studii cu caracter economic şi social, iar în manuscris i-a rămas o istorie a Transilvaniei, în 3 volume. Dar ceea ce ne interesează este faptul că el a fost acela care a îmbrăţişat cu cea mai mare căldură şi sinceritate revendicările sociale şi naţionale româneşti. Între altele, s-a ridicat — alături de cărturarii români — împotriva unui proiect de lege prin care se prevedea introducerea limbii maghiare ca limbă oficială în Transilvania, prin lucrarea *Der Sprachkampf in Siebenbürgen* (1842), în care arăta că adevărata limbă naţională a Transilvaniei trebuie să fie limba română,

---

17 Colecţia sa a fost publicată postum de Adolf Schullerus sub titlul: *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen. Gesammelt und ins Deutsche übertragen mit vergleichenden Anmerkungen von* ... (Basme şi legende româneşti din Ardeal. Adunate şi transpuse în germană cu note comparative de ...), Sibiu, 1925, 175 p.

Despre el: Al. Bistriţeanu, *Primii culegători de basme* ..., p. 13—40; Carol Göllner, *Pedagogi germani progresişti din România,* Bucureşti, 1969, p. 1—97; Carol Göllner, *Franz Obert. Leben und Wirken,* în *Fovlk,* vol. XVII, 1, 1974, p.1—39; O. Bîrlea, *op. cit.,* p. 114; I. Datcu şi S. C. Stroescu, *op. cit.,* p. 312; A. Goţia, *Preocupări* ..., p. 271—275.

adică „limba populaţiei majoritare". În aceeaşi lucrare scria că importanţa poporului român nu stă în aceea că este cel mai numeros din toate naţionalităţile din Transilvania, dar şi pentru că este cel mai vechi, rezultat din contopirea dacilor cu romanii, fiind răspîndit şi la sud şi la răsărit de Carpaţi, încît s-ar putea realiza un „stat unic român". În alte împrejurări, şi-a exprimat părerea ca românii să-şi trimită reprezentanţi în Dieta Transilvaniei. În mai 1846, într-o cuvîntare rostită la Sebeş-Alba, cu prilejul Adunării Generale a Asociaţiei pentru studiul Transilvaniei, St. L. Roth a cerut deschis eliberarea iobagilor, ceea ce constituia pe atunci un act de mare curaj, fapt pentru care a fost atacat de ziarul *Erdélyi Hirádo* şi a primit mustrări chiar din partea episcopului său.

Dragostea sa faţă de poporul român şi de limba lui reiese şi din faptul că a tradus în limba germană lucrarea lui Iosif Pop Sălăgianu, *Istoria pe scurt a credinţei românilor*, apărută la Blaj în 1845 (Kurze Geschichte des Glaubens der Walachen), în scopul de-a face cunoscută şi saşilor istoria Bisericii româneşti. Pe de altă parte, a îndemnat pe preotul Martin Samuel Möckesch din Bungard să traducă în româneşte *Istoria patimilor lui Iisus Hristos* şi *Micul catehism* al lui Martin Luther, dar nu în scopuri prozelitiste, ci pentru a face cunoscută şi românilor învăţătura de credinţă a compatrioţilor lor luterani, ca în felul acesta să-i apropie tot mai mult unii de alţii. La îndemnul său pastorul Mökkesch a tradus şi în anii următori, fie din nemţeşte în româneşte, fie din româneşte în nemţeşte.[18]

Preconizînd ca între raporturile dintre naţiuni ele să fie călăuzite de spiritul creştin de înţelegere şi bună convieţuire, el îşi exprima convingerea că lumea va dobîndi pacea numai prin Iisus Hristos şi că va veni vremea cînd toate confesiunile se vor uni şi va fi o singură turmă şi un singur păstor (*Opere*, VII, p. 113). Nu este lipsit de interes să arătăm că în iarna anului 1846 a săvîrşit înmormîntarea unui ţăran român şi a rostit un cuvînt, deoarece colegul său ortodox din Nemşa era bolnav, fapt care a impresionat în chip deosebit pe credincioşii ortodocşi.[19]

Dar dragostea şi ataşamentul lui St. L. Roth faţă de poporul român s-a manifestat mai ales în frămîntările revoluţionare ale anilor 1848/49. În zilele de 3—5/15—17 mai 1848 a luat parte la marea adunare naţională românească de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj. A publicat mai multe articole în periodicele germane (Siebenbürger Wochenblatt, Siebenbürger Bote ş. a.), în care îşi exprima simpatia faţă de români, sprijinind hotărîrea adunării de-a se opune la anexarea Transilvaniei la Ungaria. În august 1848 a fost ales reprezentant al populaţiei săseşti în aşa-numitul „Comitet de pacificaţiune", format în cea mai mare parte din români, cu care a lucrat în cea mai deplină înţelegere. În noiembrie acelaşi an, generalul Puchner, comandantul suprem al armatei austriece, l-a numit

---

18 De pildă, în 1846 Möckesch a publicat la Sibiu un volum intitulat: *Geistliche Lieder in Walachischer Sprache, theile aus dem Deutschen übersetzt, theils gedichtet.* (Cîntece religioase în limba română, în parte traduse din limba germană, în parte compuse).

19 Michael Kroner, *Stephan Ludwig Roth. Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1974, p. 250.

„comisar imperial de pacificare“ la Cetatea de Baltă, împreună cu protopopul român Ştefan Moldovan din Mediaş, un cunoscut istoric şi editor de documente. Pentru atitudinea sa proromânească, în mai 1849 a fost arestat, dus la Cluj şi condamnat la moarte de unul din aşa-numitele „tribunale de sînge“, înfiinţate atunci şi executat după trei ore. Amintirea acestui gînditor progresist a pătruns nu numai în conştiinţa poporului său, ci el a fost cinstit şi preţuit şi de românii transilvăneni, pentru drepturile cărora a luptat şi şi-a jertfit chiar viaţa.[20]

Un contemporan şi prieten al său, preotul şi medicul *Dr. Daniel Roth*, originar din Sibiu, cu studii de teologie la Viena şi de medicină la München, profesor de liceu în Sibiu şi preot al comunităţii evanghelice din Iaşi (1826—1830), apoi în Caşolţ (1836—1848), a publicat numeroase articole în care se ridica împotriva şovinismului, pledînd pentru convieţuirea paşnică a naţionalităţilor din Transilvania; într-o broşură pleda pentru realizarea unui stat naţional românesc. Urmărit pentru ideile sale în timpul revoluţiei din 1848/49, a fost nevoit să treacă munţii, stabilindu-se ca medic la Rîmnicu Vîlcea, apoi la Iaşi.[21]

5. *Alte manifestări ale colaborării cultural-bisericeşti*

În al treilea pătrar al secolului al XIX-lea, viaţa bisericească a românilor ardeleni a fost dominată de figura marelui episcop (1848), apoi mitropolit (1864) Andrei Şaguna. Personalitatea sa a fost prezentată elogios într-o serie de periodice de limbă germană din Transilvania. De pildă, era elogiat de ziarul Der Siebenbürghischer Bote, chiar cu prilejul alegerii sale (nr. 1 din 3 ianuarie 1848, p. 2, 3). Într-un alt număr al aceluiaşi ziar (nr. 1 din 2 iulie 1855, p. 1—3), Şaguna era elogiat pentru activitatea sa culturală, precizîndu-se că el este pentru români ceea ce a fost Honterus pentru saşi. În repetate rînduri, ziarele germane prezentau activitatea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, dări de seamă despre sinoadele ei, despre aniversările lui Şaguna, prezentau lucrările apărute

---

20 Operele lui au fost editate de Prof. Otto Folbert în 6 vol. sub titlul: *Gesammelte Schriften und Briefe*, Kronstadt, 1927—1931. Din bogata bibliografie asupra lui cităm: Otto Folbert, *Stephan Ludwig Roth şi raporturile lui cu românii*, Bucureşti, 1939, 18 p.; Acelaşi, *Stephan Ludwig Roth luptător pentru drepturile sociale româneşti*. Vălenii de Munte, 1940, 13 p.; I. Lupaş, *Un martir al Transilvaniei: preotul Stephan L. Roth*, în vol. *Studii istorice*, III, Sibiu, 1941, p. 247—254, versiunea germană în vol.: *Zur Geschichte der Rumänen*, Sibiu, 1943, p. 502—509 şi versiune franceză în *Revue de Transylvanie*, V, 2, 1939, p. 224—230; Mircea Păcurariu, *Un prieten al poporului român: pastorul sas Stephan Ludwig Roth*, în *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1965*, p. 122—126; Carol Göllner, *Stephan Ludwig Roth. Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1966 (ediţie bilingvă); Acelaşi, *Muncă şi năzuinţe comune. Din trecutul populaţiei germane din România*, Bucureşti, 1972, p. 113—158; Otto Folbert ş. a., *S. L. R. Bibliographie*, în *Beiträge zur siebenbürgischen Kulturgeschichte*, Köln-Wien, 1974, p. 110—199; Michael Kroner, *Stephan Ludwig Roth. Viaţa şi opera*, Cluj, 1974, 327 p. (cu o bogată bibliografie); Lucian Giura, *Stephan Ludwig Roth în conştiinţa românilor*, în vol. *Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare ...*, p. 329—343; *Stephan Ludwig Roth. Scrieri, mărturii, corespondenţă*. Traducere de Ioana Crăciun, Bucureşti, 1983, 230 p.

21 Dr. Hermann Binder, *Preotul Dr. Daniel Roth*, în rev. *Ortodoxia*, an. XX, nr. 4, 1968, p. 631—633.

în noua tipografie diecezană, înființată în 1850.[22] La moartea mitropolitului Andrei Șaguna, episcopul luteran Georg Daniel Teutsch (1817—1893) a scris un necrolog în revista Siebenbürgisch-Deutsches Wochenblatt, cu aprecieri deosebit de elogioase la adresa sa, lucru pe care l-au făcut și alte ziare săsești ale timpului. Consemnăm apoi și faptul că la marile festivități care aveau loc la Sibiu, în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, după moartea lui Șaguna (înscăunări și înmormîntări de vlădici etc.) erau invitați și reprezentanții Episcopiei evanghelice-luterane, — stabilită în Sibiu din 1867 —, care, prin prezența lor, cinsteau pe colegul lor ortodox.[23]

În sfîrșit, consemnăm faptul că opera culturală a mitropolitului Andrei Șaguna a interesat în chip deosebit pe cărturarii sași din Transilvania. Dovadă este faptul că profesorul Dr. Alois Setz de la Academia de drept din Sibiu a tradus în limba germană *Compendiul de drept canonic* al lui Andrei Șaguna (Sibiu, 1868, XLVIII+452 p.), sub titlul *Compendium des Canonischen Rechtes* ..., (Sibiu, 1868, 449+XLIV p.). Din limba germană a fost tradus în limba rusă, sub titlul: *Kratkoe izlojenie Kanoniceskago pravo* și publicat la St. Petersburg în 1872 (parțial s-a tradus în limbile maghiară și greacă). În felul acesta, lucrarea lui Andrei Șaguna a putut fi cunoscută și de canoniști din alte Biserici.[24]

Cîțiva din bursierii mitropolitului Andrei Șaguna au fost trimiși la studii de Filosofie și Teologie la Universități germane sau austriece. Citām pe viitorii profesori ai Institutului teologic-pedagogic din Sibiu: Ioan Popescu (Jena și Leipzig, 1859—1861), Zaharia Boiu (Leipzig, 1859—1861), Nicolae Cristea (Leipzig, 1861—1863), Ilarion Pușcariu (Viena, 1864—1869), Daniil Popovici-Barcianu (Viena, Bonn, Leipzig, 1870—1874), iar mai tîrziu Ioan Crișan (Leipzig, 1876—1880), Simion Popescu (Leipzig, 1873—1877), Petru Șpan (Viena și Jena, 1884—1887), Ioan Stroia (Jena, 1890—1893), la care se adaugă alții din eparhiile Aradului și Caransebeșului. Toți aceștia au fost propagatori ai culturii germane în rîndul studenților lor ori au prelucrat manuale de teologie folosite în Germania, adaptîndu-le la specificul Ortodoxiei românești. Mulți din ei au tradus lucrări literare din limba germană în românește, alături de alți cărturari români contemporani cu ei.[25]

---

22 Amănunte în vol. *Românii în periodicele germane din România*, II, p. 257—265; Aurel Sasu, *Informații despre Biserica Ortodoxă Română în presa germană din Transilvania*, în *Îndrumătorul bisericesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 320—323.

23 În foarte multe rînduri, se depășeau granițele Transilvaniei și ziarele săsești consemnau știri din viața bisericească a românilor din Țara Românească și Moldova: alegeri și decese de ierarhi, schimbări în legislația bisericească ș. a. De pildă, ziarul *Siebenbürger Wochenblatt* consemna retragerea din scaun a mitropolitului Veniamin Costachi, „al cărui nume va străluci în veci în istoria patriei sale printre personalitățile de primă mărime" (nr. 16 din 24 februarie 1842, p. 74).

24 Volumul II al manualului său de *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene*, care se ocupa de români, a fost tradus și tipărit în limba germană de preoții profesori Zaharia Boiu și Ioana Popescu de la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, sub titlul *Geschichte der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich* (Sibiu, 1862) pentru a putea fi consultat și de teologi și istorici de origine germană.

25 A se vedea în această problemă studiul lui Joachim Wittstock, *Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800—1918*, în vol. *Studii de istorie a naționalor conlocuitoare* ..., p. 286—328.

În chip deosebit trebuie să prezentăm figura distinsului preot rural *Sava Popovici-Barcianu* din Răşinari (1814—1879), membru corespondent al Academiei Române. El este autorul a numeroase manuale de conversaţie româno-germane, a unei *Gramatici germane* pentru şcolile româneşti (apărută în cinci ediţii), a unei *Gramatici a limbii române* pentru şcolile germane (*Theoretisch-praktische Grammatik der rumänischen Sprache*, în trei ediţii), a unui impunător „*Wörterbuch der rumänischen und deutschen Sprache*" în două părţi: româno-german şi german-român cu peste 1700 de pagini, ajuns la trei ediţii. Manualele lui au fost folosite în şcolile germane şi româneşti şi au fost recenzate elogios în reviste şi ziare de limbă germană sau română. În felul acesta, preotul răşinărean şi-a adus o contribuţie de seamă la cunoaşterea reciprocă a limbilor celor două popoare.[26]

În primele decenii ale secolului nostru, preotul profesor *Eugen Todoran* (1885—1931) de la Institutul teologic-pedagogic ortodox din Sibiu, împreună cu profesorul sas *Dr. Rudolf Porsche* de la Gimnaziul evanghelic-luteran din Sibiu au publicat un manual de *Limba română* pentru uzul şcoalelor medii şi civile săseşti (clasele I—IV) din Transilvania, care a fost premiat de Consistoriul Episcopiei evanghelice din Sibiu, un *Dicţionar german-român şi român-german*, precum şi un manual de *Limba română*, pentru aceleaşi clase ale şcolilor cu limbă de predare maghiară.

În încheiere, trebuie amintite şi cîteva fapte care privesc organizarea celor două Biserici din Transilvania. Fiind lipsiţi, atît românii cît şi saşii, de o organizaţie de stat propriu-zisă, Biserica era pentru ei singura instituţie cu caracter naţional, în jurul căreia gravita întreaga lor viaţă religioasă, culturală, economică şi naţional-politică. Din această pricină, amîndouă Bisericile — ortodoxă şi evanghelică — au avut la conducerea Bisericii, respectiv a poporului lor, atît clerici cît şi laici. De fapt, participarea laicilor la conducerea treburilor bisericeşti este ceva specific Ortodoxiei, ea putînd fi urmărită în Transilvania încă din secolul al XVI-lea. Mai tîrziu, în urma reorganizării bisericeşti săvîrşită de mitropolitul Andrei Şaguna, prin „Statutul Organic" din 1868, laicii erau aleşi în proporţie de 2/3 în aşa-numitele „sinoade" sau adunări eparhiale de pe lîngă Episcopii, în Congresul naţional-bisericesc al întregii Mitropolii a Transilvaniei, precum şi în organul permanent de conducere al unei eparhii, numit pe atunci „Consistoriu" ca şi la saşii luterani (azi se numeşte Consiliu eparhial). La parohii, conducerea treburilor bisericeşti o avea adunarea parohială, formată din toţi credincioşii majori din parohie, iar ca organ executiv funcţiona „comitetul parohial"; averea bisericii era administrată de un „curator" şi la români şi la saşi. Este deci o organizare asemănătoare care apropia pe românii ortodocşi de saşii luterani şi îi deosebea — şi pe unii şi pe alţii — de Biserica romano-catolică, în care conducerea era rezervată exclusiv clerului.

Un fenomen asemănător observăm şi la alegerea preoţilor. Din timpuri îndepărtate, obştea credincioşilor români alegea ca preot un credin-

26 Mircea Păcurariu, *Un vrednic slujitor al Bisericii şi al şcolii româneşti: preotul Sava Popovici-Barcianu*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. XXIV, nr. 4—6, 1979, p. 505—511.

cios cu învăţătură, pregătit în vreo mănăstire, care era trimis la hirotonie. După înfiinţarea seminariilor teologice, adunarea parohială alegea ca preot pe unul din absolvenţii de teologie prezentaţi la concurs, aşa cum se făcea şi la saşii luterani. Acest sistem s-a practicat fără întrerupere pînă în zilele noastre, evitîndu-se sistemul numirii preoţilor de către Conducerea eparhiei.

Apoi, amîndouă Bisericile au organizat şcoli elementare, în care, de multe ori, erau dascăli înşişi preoţii ortodocşi, respectiv pastorii luterani. De asemenea, cele două Biserici au organizat şi îndrumat învăţămîntul mediu în limba naţională, românii avînd licee la Blaj, Beiuş, Braşov, Brad, Năsăud, iar saşii la Sibiu, Braşov, Mediaş, Sighişoara şi în alte părţi. Se obişnuia ca pastorii luterani să fie recrutaţi din rîndul profesorilor acestor gimnazii. În Biserica românească, Andrei Şaguna a dispus, încă din 1850, ca toţi absolvenţii de teologie să fie obligaţi să funcţioneze un număr de ani, înainte de hirotonie, ca învăţători în şcolile elementare româneşti conduse de Biserică. Manualele didactice folosite în aceste şcoli erau lucrate de profesori teologi ai celor două Biserici şi tipărite cu aprobarea forurilor superioare bisericeşti.

La liceele săseşti au învăţat şi mulţi tineri români — unii dintre ei ajungînd preoţi — care au păstrat pentru toată viaţa sentimente de preţuire pentru fraţii lor luterani şi faţă de literatura germană. Unii dintre ei s-au numărat, mai tîrziu, printre cei mai de seamă traducători din literatura germană în româneşte. Menţionăm, de pildă, pe preotul profesor Zaharia Boiu din Sibiu (*Nathan der Weise* a lui Lessing) în secolul trecut, preotul consilier Sebastian Stanca din Cluj, în prima jumătate a secolului nostru şi alţii.

*

Am prezentat doar cîteva fapte — dintr-un şir foarte mare — care ne arată că în cursul atîtor secole de convieţuire frăţească, Bisericile ortodoxă română şi evanghelică săsească din Transilvania s-au respectat şi preţuit reciproc, s-au ajutat în probleme de interes cultural şi social. Privind asupra acestor fapte, ne apare firească constatarea că actualele relaţii ecumeniste dintre cele două Biserici nu sînt ceva nou, ci ele sînt o continuare — într-o formă mult evoluată — a bunelor raporturi de prietenie, colaborare şi respect reciproc din trecutul lor.

Pr. prof. *Mircea Păcurariu*

PREOCUPĂRI PASTORAL-MISIONARE ÎN OPERA PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

Una dintre slujirile arhieriei Mîntuitorului este şi slujirea învăţătorească. Vorbind de slujirea învăţătorească, se impune implicit a fi preocupaţi de învăţătura dreaptă, de învăţătura dreptei credinţe. Această slujire a fost dată în puterea Tainei Hirotoniei prin Sf. Apostoli şi treptele preoţiei bisericeşti şi în mod deosebit arhiereului.

Textele revelate ale Sf. Scripturi mereu aduc în atenţie această slujire a dreptei credinţe. „Păzeşte-te pe tine însuţi şi învăţătura, stăruieşte în ea, că făcînd aşa şi pe tine te vei mîntui şi pe cei ce te ascultă" (I Tim. 4, 16), sfătuieşte Sf. Ap. Pavel pe ucenicul său Timotei şi continuă mai departe cu acelaşi îndemn: „propovăduieşte cuvîntul, stăruieşte cu timp şi fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare şi învăţătura" (II Tim. 4, 2). De ce? Pentru că „va veni o vreme cînd nu vor mai suferi învăţătura sănătoasă, ci dornici să-şi desfăteze auzul îşi vor îngrămădi învăţături după poftele lor. Şi îşi vor întoarce auzul de la adevăr şi se vor abate către basme" (II Tim. 4, 3—4).

Dumnezeu a aşezat Biserica, asemenea unui far luminos pe o stîncă, în mijlocul valurilor, în faţa învăţăturilor nedrepte, ca „stîlp şi întărire a adevărului" (I Tim. 3, 15). Cuvintele des repetate de Mîntuitorul nostru „Adevăr, adevărat zic vouă" sînt o dovadă a preţuirii şi totodată a apărării Adevărului faţă de învăţăturile străine. Încă din primele veacuri ale istoriei Bisericii creştine se pot constata luptele duse de către Sf. Părinţi pentru apărarea dreptei credinţe, precum reiese din hotărîrile şi canoanele sinoadelor ecumenice. În scrierile filocalice ale Bisericii se subliniază faptul că a fi eretic e cu mult mai grav decît a fi păcătos.

Conştient de toate acestea P. F. Patriarh Iustin, încă de pe băncile Seminarului „Patriarhul Miron" s-a dovedit un sîrguincios elev în acumularea cunoştinţelor şi a învăţăturilor drepte ale Bisericii Ortodoxe. De atunci conducerea bisericească a vremii şi-a dat seama că are în faţă un om de nădejde pentru viitor, un viitor slujitor şi apărător al dreptei credinţe. De aceea, preocupaţi de formarea sa teologică, îndată după terminarea Seminarului a fost trimis pentru perfecţionarea cunoştinţelor şi întărirea sa în dreapta credinţă la Facultatea de Teologie din Atena pe care a absolvit-o cu merite deosebite, sub îndrumarea unor teologi ortodocşi de renume mondial. Este destul să amintim pe prof. Hristu Andrutsos, care preţuia în mod deosebit pe sîrguinciosul student român. Ca o dovadă despre această preţuire şi-a exprimat dorinţa ca operele sale, ce vor fi traduse în lb. română, să fie traduse de studentul Iustin

Moisescu, bun cunoscător al lb. greceşti, fapt împlinit în parte mai tîrziu, prin traducerea în româneşte a Simbolicii sus-numitului profesor.

Tot pentru urcarea treptelor perfecţionării teologice, îşi continuă studiile noul licenţiat, la Facultatea catolică de teologie de la Strasbourg, devenind astfel şi un bun cunoscător al limbilor moderne. Cunoştinţele teologice dobîndite au fost pecetluite cu titlul de doctor în teologie al acestei facultăţi.

Pentru Biserica Ortodoxă Sf. Părinţi sînt socotiţi „îndreptătorii credinţei" ca unii ce şi-au desăvîrşit viaţa conform învăţăturii dreptei credinţe şi au apărat dreapta credinţă datorită vieţii lor desăvîrşite. Or cum începînd de la Noul Testament şi pînă la cele din urmă scrieri ale Sf. Părinţi, învăţăturile teologice au fost scrise şi predate în mare parte în lb. greacă, erau de la sine înţelese şi justificate marile nădejdi ce se legau de tînărul doctor în teologie, cunoscător al limbii greceşti şi ca urmare al Sf. Părinţi.

Aşa se explică faptul că nu după mult timp de la decernarea titlului de doctor în teologie, tînărului Iustin Moisescu i se încredinţează funcţii de răspundere în Biserica noastră românească. După ce un timp a ostenit ca profesor la Institutul Teologic din Bucureşti, îmbogăţind şi pe alţii din comorile învăţăturii sale teologice, acumulate cu mult sîrg în decursul anilor, urcă treptele ierarhiei bisericeşti, de la Mitropolit al Transilvaniei şi pînă la Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Îmbogăţit de acum şi cu o îndelungată experienţă pastoral-misionară Prea Fericirea Sa ca „patriarh al vremurilor noastre" tot timpul a fost şi este preocupat de reuşita unei bune pastoraţii şi a unei înţelepte apărări a dreptei credinţe.

Vom încerca în studiul de faţă, să spicuim cîteva idei din învăţătura acestei vaste experienţe, evidenţiind viziunea Prea Fericitului în ceea ce priveşte preocupările pastoral-misionare referitoare la învăţătura despre: 1. Biserică; 2. Cler; 3. Adevărata interpretare a textelor şi 4. Zidirea credincioşilor în dreapta credinţă şi contribuţia lor la unirea Bisericilor şi pacea lumii.

1. *Învăţătura despre Biserică*

Nu numai în vremurile noastre deosebirile de vederi în privinţa învăţăturilor despre Biserică sînt o realitate, ci chiar de la început au existat aceste tendinţe centrifugale, precum reiese mai ales din Epistolele Sf. Ioan Evanghelistul şi cartea Apocalipsei.

Spre deosebire de realitatea fisurilor şi rupturilor existente astăzi între Biserici, în acele vremuri de început, datorită comuniunii în dragostea credinţei creştine, nu s-a ajuns la fărîmiţarea trupului tainic al lui Hristos, păstrîndu-se nesfîşiată cămaşa cea necusută de mînă a Bisericii, pentru că păstra cu sfinţenie învăţătura dreaptă primită prin succesiune apostolică de la Hristos. Faptul este relatat şi în lucrarea Prea Fericitului Patriarh „Ierarhia bisericească în epoca apostolică". Adînc convins că acea puritate de la început a păstrat-o Biserica Ortodoxă, Prea Fericirea Sa declară la alegerea de Patriarh următoarele:

„Mă încredinţez Bisericii, pentru că în plinătatea ei ecumenică şi locală îmi voi desfăşura activitatea; ţării, pentru că pe ea o slujesc bisericeşte; şi lui Dumnezeu, fiindcă în numele lui Hristos şi cu puterea Sf. Duh voi păstori turma dată mie spre păstrare".[1]

Începînd din vremile ereziei trinitare şi pînă în zilele noastre mărturisirea că „Biserica este stîlp şi întărire a adevărului" s-a dovedit o realitate de nezdruncinat, adeverindu-se cuvîntul Mîntuitorului că „Porţile iadului nu o vor birui" (Mt. 16, 18). Mai mult, din aceste lupte pentru apărarea dreptei credinţe, Biserica a ieşit mai întărită şi cu o experienţă mereu actualizată în ceea ce priveşte îndrumarea pastoral-misionară a credincioşilor ei.

Totodată s-au temeinicit, lărgit şi adîncit înţelesul dogmelor ei fixate în scris prin canoane, mărturisiri de credinţă şi cărţi de teologie ortodoxă. Cu ocazia vizitei făcute la Patriarhia Ecumenică, Prea Fericirea Sa, vorbind despre prestigiul Ortodoxiei şi a afirmării unităţii sale, declară în faţa Patriarhului Dimitrios I că „aceasta se datoreşte şi necontenitelor înnoiri a metodelor ei de activitate şi a formelor ei de exprimare şi de valorificare a mesajului Evangheliei în lumea de astăzi".[2]

Nu numai teologi ai Bisericii Ortodoxe Române i-au recunoscut Prea Fericirii Sale această rîvnă de apărător al dreptei credinţe a Bisericii, ci şi teologi ai altor Biserici au ţinut să evidenţieze această convingere. Astfel Mitropolitul Meliton de Calcedon, tot cu ocazia vizitei de la Constantinopol, afirma, în cuvîntul de bun venit adresat Prea Fericirii Sale: „Sînteţi credincios continuator al sinoadelor ecumenice creştine, sînteţi lucrătorul cel dintîi al viitorului Sinod panortodox".[3]

Aprecierea Prea Fericirii Sale ca renumit teolog şi apărător al Ortodoxiei a trecut graniţele Ortodoxiei româneşti, devenind astfel un teolog al întregii Ortodoxii şi totodată un ecumenist de prim rang, precum reiese din cuvintele rostite la alegerea de Patriarh prin care preciza următoarele: „noi sîntem într-adevăr o Biserică Ortodoxă integrată în plinătatea trupului tainic al Domnului nostru Iisus Hristos. Ca şi toate celelalte Biserici locale, pe plan vertical noi sîntem una, sfîntă, sobornicească şi apostolească Biserică, dar pe plan orizontal noi sîntem o Biserică locală avînd însă plinătatea Duhului Sfînt. Duhul Sfînt este în întregime în fiecare Biserică şi în toată Biserica. El este în întregime — cum ne învaţă Sf. Vasile cel Mare — dar noi nu sîntem dependenţi de nici o altă Biserică, nici nu ne putem extinde lucrarea bisericească dincolo de hotarele jurisdicţiei noastre".[4]

Aceeaşi idee este dezvoltată mai departe în cuvintele: „Bisericile Ortodoxe locale sînt autocefale, dar Ortodoxia este un corp unitar şi lucrarea ei în probleme de interes general este comună. Biserica are un

1 Cuvîntare la alegerea ca Patriarh a P. F. Iustin, B. O. R., 7—8/1977, p. 601.
2 Arhim. V. Costin şi Arhid. Bănăţeanu, Vizita frăţească făcută de P. F. Patriarh Iustin Sanctităţii Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului, B. O. R., 5—6/1978, p. 364.
3 *Ibidem.*
4 Cuvîntare la alegerea de Patriarh, op. cit., p. 598.

cap, pe Domnul nostru Iisus Hristos, ea are o conducere sinodală panortodoxă, are un centru istoric canonic, Patriarhia ecumenică, care asigură manifestarea unității Bisericii și lucrarea în comun a Bisericilor". De aceea continuă mai departe Prea Fericirea Sa: „În afară de Hristos capul Bisericii, noi nu putem să acceptăm alte capete împotriva tradițiilor noastre și ordinei bisericești de la noi în această privință".[5]

În desele vizite întreprinse în străinătate ca Mitropolit al Moldovei, Prea Fericitul mereu căuta să evidențieze valoarea cultului ortodox ca mijloc de apărare a dreptei credințe. Astfel în cuvîntarea ținută în catedrala reformată din Paris spunea, printre altele, că „mai mult decît orice alt moment în timpul slujbei religioase comune în biserică, se manifestă unirea comună a credincioșilor. În această ambianță specifică de înălțare și de intimitate religioasă, scara care urcă spre cer devine o realitate; credincioșii sînt casnici ai sfinților, locuitori ai casei lui Dumnezeu" (Efes. 2, 19). În acel moment dispare tot ceea ce este individual, ca omul ieșind din propriile sale margini, să devină într-un oarecare fel, unul cu semenii săi, în comuniune cu ei".[6]

Aceste adevăruri de credință ale Ortodoxiei, în decursul istoriei lor au fost apărate cu prețul vieții, încît fiecare dogmă a Bisericii a fost pecetluită cu jertfa sîngelui, așa precum se exprimă un teolog ortodox român. Șirul acestor martiri ai Ortodoxiei începînd de la Sf. Apostoli și pînă în zilele noastre a fost neîntrerupt. E destul să amintim doar cîteva nume ca: Sf. Antonie cel Mare, Sf. Trei Ierarhi, Sf. Ciril al Alexandriei, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Ioan Damaschinul și pînă la Sf. Simion Noul Teolog, Sf. Grigorie Palama, Nicolae Cabasila etc.

Iar dacă am completa acest șir neîntrerupt de mărturisitori ai dreptei credințe cu cei ai Bisericii Ortodoxe Române, nu putem uita pe martirii din Sciția Minor, și pe cei mai aproape de noi, Sf. Ilie Iorest, Sava Brancovici, Visarion, Sofronie de la Cioara, Mucenicul Oprea de la Săliște și chiar pe Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești.

Pe toți aceștia purtîndu-i în minte și în inimă pe cînd se afla ca Mitropolit al Ardealului, ține să declare cu ocazia alegerii ca Mitropolit al Moldovei următoarele: „Voi fi dîrz apărător al bunelor legături de dragoste și împreună lucrare cu toate Bisericile Ortodoxe surori, căci din trecutul luminos al Bisericii noastre, am desprins acest adevăr: roade bune și de folos au încununat bunele legături dintre poporul nostru și popoarele vecine".[7]

Asemenea poporului român și Biserica Ortodoxă Română a fost o Biserică larg înțelegătoare și ajutătoare a altor Biserici și popoare, fapt pentru care de la început s-a arătat deschisă și spre ecumenism. „Biserica noastră, spunea P. F. Sa în 1961 la New Delhi, a fost animată de cel mai curat spirit ecumenic" și continuă mai departe „Ortodoxia

---

5 Dr. Antonie Plămădeală, Vicar patriarhal, Bizanț, Constantinopol, Istanbul în istorie și astăzi, B. O. R., 9—10/1974, p. 1143.

6 Cuvîntare ținută în catedrala reformată din Paris în 1962, cf. M. M. S., 1—2/1963, p. 34.

7 Cuvîntarea Î. P. S. Mitrop. Iustin al Moldovei cu ocazia instalării sale, B. O. R., 1—2/1957, p. 72.

aduce în dialogul ecumenic, conştiinţa unităţii bisericeşti trăită veacuri de-a rîndul... Ortodoxia aduce în mişcarea ecumenică interpretarea tradiţională a Sf. Scripturi, dezvoltarea succesivă a gîndirii teologice, bogăţia cultului religios şi frumuseţea angelică a vieţii sale spirituale. Pe scurt, Ortodoxia pune la dispoziţia Bisericilor membre ale C. E. B. întregul ei tezaur de credinţă şi de viaţă în Iisus Hristos".[8]

Larga ei înţelegere şi spiritul ecumenist al Ortodoxiei româneşti nu se reduce numai la o colaborare cu Bisericile Ortodoxe, ci şi cu celelalte Biserici şi culte, aşa precum a ţinut să sublinieze Prea Fericirea Sa la alegerea de Patriarh în următoarele cuvinte: „Dimpotrivă vom ajuta şi sprijini întărirea legăturilor de cooperare ale Bisericii noastre cu celelalte Biserici sau culte religioase, atît pe plan bilateral cît şi pe plan general, în cadrele Conferinţei Bisericilor Europene, ale Conferinţei pentru pace şi ale C. E. B., considerînd că lucrarea de întărire a unităţii, a unităţii bisericeşti şi de apărare a păcii între popoare, constituie una dintre cele mai frumoase laturi ale activităţii Bisericii în lume în epoca noastră".[9]

În concepţia despre Biserică a P. F. Sale este bine conturată ideea, că Biserica nu poate fi străină de problemele lumii, lumea însăşi fiind o creaţie a lui Dumnezeu. „De aceea, zice P. F. Sa, lucrarea noastră bisericească săvîrşindu-se în Biserica de totdeauna şi de pretutindeni, îşi împleteşte firele ei cu firele lucrării altor Biserici. Împreună cu ele ne rugăm pentru toţi oamenii, împreună cu ele ne străduim să aducem partea noastră de contribuţie la soluţionarea tuturor problemelor care frămîntă astăzi omenirea".[10] Ca Biserică autocefală îşi împleteşte năzuinţele şi cu poporul nostru, care face parte din trupul său, ale cărui frămîntări influenţează şi felul de a fi al Bisericii, ceea ce-l face pe P. F. Părinte Patriarh să susţină că „Biserica noastră împletindu-şi destinele ei cu ale poporului nostru şi-a făurit un chip propriu potrivit cu chipul neamului nostru... fiind împreună lucrători cu Dumnezeu la mîntuirea tuturor".[11]

Este bine cunoscut faptul că o parte dintre românii ortodocşi trăiesc dincolo de hotarele ţării, ducînd cu ei trăsăturile caracterului românesc precum şi tradiţiile noastre româneşti. Şi pentru aceştia P. F. Sa păstrează un loc de preţ în gîndirea şi preocuparea de fiecare zi, realitate ce reiese din cuvintele: „Avem peste hotare comunităţi româneşti ortodoxe, nu numai în Europa, dar şi în celelalte două Americi, în Canada, în Australia şi în Noua Zeelandă. De toate ne vom îngriji sprijinindu-ne de nevoile lor".[12]

Ca o concluzie asupra acestui capitol putem deduce că P. F. Părinte Patriarh s-a dovedit a fi prin scris şi prin atitudine un neodihnit ostenitor, apărător al dreptei credinţe ortodoxe, păstrată de la strămoşii noştri şi actualizată în vremile noastre, pentru apărarea căreia s-a jertfit în

8 M. M. S., 1—2/1963, p. 40—41.
9 Cuvîntare la alegerea de patriarh, op. cit., p. 600.
10 Ibidem, p. 650.
11 Ibidem.
12 Ibidem, p. 599.

decursul veacurilor atîţia mucenici. Această atitudine s-a manifestat şi faţă de celelalte Biserici şi culte creştine din sînul C. E. B. Preocupările P. F. Sale au fost legate şi de destinele poporului nostru românesc şi de buna pace între popoare, condiţie principală a prosperităţii lor materiale şi spirituale.

2. *Preotul — slujitor al lui Dumnezeu şi apărător al dreptei credinţe*

Pornind de la declaraţia pe care preotul o citeşte în faţa altarului înainte de hirotonirea sa şi care se încheie cu cuvintele „Aşa să-mi ajute Dumnezeu", reiese că preotul se obligă la un angajament responsabil faţă de Dumnezeu pentru apărarea dreptei credinţe. Cuprinsul acestui angajament reiese din textul declaraţiei citată mai sus, argumentat cu texte biblice ca îndemn dat de Sf. Apostoli şi de Sf. Apostol Pavel ucenicilor săi, episcopii Tit şi Timotei. Îndemnurile sînt edificatoare şi actuale, atenţionîndu-l pe preot că mereu se cade a veghea la desăvîrşirea vieţii sale, la păzirea poruncilor şi rînduielilor bisericeşti.

Credincios acestui angajament Prea Fericitul Părinte Patriarh scrie într-una din scrisorile sale irenice: „vom veghea ca şi în viitor să fie păstrate şi întărite, neschimbate învăţăturile şi tradiţiile Sf. Biserici Ortodoxe de răsărit, de către slujitorii şi credincioşii noştri".[13] Pentru ca un preot să devină apărător al dreptei credinţe, ca mereu „să îndrepteze cuvîntul adevărului" i se cere mai întîi o deosebită pregătire teologică. Prea Fericitul Părinte Patriarh rămîne un viu exemplu şi în această privinţă. Un teolog român ţine să evidenţieze acest fapt zicînd că „s-a înscris în timpul nostru printre marile figuri de ierarhi, cărturari ai Bisericii neamului nostru... s-a impus ca un teolog de mare exigenţă ştiinţifică, contemporană şi în acelaşi timp ca un păstrător fidel al tradiţiilor noastre ortodoxe şi înţelegerea Scripturii şi a tuturor învăţăturilor creştine... iar în perioada actuală a vieţii sale stă şi înţelegerea P. F. Sale pentru necesitatea sprijinirii importantelor acţiuni ale poporului nostru pentru înflorirea continuă a zestrei noastre strămoşeşti".[14]

Conştient că preotul trebuie ca înainte de hirotonie să-şi temeinicească învăţăturile sănătoase ale teologiei ortodoxe, Prea Fericirea Sa nu a încetat a-i îndemna pe tinerii seminarişti şi studenţi teologi, să se sîrguiască spre această plinire. Mărturie ne sînt cuvintele rostite la deschiderea anului şcolar de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, cînd, în calitate de Mitropolit al Ardealului, le spunea: „Nu puteţi deveni cu adevărat slujitori ai lui Hristos, decît atunci cînd veţi izbuti să trăiţi învăţătura pe care a împlinit-o Hristos venind pe pămînt şi trup de om luînd... sînteţi chemaţi să duceţi mai departe opera aceasta dumnezeiască pe care a săvîrşit-o Fiul lui Dumnezeu în lume".[15]

---

13 Scrisoare irenică, B. O. R., 7—8/1977, p. 667.

14 Pr. prof. Dr. D. Stăniloae, Omagiu P. F. Patriarh Iustin la vîrsta de 70 de ani, O., 2/1980.

15 Cuvîntare la deschiderea anului şcolar a Mitrop. Iustin, M. A., 1—2/1956, p. 167.

Ca dascăl de teologie și ca un bun cunoscător al rolului dascălului în formarea studenților teologi, se adresa profesorilor de teologie cu cuvinte ca acestea: „Adevărații dascăli sînt chemați să continue slujirea învățătorească, să adauge experiența lor foștilor învățăcei și în alte prilejuri, mai ales la întruniri și cursuri speciale periodice".[16] Mereu era întreținută dorința Prea Fericirii Sale de a avea „profesori serioși și bine pregătiți, studenți conștienți și conștiincioși, slujitori responsabili ai Bisericii strămoșești și cetățeni loiali ai patriei".[17]

Dacă punem o întrebare: De ce Biserica a depus și depune mereu eforturi pentru apărarea dreptei credințe? Nu putem răspunde decît că de dreapta credință, adică de ortodoxia învățăturii, depinde și dreapta ei întrupare, adică ortopraxia. Biserica primară rămîne peste veacuri un exemplu viu grăitor în această privință, dovedindu-se prin nenumărate exemple că marii apărători ai dreptei credințe au întrupat și alesele virtuți ale sfințeniei. Căutînd să actualizeze acest trecut de aur al Bisericii, ca Mitropolit al Ardealului susținea că „pentru împlinirea misiunii dumnezeiești în lume, Biserica are nevoie de un cler temeinic pregătit și călăuzit fără încetare în acțiunile lui, de a aduce pe credincioși la mîntuire",[18] de aceea „atît studentul de azi, cît și preotul de mîine, ca și dascălii lui, trebuie să aibă în vedere chemarea timpului nostru, adică o credință curată, o misiune adevărată, dezinteresată și o iubire de patrie jertfelnică".[19] Conștient în același timp că o bună formare creștinească și cetățenească începe din familie, într-una din pastorale îndeamnă pe părinți ca să-și „crească copiii, năzuind să-i facă slujitori ai binelui și adevărului, stîlpi de nădejde ai obștei lor, cetățeni adevărați ai patriei noastre, iar copiii să respecte pe părinți, să-i ajute și să-i cinstească".[20] Din slujirea misionar-pastorală P. F. Sa își face un legămînt, fapt ce reiese din cuvintele: „mă leg să-mi fac din păstorie o cunună cu care să-mi împodobesc viața și să-mi slujesc Biserica și Patria spre slava și înălțarea lor",[21] iar la urcarea pe scaunul de mitropolit al Moldovei spunea: „voi urmări cu toată luarea aminte ca roadele lucrării preoților să se vadă în buna chivernisire a locașurilor dumnezeiești, din propovăduirea dragostei între toți fiii patriei și din jertfelnica dăruire pentru binele obștesc".[22]

Dar ca mitropolit al Moldovei nu se referea P. F. Sa numai la înfrumusețarea locașurilor de închinare ci și la o înfrumusețare a sufletului creștinului, de aici și îndemnul că „în locașurile noastre de închinare să ne purtăm cu bună-cuviință și după rînduială".[23] Este îndeobște cunoscută valoarea tactului pastoral pentru îndrumarea credincioșilor, ceea ce a

16 Îndrumare a Î. P. S. Iustin, Mitrop. Ardealului în M. A., 1—2/1956, p. 3.

17 Alegerea și hirotonirea (investitura și înscăunarea) Î. P. S. Iustin, Mitrop. al Ardealului, B. O. R., 3—4/1956, p. 254.

18 Îndrumarea Î. P. S. Iustin, op. cit., p. 3.

19 Festivitatea inaugurării oficiale a cursurilor anului universitar 1978—1979 la Inst. Teol. din București, S. T., 5—10/1979, p. 757.

20 Pastorală la Nașterea Domnului, M. M. S., 10/1967, p. 658.

21 La urcarea în scaunul de Mitrop. al Ardealului, B. O. R., 3—4/1956, p. 238.

22 Instalarea Î. P. S. Iustin la Moldova, B. O. R., 1—2/1957, p. 42.

23 Pastorală la Înviere, M. M. S., 11—12/1963, p. 648.

făcut pe unul dintre Sfinţii noştri Părinţi să spună că această îndrumare este „arta artelor". Aducîndu-l de exemplu pe Sf. Ap. Pavel, P. F. Sa îndemna pe preoţi cu aceste cuvinte: „Pentru a-i cîştiga pe toţi Sf. Ap. Pavel îşi schimba glasul de fiecare dată potrivit cerinţelor sufleteşti ale credincioşilor. Către tesaloniceni el vorbeşte ca un prooroc, aţintindu-şi privirile spre vremile din urmă, este învăţător al adevărului în epistola către Romani, cîrmaci destoinic în epistolele către Corinteni, psalmist în epistola către Efeseni, părinte de copii în epistola către Filipeni, păstor al Bisericii în epistolele către Timotei şi Tit, preot al Celui Preaînalt în epistola către Evrei".[24]

Viaţa preotului mereu este întrepătrunsă de diferite greutăţi, dar aşa precum marele Apostol a învins toate datorită tăriei credinţei sale, aşa şi preotul să-i urmeze exemplul pentru că „oricît de mare îi era frămîntarea pe care o purta în suflet credinţa sa îi era prea mare şi zelul său prea fierbinte pentru a-şi pierde nădejdea în biruinţa crucii Domnului Iisus Hristos".[25] Preotul trebuie să ştie şi să se preocupe cu explicarea Sf. Scripturi, fapt pentru care „această înţelegere a cuprinsului cărţilor Sf. Scripturi, necesită o pregătire specială pe care nu o are orice creştin... de aceea pentru a face cunoscută învăţătura ce reiese din textele Sf. Scripturi după o bună pregătire, preotul se cade a predica în fiecare zi de sărbătoare, în care să explice creştinilor un text scripturistic ca o datorie principală pentru fiecare cleric",[26] fără însă a uita că „viaţa predicatorului influenţează asupra ascultătorilor săi, mai mult decît cuvintele lui".[27] Datorită acestui fapt al bunului exemplu „preoţii sînt datori a aduce în faţa ochilor sufleteşti ai păstoriţilor lor, nenumăratele pilde de vieţuire în virtute din Scriptură: unii prin bogăţie (Avraam), alţii prin sărăcie (Ilie), unul prin căsătorie (Iov)".[28] Învăţînd din trecutul Bisericii şi al neamului nostru preoţii se cade a fi preoţi ai vremurilor lor, de unde şi îndemnul P. F. Sale: „ca şi strămoşii noştri, potrivit cu nevoile vremii lor, slujind şi noi poporului în vremea de azi, să ne dovedim, cu gîndul şi cu cuvîntul şi cu fapta, părtaşi zidirii vieţii celei noi din patria noastră şi apărători ai păcii în întreaga lume".[29] Tot după îndemnul Sf. Ap. Pavel preoţii şi credincioşii sînt sfătuiţi „să se supună stăpînirii şi dregătorilor ţării, dînd tuturor cuvenită ascultare, fără preget să fie gata spre tot lucrul bun".[30] Între preocupările de căpetenie ale vremurilor noastre se include şi preocuparea cu statornicirea păcii pe pămînt, care se cade a fi trăsătură esenţială a pastoraţiei actuale. Foloasele acestei preocupări sînt evidenţiate în cuvintele acestea: „buna înţelegere între oameni şi prietenia între popoare sînt roade ale dreptăţii în inima cărora

24 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Ap. Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine în epoca apostolică, S. T., 7—8/1951, p. 415.

25 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Ap. Pavel la Atena, Iaşi, 1946, p. 67.

26 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Scriptură şi interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom, Candela, 1939, p. 186.

27 Ibidem, p. 189.

28 Ibidem, p. 237.

29 Î. P. S. Iustin, Mitrop. al Moldovei, Centenarul Independenţei 1877—1977, B. O. R., 5—6/1977, p. 333.

30 Pastorală de Înviere, M. M. S., 3—4/1959, p. 159.

strălucește dragostea. Cea mai aleasă podoabă a dragostei este jertfa omului pentru semenul său, pentru fericirea patriei, pentru binele întregului neam omenesc".[31]

În concluzie un bun păstor de suflete, în concepția P. F. Sale, este preotul care se pregătește bine din punct de vedere teologic, care păstrează cu sfințenie dreapta învățătură a moșilor și strămoșilor noștri, actualizîndu-o în vremea în care el trăiește. Un bun păstor nu este străin în pastorația sa misionară nici de problemele care frămîntă patria în care-și desfășoară activitatea și nici de problemele actuale ale omenirii. El se cade a împlini îndemnul Sf. Ap. Pavel: „tuturor toate m-am făcut ca să dobîndesc pe cît mai mulți" (I Cor. 9, 19).

3. *Textele Sf. Scripturi și interpretarea lor autentică, conform învățăturii Bisericii, una din preocupările pastoral-misionare ale preotului*

Dacă astăzi s-a ajuns la un număr așa de mare de culte și de nominațiuni, încît numărul lor întrece orice evidență, faptul în sine are mai multe cauze. Una dintre aceste cauze ține și de modul de a interpreta textele revelate ale Sf. Scripturi, interpretare de cele mai multe ori străină de exegeza autentică a Bisericii. Ieșirea din autenticul acestei exegeze este ieșirea în largul unor exegeze eronate. Realitatea acestor erori a fost sesizată de către Prea Fericitul încă din timpul profesoratului în cuvintele: „De cele mai multe ori cel ce citește Sf. Scriptură fără o bună pregătire în problemele teologice, găsește acolo numai ceea ce dascălii săi l-au învățat să caute. Uneori trece în grabă peste pagini întregi, fără a se opri asupra temeiurilor de credință și viață creștină; alteori din pricina unei metode greșite de interpretare a cuvîntului dumnezeiesc, el se lasă ispitit să introducă în cărțile sfinte lucruri cu totul străine de cugetul autorului inspirat".[32] Sf. Scriptură, fiind o carte inspirată de Sf. Duh, este de la sine înțeles că este o carte grea și greu de interpretat, de aceea este necesară o cercetare cu mare atenție a întregului cuprins al cărților inspirate, pentru a ne însuși cu mintea o mică parte din adevărurile dumnezeiești".[33] Că este o carte greu de interpretat ne-o spune însuși Sf. Ap. Petru într-una din epistolele sale, atunci cînd își atenționează ascultătorii că „cei neștiutori și neîntăriți s-ar putea să o tălmăcească spre a lor pierzare" (II Petru 3, 16). De aceea rămîne ca Biserica — și ea inspirată de Sf. Duh — să aibă misiunea de interpretare autentică a Sf. Scripturi, putere dată ei de însuși Mîntuitorul Hristos, fapt pentru care a fost numită „stîlp și întărirea adevărului" (I Tim. 3, 15).

Sf. Părinți păstrînd mereu un echilibru între diferitele sensuri de interpretare (literar, alegoric, tipic și anagogic), toți aduc o interpretare de adîncime a sensului textului: „Părinții nu citeau textele, ci pe Hristos cel pururea viu, Hristos le vorbea și ei consumau cuvîntul Lui ca pîinea

31 Pastorală la Nașterea Domnului, M. M. S., 9—12/1974, p. 660.

32 Prof. Iustin Moisescu, Atitudinea papalității față de progresul omenirii, O., 1/1953, p. 116.

33 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Scriptură și interpretarea ei..., op. cit., p. 171.

şi vinul euharistic. Astăzi în locul cugetării eonice a Părinţilor, a focului viziunii lor, asistăm adesea la un lucru de scribi, care se apleacă în mod scrupulos asupra textelor, le analizează cu conştiinţă, fac articole pentru dicţionare de teologie, dar nu mai fac teologie".[34]

O interpretare greşită a textului aduce după sine şi o practică morală greşită. Este destul să amintim doar un singur exemplu, învăţătura şi practica „Sectei sinucigaşe" despre care s-a scris mult în ultima vreme. O altă cauză a interpretării greşite este neorînduiala lăuntrică a persoanei. Aceste neorînduieli lăuntrice „nu sînt străine de voinţa diavolească ce continuă să dăinuiască în fiii Împărăţiei, provocînd discordii în sînul Bisericii".[35] Datorită acestei realităţi, atît textele Sf. Scripturi, cît şi învăţăturile ce se desprind din cultul nostru ortodox, mereu ne îndeamnă a ne pune de acord textul cu cele dinlăuntru şi cele dinlăuntru cu textul revelat într-o nedespărţită interdependenţă.

Sf. Ap. Pavel conştient de această interdependenţă scria corintenilor: „omul firesc nu primeşte cele ale Duhului lui Dumnezeu căci pentru el sînt o nebunie şi nu poate să le înţeleagă trebuind a fi judecate duhovniceşte" (I Cor. 2, 14). Iar cînd îi scrie ucenicului său Timotei, leagă învăţătura credinţei de strădania desăvîrşirii zicînd: „Tu ai urmat învăţătura mea, strădania mea, îndelunga mea răbdare, dragostea mea, răbdarea mea" (II Tim. 3, 10). Petru Damaschinul, cunoscător al rezultatului acestei interdependenţe, zice: „să căutăm cele aflătoare în Scripturi cu osteneală şi smerenie şi cu sfatul celor încercaţi, căutînd să le aflăm mai degrabă cu fapta decît cu cuvîntul".[36] Marcu Ascetul ţine să îndemne pe cei ce-l ascultau că „dacă eşti iubitor de învăţătură, fă-te iubitor şi de osteneală",[37] iar Sf. Grigorie Palama subliniază faptul că „fără curăţie sufletească, chiar dacă studiezi toată filozofia de la Adam pînă la sfîrşitul veacurilor vei fi mai priceput dar nu mai cuminte".[38] Un singur text din cultul Bisericii este concludent în susţinerea acestui adevăr: „Veniţi credincioşilor la loc înalt dacă voiţi să vedeţi pe Hristos", se cîntă într-una din cîntările Învierii. Locul înalt este harul ce-l dobîndim prin urcarea pe treptele desăvîrşirii, locul luminat de lumina soarelui Hristos. Deci înţelesul autentic al textului, a vederii lui în lumina învăţăturii lui Hristos, este într-o strînsă interdependenţă cu stăruinţa curăţiei inimii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh, vorbind despre greutatea de a înţelege textul inspirat zice: „inspiraţia divină este un act supranatural, o taină pe care mintea noastră nu va putea niciodată să o pătrundă".[39] Încercînd să dea o lămurire mai largă înţelesului inspiraţiei, aduce ca exemplu pe Sf. Ioan Gură de Aur care „nu socoteşte inspiraţia divină ca o acţiune asupra sfinţilor autori, datorită căreia căzînd în extaz ei ar pierde libertatea şi cunoştinţa de sine, devenind simple organe pasive ale Sf. Duh... în momentul scrierii cărţilor lor se găsesc într-adevăr sub reala şi ime-

34 Paul Evdokimov, La sacerdoce royal, Paris, 1968, p. 12.
35 V. Losski, A l'image et a la Ressamblace de Dieu, Paris, 1967, p. 223.
36 Petru Damaschinul, Filocalia rom., vol. V, Buc., 1976, p. 168.
37 Marcu Ascetul, Filocalia rom., vol. I, Sibiu, 1947, p. 249.
38 J. Meyendorff, Defense des saints hesychastes, Louvain, 1959, p. 12.
39 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Scriptură şi interpretarea..., op. cit., p. 159.

diata călăuză a Sf. Duh; își păstrează însă intacte toate facultățile lor sufletești. Nu este vorba deci de o acțiune silită a Sf. Duh... ci numai de o colaborare constantă".[40]

Pentru o interpretare autentică a textului inspirat socotește ca „o primă condiție pentru a izbuti în această grea întreprindere curățenia vieții interpretului; căci cel care ține Sf. Scriptură în mîini necurate, nu poate să o înțeleagă". Și adaugă mai departe: „sufletul plin de mîndrie și îngîmfare, lenevit și slăbit nu poate primi cuvîntul duhovnicesc".[41] În concluzie textele inspirate ale Sf. Scripturi nu primesc o interpretare autentică decît numai în Biserică. În afara Bisericii, Sf. Scriptură devine o carte oarecare și interpretarea ei se înstrăinează de interpretarea adevărată. Tocmai pentru acest fapt celor ce se pregătesc pentru preoție li se cere o serioasă școlarizare teologică ca apoi prin hirotonire să primească slujirea învățătorească. Ca membri ai mădularelor Bisericii cu hirotonie specială, mereu se cade a-și ține trează o conștiință responsabilă, mereu adăpîndu-se din izvorul cel plin de lumină al interpretării Sf. Părinți ai Bisericii. În acest sens înțelege Prea Fericirea Sa că se poate ajunge la o interpretare autentică și folositoare a Sf. Scripturi.

4. *Contribuția credincioșilor la unirea Bisericii și pacea lumii*

Este bine cunoscut faptul că astăzi Bisericile trăiesc în atmosfera unui climat ecumenist și tind mereu prin acțiuni din ce în ce mai pline de dinamism spre scopul înalt al unirii tuturor. Climatul nu e numai pur bisericesc ci și social, uman. Conducătorii de popoare se întrunesc și se străduiesc spre a restabili un climat de pace și bună înțelegere între popoare. „Acțiunea creștină de apărare a păcii, scria Prea Fericitul Părinte Patriarh, a devenit una dintre cele mai sfinte preocupări ale fiecărui cleric și credincios".[42]

Referindu-se la însușirile înnăscute ale poporului român ca un popor pașnic și plin de ospitalitate, P. F. Sa ține să scoată în evidență următoarea caracterizare: „poporul român cu istoria lui milenară prea adeseori zbuciumată, cu tezaurul tradițiilor sale spirituale și materiale, cu ospitalitatea și omenia lui, prețuite pretutindeni în lume, cu evlavia lui adîncă și statornică, dar și străduințele sale spre o viață mai bună, a fost totdeauna convins că lumea întreagă trebuie să trăiască în pace și bună învoire".[43] Că fiecare cleric și credincios e dator să contribuie la acțiunea creștină pentru apărarea păcii este o idee des întîlnită în scrierile și cuvîntările P. F. Sale, fapt pentru care îi îndemna mereu ca „punînd fiecare pe plan secundar tot ceea ce putea despărți și învrăjbi pe oameni în cugetele lor, în unirea cugetelor în aceeași credință, în îndreptarea năzuințelor în aceeași nădejde și în topirea inimilor prin

---

40 Ibidem, p. 155.
41 Ibidem, p. 188.
42 Prof. Iustin Moisescu, Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii, S. T., 3—4/1953, p. 250.
43 Iustin Moisescu, Mitrop. al Moldovei în Almanahul editat de Parohia ortodoxă de la Baden-Baden, 1976, p. 32.

aceeaşi văpaie a dragostei, creştinii îşi găsesc împlinirea idealului sublim al păcii desăvîrşite în vieţuirea lor în Hristos".[44]

Că pacea lumii este condiţionată mai întîi de pacea interioară a fiecărui credincios este o convingere temeinică a P. F. Sale, mărturisită în următoarele cuvinte: „fără îndoială pentru credincios pacea îşi găseşte plinirea ei desăvîrşită în vieţuirea omului cu Dumnezeu, după învăţătura descoperită lumii de Domnul nostru Iisus Hristos",[45] şi se realizează „după ce omul se eliberează de poverile care apasă în diferite feluri pe conştiinţa lui şi izbuteşte să facă drepte toate pornirile sale".[46] Aceste adevăruri sînt o mărturie strîns legată de realităţile vieţii, deoarece în cea mai mare parte neînţelegerile dintre oameni se datoresc puterilor patimilor, care se războiesc în mădularele noastre după cuvîntul Sf. Ap. Iacob, care se întreabă: „De unde vin războaiele şi de unde certurile dintre voi? Nu oare de aici, din poftele voastre care se luptă în mădularele voastre?" (Iacob 4, 1) şi Sf. Iacob încheie cu îndemnul: „apropiaţi-vă de Domnul şi se va apropia şi El de voi. Curăţaţi-vă mîinile păcătoşilor şi sfinţiţi-vă inimile voi cei îndoielnici" (Iacob 4, 8). În acelaşi context Prea Fericitul, citînd pe Sf. Ioan Hrisostom, zice: „demonul cînd pătrunde în suflet, prin aceste patimi, orbeşte cugetul şi întunecă mintea".[47] Ca mijloace ajutătoare pentru a ieşi din acest cerc vicios, citînd tot pe Sf. Ioan Hrisostom, Prea Fericitul recomandă: „citirea Sf. Scripturi, care face sufletul înţelept, înalţă cugetul către ceruri, face pe om plăcut şi-l determină să nu se teamă de nimic din cele prezente ... şi să ne îndreptăm spre fapte virtuoase".[48] Pe lîngă Sf. Scriptură o contribuţie principală pentru ridicarea spre desăvîrşire o plineşte şi sinergismul unei împreunălucrări cu harul Sf. Taine ale Bisericii.

Prin astfel de atitudini ale mădularelor Bisericii, adică a credincioşilor ,sfera acţiunii misionare nu se reduce numai la activitatea clericilor, ci se ramifică şi în marea masă a credincioşilor, devenind astfel fiecare mădular un misionar, un apărător al dreptei credinţe, un sprijinitor al unirii Bisericilor şi un luptător pentru instaurarea păcii între oameni şi popoare. Între toate aceste coordonate există o strînsă legătură aşa precum reiese din următoarea mărturisire a P. F. Părinte Patriarh că: „Pacea se află în însăşi centrul misiunii noastre religioase. De aceea în slujba păcii punem adevărurile noastre de credinţă, căldura dragostei noastre şi zelul nostru statornic, de înfăptuire a ei".[49]

La sfîrşitul acestui subiect tragem următoarele concluzii: 1. În concepţia pastoral-misionară a P. F. Părinte Patriarh, Biserica este şi rămîne apărătoarea dreptei credinţe, stîlp şi întărirea adevărului. Prin mădularele ei şi mai ales prin cultul său a contribuit peste veacuri la apărarea dreptei credinţe şi formarea caracterelor creştine în general şi a creşti-

---

44 Prof. Iustin Moisescu, Temeiurile lucrării Bis...., op. cit., p. 261.
45 Ibidem, p. 250.
46 Ibidem, p. 251.
47 Prof. Iustin Moisescu, Sf. Scriptură şi interpretarea ei..., op. cit., p. 254.
48 Ibidem, p. 227.
49 Cuvînt solemn rostit cu prilejul întronizării ca Patriarh, în B. O. R., 7—8/ 1977, p. 650.

nului ortodox român în special. Biserica Ortodoxă Română deşi e o Biserică locală, totuşi ea are o mare deschidere spre celelalte Biserici, contribuind astfel la dezvoltarea climatului ecumenist astăzi şi la pacea lumii; 2. Preoţii ca slujitori ai Bisericii ca să poată să-şi împlinească slujirea lor de învăţători şi „iconomi ai tainelor lui Dumnezeu" trebuie să aibă o bună pregătire teologică, sănătoase trăsături de caracter moral ca să aducă un real folos în rezolvarea problemelor vremii lor; 3. Sf. Scriptură în interpretarea ei autentică, se va face numai de către Biserică, de către bărbaţi de înaltă curăţie sufletească şi aceştia sînt Sf. Părinţi ai Bisericii; 4. În Biserica Ortodoxă şi în cea Ortodoxă Română credincioşii au avut şi au o ziditoare contribuţie atît în ceea ce priveşte apărarea dreptei credinţe, pacea lumii, cît şi unirea Bisericilor, aducîndu-şi fiecare jertfa sa spre scopul acestor pliniri. În măsura în care aceste concepţii se vor materializa în spirit de jertfă şi abnegaţie începînd de la înaltul cler pînă la fiecare credincios, Biserica Ortodoxă Română va aduce o bună parte de zidire la pacea lumii şi la unirea tuturor Bisericilor.

Pr. lector *Ioan Mihălţan*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Prof. Iustin Moisescu, Atitudinea papalităţii faţă de progresul omenirii, O., 1/1953.
2. Prof. Iustin Moisescu, Biserica Ortodoxă Română în lupta pentru apărarea păcii, S. T., 7—8/1953.
3. Prof. Iustin Moisescu, Sf. Ap. Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine în epoca apostolică, S. T., 7—8/1951.
4. Prof. Iustin Moisescu, Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii, S. T., 3—4/1953.
5. Pr. prof. D. Stăniloae, Omagiu Prea Fericitului Părinte Iustin la vîrsta de 70 de ani, O., 2/1980.
6. Prof. Iustin Moisescu, Ierarhia bisericească în epoca apostolică, M. O., 1—3/1954.
7. Prof. Iustin Moisescu, Activitatea Sf. Ap. Pavel la Atena (teză de doctorat), Iaşi, 1946.
8. Prof. Iustin Moisescu, Sf. Scriptură şi interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom, Candela, 1939.

FUNCŢIUNEA COMUNITARĂ ŞI SOTERIOLOGICĂ A CÎNTĂRII ÎN COMUN ÎN BISERICĂ

Problema cîntării în comun în biserică există în preocupările Bisericii noastre de peste trei decenii. Încă de atunci, Biserica a pus în fruntea îndatoririlor clerului şi a colaboratorilor săi, pe aceea de a învăţa pe credincioşi cîntările Sfintelor noastre slujbe cu deosebire cîntările Sfintei Liturghii.[1]

Cîntarea în comun apare în cultul divin primar cînd Apostolii rosteau cuvînt de învăţătură celor nou Botezaţi, se rugau împreună cu dînşii şi frîngeau pîinea „în camera de sus" unde rămîneau adunaţi, cu lumînări aprinse, pînă la ziuă (Fapte 2, 42; 20, 8). Întreaga viaţă religioasă a primilor creştini se desfăşura în cult sau în legătură cu cultul, pentru că „primii creştini erau un popor al rugăciunii".[2] Pliniu cel Tînăr aminteşte chiar, despre creştini, în scrisoarea sa către împăratul Traian spunînd că ei se strîng laolaltă şi cîntă imne lui Hristos.

În centrul cultului divin dezvoltat a apărut „mireasa slujbelor", Sfînta Liturghie, care cuprinde în sine un izvor nesecat de energii divine şi care au puterea de a uni pe credincioşii atît de diferiţi sub raport cultural, intelectual şi social. De aici se vede că Liturghia are o misiune comunitară de a aduna laolaltă pe toţi fiii lui Dumnezeu. Dar o întrepătrundere deplină între credincios şi Dumnezeu se realizează mai ales prin rugăciunea cîntată la care colaborează toţi credincioşii. Cîntarea în comun este unul dintre mijloacele cele mai eminente de a-ţi deschide larg sufletul pentru unirea cu Dumnezeu, pentru a te sfinţi şi a te înfrăţi cu ceilalţi credincioşi. Acest fapt vădeşte un spirit de solidaritate între credincioşi şi Dumnezeu, ca şi între credincioşi întreolaltă. Preotul liturghisitor dă îndemnul „Să zicem toţi din tot sufletul nostru..." Îndemnul acesta implică participarea tuturor credincioşilor la rugăciune şi la cîntare. Prin cîntarea în comun credincioşii ajung la împăcare sufletească şi la iubire. Cei care s-au scîrbit laolaltă în cursul săptămînii, se întîlnesc în faţa aceluiaşi Altar şi cîntă Aceluiaşi Tată „Doamne miluieşte-ne", căci în Biserica ortodoxă cîntarea creează o atmosferă de meditaţie, căinţă şi îndreptare.

1 După ce Sfîntul Sinod a publicat hotărîrea Sa apărută în rev. B. O. R., nr. 10/1950, p. 560—561, pastoraliştii Bisericii noastre au tipărit lucrări de valoare pentru învăţarea cîntării în comun, subliniind cînd o latură cînd alta a funcţiunii comunitare şi soteriologice a cîntărilor, lucrări pe care le vom indica la locul lor.

2 Cf. *Doellinger,* Christentum und Kirche zur Zeit der Grundlegung, Regensburg, 1860, p. 248—355.

Dar mai presus de această interpretare de ordin comunitar, „prin cîntările bisericești sufletul consimte de bună voie la practicarea virtuților, mai ales a iubirii, și uită de orice osteneală împreunată cu exercitarea în virtute".[3] Această interpretare de ordin psihologic își găsește valoarea în menținerea atenției la mersul slujbelor, atît de necesară credincioșilor care, în lipsă de activitate liturgică, nu-și mai pot stăpîni gîndul. Trăirea cîntărilor cuprinse în cultul divin și mai ales în Liturghie, te aprinde și te determină spre rîvna virtuților și plinirea voiei lui Dumnezeu.

Cîntarea în comun azi, care e pornită de la Apostoli din „camera de sus", a marcat de la un timp o linie coborîtoare. De prin veacul al patrulea, cîntarea în comun a început să fie abandonată încetul cu încetul, căci din pricina dezvoltării crescînde a cultului, masa de credincioși nu mai putea conduce cîntările. Astfel au luat ființă cîntăreții, ca oameni cu rol de organizare și de instruire a credincioșilor. Dar nu numai cîntările tot mai complicate ale cultului au slăbit cîntarea în comun, ci și vremurile grele de sub stăpînire străină, ca și introducerea limbii slavone în Biserică.[4] Aceste motive au dispărut azi și credincioșii s-au dovedit în stare să cînte în comun Sfînta Liturghie, atît la sate cît și la orașe. Dar mai ales la sate, preotul și cîntărețul au posibilitatea să aplice cele mai nimerite mijloace de a învăța pe credincioși să cînte toți, după textul din cărțile de cult care este în conformitate cu doctrina ortodoxă.

Preotul și cîntărețul sînt factori promotori ai cîntării în comun, căci ambii sînt chemați după voia lui Dumnezeu. „Nu voi M-ați ales pe Mine ci Eu v-am ales pe voi", zice Iisus Hristos Apostolilor și preoților care îi sînt urmași. Asemenea și cîntărețul are harisma dobîndită, ca orice laic, prin Tainele inițierii. Dintre acești purtători de harisme se aleg cîntăreții, care, în majoritatea lor, ca și Apostolii, au cîte o îndeletnicire din care își asigură traiul lor și al familiei lor. Dar rămîn legați cu mii de fire de slujba Bisericii. Se știe din actul alegerii și trimiterii în lume a Apostolilor, că Iisus Hristos a avut și unele greutăți cu Apostolii pînă să-L înțeleagă deplin. Trebuie să remarcăm că și preotul cu cîntărețul întîmpină uneori greutăți în slujbă, cînd acești doi factori nu au idei identice. În cazurile acestea, e bine ca preotul să ia pildă de la atitudinea Mîntuitorului față de Ucenicii Săi. Să nu uite nici colaboratorii preotului că și dînșii sînt ucenici ai slujitorului Altarului. Iar slujitorul Sfîntului Altar îi va trata cu blîndețea lui Iisus avută față de Apostoli, purtînd respect unul față de altul. Voltajul respectului pe care îl va avea preotul față de colaboratorii săi, le va imprima și acestora același voltaj. Și așa prin bună înțelegere și respect reciproc, cîntarea în comun va spori și își va da roadele așteptate de Dumnezeu și de oameni.

Metodele promovării cîntării în comun sînt multe și variate:

— Folosirea din plin de către preot a predicilor mistagogice și hristocentrice, căci dacă ai pe Hristos în suflet, vei cînta din toată inima;

---

3 Cf. *Sf. Maxim Mărturisitorul,* Mistagogia, trad. Dr. D. Stăniloae în Revista Teologică, Sibiu, 1944, p. 348 și 350.

4. Cf. *Pr. Prof. Ene Braniște,* Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun, rev. S. T., nr. 1—2/1954, p. 35.

— La pavecerniţele din postul mare, la acatiste şi vecernii, vin mai ales credincioşi mai ridicaţi duhovniceşte, cu un teren sufletesc gata pregătit de-a învăţa cîntările bisericeşti. Aceştia învaţă cîntările cu tragere de inimă şi vor constitui cheagul întregii comunităţi care vrea să mai înveţe.

Cîntările omofone din Biserica Ortodoxă ardeleană şi bănăţeană, de pildă, sînt vechile cîntări bisericeşti bizantine, transformate sub influenţa multiseculară a cîntecului popular românesc. Mai ales *doina* a imprimat cîntării de strană un caracter popular cum găsim în svetilne, pripele ,şi polileu. Românul cîntă orice ocupaţie ar avea, căci fiecare ocupaţie îşi are cîntecul ei. El cîntă la lucrul cîmpului, dar cîntă cu aceeaşi inimă şi în biserică.[5]

Chiar şi în parohiile cu cor şi în multe Catedrale se execută unele cîntări în comun. Cîntarea în comun face parte din lupta defensivă a credincioşilor din Eparhiile ce sînt „încinse de un brîu" de foşti credincioşi alunecaţi din albia dreptei credinţe, cu promisiunea că numai aşa se vor putea mîntui. Ochiul vigilent al Arhiereului ţinutului ameninţat vede departe şi ca „un păstor bun al oilor" îşi apără credincioşii de alunecări şi înteţeşte mijloacele de apărare prin lărgirea cîntării în comun şi prin răspîndirea cărţilor de învăţătură Ortodoxă.

Cîntarea religioasă în comun nu este o erezie, nici o manifestare cu caracter protestant sau neoprotestant. Nu este nici o metodă de lucru neorotodoxă şi necanonică. Cîntarea în comun are la bază o tradiţie veche şi un principiu perfect ortodox. Punerea în practică a acestui principiu a variat după împrejurări, dar n-a fost desfiinţat niciodată. Departe de a fi deci o inovaţie cu caracter neoprotestant, cîntarea obştească a credincioşilor nu este decît „o reîntoarcere în albia creştinismului Bisericii primare", cum o definesc scurt şi precis pastoraliştii (Cf. Pr. Prof. E. Branişte, stud. cit., rev. S. T., 1—2/954, p. 36).

De altfel, textul cîntărilor Bisericii plin de Sfinţii şi mucenicii primelor veacuri, se deosebeşte de textul cîntărilor, fără Sfinţi şi mucenici, făurite de oricine şi oricum şi nu lasă loc interpretărilor după bunul plac. Cîntările dreptei credinţe cuprind toată teologia credinciosului român, după cum pictura sfîntului locaş constituie întreaga lui Biblie, începînd cu Zidirea lumii, pînă la mormîntul gol din grădina arimateianului, din care poate învăţa oricine întreagă Scriptura.

Astăzi, noi, promovînd cîntarea credincioşilor în biserică, nu imităm pe alţii. Ea face parte din arsenalul mijloacelor de lucru ale Bisericii de a înfrăţi credincioşii întreolaltă. Credincioşii Bisericii lucrează înfrăţiţi cu alţi credincioşi ai altor culte şi învaţă unii de la alţii disciplină, conştiinciozitate şi deplină dăruire. Randamentul lor în muncă sporeşte prin această înfrăţire şi astfel vor fi tot de mai mare folos patriei noastre şi sfintei Biserici deopotrivă.

Prot. *Nicodim Belea*

5 Cf. *Pr. Prof. Gheorghe Şoima*, Funcţiunile muzicii liturgice, Sibiu, 1945, p. 74—75. *Idem*, Muzica bisericească şi laică, în rev. M. A., nr. 11—12/1961, p. 798; Cf. *Prof. Nicolae Lungu*, Cîntarea în comun ca mijloc de înţelegere a dreptei credinţe, în rev. B. O. R., nr. 11—12/1952, p. 891—893. Vidi şi *Doru Constantiniu*, Aspecte folclorice în creaţia lui Gheorghe Şoima, în rev. „Arcade", din februarie 1970, p. 18.

SF. MAXIM MĂRTURISITORUL
EPISTOLE MORALE ŞI DE SPIRITUALITATE

(ep. 20 şi 11)

— prezentare şi traducere —

I

Ep. 20 (P. G. 91, 597 B—604 B) a Sf. Maxim Mărturisitorul (580—662) poartă adresa către Marin monahul *(pròs Marînon monázonta)*. După cum observa încă dominicanul Fr. Combefis, primul editor al operei maximiene (Paris, 1674),[1] este vorba de acelaşi Marin cipriotul căruia ulterior Maxim îi va adresa mai multe opuscule dogmatice de primă importanţă în chestiunile hristologice iscate de disputele monoenergiste şi monotelite.[2] Aşa cum reiese din introducere, ep. 20 a fost scrisă, împotriva înclinaţiei personale a lui Maxim, la insistenţa egumenului sub a cărui conducere spirituală Maxim se afla în acel timp (597 D). Ori o astfel de stare de spirit sugerează o dată relativ timpurie. Pe baza presupunerii că în fuga sa din faţa invaziei avaro-persane din 626 asupra Constantinopolei, care a dus la dizolvarea comunităţilor din Chrysopolis şi Cyzik şi la stabilirea lui în Africa proconsulară, Maxim ar fi trecut probabil şi prin Cypru unde ar fi făcut cunoştinţă cu Marin, P. Sherwood propune anii 628—630, primii ani ai şederii Sf. Maxim în Africa.[3]

În ce priveşte conţinutul, ep. 20 este un mic tratat ascetic şi de spiritualitate care, fundamentat pe o exegeză spirituală a Ps. 110, 10, dezvoltă în sens edifiant chestiunea delicată şi decisivă a unităţii între cele două aspecte constitutive, practic şi teoretic-contemplativ, ale oricărei existenţe spirituale autentice. Conform locului din Psalmi menţionat, începutul înţelepciunii *(arché sophías)* este frica *(phóbos)* de Dumnezeu iar sfîrşitul *(télos)* ei este înţelegerea cea bună *(he agathè sýnesis)*; frica reprezintă aici aspectul practic al vieţii spirituale în obîrşia ei, iar înţelep-

1 Cf. nota (h) a lui Fr. Combefis, col. 596: „sit hic Marinus qui tantis meritis Cypri postea presbyter fuit, ad quem Maximus plura dogmatica scripsit".

2 Este vorba de celebrele *„opuscula theologica et polemica"* maximiene, alcătuite între 640—646: nr. 7 „tomos dogmatic" trimis lui *Marin diaconul*, P. G. 91, 69—89; nr. 20: tomos dogmatic către *Marin preotul*, ibid., 228—245; nr. 19: soluţia celor două aporii ridicate de diaconul şi retorul monotelit Teodor din Bizanţ, către *Marin preotul*, ibid., 216—228; nr. 10: fragmente excerptate dintr-o epistolă către *Marin preotul din Cipru*, ibid., 133—137; şi nr. 1—3: fragmente dintr-o lucrare mai vastă, pierdută însă, a lui Maxim despre lucrările şi voinţele în Hristos, *Către preacuviosul Marin*, ibid., 9—39, 40—45, 45—56 — după informaţiile lui Sherwood (vezi nota 3), manuscrisele Vatopedi 57 (sec. 13) şi Ferrara 144 (sec. 14) dau pentru opusc. 1—3 adresa mai completă: *„către Marin preotul şi iconomul bisericii din Constantia în Cipru"*.

3 Cf. Sherwood, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor* (Studia Anselmiana 30), Roma, 1952, p. 34 (nr. 33).

ciunea aspectul ei „gnostic", culminaţia şi plenitudinea ei teoretic-contemplativă.[4] Deşi clar distincte, ele nu sînt deloc separabile, reprezentînd cele două aspecte indisociabile ale înţelepciunii autentice. Astfel frica de Dumnezeu joacă în primul rînd rolul negativ de suprimare a patimilor *(tôn pathôn anairétes)* dar şi acela de cale gnostică a virtuţilor *(gnostikèn hódon tôn arethôn)*, iar înţelepciunea deţine rolul pozitiv de creatoare a virtuţilor *(demiourgòs tôn arethôn)* dar şi acela de uşă practică a gnozei *(émprakton tês gnóseos thýran)*.

Partea centrală a epistolei dezvoltă un remarcabil şi pătrunzător advertisment împotriva simulării exterioare, făţarnice şi ipocrite, a ambelor acestor virtuţi reprezentînd cele două aspecte constitutive ale înţelepciunii veritabile. Astfel, cel ce mimează şi imită în mod ipocrit frica de Dumnezeu numai în obiceiurile şi aparenţele ei *(éthe, schémata)* exterioare fără corespondenţă efectivă cu dispoziţia interioară a voinţei sale personale *(gnóme)* se aseamănă cu o maimuţă *(pithékos)* nefiind în realitate altceva decît un alt saduceu şi cărturar iudeu făţarnic, ca unul ce salvează doar schima exterioară şi aparentă a evlaviei, lipsit fiind însă de realitatea ei din pricina iubirii de patimi ce zace în adîncul inimii lui; adevărata frică de Dumnezeu se manifestă în primul rînd în dispoziţia interioară a sufletului *(diathései psychês)* şi smerenia autentică a inimii *(tapeinósei kardías)*. Iar cel ce simulează în mod făţarnic posesia gnozei şi înţelegerii bune a realităţilor divine limitînd-o însă la o simplă proferare *(prophorà lógon)* şi la putinţa simplă de a grăi cuvintele dumnezeieşti fără a le şi face *(méchri toû dýnasthai mónon laleîn dícha toû prattein)* se aseamănă cu un papagal *(psitákos)* nefiind altceva decît un alt fariseu şi preot iudeu condamnabil, ca unul ce este lipsit de deprinderea efectivă a gnozei calificată prin practica virtuţilor *(héxin ouk échon tè práxei tôn aretôn pepoiouménen)* şi de înţelepciune ce-şi are existenţa cu adevărat în fapte

---

4 Aşa cum sublinia păr. prof. D. Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă (Teologia Morală Ortodoxă III)*, Bucureşti, 1981, frica de Dumnezeu nu reprezintă altceva decît un progres în experierea existenţială a credinţei, condiţia primordială a purificării: „Progresînd, credinţa devine frică de Dumnezeu. Pe de o parte, nu credinţa se naşte din frica de Dumnezeu, ci frica, din credinţă. Căci ca să-ţi fie frică de El, trebuie să crezi în El. Pe de alta, credinţa nu se poate dezvolta fără ca să treacă prin frică sau poate, ajutată chiar de la început de frică. Credinţa nu e nici la început ceva pur teoretic, ci are, prin frica ce o însoţeşte, un caracter existenţial. O credinţă care n-a ajuns la frică sau nu e însoţită de la început de frică, nu şi-a cîştigat o eficienţă îndestulătoare pentru pornirea la fapte" (p. 100). „Frica de Dumnezeu, susţinută de conştiinţa unei vieţi păcătoase, duce pe de o parte la pocăinţă pentru păcatele trecute, pe de alta, la evitarea, prin înfrînare, a păcatelor viitoare" (p. 104), la înfrînarea păcatelor de bună voie prin plăcere şi răbdarea necazurilor fără de voie prin durere, şi care conduc la nădejde, nepătimire şi în cele din urmă la iubire, conform schemei ierarhice a virtuţilor a lui Evagrie *(Practicos*, prolog. P. G. 40, 1221 BC), preluată şi de Maxim *(Cent. de charitate*, I, 2—3; P. G. 90, 961 B; tr. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia românească*, II, Sibiu, 1947, p. 37): Credinţă, Frică, Înfrînare, Răbdare, Nădejde, Nepătimire şi Iubire agapică *(pístis, phóbos, enkrateía, hypomoné, élpis, apatheía, agápe)*, schemă preluată explicit ca bază a secţiunii despre purificare şi de tratatul despre „spiritualitatea ortodoxă" a păr. D. Stăniloae (p. 95).

Frica şi înţelegerea sînt definite şi dezvoltate de Maxim mai precis în cadrul discuţiei detaliate a schemei heptaple a duhurilor sau harismelor mesianice ale Duhului Sfînt menţionate în Isaia 11, 2—3: frica de Dumnezeu, tăria, sfatul, ştiinţa, cunoştinţa, înţelegerea şi înţelepciunea *(phóbos, íschys, boulé, epistéme, gnósis, sýnesis, sophía)* în *„quaestiones ad Thalassium"*, *qu. 54*, P. G. 90, 521 B—524 C; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia românească*, III, Sibiu, 1947, p. 244—246, şi în *qu. 63*, 672 D—676 A şi 680 C, trad. rom. *Filoc. rom.* III, p. 369—371, 375—376; rezumatul discuţiei din qu. 63 îl reprezintă scolia 17, P. G. 90, 689 A, *Filoc. rom.* III, p. 382—383: cele 7 harisme se repartizează după cele 3 faze ale vieţii spirituale: filosofia practică — frica, evlavia, şi cunoştinţa; contemplaţia naturală — tăria, sfatul, înţelegerea; şi teologia mistică — înţelepciunea divină. Într-o schemă simplificată, deci, frica , înţelegerea şi înţelepciunea *(phóbos, sýnesis, sophía)* reprezintă concentrat cele trei faze „clasice" ale vieţii spirituale depline: practică, contemplativă şi mistică.

(tês óntos en toîs érgois échouses tó eînai sophías). Ori proferarea fariseică în modul pur verbal, lingvistic, a cuvintelor dumnezeieşti, expresie a unei pseudo-gnoze „teoretice“ lipsite de practica existenţială efectivă virtuţilor *(dícha práxeos gnósis)*, nu este în realitate altceva decît acea teologie a demonilor *(daimónon theología)* de care aminteşte Noul Testament (cf. Lc. 4, 35.41 şi Iac. 2, 19) şi care este condamnată chiar de către Cel „teologhisit“ de ea. Înţelegerea autentică se manifestă în dispoziţia interioară a sufletului calificată practic prin virtuţi *(diathései psychês katà tèn práxin taîs arethaîs poiotheíses)*, strălucirea gnozei manifestîndu-se în practica virtuţilor, iar cea a practicii în gnoza autentică.[5] Această întrepătrundere şi conjugare a fricii şi înţelegerii, a aspectului practic şi teoretic-contemplativ al vieţii spirituale, produce înţelepciunea desăvîrşită *(tèn teleían sophían)* care începe prin reţinerea de la cele rele conform fricii de Dumnezeu şi este desăvîrşită practic în lucrarea poruncilor conform înţelegerii gnostice a realităţilor divine.

Exhortaţia finală reia şi concentrează tema epistolei într-un apel la dezvoltarea şi împlinirea existenţială interiorizată, unica autentică a fricii de Dumnezeu în practica ascetică a eliberării legii duhului de sub legea trupului prin dubla mişcare de mortificare a mişcărilor iraţionale şi pătimaşe ale mădularelor lui şi de resurecţie a dominaţiei spiritului prin virtuţi asupra lor. Absenţa practicii ascetice efective şi constante a virtuţilor videază de conţinut spiritual eficace orice gnoză sau înţelegere teoretică, iar prezenţa patimilor omoară cuvintele dumnezeieşti lipsindu-le de viaţa spiritual — harică care se menţine în om pe măsura împlinirii poruncilor şi a virtuţilor lor corespunzătoare. Dimpotrivă, omorîrea *(nékrosis)* patimilor trupeşti face ca cuvintele dumnezeieşti să devină vii şi lucrătoare, manifestîndu-şi dubla lor eficienţă spirituală, practică şi gnostică, în virtuţi — exemplificate printr-un catalog de 8 virtuţi grupate în 4 cupluri: Pace şi Iubire, *(agápe kaì eiréne)*, Bunătate şi Blîndeţe *(chrestótes kaì praótes)*, Îndelungă-răbdare şi Îngăduinţă *(Makrothymía kaì anoché)*, Răbdare şi Mulţumire *(hypomonè kaì eucharistiá)* — virtuţi comunitare prin excelenţă şi prin care abia vom moşteni — conform Mt. 25, 34 şi I Cor. 2, 9 — Împărăţia lui Dumnezeu şi desfătarea bunurilor dumnezeieşti celor negrăite.

---

5 Chestiunea unităţii între aspectele practic şi contemplativ ale vieţii spirituale este discutată de Maxim în *„quaestiones ad Thalassium“, qu. 52*, P. G. 90, 496 C—497 A, tr. *Filoc. rom.* III, p. 221—222 şi scholia 8, 500 CD, p. 224—225; *qu. 54*, 509 BC, p. 234 şi scol. 2—4, 525 C—528 A, p. 248—249, 512 AB, p. 235 şi scolia 5, 528 BC, p. 249; şi *qu. 63*, 681 A, p. 380—381 şi scol. 32—33, 689 D—692 A, p. 384.

Spre deosebire de Evagrie, pentru care „vita practica“ şi „vita contemplativa“ erau două faze separate şi succesive ale vieţii spirituale, pentru Maxim ele sînt concomitente înrădăcinîndu-se în dubla funcţionalitate spirituală naturală a psihicului uman: inteligibil-contemplativă cu seria: intelect, gnoză, înţelepciune *(noûs, gnósis, sophía)*, şi raţional-practică, cu seria: raţiune, virtute, prudenţă *(lógos, areté, phrónesis)*, prima serie revelînd şi întrupînd în om Logosul divin în Adevărul *(alétheia)* Lui, iar cea de-a doua în Bunătatea *(agathótes)* Lui; cf. *Mystagogia* 5, P. G. 91, 673 C—676 A. Formulările revelatorii ale acestei unităţi apar mai ales în *qu. 63:* practica apare ca şi contemplaţia activată, iar contemplaţia ca practică iniţiată mistagogic *(tèn mèn práxin theorían energouménenen, tèn de theorían práxin mystagogouménen)*, virtutea ca manifestare a gnozei, gnoza ca putere activată a virtuţii *(tèn mèn arèten phanérosin gnóseos, tèn dè gnósin aretês synteretikèn ergazómenon dýnamin)*, prin ambele, adică prin virtute şi gnoză, manifestîndu-se o unică înţelepciune *(mían sophían)*, col. 681 A, p. 380; cf. şi scolia 32: „Cel ce arată gnoza întrupată în practică *(tê práxei somatoumènen tèn gnósin)* şi practica însufleţită de gnoză *(tê gnósei psychouménen tèn prâxin)* a găsit modul exact al îndumnezeirii *(trópon akribè tês theourgías)*. Iar cel ce are numai pe una din acestea, despărţită de cealaltă, sau a făcut din gnoză o nălucire inconsistentă *(anhypóstaton phanatasían)*, sau din practică un idol fără suflet *(ápsychon eídolon)*. Căci gnoza fără practică nu diferă cu nimic de nălucire, neavînd practica drept temelie, iar activitatea iraţională e identică cu un idol fără suflet, nemaiavînd gnoza care să o însufleţească“ (689 D—692 A, p. 384).

Ep. 11 (P. G. 91, 453 A—457 D) este, după cum indică deja adresa şi suprascrierea, o scrisoare de intervenţie: Maxim se adresează unei egumene necunoscute[6] a unei mănăstiri bizantine neidentificabile mai îndeaproape, pe lîngă care pledează în favoarea reprimirii în comunitatea condusă de aceasta a unei monahii ce ieşise din mănăstire, ca ulterior să se pocăiască. Deşi nu există nici un indiciu pentru o datare mai precisă, Sherwood o plasează în perioada africană a vieţii Sfîntului (cc. 628—645), perioada în care personalitatea lui începuse să joace un rol de seamă în viaţa politică şi bisericească a vremii.[7]

Interesul special al ep. 11 rezidă în excepţionala, în densitatea ei justificare teologică, profund şi consecvent neotestamentară, oferită îndemnului adresat egumenei bizantine la o atitudine autentic creştină, de iertare şi blîndeţe, faţă de monahia căzută şi pocăită. O astfel de conduită se fundamentează nemijlocit în modul *(tropos)* negrăit al Iconomiei mîntuirii noastre în Hristos Iisus, Logosul tearhic al lui Dumnezeu Tatăl întrupat, înţeleasă în esenţa ei ca o reconciliere sau împăcare *(katallagênai)* a noastră cu Dumnezeu Tatăl, mod care a revelat şi manifestat plenar efectiv Bunătatea infinită ca şi caracteristică primă şi fundamentală *(prôton kaì mónon tês apeírou agathótetos gnórisma)* a divinităţii. Această mîntuire prin împăcare Hristos a realizat-o pe de o parte eliberînd întru Sine prin kenoza şi Moartea Sa pe Cruce, umanitatea noastră asumată de neputinţele intrate în ea prin patimi, iar pe de alta, chemînd, învăţînd şi sfătuind în multe feluri *(polytropos)* pe cei ce vor să devină egali cu El *(ísous heautô genésthai)* prin deprinderea filantropică şi iubirea agapică desăvîrşită întreolaltă *(katà tòn philanthrópon héxin kai tèn eis allélous teleían agápen)*. Iubirea Sa de oameni şi bunătatea Lui o arată limpede apelul Lui la pocăinţă şi vindecare adresat în primul rînd celor păcătoşi şi bolnavi (Mt. 9, 12—13), parabolele lucanice ale oii şi drahmei pierdute (Lc. 15, 1—7; 8—10), a samarineanului milostiv (Lc. 10, 30—37) şi fiului risipitor (Lc. 15, 11—32), îndemnul stăruitor la sfinţenie, milostivire şi iertare după modelul Tatălui ceresc (Mt. 5, 48; Lc. 6, 36—37),[8] primirea, întoarcerea şi transformarea în apostoli ai bunătăţii şi milei Sale, a vameşilor şi desfrînatelor, a tîlharului de pe cruce şi a persecutorului Saul. Prin toate acestea El a voit ca noi, cunoscînd voinţa lui Dumnezeu faţă de oameni ca o voinţă de mîntuire a tuturor (I Tim. 2, 4), să învăţăm că nu se cade nici să disperăm de noi înşine dacă păcătuim, nici să rămînem lipsiţi de compasiune şi insensibili faţă de cei ce păcătuiesc, ca unii ce avem drept exemplu *(parádeigma)* Filantropia şi Bunătatea divină manifestate în Kenoza lui Iisus Hristos.

Pentru aceasta, iertarea şi reprimirea surorii căzute dar sincer pocăite, în zdrobirea inimii şi smerenia duhului (cf. Ps. 50, 19), reprezintă pentru Maxim cinstirea practică a Kenozei filantropice a lui Hristos prin imitarea ei efectivă. Apelul la milostenie, îndurare şi compasiune, — sprijinit scripturistic pe Ps. 50, 19 şi 146, 3 şi pe II Cor. 2, 5—11 (iertarea de către Pavel a incestuosului din Corint) — este motivat însă şi de cauze psihologice, mai precis de riscul ca depresiunea psihică provocată de întristarea penitenţei să nu se transforme în disperare, disperare ce poate pierde atît sufletul ei cît şi cel al celor care refuză să o ajute. Căci pentru

6 Combefis sugerează, nota 43: „videtur haec quam Photius *Ianian* appelat", că egumena din ep. 11 poate fi identică cu egumena Iania al cărei nume patr. Fotie îl întîlnise în suprascrierea unei epistole maximiene citate de el spre mijlocul sec. IX: *Bibliotheca,* codex 192, P. G. 103, 648 D.

7 Cf. Sherwood, *op. cit.*, p. 43 (nr. 59).

8 Cf. despre iubirea de aproapele manifestată în iertarea lui cînd ne greşeşte, excepţionalele consideraţii şi exhortaţii morale din *„liber asceticus"* 41—42, P. G. 90, 952—953, tr. rom. *Filoc. rom.* II, p. 31—33: „Să dăm iertare unii altora, noi cei ce ne-am ispitit unul pe altul, ca unii ce am fost războiţi de vrăjmaşul comun. ... Să avem compasiune unii faţă de alţii *(sympathésomen alleloîs)* şi să ne tămăduim unii pe alţii prin smerita cugetare *(dia tapeinophrosýnes allélous iasómetha)*" sau în alt context, citînd textual Lc. 6, 37; Mt. 6, 14; 5, 7 şi 7, 2: „să ne iubim aşadar unii pe alţii şi vom fi iubiţi de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă răbdare întreolaltă şi va fi şi El cu îndelungă răbdare faţă de păcatele noastre. Căci iertarea greşelilor noastre o găsim în iertarea fraţilor, şi mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră faţă de aproapele".

Maxim necinstesc în mod egal voința mîntuitoare a lui Dumnezeu pentru toți și *disprețuiesc* Kenoza Lui filantropică ce reprezintă modul iconomic al manifestării efective a acestei voințe divine, atît cei ce refuză să se pocăiască cît și cei ce refuză să primească pocăința celor ce se pocăiesc *(kaì hoi te metanoeîn ouk ethélontes, kai toùs metanooûntas mè prosdechómenoi)*. Mai precis, refuzul de a imita acest mod de conduită hristologic paradigmatic, constituie atît o lipsă de respect față de Bunătatea divină, caracter fundamental al voinței și ființei dumnezeiești, cît și o nesocotire a legii morale inerente a naturii umane,[9] a cărei egalitate de cinstire peste tot ne obligă în mod natural la însușirea reciprocă a necazurilor întreolaltă *(allélon opheilontes oikeioûsasthai tâs symphoràs dià tèn homotimian tês phýseos)*. În fine, o astfel de atitudine „pastorală" față de cel în greșeală, imitînd conduita divină *(theomimetòs)* a Bunului Păstor față de oaia cea pierdută, este indicată și implicată în legea corespondenței eshatologice între dreptatea divină și dispoziția noastră față de aproapele *(hóti taîs tôn psychôn hemôn diathései he theía déontos epharmózetai dikaiosýne)*: Hristos Mîntuitorul se va arăta față de noi la venirea sa ca Judecător după cum ne-am arătat noi față de semenii noștri supuși acelorași patimi și suferinți ca și noi *(hoíous phtásantes toîs homoiopathésin heautoùs diethékamen)*.[10]

II

EPISTOLA 20

A aceluiași către Marin monahul

Științdu-mi eu mulțimea greșelilor proprii, privind la osînda ce va urma pe bună dreptate asupra mea după părăsirea acestei vieți, înțelegînd și văzînd deja în minte întrunindu-se acel mare și înfricoșător județ la care fiecare dintre noi vom primi după vrednicie pedepsele pentru cele ce am făptuit, gîndeam să-mi iau ca tovarăș tăcerea abținîndu-mă cu totul de la cuvintele dumnezeiești ce sînt, pe cît mi se pare, mai presus de mine, ca nu cumva să mă osîndesc încă și mai mult și mai după dreptate, ca unul ce proferează cuvinte ale lui Dumnezeu omorîte de mine prin nelucrarea faptelor bune — cuvinte care, din această pricină, nu pot să ofere celor ce le ascultă viața în har și nu posedă tăria de a arăta în viețuirea mea, a celui ce le grăiește, modurile (de comportare corespunzătoare) ale virtuților — și așa să mă fac vrednic de amenințarea viitoare nu numai ca unul ce am ucis în mine însumi cuvintele cele de viață făcătoare ale lui Dumnezeu prin modurile mele (de comportare) cele rele, ci și ca unul ce oferă tuturor celor ce le ascultă drept icoană vie și limpede a disprețului și a nesocotirii lor, întreaga rea turnură a vieții mele. Știind eu, deci, și temîndu-mă, precum am zis de acestea, am tăiat de la mine rîvna de a mai grăi și scrie cuvintele dumnezeiești, a căror lucrare nu o am, judecînd drept o foarte mare nedreptate și pagubă pierzătoare faptul de a primi în deșert laudele de la cei ce le ascultă. Dar întrucît preacuviosul egumen, cel bogat în înțelepciune și cinstit de mine întru toate și pe care, din pricina frumuseții virtuților ce strălucesc într-însul potrivit înțelegerii dumnezeiești, a-l refuza nu s-a putut, a biruit încîntînd cu multe rațiuni dumnezeiești hotărîrea tăcerii mele și m-a silit să aștern în scris această modestă scrisoare către dumnezeiasca ta evlavie, istorisindu-mi parte din virtuțile tale după Dumnezeu și rămînînd dator însă cu cele

9 Cf. iertarea ca mijloc de împăcare și unificare interpersonală a naturii umane în baza rațiunii ei unice de existență, și de împăcare a umanității cu Dumnezeu, în comentariul cererii a cincea din Tatăl Nostru: *„expositio orationis dominicae"* P. G. 90, 901 A—904 C, tr. rom. *Filoc. rom.* II, p. 278—281.

10 Cf. și glosa marginală dintr-un manuscris citată de Combefis în nota 45: „așa îți va fi ție Dumnezeu, precum ai fost tu aproapelui" *(oúto theòs soi, kathà sý tô plesíon)*.

mai mari, am socotit că este cuvenit lucru a grăi pe scurt acele lucrări ce sînt folositoare şi mîntuitoare şi ţie şi mie şi tuturor ce vor să asculte.

Arătînd celor ce şi-au propus să iubească pe Dumnezeu şi au preferat tuturor celor de pe pămînt mîntuirea dumnezeiască, calea cu adevărat cunoscătoare (gnostică) a dumnezeieştilor virtuţi şi deschizînd tainic uşa făptuitoare (practică) a cunoştinţei, David, marele profet şi împărat, zicea: „Începutul înţelepciunii este frica de Domnul, înţelegere bună este tuturor celor ce o fac pe ea" (Ps. 110, 10). Dacă însă începutul înţelepciunii este frica, sfîrşitul înţelepciunii este înţelegerea cea bună celor ce o fac pe ea. Iar dacă aceste lucruri stau în acest mod cu putere să ne sîrguim a cîştiga frica de Dumnezeu şi înţelegerea cea bună: frica, ca să fugim de întinăciunile păcatului scuturîndu-le de pe suflet prin teama de aşteptarea pedepselor veşnice, iar înţelegerea ca să ne arătăm făcători cu ştiinţă ai tuturor voinţelor dumnezeieşti. Căci cel ce se teme de ispăşirile pentru încălcările dumnezeieştilor porunci, nu-şi mai prinde sufletul în patimile ce întinează sufletul, iar cel ce are înlăuntrul lui înţelegerea cea bună, ce discerne potrivit raţiunii în mod cuvenit cele trecătoare de cele veşnice, se acoperă cu toate bunurile dumnezeieşti, lucrînd să nu arate în nici un mod nelucrătoare cunoştinţa (gnoza) dintru el. Căci aşa precum întru cei ce se tem cu adevărat de Dumnezeu, frica devine un factor ce suprimă patimile cele necurate, tot aşa şi pentru cei ce înţeleg cu adevărat, înţelegerea devine un factor ce zideşte toate virtuţile. Aşadar să ne temem de Dumnezeu, şi nu vom face nimic din cele ce El nu voieşte, şi să iubim înţelegerea Lui, şi nu vom neglija nimic din cele ce vrea El să se făptuiască. Căci cel ce se teme de Dumnezeu urăşte toată fărădelegea, iar cel ce are sălăşluită întru el înţelegerea cea bună iubeşte toată dreptatea. Căci precum ura faţă de fărădelege indică pe cel ce se teme, aşa şi iubirea de dreptate arată limpede pe cel ce înţelege.

Aşadar să nu închipuim frica ca pe o schimă exterioară numai în obiceiurile feţei plecate, nici să ne arătăm evlavia ţinînd numai de modurile (de comportare) arătate (în afară), ci de dispoziţia interioară a sufletului şi de smerenia inimii celei încuiate în adînc prin gemete amare şi lovite în chip nearătat în conştiinţă de biciul amintirii celor păcătuite înainte, şi din această pricină nesuportînd defel să vadă, în contracţia ei asupra ei, şi căderile altora. Căci cel ce simulează cu făţărnicie frica de Dumnezeu numai în obiceiurile ei (exterioare) nu se deosebeşte cu nimic de maimuţă care imită şi ea obiceiuri şi schime (exterioare) ale oamenilor; căci acest vieţuitor patruped şi departe în ce priveşte natura sa de natura umană, prin imitarea obiceiurilor (omeneşti) pare celor ce o privesc a fi om, fără a poseda însă nimic uman prin natură. După cum şi cel ce imită obiceiurile celor ce se tem cu adevărat de Dumnezeu spre amăgirea celor ce-i văd neavînd însă dispoziţia interioară a gnomei înzestrată cu frica dumnezeiască în mod egal cu aceia, este şi se cheamă cu adevărat un alt saduceu sau cărturar ce salvează numai schima (exterioară) a evlaviei împreună cu strălucirea ei din afară, fiind lipsit însă de însăşi realitatea ei din pricina iubirii necurate faţă de patimi ce zace în adîncul sufletului lui.

Şi iarăşi, să nu afişăm ostentativ cunoştinţa (gnoza) dumnezeiască numai prin proferarea de cuvinte potrivite pentru frumuseţea lor, nici să ne limităm a defini înţelegerea cea bună numai ca simpla putinţă de a grăi fără a face, ci ca dispoziţie interioară a sufletului înzestrat prin făptuire cu virtuţi, şi de aceea, strălucind în făptuirea (practică) cu scînteierea cunoştinţei (gnozei) şi în cunoştinţă făcînd să strălucească vigoarea făptuirii. Pentru ca, unind prin fapte frica cu dorul de Dumnezeu potrivit înţelegerii celei bune, să se lucreze întru noi desăvîrşită înţelepciunea dumnezeiască, începută în reţinerea de la cele rele potrivit fricii dumnezeieşti şi desăvîrşită în lucrarea (practica) poruncilor potrivit înţelegerii celei bune. Căci cel ce limitează înţelegerea numai la simpla proferare a cuvintelor dumnezeieşti se aseamănă papagalului care imită şi el cuvinte omeneşti; căci singur acest vieţuitor zburător simulează, fiind învăţat (în prealabil), cuvintele omeneşti, fără a avea absolut nimic omenesc (în el) după natură. După cum şi cel ce imită cuvintele celor ce înţeleg cu adevărat numai pînă la simpla lor proferare (verbală) spre uluirea celor ce-i ascultă neavînd însă deprinderea cunoştinţei (gnozei) înzestrată cu făptuirea (practică) virtuţilor, este şi se cheamă cu adevărat un alt fariseu sau preot (iudeu) condamnabil ce simulează făţarnic înţelegerea numai prin proferarea de cuvinte, lipsit fiind însă cu totul de însăşi înţelepciunea ce-şi are

existența cu adevărat în fapte, și care, îngîmfîndu-se pentru acesta prin înfumurarea părerii de sine ce hrănește trufia minții lui, stă împotriva Cuvîntului Adevărului neștiind, că cunoștința (gnoza) lipsită de făptuire (practică) a celor ce se îngîmfă prin iubirea de slavă este o teologie a demonilor pe care o ceartă deschis Iisus (Lc. 4, 35—41 par.) adică tocmai Cel teologhisit (de ea), chiar dacă cel stăpînit de patimă în acest fel nu sesizează (aceasta).

Pentru aceasta, cu frică să ne temem de Dumnezeu, să ne eliberăm pe noi înșine de orice întinăciune a trupului și a duhului, neîngăduind prin lăudabila mortificare a mădularelor (noastre) ca legea trupului să se ridice împotriva legii duhului, nici să circumscriem măreția fricii dumnezeiești numai la modurile (de comportare) arătate în afară ale obiceiurilor (exterioare), ca să facem din modestia obiceiurilor (exterioare) un crainic al dispoziției (interioare) frumoase a sufletului, ca să fugim de amenințarea viitoare a focului (veșnic). Și să împodobim înțelegerea cea bună cu făptuirea poruncilor, ca să nu proferăm numai, ca niște iubitori de slavă deșartă, cuvinte moarte și lipsite de viață în ce privește făptuirea poruncilor, ci să facem cuvintele dumnezeiești lucrătoare, urmărind pacea și iubirea cu toți îngrijindu-ne de bunătate și blîndețe, îndelungă-răbdare și îngăduință întru toate față de toți, suportînd cele ce se întîmplă cu răbdare și mulțumire, primind strîmtorările (necazurile) cu neclintire ca pe niște dăruiri dumnezeiești, neîmpotrivindu-ne cu nimic rațiunilor Providenței care ne conduc prin acestea viața, ca să ajungem la viața cea veșnică împreună cu toți Sfinții, delectîndu-ne de bunurile cele veșnice în perenitatea fericirii celor veșnice, auzind pe Dumnezeu grăind către noi: „Veniți binecuvîntații Părintelui Său și moșteniți Împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii" (Mt. 25, 54) și să ne veselim desfătîndu-ne de acele bunuri negrăite „pe care ochiul nu le-a văzut, și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, și pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (I Cor. 2, 9).

EPISTOLA 11

A aceluiași către o egumenă despre o monahie care a ieșit din mănăstire și apoi s-a pocăit

Vestitorii adevărului, cîți ne-am lămurit de la început și pînă la noi, fiecare la vremea lor, voința mîntuitoare a lui Dumnezeu, făcîndu-se și slujitori *(leitourgoi)* ai harului, ziceau că nimic nu este atît de plăcut și iubit lui Dumnezeu ca întoarcerea oamenilor la El prin pocăință adevărată. Lucru pe care vrînd Cuvîntul tearhic al lui Dumnezeu-Tatăl să-l arate că este mult mai dumnezeiesc decît celelalte sau mai degrabă (că este) primul — și unicul semn distinctiv al bunătății (Lui) infinite, a consimțit (ca vrednic lucru) să intre în legătură cu noi prin trup potrivit unui mod *(trópos)* negrăit de pogorămînt făcînd, pătimind și grăind acelea prin care se cădea să ne împace cu Dumnezeu Tatăl pe noi, cei ce eram vrăjmașii și dușmanii (Lui) și, înstrăinați fiind noi de viața cea fericită, iarăși la ea să ne întoarcă. Căci nu numai că a tămăduit prin minuni bolile noastre și ne-a eliberat — asumîndu-și neputințele noastre cele prin patimi și dînd prin moarte ca un supus, fără de păcat fiind, datoria noastră — de multe și înfricoșate acuzații, ci, învățînd în multe feluri, a sfătuit pe cei ce vor, să devină egali cu El Însuși prin deprinderea iubirii de oameni (filantropică) și prin Iubirea agapică desăvîrșită întreolaltă. Pentru aceasta striga: „N-am venit să chem pe cei drepți, ci pe cei păcătoși la pocăință" (Mt. 9, 13) și: „nu cei sănătoși au trebuință de doctori, ci cei bolnavi" (Mt. 9, 12), că a venit să caute și să mîntuiască oaia cea pierdută (Lc. 15, 4) și că a fost trimis către oile cele pierdute ale casei lui Israel (Mt. 10, 6). Iar prin parabola drahmei (Lc. 15, 8 sq) a arătat în ascuns că a venit să mîntuiască Chipul împărătesc (al Împăratului dumnezeiesc din om) acoperit de spurcăciunea rău mirositoare a patimilor. Și (iarăși): „Amin zic vouă că bucurie (mare) se face în cer și pe pămînt pentru un păcătos care se mîntuiește" (Lc. 15, 7). Pentru aceasta celui ce a căzut între tîlhari și care, dezbrăcat fiind de toate veșmintele, a ajuns

prin rănile (primite) mai mult mort decît viu, i-a turnat vin şi untdelemn pe răni şi, legîndu-i-le şi urcîndu-l pe dobitocul lui, l-a dus la o casă de oaspeţi şi, dînd acolo cele îndeajuns pentru îngrijirea lui, a făgăduit să dea şi cele cheltuite peste acelea cînd se va întoarce (cf. Lc. 10, 30 sq). Pentru aceasta zice că, la întoarcerea fiului risipitor, prea bunul Părinte s-a plecat îmbrăţişînd pe cel ce alerga la el prin pocăinţă şi iarăşi l-a împodobit cu frumuseţea slavei pămînteşti fără a-i reproşa nimic despre cele dinainte (cf. Lc. 15, 20 sq). Pentru aceasta pe oaia aceea ce se depărtase de dumnezeiasca sută, găsind-o rătăcind pe munţi şi pe dealuri, nu a mînat-o la staulul oilor împingînd-o de la spate şi istovind-o în chinuri, ci a adus-o teafără la tovarăşele ei plin de compasiune purtînd-o pe umerii Lui proprii. Pentru aceasta zicea: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi" cu inima „şi Eu vă voi odihni pe voi" (Mt. 11, 28), şi: „Luaţi jugul Meu asupra Voastră" (Mt. 11, 29) — numind „jug" poruncile, adică viaţa condusă în mod evanghelic iar „povară" ceea ce pocăinţa pare a avea ostenitor — „căci jugul Meu este bun şi povara Mea este uşoară" (Mt. 11, 20). Şi iarăşi, învăţînd dumnezeiasca dreptate şi bunătate, a poruncit zicînd: „Fiţi sfinţi, fiţi desăvîrşiţi, fiţi milostivi, fiţi îndurători precum este şi Tatăl nostru cel din ceruri" (Lev. 9, 44; Mt. 5, 48; Lc. 6, 36), „iertaţi şi se va ierta vouă" (Lc. 6, 37) şi „cîte voiţi să vă facă vouă, oamenii, asemenea şi voi faceţi lor" (Mt. 7, 12), şi cele asemenea. Şi simplu-zis, ca să nu lungesc epistola zicîndu-le pe fiecare în parte, pentru aceasta îndreaptă desfrînatele ce se pocăiesc şi primeşte pe vameşi (Mt. 21, 31; 9, 9) şi îi face vestitori ai Evangheliei Lui; pentru aceasta, pe tîlharii ce se mărturisesc şi-şi cumpără mîntuirea prin moarte, îi conduce cu Sine din pricina fricii şi-i introduce împreună cu Sine în Paradis (cf. Lc. 23, 43) adeverind făgăduinţele bunurilor viitoare; pentru aceasta pe persecutorii furibunzi îi cuminţeşte în privinţa zelului lor şi, hirotonindu-i, îi trimite înainte, în locul Lui, ca Apostoli ai Neamurilor (F. A., 9, 1 sq), pentru ca noi să învăţăm iubirea de oameni şi bunătatea (sau clemenţa) şi nici să nu disperăm de noi înşine cînd păcătuim, nici să rămînem necompătimitori şi insensibili faţă de cei ce păcătuiesc, ca unii ce avem exemplu al celor făcute pe Dumnezeu.

Deci întrucît am fost învăţaţi că acesta este însuşi adevărul lucrurilor şi că „Dumnezeu vrea ca toţi oamenii să se mîntuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină" (I Tim. 2, 4) şi ne-am amintit că singură mîntuirea noastră este obîrşie şi temei al minunatei Sale veniri la noi în trup, îndrăznind rog pe sfinţia Voastră, purtînd înaintea ta în locul ramurii de măslin a suplicanţilor înseşi Patimile cele de viaţă făcătoare ale Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos prin care am fost răscumpăraţi din puterea întunericului — căci cred că eşti ucenită adevărată a Fiului lui Dumnezeu purtînd în sinea ta în toată ducerea vieţii (tale) pe Învăţătorul viu şi lucrător, întrucît te-ai ataşat de El în întregime (încă) din copilărie — ca — prin mijlocirea mea, a smeritului şi păcătosului, ce nu am nimic vrednic de virtutea ta — să cinsteşti Kenoza Lui iubitoare de oameni (filantropică) pentru noi şi să primeşti pe sora aceea ce se pocăieşte şi se topeşte de lacrimi. Căci multă şi negrăită este zdrobirea inimii şi smerenia duhului ei pentru păcatul pe care l-a făptuit şi despărţirea de voi care a suferit-o. Să nu urgiseşti, roabă a lui Dumnezeu binecuvîntată, „inima înfrîntă şi smerită" (Ps. 50, 19) pe care Dumnezeu „nu o va urgisi", ci, făcîndu-te îndurătoare şi milostivă, binevoitoare şi compătimitoare, imită pe Cel ce a primit pentru iubirea Sa de oameni a muri de bunăvoie pentru noi şi Care îţi cere să o primeşti şi să o îmbrăţişezi şi să nu renunţi „a întări întru ea iubirea" (II Cor. 2, 8). Întremeaz-o cu cuvinte şi fapte de iubire de oameni, smulge-o din mîinile tiranului (diavolului) şi leagă cu compasiune rănile (cf. Ps. 146, 3) făcute de ea, ca nu cumva, mult copleşită (deprimată) fiind ea de întristare, să se străpungă cu ţăruşul disperării şi să se cear㠖 de la noi sîngele sufletului ei celui dispreţuit, sau, ca să vorbesc mai adevărat, predat (de noi) vrăjmaşului vieţii noastre ca acela să-l aibă supus spre ceea ce vrea el, (suflet) pe care se cădea să-l facem viu prin îndelunga-răbdare şi blîndeţea noastră, şi să fim astfel învinuiţi după dreptate ca nişte nesocotitori ai voinţelor şi Patimilor dumnezeieşti. Căci — măcar cuvîntul este dur, dar totuşi adevărat — în mod asemănător necinstesc, pe cît le stă în putinţă, voinţa cea bună a lui Dumnezeu şi dispreţuiesc Kenoza Lui cea iubitoare de oameni pentru noi şi cei ce nu voiesc să se pocăiască şi cei ce nu primesc pe cei ce se pocăiesc. Pentru că ni s-a arătat limpede că, îndatoraţi fiind noi să ne împropriem necazurile unii altora

pentru egalitatea de cinstire (peste tot) a firii (noastre), dacă n-am imitat ceva din acestea față de cei de o seminție cu noi, n-am respectat însăși bunătatea lui Dumnezeu față de noi.

Deci ca una ce cunoști, roabă a lui Dumnezeu binecuvîntată, că dreptatea dumnezeiască se armonizează după cum se cuvine cu dispozițiile (lăuntrice) ale sufletelor noastre, arătîndu-se față de noi așa cum ne-am arătat noi înșine față de alții, și făcînd pe Dumnezeu față de noi înșine după dispoziția pe care am avut-o noi înșine față de cei ce pătimesc aceleași lucruri (cu noi), nu zăbovi să primești cu brațele deschise pe rugătoarea și roaba ta și, imitînd pe Dumnezeu, pune neîntîrziat și cu toată sîrguința oaia (cea pierdută) pe umeri aducînd-o împreună la staulul cel sigur și păzește-o pe mai încolo neprinsă de lupi, ca însăți să-L afli așa pe iubitorul de oameni Dumnezeu și Mîntuitorul Hristos Judecătorul a toate, la înfricoșata și mai presus de slavă Arătare a Sa, dîndu-ți înapoi roadele veșnice a celor ce ai semănat (aici). A Cărui milă să o aflăm și noi cu harul și iubirea Sa de oameni, cu rugăciunile și solirile Stăpînei noastre și preaslăvitei de Dumnezeu Născătoare și ale tuturor Sfinților Lui Amin.

Prezentare și traducere
de
Drd. *Ioan I. Ică*

PREDICĂ LA DUMINICA VAMEŞULUI ŞI A FARISEULUI — DESPRE MÎNDRIE ŞI SMERENIE —

Pentru ca să putem pătrunde în înţelesul Sfintei Evanghelii, despre pilda Vameşului şi a Fariseului, citită azi, aflu de bine să cunoaştem cine erau fariseii şi cine erau vameşii?

Fariseii erau o seamă de credincioşi, cu multă consideraţie în rîndul poporului iudeu, cu mare influenţă, constituind casta savantă şi legalistă a iudaismului. Aceste nume reprezentau separatism faţă de restul lumii, pentru cunoaşterea în cele religioase, prin obiceiurile cucernice şi prin lipsa de tot ce ar putea spurca curăţia lor formală.

Originea lor se urcă pînă la vremurile de captivitate. Ei, reîntorşi, au luptat pentru a păstra nealterarea poporului atît pe plan naţional, cît şi religios.

Sub Irod cel Mare, ei numărau peste 6.000 de membri; refuzau jurămîntul de credinţă faţă de împărat. Ei conduceau curţile de judecată, ei păstrau documentele scrise, tradiţia oarbă ca izvor al Legii. Contrar saducheilor, care nu credeau în înviere şi-n răsplata veşnică — ei, fariseii credeau şi susţineau existenţa îngerilor, a unui creator şi a vieţii veşnice.

Din acestea şi alte cauze, fariseii se bucurau de un mare prestigiu în popor. Decenii întregi ei au fost adevăratul lor îndrumător, păstrător al Legii. Din rîndurile lor au rămas şi exemple nobile: Nicodim şi Gamaliel.

Dar cu timpul această sectă a decăzut. Fariseilor le-au rămas doar numele şi pretenţiile. O dată cu decăderea le-a decăzut şi prestigiul, rămînînd doar cu un simplu formalism.

Iată deci, cine erau fariseii, cum au început şi cum au terminat.

Să vedem acum cine erau vameşii?

Vameşi se numeau în Palestina, pe vremea Mîntuitorului, toţi agenţii fiscali, strîngători de impozite pentru romani, pe care evreii erau obligaţi să le plătească. Ei se aflau pretutindeni, în posturi la răscruci de drumuri. Aceşti funcţionari nu erau iubiţi de popor. La evrei erau grozav de dispreţuiţi, asemenea păgînilor. Cauza principală era că impozitul, pentru poporul ales de Dumnezeu, constituia un semn de decădere a poporului şi o pedeapsă din partea lui Dumnezeu.

La evrei, un vameş era socotit ca şi un hoţ, ca un ucigaş, ca un păgîn. Lumea fugea de ei, erau excomunicaţi din comunitatea iudaică. Vameşii îndeplineau cea mai josnică funcţie în faţa lor.

Deci, iată cine erau vameşii şi cum erau ei priviţi de poporul evreu.

Acum cunoaştem cele două persoane din Sfînta Evanghelie de azi; doi oameni, cu două misiuni, două atitudini, două credinţe deosebite. Fariseul întruchipează întru totul mîndria, vameşul smerenia.

Ei sînt puşi prin cuvintele Mîntuitorului faţă în faţă, aşa de vii, încît parcă îi vedem, îi auzim; fariseul lăudîndu-se că el este drept şi împlinitor al întregii legi, dispreţuind restul lumii, ca fiind păcătoasă.

Vedem pe vameş nejudecînd pe nimeni, ci judecîndu-se numai pe sine ca mare păcătos, cerînd, plin de căinţă, prin cuvinte şi lacrimi, iertare de la Dumnezeu.

Dar faptul că astfel de oameni — unii plini de mîndrie, alţii de smerenie — au fost, sînt şi vor fi, iar astfel de patimi le cunoaştem, le vedem, e bine să ne oprim

asupra lor, pentru ca să vedem ce este *păcatul mîndriei, și ce este virtutea smereniei?*

Ce este **mîndria**?

Mîndria este prețuirea și încrederea în sine peste măsură, cu dorința nestinsă de a ajunge la mărire și la laude omenești. Cînd omul se cîntărește pe sine, se poate judeca în mod real, adevărat și în mod neadevărat. Mîndria este recunoașterea neadevărată și aprecierea falsă despre sine, a faptelor și a realizărilor. Semnele mîndriei sînt acelea prin care omul se crede, se arată prin vorbe, că este mai bun, mai cuminte, mai binevoitor, mai bogat, mai capabil, mai frumos decît alții; și-n același timp așteaptă ca și alții să creadă despre el același lucru și să-i aprecieze părerea sa. El crede că are numai calități, iar alții numai defecte. De aceea, măsurîndu-se pe sine, cu alții, ușor poate zice: „Doamne, mulțumescu-ți că nu sînt ca ceilalți oameni!"

Înțeleptul Solomon zice: „Toată inima semeață este urîciune înaintea Domnului; în mod sigur nu va rămîne nepedepsită" (Pilde 16, 5).

Împăratul David zice: „Jertfa lui Dumnezeu, duhul umilit, inima înfrîntă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi" (Ps. 50, 18).

Sfîntul Apostol Iacob zice: „Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har" (Iacob 4, 6). Ce poate fi mai greu decît a avea pe Dumnezeu împotriva ta?

Mîndria a pricinuit căderea îngerilor. Mîndria ne desparte de Dumnezeu și ne deosebește de oameni. De Dumnezeu ne desparte, că ne lăudăm cu darurile primite de la El ca: frumusețe, tărie, înțelepciune, daruri pe care ni le-a dat în dar, iar noi ni le atribuim ca un merit al nostru. De oameni ne deosebește crezîndu-ne mai presus decît ei.

Mîndria este ca un viscol care stinge toate faptele cele bune, care ne-au luminat sufletul.

Exemplu îl avem pe fariseu. Din mîndrie se nasc mărirea deșartă, îngîmfarea, fățărnicia, încăpățînarea, nesupunerea și altele.

Virtutea smereniei

Smerenia se bazează pe realitate și nu pe închipuiri. Ea, judecînd, nu vede la sine numai calități și la alții numai păcate și defecte. Ea se bazează pe două adevăruri: întîi, tot ce ai realizat a fost realizat cu ajutorul lui Dumnezeu și al celor din jur. De exemplu: un om este foarte învățat, cult și știe să mulțumească lui Dumnezeu că l-a înzestrat cu o memorie bună, iar profesional l-au ajutat semenii săi; în al doilea rînd, ceea ce am realizat eram datori s-o facem.

În Iisus Hristos avem cel mai strălucit chip al smereniei. El, fiind strălucirea și icoana ființei dumnezeiești, s-a smerit pe Sine făcîndu-se om, ascultător pînă la moarte și încă moarte pe cruce (Filipeni 2, 8).

El a predicat smerenia prin pilda vieții Sale. El, ca învățător, a spălat picioarele ucenicilor Săi. El ne-a învățat ca la ospețe să nu ne așezăm în locurile din față și să nu alergăm după cinstirea oamenilor. El a zis „învățați-vă de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre" (Matei 19, 29).

Omul blînd, răbdător, întruchipează și sufletește asemănarea cu Iisus Hristos. La fel avem model de smerenie în chipul Maicii Domnului: „Că a căutat spre smerenia roabei Sale". Sfîntul Ioan Botezătorul de asemenea este chipul adevărat al smereniei, precum și toți sfinții și cuvioșii.

Vorbind despre cele două iubiri care se află în om, Fericitul Augustin zice: „Mîndria este iubirea de sine pînă la disprețuirea lui Dumnezeu, pe cînd smerenia este iubirea de Dumnezeu, pînă la propria noastră (despăgubire) disprețuire, față de noi înșine".

Adevărata smerenie nu constă în vorbe sau în unele gesturi; acestea sînt semne exterioare. Adevărata smerenie este cunoașterea profundă a propriei noastre stări sufletești, judecîndu-ne păcatele și constatînd sărăcia faptelor bune, pe care eram datori a le face.

Smerenia nu constă numai în aceea că un păcătos să se socotească pe sine cu adevărat păcătos, ci aceasta este smerenia cînd cineva se știe că a făcut multe și mari fapte bune și totuși nu se înalță în gîndul său, precum zice Sfîntul Apostol Pavel:

„Iisus Hristos a venit în lume, ca să mîntuiască pe cei păcătoşi, dintre care cel dintîi sînt eu" (I Tim. 1, 15).

Care dintre noi, auzind aceste cuvinte la rugăciunea de împărtăşire, *credem* aceste cuvinte despre noi?

Făcînd o comparaţie între mîndrie şi smerenie vom zice: Mîndria doreşte laude, smerenia fuge de ele; mîndria se laudă cu faptele acelea pe care nu le are; smerenia le tăinuieşte şi pe care le are. Mîndria îmbracă haina cinstei; smerenia dezbracă haina răutăţii, mărturisind defectele.

Rezumînd în cîteva cuvinte cele arătate, putem zice:

Păcatul mîndriei ocupă locul cel dintîi între păcatele de moarte şi este un izvor de alte multe păcate.

S m e r e n i a este virtutea, este regina tuturor faptelor bune; la lumina ei cresc şi celelalte fapte bune.

Să ne ferim de credinţa, părerea şi mîndria fariseului şi să ne judecăm cu vameşul, plini de căinţă printre lacrimi şi ne vom întoarce şi vom afla milă la Dreptul Judecător.

Protos. *Serafim Man*

SFINŢII, ÎNŢELEPŢI AI LUI DUMNEZEU ŞI APĂRĂTORI AI DREPTEI CREDINŢE

Ştim cu toţii că, în adevăratul înţeles al cuvîntului, Sfînt este numai Dumnezeu, aşa cum cîntăm şi la Sf. Liturghie înainte de priceasnă, cînd spunem: „Unul Sfînt, Unul Domn Iisus Hristos..." Mai ştim de asemenea că în primele zile ale Bisericii cei ce primeau credinţa în Iisus Hristos-Domnul nostru se numeau „fraţi" sau „sfinţi" (Rom. 1, 7; Gal. 1, 2; Ef. 1, 1 etc.), aceasta desigur în primul rînd spre a se deosebi de ceilalţi oameni ai vremii aceleia.

Iarăşi este adevărat că spre sfinţenie sîntem şi am fost chemaţi toţi de Ziditorul a toate încă din zorii istoriei, cum citim de pildă în Levitic (11, 44—45), unde se spune: „Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru, sfinţiţi-vă şi veţi fi sfinţi, căci eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfînt sînt... Deci fiţi sfinţi, căci eu, Domnul sînt sfînt".

În decursul vremii însă noţiunea de sfînt şi-a restrîns aria, în înţelesul de astăzi ea cuprinzînd pe cei mai buni fii ai Bisericii, pe acei credincioşi pentru care trăirea în Dumnezeu este idealul suprem al vieţii lor, ceea ce presupune credinţă dreaptă, mărturisirea ei în orice împrejurare, fuga de păcat şi lucrarea virtuţii pînă la statornicirea în bine, ceea ce rezultă şi din cuvintele Psalmistului, care spune: „Cine se va sui la muntele Domnului şi cine va sta în locul cel sfînt al Lui? Cel nevinovat cu mîinile şi curat cu inima" (Ps. 23, 3—4). Nevinovat cu mîinile este desigur cel ce n-a întreprins nimic păgubitor pentru semenii săi, lucrînd numai la zidirea lor, iar curat cu inima este cel ce nu urzeşte planuri negre, ci întreaga sa fiinţă este orientată spre bine, ceea ce îşi dorea şi Psalmistul cînd spunea: „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinlăuntru ale mele" (Ps. 50).

Fiind prin excelenţă lucrătoare a binelui, sfinţenia implică şi înţelepciunea, această însuşire sau calitate a cuiva de a găsi cele mai potrivite mijloace în realizarea binelui, din care pricină sfinţii se mai numesc şi înţelepţi ai lui Dumnezeu. Între alte manifestări de superioară conduită umană, aceşti „înţelepţi ai lui Dumnezeu făpturii n-au slujit fără numai Făcătorului şi, îngrozirea focului bărbăteşte călcînd-o, s-au bucurat" —, cum ne spune peasna a 7-a de la Catavasiile Bunei-Vestiri.

Această cîntare bisericească pe care o auzim la fiecare Utrenie de Duminică vrea să ne spună nouă, fiilor Bisericii din toate veacurile, că, pătrunşi fiind de atotprezenţa lui Dumnezeu, Cel unul în fiinţă şi întreit în Persoane, spiritual sau nevăzut, atotştiutor şi atotputernic, sfinţii nu s-au închinat decît acestui Dumnezeu a cărui prezenţă o simţeau vădită în viaţa lor, pe idoli ignorîndu-i total ca pe nişte zămisliri şi închipuiri omeneşti, iar pe oameni, indiferent de starea lor, oricine ar fi fost, cinstindu-i ca pe nişte creaturi. Cîntarea are în vedere desigur în primul rînd pe tinerii evrei din timpul împăratului babilonian Nabucodonosor,

care au refuzat să se închine chipului de aur ridicat de acest împărat, din care pricină au fost aruncaţi într-un cuptor cu foc, unde au fost ocrotiţi de Dumnezeu ieşind nevătămaţi (Daniil 1—3). Cîntarea se referă însă şi la întreg şirul de sfinţi martiri dintotdeauna, dar mai ales din timpul persecuţiilor împăraţilor romani din primele veacuri de după Hristos, cînd creştinilor li se cerea să se închine zeilor şi împăraţilor romani, în cinstea cărora erau ridicate temple, cu altare de jertfă etc., cultul împăraţilor fiind în floare în acel timp. Împăratul Diocleţian, de pildă, se intitula „domn şi dumnezeu", ceea ce pentru creştini era o adevărată blasfemie, Domn şi Dumnezeu fiind Unul, adevăratul şi singurul Dumnezeu, nevăzut şi Ziditorul a toate.

Se ştie că de atunci ne-au rămas multe documente, cunoscute sub numele de „Actele martirice", publicate şi în limba română (Bucureşti, 1982), în colecţia „Părinţi şi scriitori bisericeşti", Acte din care reiese atitudinea bărbătească a sfinţilor martiri, care mărturiseau pe Unicul şi adevăratul Dumnezeu, declarînd că pe împărat îl cinstesc şi se roagă pentru el, fără însă a i se închina. „Fă ceea ce-ţi spun şi căieşte-te şi jertfeşte zeilor şi chipului împăratului Comod" (180—192 d. Hr) — i se adresează proconsulul Perennis creştinului Apollonius, martirizat în anul 184, care răspunde între altele: „Ne rugăm lui Dumnezeu după porunca cea dreaptă pentru Comod, cel ce împărăţeşte în lumea aceasta..., ador însă pe Dumnezeu din ceruri şi numai Lui mă închin, cel ce a suflat tuturor oamenilor suflet viu şi dăruieşte viaţa în fiecare zi tuturora. Nu mă voi înjosi de aceea, Perennis, nici nu mă voi arunca sub cele mai urîte, căci este un lucru ruşinos să te închini unuia egal cu oamenii" (Actele martirice, Bucureşti, 1982, p. 94—95). Or, cum declara Sf. Ciprian, martirizat în anul 258 în timpul împăratului Valerian (253—260 d. Hr.), apărîndu-se astfel în faţa învinuirilor nedrepte care i se aduceau: „Sînt creştin şi episcop. Nu cunosc alţi zei decît pe unul şi adevăratul Dumnezeu, care a creat cerul şi pămîntul, marea şi toate cele dintr-însele. Noi creştinii slujim acestui Dumnezeu; Lui ne rugăm ziua şi noaptea pentru noi şi pentru toţi oamenii şi pentru sănătatea împăraţilor înşişi".

Am reţinut că în noţiunea de sfinţenie intră şi dreapta credinţă, căci despre Dumnezeu, despre însuşirile Lui, despre lucrarea Lui în lume, despre relaţiile noastre cu El, cît şi despre îndatoririle noastre faţă de El trebuie să credem în chip corect, aşa cum ştim din ceea ce chiar El ne-a revelat sau ne-a descoperit şi din ceea ce, pe baza acestor descoperiri, marile Soboare sau Sinoade ale Bisericii au stabilit. Încă din Vechiul Testament se vorbea despre o dreaptă credinţă, cum desprindem din cuvintele Psalmistului, care zice: „Aproape este Domnul de toţi cei ce îl cheamă pe El, de toţi cei ce îl cheamă pe el întru adevăr" (Psalm 144, 18), deci nu oricum, nu cum ne taie pe noi capul, cum încearcă să ne înveţe tot felul de „învăţători" ce ne ies adesea în cale, ci El este aproape de cei ce îl cheamă *„întru adevăr"*, adică în chip drept, în mod corect, aşa cum ne învaţă Biserica de 2000 de ani, Biserica singură fiind „stîlp şi întărirea adevărului" (I Tim. 3, 15).

De aceea însuşi Mîntuitorul a avertizat asupra rătăcirii de la adevărul revelat, atunci cînd a zis: „Vai lumii de sminteli. Că smintelile trebuie să vină, dar vai omului aceluia prin care vine sminteala" (Matei 18, 7).

Aşa se face că curînd după pogorîrea Duhului Sfînt şi ieşirea lor la propovăduire, Sfinţii Apostoli s-au preocupat intens de cristalizarea şi apărarea dreptei credinţe. Ştim că încă în jurul anului 50, deci la aproximativ 16—17 ani după Învierea şi Înălţarea Domnului, la Ierusalim a fost un prim Sinod, cu participarea Sf. Apostoli şi primii episcopi şi preoţi creştini (cf. F. Ap. 15), Sinod în care s-au luat o seamă de hotărîri privitoare la felul cum trebuie să creadă şi să trăiască cei ce primeau credinţa în Iisus Hristos, hotărîri luate de „Duhul Sfînt şi noi" (F. Ap. 15, 28), deci nu de unul singur ci de toţi participanţii la Sinod, sub asistenţa Duhului Sfînt.

Comparînd viaţa creştinului cu cea a atletului sau alergătorului din arenă, unde trebuie să respecţi anumite reguli pentru a putea concura şi pentru a lua cununa sau a fi declarat învingător, Sf. Apostol Pavel are în maximă atenţie nealterarea adevărului propovăduit de el şi deci păstrarea dreptei credinţe, spusele sale fiind de o vădită actualitate şi sub acest unghi. „Cel ce vă tulbură pe voi, oricine ar fi, va purta osînda" (Gal. 5, 10), scria Galatenilor unde apăruseră unele tendinţe de dezbinare a comunităţii creştine din cauza unor „apostoli mincinoşi", care „vă tulbură şi vor să întoarcă pe dos Evanghelia lui Hristos". Impo-

triva acestor pretinşi propovăduitori, răsturnători sau răstălmăcitori ai Evangheliei, ai Sf. Scripturi în general, Sf. Ap. Pavel ia o atitudine categorică, cînd zice că „chiar dacă noi înşine sau un înger din cer v-ar vesti vouă altă Evanghelie decît cea pe care v-am vestit-o să fie anatema" (Gal. 1, 7—8), îndemnînd cu fiece prilej: „Ţineţi predaniile precum vi le-am dat vouă" (I Cor. 11, 2), deci nu precum ar încerca oarecine să vi le răstălmăcească.

În acest sens avertiza şi Sf. Apostol Petru pe la anul 67 d. Hr. pe cei care au primit credinţa în Iisus Hristos — Domnul nostru şi pe noi toţi cei ce credem în El, ca această credinţă să fie dreaptă, nealterată, căci, aşa cum scrie el: „Şi între voi vor fi învăţători mincinoşi care vor strecura eresuri pierzătoare... şi mulţi se vor lua după rătăcirea lor şi din pricina lor calea adevărului va fi hulită. Din lăcomie vă vor amăgi pe voi cu vorbe viclene" (II Petru 2, 1—3), cuvinte „viclene" pe care le auzim şi noi adesea şi din care nu lipsesc şi vorbe de hulă la adresa Bisericii în care ne-am format ca popor şi hrănit sufleteşte de aproape 2000 de ani.

Pe această linie de propovăduire, de trăire şi apărare a dreptei credinţe sau a adevărului dumnezeiesc revelat, fixat cu timpul în simboluri şi mărturisiri de credinţă, loc central ocupînd Crezul pe care îl rostim la fiecare Sf. Liturghie, au mers apoi toţi sfinţii, lupta şi munca multora dintre ei fiind consemnate în scrieri, dintre care multe au ajuns pînă la noi.

Aşa de pildă Sf. Ignatie Teoforul (sec. I şi începutul sec. II) vorbeşte de „fiarele eretice, de ierburile diavolului, de plante parazite" etc., care sînt învăţăturile greşite despre adevărul revelat; Sf. Ipolit (sec. II) are o lucrare în 10 cărţi, numită şi „combaterea ereziilor"; Sf. Atanasie cel Mare, sufletul Sinodului I ecumenic, apărător neodihnit al Ortodoxiei sau dreptei credinţe, în care scop a scris mai multe lucrări; Sf. Chiril al Alexandriei (sec. IV şi prima jumătate a sec. V), care combate cu tărie erezia nestoriană în mai multe lucrări; Sf. Grigorie de Nissa (sec. IV) cu lucrări împotriva ereticilor Apolinarie şi Eunomiu; Sf. Grigorie de Nazianz (sec. IV), care ne-a lăsat 5 cuvîntări celebre rostite în biserica Învierii din Constantinopol împotriva ereziei ariene, subliniind ideea că „despre Dumnezeu nu poate discuta oricine şi oricînd", adevăr valabil şi astăzi; Sf. Ioan Gură de Aur (sec. IV) cu multe cărţi de apărare a dreptei credinţe, dintre care unele îndreptate împotriva orgoliului sau mîndriei sectei eunomiene; Sf. Ambrozie (sec. IV) de asemenea cu mai multe lucrări împotriva învăţăturilor eretice sau sectare cum se numesc astăzi; Sf. Maxim Mărturisitorul (sec. VI şi VII) aprig apărător şi el al Ortodoxiei, cum îl arată şi supranumele, cu lucrări de apărare a dreptei credinţe; Sf. Ioan Damaschin (sec. VII şi VIII) cu trei cuvîntări apologetice contra celor care resping sfintele icoane, şirul lor fiind desigur foarte mare. De altfel, după cum ştim, însăşi sfinţenia este rod şi al dreptei credinţe.

*

Pe lîngă cele pe care le ştim din şi despre viaţa Sfinţilor, am reţinut şi aceea că aceşti cei mai oameni dintre oameni, cum pe drept cuvînt îi putem numi, au făcut din trăirea, mărturisirea, adesea pînă la jertfirea vieţii şi apărarea dreptei credinţe în Iisus Hristos — Domnul nostru străduinţă centrală a lucrării sau activităţii lor, pe oameni cinstindu-i ca pe nişte fraţi şi creaturi, Dumnezeu — Ziditorul a toate fiind Singurul căruia i s-au închinat şi i-au adus şi îi aduc preamărire. Acesta şi este unul dintre motivele pentru care noi cinstim pe Sfinţii Bisericii asociindu-ni-i în strădaniile noastre spre desăvîrşire, cît şi în rugăciunile noastre, aşa cum auzim la fiecare Sf. Liturghie, cînd preotul sau diaconul zice: „Pe toţi Sfinţii pomenindu-i, iară şi iară cu pace Domnului să ne rugăm".

Avînd înaintea ochilor noştri sufleteşti şi pilda Sfinţilor, se cuvine deci să nu plecăm urechea la tot felul de „dascăli" de ieri — de alaltăieri care bat uneori pe la uşile noastre sau îi întîlnim în trenuri, prin locuri publice, uneori chiar pe la locurile noastre de muncă, şi să ţinem cu toată fiinţa la dreapta noastră credinţă străbună, în care au vieţuit creştineşte şi cu minunate roade înaintaşii noştri de aproape 2000 de ani, străduindu-ne să cunoaştem cît mai bine această credinţă, s-o preţuim şi să trăim după preceptele ei ziditoare şi mîntuitoare.

Arhid. *Gh. Papuc*

IERTÎND, NI SE VA IERTA

„Căci de veți ierta oamenilor greșelile lor, și Tatăl vostru Cel ceresc va ierta greșelile voastre“ (Matei 6, 14).

Primele cuvinte dumnezeiești din Sfînta Evanghelie a Duminicii de astăzi se referă la iertarea păcatelor. Dacă iertăm semenilor noștri, ne va ierta și nouă Dumnezeu. Asupra acestor cuvinte Mîntuitorul a revenit de mai multe ori. Și pentru ca să ni se întipărească în minte cît mai mult, ne-a spus și o pildă, pilda celor doi datornici, în care, la sfîrșit, ingratitudinea și cîinoșenia celui care nu voia nici măcar o păsuire să acorde celui ce îi datora o sumă neînsemnată (o sută de dinari), față de suma enormă (zece mii de talanți), iertată lui de stăpînul amîndurora, provoacă indignarea și revolta a înșiși tovarășilor lui care aduc la cunoștința stăpînului această lipsă de omenie. Consecința, dreaptă și firească, a fost aplicarea legii, adică închisoarea.

Ce ușor este să dobîndim iertarea păcatelor celor nenumărate și grele ca pămîntul! Să iertăm ușoarele și micile neajunsuri ce ni le căşunează semenii noştri. Acestea sînt mici și ușoare, chiar dacă ni s-ar fi dat foc la casă, sau ne-ar fi lăsat mai mort, ca pe cel căzut între tîlhari. Numai că orice păcat e mai întîi o jignire și o răstignire a lui Hristos Dumnezeu. A jefui, a da foc, a ucide în bătăi sînt păcate de tot grele înaintea lui Dumnezeu: grave încălcări ale poruncilor Lui.

Și ca să nu uităm că de iertarea pe care o acordăm semenilor noștri atîrnă și iertarea păcatelor noastre, Mîntuitorul ne-a învățat să cerem aceasta și în rugăciunea zilnică, Tatăl nostru. Numai că foarte adesea mai mult ne osîndim, neiertînd sau iertînd numai de la gură greșiților noștri. Atunci mai bine să nu asculți, Doamne, rugăciunea noastră.

Sau poate socotim că am iertat tot. Să luăm aminte! Dacă ținem minte răul pe care ni l-a făcut cineva, încă nu am iertat. Dacă spunem altuia răul pe care ni l-a căşunat cineva, fie el prieten (bună e prudența: românul obișnuiește să spună „fereşte-mă, Doamne de prieteni, că de dușmani mă feresc eu“), fie dușman, încă nu am iertat. Și ca să nu ajungem în atari situații, să facem în așa fel ca să nu avem niciodată ce ierta, totdeauna socotindu-ne datori lui Dumnezeu, cum și sîntem și tuturor semenilor noștri și deci noi totdeauna să cerem iertare. Dar poate vom zice: de ce să cer iertare cînd nu mă știu vinovat cu nimic?

Dar dacă, de pildă, te-ai certat cu cineva, iată ești vinovat. Că între doi creștini care s-au certat, amîndoi, nu numai cel ce a început cearta, sînt vinovați. Dacă era bun creștin, cel provocat trebuia să tacă și să rabde pînă la sfîrșit, ca să se mîntuiască (Mt. 24, 13), nu să mai pună gaz pe foc. Nu i-am făcut nici un rău sau nici nu-l cunosc, iar el așa, din senin, a căşunat asupra mea. Ești sigur, de tot sigur, că nu i-ai făcut nici un rău? În pateric un cuvios părinte ne spune: „Să fii sigur că ceea ce gîndești tu despre semenul tău, așijderea gîndește și el despre tine“. Gîndește deci bine despre toată lumea, ca măcar în parte să anihilezi răul ce se pornește împotriva ta.

Sau poate ai făcut un rău semenului tău și știi că oamenii se solidarizează totdeauna cu victima, cu cel mai slab și iată cum ți-ai făcut roi de dușmani. Deci să nu bagi mîna în foc că ai fi nevinovat. Ci mai bine recunoaște-ți vinovăția și zi iartă-mă, că acest cuvînt aduce oricum mai mult bine decît orice polemică savantă, cu argumente decisive și puneri la punct prompte. Să cerem iertare de la oricine pe care l-am amărît, supărat, jignit și indignat. Și să iertăm la rîndul nostru fără a aștepta să ni se ceară iertare, tot ce ne greșește semenul nostru. Iar Mîntuitorul precizează: să iertăm nu de șapte ori, ci de șaptezeci de ori cîte șapte. De ce? Pentru că și Dumnezeu iartă păcatele noastre, oricît de multe și de grele, de cîte ori cerem iertare.

Dar marea milostivire a bunătății Tale, Doamne, cine o va putea spune? Imaginați-vă păcatele numai dintr-o singură zi a celor peste cinci miliarde de oameni

cîţi trăiesc astăzi pe pămînt. O Himalaie de păcate! Dumnezeu însă se arată îndelung răbdător şi mult milostiv. Ţine în frîu stihiile pentru a nu avea soarta Sodomei şi Gomorei sau a Hiroşimei. Să cerem iertare însă acum cînd este mult milostiv şi lesne iertător, adică acum cînd este Mîntuitor, căci după ce vom închide ochii va deveni Judecător. Iar judecata se face respectînd legea dreptăţii, altfel ce judecată ar fi aceea? Iar în faţa Dreptului Judecător, nici prietenul cel mai bun şi mai influent, nici tatăl, nici fratele, nici mama, nimeni şi nimic nu-ţi pot folosi. Dreptatea Lui este dreptate în veac.

Şi să stăm bine, să stăm cu frică în fiecare clipă a vieţii noastre, ca şi cum ne-am afla în faţa dreptului şi nemitarnicului Judecător. Da, permanent, pentru că fiecare clipă din viaţa noastră este fie o mărturisire, fie o hulire a lui Hristos-Dumnezeu.

Bine, vom mai zice cumva, Dumnezeu poate ierta că este Dumnezeu. Pe noi oamenii însă nu ne lasă firea să iertăm tot şi oricum. Şi încă ceva: oare iertînd tot, nu încurajăm răul? Dar să nu punem de două ori întrebarea aceasta. Înseamnă că ne condamnăm pe noi înşine: Doamne, dă-mi în cap şi nu mai încuraja răul! Ci roagă-te cu psalmistul: „Doamne, nu cu mînia Ta să mă mustri, nici cu urgia Ta să mă cerţi. Ci miluieşte-mă, Doamne, că neputincios sînt" (Ps. 6, 1). Nu lua în seamă nesăbuita-mi cugetare!

Dar cum să nu ne lase firea noastră să iertăm?! Să privim pe Dumnezeu în trup, avînd adică firea noastră, cînd pentru cele mai mari binefaceri ce ne-a făcut, oamenii I-au răspuns cu cel mai mare rău, răstignindu-L pe cruce şi pe care nici măcar să moară nu-l lăsau liniştit, ci îl huiduiau, îl batjocoreau şi-L scuipau. Şi ce era mai îngrozitor, însuşi Tatăl din ceruri îşi întorsese faţa de la El. Iată ce zicea Dumnezeu-Omul în clipele acelea: „Părinte, iartă-le lor că nu ştiu ce fac" (Lc. 23, 34). Să nu păcătuim, Dumnezeu nu ne cere ce ştie că nu putem să împlinim.

Iertăm deci ca să ni se ierte. Dar mai este un motiv mult mai înalt decît acesta al reciprocităţii sau al nădejdii iertării noastre, care, Dumnezeu să ne ierte, pare prea cămătăresc, dar pe care Dumnezeu ni-l îngăduie numai pentru ca să ne fie cît mai uşor să iertăm. Iată şi acest motiv: Prin gura semenului nostru, cînd îşi cere iertare, Hristos însuşi face aceasta. Însuşi ne asigură cînd zice: „Întrucît aţi făcut unuia din aceşti fraţi ai Mei prea mici, Mie Mi-aţi făcut" (Mt. 25, 40), fie bine, fie rău. În semenii noştri iertăm sau nu, pe însuşi Domnul Iisus.

Aşa fiind, cum să ni se mai pară greu sau umilitor a cere iertare de la oricine: tînăr sau bătrîn, învăţat sau neînvăţat? În semenul nostru am jignit pe însuşi Domnul Hristos, de la Care cerem iertare prin cel jignit şi astfel iertarea, fapt profund uman se înveşmîntă cu semnificaţie sacră.

Mai sînt unii creştini care refuză să vorbească cu unele persoane. Nu am nimic cu el, dar nu vorbesc cu el... Să fie oare păcat?

Dacă îl vezi cumva negru înaintea ochilor, dacă nu-l poţi suferi şi pentru aceea nu vorbeşti cu el, sau chiar şi pentru aceea că-ţi este indiferent (nici o făptură a lui Dumnezeu nu trebuie să ne fie indiferentă şi cu atît mai vîrtos omul, oricine şi orice ar fi el), atunci, fireşte, e păcat. Dar dacă te fereşti de el pentru că este arţăgos şi cîrcotaş, căutînd pricină la toată lumea, sau cine ştie ce moravuri şi năravuri urîte are, aceasta pe de o parte; iar pe de altă parte, oricum ar fi el, stînd departe, te bucuri de binele şi bucuria lui şi suferi ca şi el de necazul ce s-a abătut asupra lui, atunci păcat nu ai. Cuvîntul divin ne spune să fugim din calea celui rău şi fericeşte pe cel ce „nu a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor nu a şezut" (Ps. 1, 1).

Să sintetizăm şi să concretizăm. Oricît de virtuos, adică oricît de tare şi de statornic am fi în săvîrşirea binelui, prietenia cu cel ce merge pe cărările pierzării, mai mult dăunează decît ne este de folos. Merele putrede strică pe cele bune. Şi dacă eşti prieten cu făcătorii de rele, nici tu nu poţi fi altfel. Cu cine te împrieteneşti, cu acela te şi potriveşti. Şi chiar bun de ai fi, „cine iubeşte ispita", sau nu se fereşte de ea, „sigur va cădea în ea". „Nu vă lăsaţi înşelaţi", ne spune clar apostolul, „tovărăşiile rele strică obiceiurile bune" (I Cor. 15, 33).

Să mergem un pas mai departe. Prietenia cere reciprocitate, altfel nu e sinceră ci falsă; nu-i prietenie ci negustorie. Numai că din această reciprocitate, în

majoritatea cazurilor se propagă răul şi profită iadul. Fugi deci din calea celui rău. Şi trebuie să nu mai fii stăpînit de nici o patimă. După multe şi grele încercări, să fi devenit adică imun, ca să poţi să te faci tuturor toate şi coborîndu-te în cloaca fărădelegilor să nu te murdăreşti, ci să-i luminezi şi să-i ridici pe cei ce sînt acolo.

Şi mai degrabă să nu ai încredere în tine, fugind din calea celui rău. Roagă-te lui Dumnezeu, roagă-te sfinţilor ca ei să ducă lupta cu cei răi. Ei nu mai au nici o teamă de contaminare. Dar de aici nu trebuie să rezulte că trebuie să-i urăşti pe cei răi, ci din contră, să-i iubeşti. Iar dragostea depăşeşte prietenia. Căci dacă între prieteni se cere reciprocitate, adică schimb reciproc de sentimente, în dragoste nu mai este aşa. Ea cere să iubim şi pe vrăjmaşii noştri. Dragostea se ridică deasupra oricăror considerente şi oricăror sentimente. Pe cele rele nici nu le bagă în seamă, nu le vede; şi nici pe cele bune, nu desconsiderîndu-le ci depăşindu-le.

Cu alte cuvinte, dragostea adevărată nu cere reciprocitate. Nu o exclude, însă nu o cere. Căci dragostea care cere reciprocitate, adică dacă este acordată pentru a fi reciproc împărtăşită şi deci să i se răspundă la fel, nu mai este dragoste ci egoism. Căci zice Domnul Iisus: „dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc şi dacă faceţi bine celor ce vă fac bine, ce mulţumire puteţi avea, că şi păcătoşii fac acelaşi lucru" (Lc. 6, 32—33). „Ci iubiţi pe vrăjmaşii voştri" (Id. ib. 35). Iar de la vrăjmaşi rareori te poţi aştepta la reciprocitate ci mai degrabă să-ţi răspundă la iubire şi la facere de bine cu ură şi cu răzbunare.

Dragostea nu se împiedică de nimic. Încă nu s-a găsit obstacol sau frînă în calea dragostei lui Hristos. De cînd Iisus a rostit pe cruce nemuritoarele, iar pentru iad zdrobitoarele cuvinte: „Părinte, iartă-le lor că nu ştiu ce fac!" (Lc. 23, 34), de atunci durează această victorie şi glorie neumbrite. Prin aceste cuvinte au căzut, dărîmate la pămînt, toate uneltirile iadului şi iadul tot. Căci puterea lui a fost zdrobită chiar cînd se credea atotputernic şi atotbiruitor.

Dar poate ar mai obiecta cineva: Da, om a fost Iisus, dar şi Dumnezeu. Însă iată-l nu mult după Iisus pe Sfîntul Arhidiacon Ştefan, numai om ca noi toţi, împroşcat cu pietre spre a fi ucis, rugîndu-se şi el pentru ucigaşii lui: „Părinte, nu le ţine în seamă păcatul acesta" (F. Ap. 7, 60).

Sau poate vreţi un exemplu care să poată fi văzut şi ştiut de toţi. Iată-l. Sînt unii — o, Doamne! de n-ar mai fi, măcar că ne-am lipsi de un argument puternic şi concludent ce poate fi la îndemîna oricui — sînt unii fii şi unele fiice care, hortibile dictu, o batjocoresc, o ocărăsc, o înjură şi o maltratează pe mama lor. Oare pentru această oribilă comportare, încetează ea, mama, să-şi iubească pe copiii ei? Nu, niciodată. Dragostea ei este pogorîtă din cer şi într-una, privind în sus, se înalţă nestînjenită spre cer şi „niciodată nu cade".

Iubiţi credincioşi, să ne iubim cu dragostea lui Hristos, sau cel puţin cu a mamei şi atunci vom putea ierta orice şi tot, pentru simplul motiv că nu vom mai avea ce, întrucît „dragostea nu ţine minte răul". Ea se ridică nu în sensul dat de Nietzsche, dincolo de bine şi de rău.

Şi încă un amănunt esenţial. În cele de mai înainte a fost vorba de greşeli şi de căinţă. Pe cel ce dovedeşte însă rea credinţă şi răutate, mustră-l, supune-l Bisericii şi dacă nu se îndreaptă să-ţi fie ca un păgîn şi vameş (Mt. 18, 17). „Cu unul ca aceştia nici să nu şedem la masă", zice apostolul (I Cor. 5, 11). Răul diabolic trebuie ostracizat. Căci şi Dumnezeu cu cel cuvios, cuvios va fi, cu cel ales, ales va fi, dar cu cel îndărătnic se va îndărătnici (Ps. 17, 28—29). Ci ne învredniceşte pe noi, Stăpîne, cu îndrăznire, fără de osîndă, să te rugăm, Tatăl nostru, iartă-ne greşelile noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri. Şi ne mîntuieşte de cel rău. Amin!

Pr. *Ion Boţocan*

DUHUL ORTODOXIEI [1]

I

Prima Duminică din Postul Mare poartă numele de Duminica Ortodoxiei. Denumirea i s-a dat în prima jumătate a veacului al nouălea, în amintirea izbîndei repurtate de Biserică asupra ereziei iconoclaste, adică asupra acelui curent care lupta împotriva cultului sfintelor icoane.

Drept aceea, n-ar fi de loc nepotrivit ca la o asemenea sărbătoare, să vorbim despre cinstirea sfintelor icoane. Dar cuprinsul larg al sărbătorii ne îngăduie să ne axăm cuvîntul și pe alte teme ca: Purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru învățătura Sa; Cuprinsul doctrinei ortodoxe; Înrîurirea Ortodoxiei asupra vieții credincioșilor; Duhul Ortodoxiei.

În cuvîntarea de față ne vom opri asupra ultimei teme: Duhul Ortodoxiei.

II

Prin Duhul Ortodoxiei înțelegem spiritul în care s-a manifestat creștinismul propovăduit și trăit de către Mîntuitorul, de către Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți, de către întreaga Biserică de pînă la schisma cea mare.

După separarea Bisericii apusene de Biserica răsăriteană, aceasta din urmă a rămas singura continuatoare a duhului creștin în plenitudinea și puritatea lui ecumenică.

Duhul ortodox e duhul creștin autentic al dezvoltării organice a Ortodoxiei, duhul în ambianța căruia nici știrbirile, nici adăugirile n-au putut prinde teren.

Una din trăsăturile caracteristice ale duhului ortodox este *smerenia*.

Cine cunoaște modul de a acționa al Ortodoxiei, calea ei de inserare în contextul vieții credincioșilor individuali, în istoria popoarelor răsăritene, acela nu va sesiza, în atitudinea ei, nimic din ceea ce se cheamă îngîmfare, privire de sus, sfidare, silnicire. Va sesiza în schimb că în mersul ei prin lume Ortodoxia poartă, vizibilă, amprenta smereniei, a hotărîrii de a sluji în tăcere, în suferință, nelimitat și fără să ceară ceva drept răsplată.

Puterea de a rămîne străină de orgoliu a luat-o mai întîi din însăși pilda Mîntuitorului care, deși Dumnezeu, „s-a deșertat pe sine chip de rob luînd" și „s-a smerit ... ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte pe cruce" (Filip. 2, 7—8). Întreaga viață a Mîntuitorului a fost învăluită în adîncă smerenie. Deși Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos s-a plecat acceptînd să se nască din femeie, să asculte de părinți, să lucreze în atelierul tatălui; s-a smerit, acceptînd să îndure foamea, oboseala și atîtea alte slăbiciuni omenești cu excepția păcatului. S-a smerit primind să slujească în felurite chipuri oamenilor, acceptînd să spele picioarele Apostolilor și la urmă, asumîndu-și de bună voie Patimile și moartea pe Cruce. Smerit a fost Domnul în timpul vieții Sale pămîntești, smerită este și Ortodoxia care în fond este Hristos de-a lungul veacurilor în toată plenitudinea învățăturii, vieții și slujirii îndreptată spre lume.

A încurajat-o apoi, să rămînă străină trufiei, slăbiciunea omenească a mărturisitorilor ei. Credincioșii ortodocși își cunosc și-și recunosc lipsurile și înclinările spre alunecări. Ei își dau seama și mărturisesc deschis că între treapta pe care se află și între asemănarea cu Dumnezeu la care sînt chemați să năzuiască rămîne mereu o distanță tulburător de mare. Aceasta nu numai pentru credinciosul alunecat în păcat, dar și pentru cel îmbunătățit. Dacă păcatul ne depărtează de Dumnezeu și ne face să simțim și mai dureros imensitatea intervalului dintre noi și El, binele ne apropie, însă fără să putem spune vreodată în mod îndreptățit că dincolo de bunătatea realizată de noi, nu am mai avea spre ce înainta.

Adevărul e că pe oricît de înaltă treaptă a îmbunătățirii s-ar afla, credinciosul ortodox mărturisește împreună cu Apostolul: „Fraților, eu pe mine însumi, pînă acum nu mă socotesc să fi ajuns (la ținta desăvîrșirii) ... Dar una fac: ... mă întind cît pot spre cele dinainte, alerg la semn" (Filip. 3, 13—14). Între ceea ce sîntem și

[1] La Duminica Ortodoxiei.

ceea ce ni se cere şi năzuim să fim, noi vedem mereu o imensă distanţă şi o imensă diferenţă de nivel. Sentimentul acesta al distanţei, al rămînerii în urmă faţă de desăvîrşirea spre care năzuim înăbuşă în noi orice imbold spre orgoliu, învăluindu-ne într-o adîncă smerenie.

A prezervat-o de îngîmfare şi de triumfalism unda de taină care purcezînd de undeva din insondabilul abis al Creatorului, răzbate prin întreaga zidire, imprimîndu-i o aură care îndrumă dincolo de ea. Pentru credincioşi întreaga existenţă: lucruri, oameni, lumea întreagă poartă o amprentă de mister care impune seriozitate şi smerenie. În lumina Ortodoxiei toate creaturile împlinesc şi o anumită funcţie simbolică, ele indicînd şi o altă realitate decît a lor proprie şi participînd într-un anume înţeles la puterile şi semnificaţiile ei. Conştientificînd şi sensibilizînd pe credincioşi pentru dimensiunea de taină a lumii, Ortodoxia întreţine prin însuşi acest fapt o poziţie prielnică smereniei.

Dacă sentimentul slăbiciunilor, al micimii, al distanţei dintre Dumnezeu şi credincioşi determină atitudinea lor de smerenie, convingerea că sînt zidire a lui Dumnezeu, adică a desăvîrşirii supreme, trezeşte şi întreţine în ei sentimentul unei măreţii unice.

Dacă sentimentul distanţei dintre Dumnezeu şi noi ne ajută să ne inhibăm pornirile spre trufie, gîndul că sîntem fii ai Tatălui ceresc, gîndul că prin Iisus Hristos şi-a manifestat şi-şi manifestă o neţărmurită dragoste faţă de noi ne umple sufletul de mîndrie. Dar de o mîndrie ca să zicem aşa, smerită. Pentru că oricît am fi noi în comuniunea dragostei cu Dumnezeu, cu Iisus Hristos, El rămîne totdeauna şi dincolo de noi. E cu noi în clipa de faţă, dar e şi în viitor de unde ne cheamă mereu spre El, spre desăvîrşirea Lui pururi neajunsă.

Se cuvine apoi să luăm aminte şi la faptul că mersul nostru către Hristos şi comuniunea cu El nu e atît un merit al nostru cît mai ales un dar al Lui. Mîndria de a fi în comuniune cu Dumnezeu, cu Iisus Hristos e ţinută în echilibru de smerenia ce rezultă din convingerea că fără Harul Lui, noi credincioşii nu ne putem realiza deplin şi nu putem înfăptui vreun lucru desăvîrşit şi durabil.

O altă trăsătură a duhului ortodox este *rugăciunea*.

Dacă smerenia înăbuşă în noi pornirea spre trufie şi ne face receptivi şi năzuitori spre tot ceea ce e înalt şi măreţ, spre tot ceea ce e bine şi adevăr, drept şi sfînt, şi în ultimă analiză, spre Dumnezeu, rugăciunea trezeşte şi cultivă în credincioşi sentimentul contactului personal cu El.

Rugăciunea nu e o contemplare a ideii de Dumnezeu. Nu e meditaţia asupra unei abstracţii.

O asemenea atitudine poate fi numită reculegere, nu însă rugăciune.

Rugăciunea e dialogul credinciosului cu Dumnezeu cel personal, este întîlnire şi schimb viu între spiritul limitat şi spiritul nelimitat.

Rugăciunea nu e cuvînt îndreptat de către credincios către o reprezentare, către o închipuire, care n-ar depăşi imaginaţia credinciosului, ci e convorbire între două persoane deopotrivă de reale. În rugăciune, credinciosul cu limitele şi slăbiciunile lui, devine partenerul respectat şi iubit al veşnicului Dumnezeu.

Ce loc deosebit ocupă rugăciunea în cadrul Ortodoxiei se vede şi din preţuirea pe care ea o acordă slujbelor sfinte.

Ortodoxia se roagă pentru toţi şi pentru toate. Se roagă pentru credincioşi şi pentru necredincioşi. Pentru sănătoşi şi pentru bolnavi. Pentru cei ce călătoresc pe ape, prin văzduh, pe întinsele cărări ale pămîntului. Pentru vii şi pentru morţi. Pentru lumea întreagă. Prin rugăciune credincioşii iau contact cu Dumnezeu care prin creaţie, activitate pronietoare şi mai ales prin întrupare intră şi rămîne mereu în legătură cu oamenii, cu cosmosul întreg.

Prin rugăciune e invocată binecuvîntarea lui Dumnezeu, menită să sprijine eforturile credincioşilor tinzînd la ridicarea, dezvoltarea şi transfigurarea lumii.

Dar Ortodoxia este înainte de toate *iubire* faţă de Dumnezeu, faţă de oameni, faţă de lume.

Dacă prin smerenie atingem trufia în înseşi rădăcinile ei şi ne creăm condiţia fundamentală pentru dezvoltarea vieţii spirituale în general şi a celei duhovniceşti în special; dacă prin rugăciune asigurăm împrospătarea şi întărirea forţelor noastre sufleteşti, prin iubire canalizăm şi valorificăm în folosul semenilor — în primul rînd al celor împovăraţi — toate aceste forţe ale noastre.

Dacă smerenia ne ține mereu conștienți de puținătatea puterilor; dacă rugăciunea ne dă conștiința că, în contact cu Dumnezeu, sîntem deținătorii unor mari rezerve de energie, iubirea ne pune în condiția de a utiliza aceste puteri spre binele semenilor, al comunității, al lumii întregi.

S-ar putea ca smerenia și rugăciunea să nu ne îndrume a ne apropia de ceilalți. S-ar putea ca ele să ne țină departe de îndatoririle noastre față de oameni, față de comunitate.

Și n-ar fi exclus să ne încurajeze chiar a ne instala egoist în comunitate. Iubirea însă nu poate îngădui asemenea comportament. Ea ne scoate din izolare trimițîndu-ne spre semeni și obligîndu-ne să acționăm dezinteresat pentru ridicarea lor.

Iubirea creștină, iubirea agapică este slujire. E slujire în care pe de o parte se cuprinde pregătirea personală omnilaterală, iar pe de alta, valorificarea acestei pregătiri pentru promovarea semenilor, a comunității spre niveluri de viață tot mai înalte.

Iubirea agapică înseamnă participarea activă a credincioșilor la eforturile de eliberare a oamenilor și popoarelor din servitutea unor structuri nedrepte, înseamnă participarea activă la mișcarea de instaurare a unor rînduieli mai drepte, mai corespunzătoare aspirațiilor nobile a milioane și milioane de oameni.

Programul iubirii agapice e vast și e coextensiv umanismului integral și întregului timp istoric. Acolo unde credincioșii și-o asimilează nu numai ca forță curativă, dar și mai ales ca forță preventivă, iubirea relevă o dinamică revoluționară. Ea nu îngăduie nici unui credincios, nici unui grup de mărturisitori creștini, nici unei Biserici să rămînă neutră. Iubirea agapică e totdeauna iubire activă față de cineva, față de Dumnezeu, care, ascunzîndu-se, ne pune înainte pe fiii Săi, oamenii, cerîndu-ne dragostea noastră să o îndreptăm asupra acestora.

Iubirea agapică e slujire a lumii la modul dumnezeiesc.

III

Duhul Ortodoxiei e duhul smereniei care, arătîndu-ne nedesăvîrșirea înaintea lui Dumnezeu, ne obligă să rămînem mereu deschiși și hotărîți pentru încordări în vederea unei pregătiri tot mai temeinice.

Duhul Ortodoxiei e duhul rugăciunii care ne ține mereu în contact cu Dumnezeu, ne ascute sensibilitatea pentru marile taine ale existenței, ne împrospătează puterile spirituale.

Duhul Ortodoxiei e duhul Iubirii care ne interzice izolarea și pasivitatea, ne aduce în comuniune cu ceilalți și ne obligă să valorificăm în folosul lor cunoștințele, puterile dobîndite prin truda personală și rugăciune.

Cînd ne lăsăm pătrunși și călăuziți de îngîmfare să știm că în noi s-a stins duhul Ortodoxiei.

Cînd rugăciunea, participarea la slujbele sfinte nu-și mai găsesc loc în preocupările și deprinderile noastre să știm că în noi nu mai viază duhul Ortodoxiei.

Cînd ne învăluim în smerenie și chiar cînd ducem o viață de rugăciune, dar stăm departe de oameni, de comunitate, de suferințele, de aspirațiile și luptele lor să știm că am pierdut orice drept de a ne numi ortodocși.

Dar noi refuzăm cu hotărîre să pactăm cu trufia, cu negrija pentru rugăciune, cu indiferentismul și lipsa de iubire față de oameni.

Noi sîntem hotărîți să punem la temelia existenței noastre aceste trei mari forțe ale Ortodoxiei: smerenia, rugăciunea și iubirea.

Smerenia — pentru că ne asigură receptivitatea față de tot ce ne înalță și ne înnobilează.

Rugăciunea — pentru că ne asigură un permanent contact și dialog cu Dumnezeu, supremul izvor și înnoitor al puterilor noastre.

Iubirea — pentru că ne pune în condiția de a promova înfrățirea între oameni, de a ne valorifica pregătirea, aptitudinile, harurile și darurile în slujba oamenilor, conferind astfel vieții noastre de credincioși ortodocși, sensul ei cel mai adînc.

| *Pr. D. Belu* |

Viața bisericească

ADUNAREA EPARHIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, SESIUNEA 1985

Sîmbătă, 16 noiembrie 1985, la Centrul mitropolitan din Sibiu a avut loc, sub conducerea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, Consiliul eparhial, la care au luat parte și alți invitați, inclusiv toți părinții protopopi din Arhiepiscopia Sibiului, cu care prilej au fost prezentate rapoartele generale ale celor trei secții ale Consiliului arhiepiscopesc și anume: Raportul Secției bisericești, lucrat și susținut de P. C. cons. M. Sămărghițan, raportul Secției culturale, lucrat și susținut de P. C. cons. Gh. Papuc, și raportul Secției economice, lucrat și susținut de P. C. cons. D. Dan.

Rapoartele au fost aprobate și propuse să fie dezbătute în Adunarea eparhială convocată canonic pentru a doua zi, Duminică, 17 noiembrie 1985, cînd, înainte de începerea lucrărilor în capela Institutului Teologic Universitar din Sibiu, s-a săvîrșit Sf. Liturghie și îndătinatul Te-Deum, de față fiind Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, deputații eparhiali și alți invitați, studenți teologi, credincioși.

În continuare, conduși de Î. P. S. Sa și colaboratorii mai apropiați, deputații eparhiali au vizitat noua clădire ridicată la reședința mitropolitană din Sibiu, clădire de o deosebită frumusețe arhitectonică și extrem de plăcut împodobită în interior, care cuprinde la parter camere pentru oaspeți, iar la nivelul 2 și 3 două mari săli de ședințe pentru Adunările eparhiale și alte consfătuiri, apoi tipografia eparhială cu noile sale spații și mașinile achiziționate de curînd, precum și „casa Eminescu", cum este numită clădirea dintre reședința mitropolitană și Institutul Teologic, clădire reparată și ea capital și care adăpostește un bogat tezaur de piese de P. C. N., precum și trei săli de expunere.

Au început apoi lucrările Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, sesiunea 1985.

După procedura de început, apelul, distribuirea rapoartelor etc., Î. P. S. Mitropolit Antonie, deschizînd lucrările, salută prezența deputaților eparhiali la această dezbatere a bilanțului unui an de muncă susținută, pe toate planurile, muncă desfășurată într-un climat de pace de care am avut parte și anul care s-a scurs, propunînd totodată un moment de reculegere în memoria unui vrednic deputat eparhial și membru al Consiliului arhiepiscopesc, cînt. bis. Nițu Iuliu de la parohia Bixad-Olt, jud. Covasna.

În continuare, Î. P. S. Sa a spus:

Anul 1985 pe care îl încheiem acum a fost plin de evenimente. Cel puțin trei merită amintite. Cel dintîi: am sărbătorit în cadru sinodal, ca și la nivel de parohii, cei 75 de ani ai Părintelui Patriarh Iustin, ani pe care i-a împlinit în 5 martie, și apoi am mai sărbătorit două evenimente care priveau întreaga noastră Biserică, și istoria vieții noastre bisericești. Am aniversat 100 de ani de la dobîndirea autocefaliei (1885—1985), momentul în care patriarhul Constantinopolului, în virtutea unor prerogative mai vechi pe care i le-a conferit istoria Bisericii, a emis *Tomosul de recunoaștere* a autocefaliei noastre. Aș vrea să subliniez, în mod cu totul deosebit, cuvîntul *recunoaștere*. N-a fost un Tomos de donație, de milă, de aprobare sau de acordare a unui privilegiu din bunăvoință superioară, ci un *Tomos de recunoaștere* a unei situații *pe care de fapt noi o aveam de foarte multă vreme, din cele mai vechi timpuri,* unora dintre mitropoliții Moldovei recunoscîndu-li-se din vechime dreptul de a purta însemnele patriarhilor autocefali. Se știe că unii dintre mitropoliții Moldovei au fost chiar candidați la Patriarhia ecumenică și, în general, atît în Țara Românească, cît și în Moldova și în Transilvania, ierarhia

noastră a fost dintotdeauna mai mult sau mai puţin independentă şi numai *formal*, cum spuneam, din pricina unor prerogative şi orînduiri motivate adesea altfel decît bisericeşte, pe baza unor situaţii de preeminenţă politică în imperiu, a avut patriarhul Constantinopolului această prerogativă de a emite un Tomos de recunoaştere, din calitatea lui de *primus inter pares*. Tomosul nostru, de altfel, a fost emis după ce noi înşine *ne-am proclamat autocefalia*. Nu e cazul să facem aici, într-o cuvîntare ocazională, istorie exhaustivă şi caz de erudiţie, prezentînd documente, dar oricine le poate uşor vedea adresîndu-se, de pildă, cărţii lui Tit Simedrea, *Patriarhia Română*, apărută în anul 1926, la Bucureşti.

Tot aşa s-a întîmplat şi cu cel de-al treilea eveniment pe care l-am aniversat în 1985, şi anume împlinirea a 60 de ani de la *instituirea Patriarhatului român*. După cum ştiţi, pînă la 1925, mitropolitul de la Bucureşti purta titlul de Mitropolit Primat. După unirea de la 1859 a celor două Principate, mitropolitului de la Bucureşti i-a revenit cinstea de a fi el primatul, celui de la Iaşi revenindu-i locul al doilea, precum, după unirea din 1918, celui din vechiul Principat al Transilvaniei, de la Sibiu, i-a revenit locul al treilea în ierarhia scaunelor diocezane de la noi. Cei trei sînt de fapt cei care în vremea celor trei Ţări româneşti erau toţi *primaţi*. Cînd vorbim de ierarhia scaunelor, aş vrea să înţelegeţi lucrul acesta cît se poate de la propriu, adică dreptul de a sta pe scaunul dintîi, al doilea, al treilea, cînd sînt toţi ierarhii la un loc. Astăzi, această ierarhie e stabilită pînă la ultimul scaun, pe criterii de vechime a eparhiilor şi, desigur, pe criterii de titulatură contemporană, mitropoliile întîi, arhiepiscopiile apoi şi, în urmă, episcopiile. Vicarii urmează şi ei ordinea scaunelor ierarhilor lor. Toţi ierarhii sînt egali ca ierarhi de eparhie, şi cu drepturi bine stabilite de tradiţia Bisericii. UBI EPISCOPUS IBI ECCLESIA, unde e episcopul, acolo e Biserica, întreagă, fără diminuare şi fără completare prin cineva din afară, cum e de pildă cazul la romano-catolici, care se împlinesc numai prin comuniunea cu Papa. Dar astăzi şi la ei bat vînturi de schimbare şi revenire la vechea tradiţie. Primatul, Patriarhul, este Preşedintele Sf. Sinod cu prerogative ce decurg din aceasta, administrative, dar nu eclesiologice, aşa cum e cazul şi cu cel de Constantinopol printre Bisericile autocefale, şi cum ar fi Papa, dacă ar reveni la tradiţia veche a *Pentarhiei*, a celor cinci Patriarhate în care el era *Primus inter pares*.

Am sărbătorit deci în 1985 şi 60 de ani de la instituirea Patriarhatului român. Şi acest act a primit, la vremea respectivă, recunoaşterea tuturor patriarhatelor istorice, în frunte cu cel de Constantinopol. Am fost tentat o clipă să zic: recunoaşterea Pentarhiei, adică a celor cinci Patriarhate originare, ecumenice, dar Roma s-a rupt de noi la 1054, aşa încît Pentarhia, în 1925 nu există.

Sîntem, precum ştiţi, în dialog cu Roma. Cel ce vă vorbeşte e membru în Comisia mixtă internaţională de dialog şi în Comitetul de coordonare a lui. Lucrăm cu speranţa restaurării *Pentarhiei*, deci a unităţii.

Revenind la instituirea Patriarhiei noastre în 1925, trebuie să spunem că pînă atunci ne aflam într-o situaţie inegală cu alte Biserici din jurul nostru, unele chiar mai mici, care deja aveau Patriarhie (ex. Serbia) şi care nu aveau motive în plus faţă de noi ca să le aibă, precum nici noi nu aveam motive în minus ca să nu avem *Patriarhie*.

A fost bucuria ţării întregi, şi a Transilvaniei mai ales, că cel dintîi patriarh a fost fiu al Transilvaniei, Miron Cristea, care şi-a desfăşurat primii ani ai activităţii, anii foarte importanţi ai slujirii sale, *aici la Sibiu*. De aici a pornit de fapt.

Născut în Topliţa Română, din părinţi ţărani, a venit la Seminarul lui Andrei Şaguna din Sibiu, a fost după aceea învăţător, timp de un an de zile, după care a primit o bursă pentru a face studii superioare. A vrut mai întîi să meargă la Graz, dar a mers la Budapesta. Şi-a luat foarte repede un doctorat în litere şi filozofie, tratînd *cel dintîi din istoria literaturii române* despre *„Viaţa şi opera lui Mihai Eminescu"*, teză care, în sfîrşit, şi-a găsit în anul acesta traducătorul, intrînd în ciclul culturii româneşti (trad. de dr. Antonie Plămădeală, în volumul *Pagini dintr-o arhivă inedită*, Bucureşti, ed. Minerva, 1984, p. 249—291). Întors de la Budapesta, Miron Cristea a fost numit mai întîi secretar eparhial aici la Sibiu, pe vremea lui Miron Romanul, apoi a fost asesor consistorial pe vremea lui Ioan Meţianu — cum erau numiţi pe vremea aceea consilierii — în această calitate fiind vreme îndelungată comisar al Eparhiei cu îndatorirea de a prezida *Conferinţele învăţătoreşti*. Avînd rolul unui inspector şcolar, calitate în care se ocupa

şi de programa analitică, controla lecţiile învăţătorilor şcolilor confesionale, se ocupa de clădirile şcolilor, de salariile învăţătorilor, de tot ceea ce intră în competenţa unui inspector şcolar modern.

Tot aici la Sibiu, Miron Cristea a fost unul dintre aceia care au animat viaţa culturală a Transilvaniei. Cu mîna lui a scris Statutul pentru înfiinţarea unui muzeu etnografic. Am găsit aceste statute. Ele sînt publicate în „Telegraful Român", ca ieşite dintr-o şedinţă, dar în fapt le-a conceput el, cu mîna lui. Există în arhivă documentul iniţial. Înainte de a fi patriarh aşadar, a jucat un rol de cea mai mare importanţă în istoria culturii şi a Bisericii noastre. Marele mecenat Vasile Stroescu avea o mare încredere în el şi de fapt, aproape toate ajutoarele pe care Stroescu le-a dat şcolilor confesionale ortodoxe şi bisericilor ortodoxe din Transilvania le-a împărţit prin Miron Cristea. Îi scria lui cerîndu-i: dă-mi nume de sate, dă-mi nume de învăţători şi de preoţi, şi să-mi spui cam cît să le trimit la fiecare, după nevoi. Miron Cristea, se vede din actele sale de arhivă, a luat foarte în serios această problemă şi a devenit canalul transmiţător al acestor ajutoare extraordinare, din partea unui *om pe care Transilvania nu şi-l aminteşte atît cît ar trebui, pentru marea lui contribuţie la viaţa culturală, mai ales la viaţa şcolară a Transilvaniei, în momente în care de ajutorul lui a depins supravieţuirea, continuitatea învăţămîntului românesc în Transilvania în condiţiile legii Apponyi,* care voia pur şi simplu să înăbuşe orice posibilitate de culturalizare a românilor, începînd cu posibilitatea de a-şi întrebuinţa limba română în şcolile de toate gradele.

Mi-am făcut o datorie de onoare din a prezenta viaţa şi activitatea lui Miron Cristea în şedinţa solemnă a Sfîntului Sinod, care a aniversat 60 de ani de la proclamarea Patriarhatului român. Am evocat desigur şi pe ceilalţi trei patriarhi următori, şi anume pe Nicodim Munteanu, Justinian Marina şi Iustin Moisescu.

Nicodim Munteanu a fost un excelent cărturar, care a şi rămas de fapt în istoria Bisericii Române ca *Patriarhul cărturar.* A tradus, întors de la Academia teologică a lui Petru Movilă de la Kiev, tot ce era mai important în teologia rusă a vremii. Cunoscînd bine limba rusă, a tradus în româneşte şi tot ce i s-a părut lui a fi mai important în teologia occidentală, prin intermediul limbii ruse, cum a fost de pildă Farrar, din care a tradus foarte mult, avînd la dispoziţie şi o tipografie bună ca cea de la m-rea Neamţu, unde a fost stareţ. A tipărit toate aceste cărţi în nişte tomuri pe care, fiecare dintre noi, oricît de zdraveni am fi, mai mult de cîteva sute de metri nu le-am putea duce, tomuri uriaşe de teologie, grea în ambele sensuri, şi la concret şi la figurat, cărţi care sînt şi astăzi folosite de teologii noştri.

Nicodim Munteanu a ajuns la o vîrstă foarte foarte înaintată. Avea de altfel peste 75 de ani cînd a ajuns patriarh. În 1939 refuzase scaunul de Patriarh. L-a rugat cu multă insistenţă pe mitropolitul Nicolae Bălan să primească el. Există în privinţa aceasta documente. Dar Nicolae Bălan a refuzat la rîndul său. A refuzat, poate şi pentru că avea un simţ istoric deosebit, simţind el că vin vremuri cărora nu ştia cum le va putea face faţă. În 1939, cu toate pactele care se încheiau în grabă şi ca pentru eternitate, oamenii mai pricepuţi, oamenii clarvăzători simţeau fragilitatea vremii şi Nicolae Bălan a fost printre aceştia. N-a voit să se angajeze. După multe insistenţe, mitropolitul Nicodim, pe atunci al Moldovei, a acceptat totuşi patriarhatul, pe care l-a dus pînă la vîrsta de aproape 83 de ani.

A fost patriarh în vreme de război şi n-a fost uşor. A fost şi patriarhul primilor ani de după război care, de asemenea, n-au fost uşori. A murit în 1948 şi, gîndiţi-vă că, prin urmare, a prins şi anii dintîi ai revoluţiei politice şi sociale de la noi, de după război, care n-au fost evenimente uşoare pentru un bătrîn care, de fapt, aparţinea secolului trecut, un bătrîn care venea în secolul XX cu mentalităţile secolului al XIX-lea. Se născuse mi se pare, în 1863 sau 1865. Imaginaţi-vă: petrecuse jumătatea cea bună a vieţii, jumătatea creatoare, jumătatea în care omul învaţă, în care se formează, aşadar jumătatea lui formativă o petrecuse în secolul trecut, şi n-a fost uşor pentru un asemenea om ca să se poată integra într-o revoluţie politico-socială ca aceea care a avut loc la noi, îndată după război.

Şi totuşi, istoria trebuie să-i recunoască acestui mare bătrîn, înţelepciunea de a se fi ştiut adapta. De altfel, trecuse printr-o experienţă care, bănuiesc eu, i-a ajutat destul de mult. În 1917 fusese trimis de Sinodul român să ia parte la o întrunire a Sinodului rus, la Moscova, şi l-a prins revoluţia acolo. A rămas sub

revoluție vreo 2—3 luni. Prin urmare el știa, înainte de a ști oricare altul de la noi, văzînd el cu ochii lui revoluția, știa ce este revoluția. Știa ce vrea revoluția. Și mai știa ceva. Și mai învățase ceva. După părerea mea personală — pentru că nu s-a scris încă nimic în această privință, nu s-au făcut investigații și nu s-a scris o istorie adevărată a acelor vremuri și din punct de vedere bisericesc — după părerea mea, el a mai învățat ceva. Și anume, a învățat din exemplul negativ al Bisericii rusești. Biserica rusească n-a știut cum să primească revoluția, n-a știut să se integreze în revoluție, n-a știut cum să se facă utilă poporului la momentul respectiv și, cu ce s-a ales, nu mai e nevoie să vă spun, fiindcă știți toți. Neștiind să se adapteze momentului, a fost decapitată ca vrăjmașă. Alcătuită în special din mari aristocrați, conducerea Bisericii s-a constituit în opoziție politică. Unii episcopi fiind din neamuri de prinți, au luat apărarea vechiului regim și chiar și preoțimea rusă care afecta un fel de aristocratism, un fel de boierie, un fel de suprastructură față de poporul credincios, s-au simțit mai legați de vechiul regim, ceea ce a dus la compromiterea lor și, la momentul respectiv, la pierderea capetelor lor, fiindcă n-au știut cum să întîmpine și cum să se integreze inteligent și înțelept într-un moment nou al istoriei, chiar pe baza principiilor evanghelice, creștine. Ei bine, eu cred că patriarhul Nicodim, întors cu această experiență, a învățat cum s-o folosească la noi după 1944 și cum să facă față acelor primi patru ani, 1944—1948, care au urmat, și care au fost într-un fel decisivi pentru orientarea Bisericii. N-aș putea zice că a fost chiar un deschizător de drumuri pentru ceea ce urma să fie, deși n-am fi departe de adevăr dacă am spune-o. Aș putea spune că a fost mai ales un *înțelept defensiv*, care a știut să observe, să aștepte, să nu se pronunțe, să nu angajeze Biserica într-o situație din care, eventual, să nu fi avut ieșire într-un moment de confruntare crucială. În felul acesta, eu îl pot considera pe patriarhul Nicodim Munteanu ca pe un foarte bun precursor al patriarhului Justinian Marina. Un foarte bun precursor, pentru că Justinian Marina, preluînd în 1948 Patriarhatul român, a preluat o situație pe care a putut-o foarte ușor manevra. A preluat o Biserică pe care o putea foarte bine situa pe un teren bine pregătit de Nicodim Munteanu. Patriarhul Justinian a știut cum să găsească acea cale de mijloc care să integreze Biserica în mersul vremurilor noi. Patriarhul Justinian a avut viziunea durabilității noului regim și iată că se dovedește că a fost un clarvăzător. Foarte mulți nu aveau viziunea durabilității și credeau în eroisme repede răsplătite de conjuncturi politice care urmau să le înlocuiască pe cele prezente. Patriarhul Justinian a prevăzut faptul că din atitudinea multora putea rezulta multă decepție și suferință și că trebuia să-i ferească de așa ceva și să statornicească o nouă viață pentru Biserică și cler, de atunci înainte. Patriarhul Justinian a avut această viziune precisă: Domnilor, a zis el ca un Kogălniceanu odinioară, am trecut într-o nouă etapă a istoriei, o etapă care e durabilă. Trebuie să ne organizăm existența pe baze noi, împăcînd Scriptura cu lumea și făcînd din misiunea noastră un *Apostolat social*, de care are nevoie lumea de azi. Pe această cale îl vom propovădui pe Dumnezeu. Avînd această înțelegere a prezentului, a știut să orienteze așa cum trebuie Biserica și preoțimea română. Nu vreau să intrăm în amănunte, dar de la el ne-au rămas instituții foarte puternice și, în primul rînd, ne-a rămas un cod de legi, ne-a rămas ceea ce și astăzi numim *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*. Ele vor constitui fundamentul legal pe care patriarhul Justinian a organizat Biserica, fundamentul pe care l-a pus de acord cu autoritatea statală, făcînd ca acest cod de legi să fie votat de Marea Adunare Națională, să poarte semnătura președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale și, în felul acesta, creînd o bază legală de existență a Bisericii. Pe baza documentelor fundamentale, pe baza *Statutului*, pe urmă, a elaborat tot felul de *Regulamente*. Pe baza lor Biserica a funcționat frumos, legal, în foarte bună înțelegere și cooperare cu statul.

Patriarhul Justinian este acela care a găsit această modalitate de cooperare, a găsit modalitatea de integrare a Bisericii în societatea nouă, care se așeza în România, bazînd această integrare pe învățătura creștină, pentru ca preoții înșiși să-și justifice rostul în societatea nouă, fără probleme de conștiință. Datorită acestei orientări inițiate de Patriarhul Justinian, ne bucurăm astăzi de libertatea religioasă, iată că avem toate bisericile deschise, avem școli teologice, presă teologică, casă de pensii, case de ajutor reciproc, case de odihnă, retribuții bune, asistență socială, mănăstiri etc., etc. De la patriarhul Justinian ne-a rămas și modernizarea Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pe care îl inițiase Miron Cristea. Miron

Cristea, am uitat să vă spun, e cel care a propus și organizarea unui nou sinod ecumenic. Toți domnii ortodocși din lume care lucrează acum la pregătirea unui sfînt și mare sinod, uită că inițiatorul, cel dintîi care a dat această idee, în 1920, a fost Miron Cristea!

De la patriarhul Justinian ne-au rămas multe lucruri. Dacă aș vrea să sintetizez în scurte cuvinte totul, aș spune: ne-a rămas o preoțime sigură pe destinul ei, pe ziua de azi și de mîine, încrezătoare în misiunea ei în lumea modernă, o preoțime care se știe integrată, acceptată în societatea nouă, cu datorii și drepturi recunoscute, o preoțime care își poate exercita vocația fără opreliști, și poate sluji poporul credincios, așa după cum i-a poruncit Domnul nostru Iisus Hristos. Ne-a rămas așadar de la patriarhul Justinian această soliditate a raporturilor dintre Biserică și orînduirea nouă de stat, așezate pe baze reciproc acceptabile și reciproc folositoare, condiționate doar de loialitatea față de legi, și liberă în exercitarea îndatoririlor ei tradiționale, sacerdotale. Patriarhul Justinian murind, a plecat cu conștiința împăcată. Eram acolo. Cred că știți că am lucrat cu el 10 ani ca vicar patriarhal. Ca un țăran bătrîn care-și rînduiește din vreme toate lucrurile în vederea plecării celei din urmă, așa și-a rînduit totul, totul, de fapt cele cîteva bunuri, cîteva nimicuri, niște vaze, niște nu știu ce. Pe toate și le-a împărțit. Retribuțiile și le-a dat copiilor, nepoților, încă din bună vreme, așa încît în momentul cînd a plecat pentru ultima dată la spital, parcă a presimțit că nu se va mai întoarce. Cînd ni s-a spus că a murit în mașină, venind de la spital spre Patriarhie, am intrat în dormitorul lui, eu, viitorul patriarh Iustin, care se întîmplase să fie acolo și încă cineva. Am găsit totul aranjat ca pentru plecarea în eternitate, ca și cum ar fi știut că nu se va mai întoarce. N-am găsit aproape nimic notabil. O sumă mică de bani, ca pentru cheltuielile curente. De altfel — fac o mică paranteză — l-am vizitat odată la Olănești. Își făcea o cură de ape în fiecare vară la Olănești, și, ceea ce spun se întîmpla cam cu 2—3 ani înaintea morții. Mă duceam, ca vicar patriarhal, o dată pe săptămînă cu lucrări. Intru o dată la el și îl găsesc scriind. M-am mirat pentru că în ultima vreme nu mai scria. — „Ce v-ați apucat să scrieți, memoriile?" — „Nu. Memorii nu scriu. Urmașii vor alege din amintiri ce să scrie despre mine. Dintr-o datorie bătrînească, strămoșească, tradițională, îmi scriu testamentul, dar să știi că sînt într-o mare încurcătură. Am cerut cîteva modele de testamente ale înaintașilor mei, patriarhi și mitropoliți primați. Și de aici, și din Moldova, și de la alte episcopii". Avea într-adevăr în față mai multe modele de testamente. „Sînt într-o mare încurcătură, a reluat el. Mă uit la ăsta, ia ascultă ce scrie: „Las 600 de galbeni lui cutare, 60 de galbeni omului meu cutare, 1500 de galbeni pentru cutare". Îți dai seama că omul ăsta a avut ceva la viața lui. Eu n-am ce lăsa. Nimic. Știi gluma din lumea noastră bisericească: am să las binecuvîntări!"

Într-adevăr, după ce i-am citit testamentul pe care l-am găsit pe biroul din dormitor, la vedere, mi-am dat seama că într-adevăr nu avusese ce lăsa. Pentru mine nu acest lucru e important însă, ci faptul că își pregătise sfîrșitul cu liniștea, cu înțelepciunea omului care știe că e firesc să plece, și că trebuie să-și lase aici lucrurile rînduite. Așa le-am găsit. Bine rînduite. Eu am descoperit testamentul. L-am citit împreună cu ceilalți și am văzut că nu de împărțiri de bunuri era vorba, ci dădea îndrumări cum să fie înmormîntarea, cît de simplă și unde (la m-rea Radu Vodă, unde își pregătise mormîntul). Dincolo de toate acestea, el lăsa însă o Biserică bine consolidată, în lumea nouă statornicită după războiul al doilea mondial.

Spuneam la ședința Sfîntului Sinod, la care unii dintre dvs. au fost prezenți, că n-a fost ușor pentru urmaș să preia o astfel de moștenire, pentru că e foarte greu să urmezi după un om mare. Trebuie să găsești noi valențe, trebuie să găsești noi cîmpuri de activitate, în care să te afirmi, trebuie să găsești noi posibilități de creație, pentru ca să fii mai mult decît un beneficiar sau imitator. Prima misiune a urmașului era bineînțeles, să mențină ceea ce a moștenit.

Am arătat în cuvîntarea de la Sinod (va fi publicată în „Telegraful Român") că totuși, Patriarhul Iustin a găsit aceste noi valențe și noi posibilități creatoare, și că va lăsa și el Bisericii, fără îndoială, în biografia sa încă deschisă, lucruri tot atît de mari ca și înaintașul său. Străduința de a menține bune raporturi între Biserică și stat, dă Bisericii noastre posibilitatea de a-și desfășura vocația și misiunea sa în cadrul unei Biserici care începe din ce în ce mai mult să se numească,

şi să fie, ceea ce trebuie să fie şi ceea ce este de fapt vocaţia ei: *Biserică slujitoare.*

Iată deci, în cîteva cuvinte, cîte ceva despre evenimentele pe care le-am aniversat în cursul acestui an pe plan bisericesc.

Despre activitatea din anul 1985 a Centrului nostru eparhial vor da rapoarte consilierii de resort. Aş vrea să le mulţumesc tuturor pentru zelul, priceperea şi dăruirea cu care şi-au făcut datoria. Nimic nu s-ar fi putut face fără ei. Totul s-a făcut în strînsă colaborare, în comuniune, prin sfătuire.

La Institutul Teologic, unde profesorii şi-au făcut şi ei datoria aşa cum trebuie, am avut bucuria să avem anul acesta promovaţi doi doctori noi: părinţii Streza şi Mihălţan. Avem un nou spiritual, în persoana păr. ieromonah Casian Crăciun, care vine cu un doctorat luat, nu de mult, la Strasbourg.

P. S. Lucian Făgărăşanul a fost ales în postul de Episcop-vicar la Arhiepiscopia Dunării de Jos, cu sediul la Constanţa. S-a pensionat de boală vicarul nostru administrativ, Prea Cuviosul Arhim. V. Cornilă. Aş vrea, în numele meu şi al dv. să exprim mulţumiri atît P. S. Lucian cît şi păr. Arhim. V. Cornilă pentru toată activitatea desfăşurată în Arhiepiscopia noastră şi să-i urăm celui dintîi activitate rodnică în continuare, iar celui de-al doilea însănătoşire grabnică.

Am invitat în mod special la această Adunare eparhială, doi foarte apropiaţi colaboratori, care ne-au ajutat în mod cu totul special la toate lucrările de construcţii pe care le-am întreprins aici, nu numai la această nouă şi frumoasă clădire din incinta Reşedinţei pe care aţi vizitat-o, dar şi la alte îmbunătăţiri pe care le-am făcut, fie la tipografie, fie la gospodărie, la Sîmbăta, la Păltiniş, la scara Reşedinţei şi la intrarea Reşedinţei. La 21 noiembrie vom binecuvînta biserica din Păltiniş, după pictură nouă, şi casa din faţa ei, care a căpătat o înfăţişare cu totul nouă, fiind şi ea restaurată. Aceşti doi oameni care ne-au ajutat aproape dezinteresaţi sînt d-l arhitect Nicolae Diaconu şi d-l inginer Sinu, pe care vă rog să-i aplaudaţi, ca semn de apreciere şi mulţumire.

Acestea zicînd, declar deschise lucrările Adunării eparhiale ordinare din anul 1985.

Î. P. S. Sa a dat apoi cuvîntul raportorilor celor trei comisii şi anume:

P. C. prot. *Grigore Cernea,* raportor al Comisiei bisericeşti, care s-a ocupat de raportul general al Secţiei bisericeşti a Consiliului arhiepiscopesc, din care reţinem, între altele, aspecte din lucrarea Centrului eparhial, îndeosebi din activitatea extrem de bogată a Î. P. S. Mitropolit Antonie atît pe plan intern, cu sfinţiri şi resfinţiri de biserici, hirotoniri de preoţi şi diaconi în 1985, 10 la număr, cercetarea multor parohii cu îndrumările practice care se impuneau, consfătuiri cu grupuri de preoţi din zone cu probleme specifice, cum a fost consfătuirea cu preoţii din zona Branului, întîlniri cu preoţii în cadrul conferinţelor preoţeşti, consfătuiri repetate cu cadrele de conducere ale Arhiepiscopiei, participarea la lucrările Sf. Sinod etc., cît şi pe plan extern, Î. P. S. Sa avînd şi în 1985 multe ieşiri peste hotare, în S. U. A. de două ori, în U. R. S. S., Bulgaria, în Polonia, în Argentina, în Austria, în Italia etc.

De reţinut că în cadrul conferinţei teologice interconfesionale din 12—13 noiembrie 1985, care a avut loc la Cluj-Napoca, a conferenţiat despre: „Rolul şi activitatea Bisericilor în participarea credincioşilor, alături de întregul popor, la realizarea programelor de dezvoltare economico-socială a Patriei noastre".

Raportul s-a ocupat de asemenea de lucrarea pastoral-misionară din Arhiepiscopie, de ecumenismul local, de activitatea de la centrele protopopeşti din Arhiepiscopie, de întrajutorarea dintre parohii, de aşezămintele monahale, în principal de lucrarea Mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, de rezultatele colectei F. C. M. din Duminica Ortodoxiei şi subvenţia substanţială primită şi în anul 1985 din partea Sf. Patriarhii pentru parohiile noastre cu putere economică redusă, subvenţie pentru care s-au exprimat calde mulţumiri conducerii noastre bisericeşti, P. F. Părinte Patriarh Iustin personal.

S-au specificat de asemenea mişcările de personal: 10 noi numiri, 9 transferări, 10 pensionări, distincţiile acordate, sancţiunile administrate etc.

P. C. prot. onor. *Petru Boeriu,* raportor al Comisiei culturale din cadrul Adunării eparhiale, care a redat activitatea desfăşurată în 1985 în cadrul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, lucrarea multiplă a corpului profesoral, numărul studenţilor teologi, grija pentru formarea lor sub raport religios-moral şi cetăţe-

nesc-patriotic, sumele investite pentru şcolarizarea lor, munca patriotică pe care au prestat-o, însumînd în toamna anului 1985, 6.600 zile muncă, fiind mult apreciată de I. A. S.-urile la care au lucrat, grijă care se manifestă şi faţă de elevii seminarişti, cît şi pentru continua înnoire a cunoştinţelor şi metodelor pastorale ale preoţilor din Arhiepiscopie prin cursurile de îndrumare, cursurile de scurtă durată organizate în două serii şi în anul 1985, prin conferinţele preoţeşti desfăşurate şi ele sub semnul unei mai evidente exigenţe etc.

Raportul a adus de asemenea în atenţia Adunării eparhiale activitatea editorială de la Centrul mitropolitan din Sibiu, care s-a îngrijit de apariţia în bune condiţii a: Telegrafului Român, a rev. Mitropolia Ardealului, a Îndrumătorului bisericesc, misionar şi patriotic, publicaţii periodice mult solicitate în ţară şi peste hotare, cărţile noi scoase şi în 1985 de Î. P. S. Mitropolit Antonie: „Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră" şi „Lazăr-Leon Asachi în cultura românească", menţionîndu-se totodată lucrările tipărite de tipografia mitropolitană din Sibiu şi pentru alte Eparhii.

S-a arătat totodată lucrarea predicatorială a preoţilor din Arhiepiscopie, lucrare în care Î. P. S. Mitropolit Antonie premerge cu exemplu prin predicile extrem de gustate rostite în catedrala mitropolitană din Sibiu şi în multe biserici din Eparhie, preoţimea primind permanente îndrumări şi în această privinţă, lucrarea social-obştească şi patriotică a preoţilor, festivităţile aniversare organizate la Centrul eparhial şi pe plan parohial, grija faţă de P. C. N., cît şi lucrarea muzeelor bisericeşti din Arhiepiscopia Sibiului, în frunte cu complexul muzeistic de la biserica Sf. Nicolae din Braşov şi colecţia de icoane pe sticlă de la Sibiel, redîndu-se desigur şi alte activităţi.

D-l *Iuliu Georgescu*, raportor al Comisiei economice, care a prezentat contul de execuţie bugetară pe anul 1984, cu un excedent bugetar la 31 decembrie 1984 destul de substanţial, bugetul veniturilor şi cheltuielilor pe anul 1985, atît al Centrului eparhial, cît şi al protopopiatelor, mănăstirii şi parohiilor.

Raportul s-a ocupat de asemenea de activitatea atelierului de lumînări, unde s-au executat, în 1985, aproape 80.000 kg de lumînări, de aspectul economic-financiar al tipografiei şi librăriei eparhiale, de multiplele lucrări de înnoire care s-au executat la via de la Sărăcsău, unde, între altele, s-au replantat 4 ha de pămînt, s-a împrejmuit toată via, utilajele care s-au achiziţionat, de lucrările de reparaţii de la Schitul Păltiniş, unde, între altele, a fost refăcută total locuinţa monahilor, bisericuţa a fost pictată în tehnica „fresco", de lucrările de la reşedinţa mitropolitană din Sibiu, unde s-a terminat noua clădire, s-au pictat culoarele de la intrare şi cel de la scara principală, terminîndu-se totodată şi lucrările înnoitoare de la casa Eminescu şi dotarea spaţiului cu mobilierul necesar; de lucrările de extindere a tipografiei eparhiale, în curs de finisare şi ele, maşinile noi care s-au mai adus etc.

S-au specificat de asemenea ajutoarele substanţiale financiare acordate multor parohii din Arhiepiscopie şi din afara ei, reliefîndu-se totodată munca personalului de la controlul financiar intern, de la serviciul tehnic, care a executat documentaţii în valoare de multe milioane de lei, de oficiul juridic al Centrului arhiepiscopesc, loc special acordîndu-se lucrărilor începute la Mănăstirea Brîncoveanu pentru refacerea incintei mănăstirii aşa cum se presupune că a existat ea înainte de dărîmarea din 1785, lucrări de deosebită amploare dar care, terminate, vor da acestei ctitorii voievodale o înfăţişare cu totul alta.

Pe marginea rapoartelor au luat cuvîntul următorii deputaţi eparhiali:

D-l *Petru Deji* (Făgăraş), care, între altele, a apreciat conţinutul rapoartelor, subliniind că datele cuprinse în ele, realizările menţionate, pot fi văzute de oricine.

D-l *Mihai Hălmagiu* (Avrig), care a reliefat saltul evident înainte făcut în timpul arhipăstoririi Î. P. S. Mitropolit Antonie şi a sugerat unele formule privitoare la umblatul preoţilor cu sf. cruce în ajunul Bobotezei, precum şi la întărirea autorităţii părinţilor protopopi, cerînd totodată un mai susţinut control al parohiilor sub toate aspectele, opiniind ca preoţii în vîrstă care nu-şi mai pot îndeplini în chip corespunzător îndatoririle să se retragă la pensie.

P. C. prot. onor. *Z. Moşoiu*, care, între altele, a scos în lumină multitudinea de probleme care se pun, desigur, şi Bisericii, menţionînd însă că unde sînt probleme sînt şi soluţii. În această ordine de idei P. C. Sa a arătat importanţa păs-

trării şi întăririi unităţii de credinţă, în care scop a pledat pentru o preoţie activă şi de o înaltă conştiinţă morală şi cetăţenească, pentru o activitate predicatorială superioară, pentru cercetarea bolnavilor, oriunde s-ar afla ei, pentru un mic catehism pentru credincioşi, pentru mai multe cărţi de rugăciuni etc.

P. C. prot. onor. P. *Boeriu* (Mediaş), care, după ce a exprimat satisfacţia pricinuită de lucrările înnoitoare văzute la Centrul mitropolitan, menţionînd că ar fi bucuros să fie invitat şi ca pensionar la viitoarele adunări eparhiale, a ridicat problema disciplinei clerului, cerînd să se ia atitudine fermă faţă de cei ce subminează, prin conduita lor, prestigiul Bisericii, fiind direct scandaloasă situaţia cînd un preot de pildă, slujeşte cu ceasul pe sf. altar pentru a nu scăpa trenul sau autobuzul.

P. C. vicar onor. *Tr. Belaşcu*, care, după ce apreciază elogios bilanţul rodnic care a fost prezentat de cei trei raportori şi contribuţia Î. P. S. Mitropolit Antonie la realizarea lui, a zăbovit asupra celor trei mari aniversări bisericeşti din anul 1985, reliefînd cu deosebire unele din meritele fostului patriarh Justinian, în timpul căruia a avut loc marele eveniment al Reîntregirii noastre bisericeşti, act care nu s-a putut înfăptui mai curînd din cauza vitregiei vremurilor. P. C. Sa a omagiat preoţimea ortodoxă care a venit în întîmpinarea acestui mare eveniment.

P. C. arhid. prof. *C. Voicu*, care a adus în atenţia Adunării eparhiale împlinirea a 200 de ani de învăţămînt teologic ortodox în Sibiu, corpul profesoral de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu ducînd astăzi cu înaltă responsabilitate făclia Teologiei româneşti, la catedră, la amvon, în presa bisericească, la consfătuirile interteologice din ţară şi de peste hotare, ceea ce se va oglindi şi într-o lucrare editorială în curs de pregătire la Institut, sub îndrumarea Î. P. S. Mitropolit Antonie.

P. C. Sa a menţionat de asemenea reamenajările care urmează să se execute pe plan gospodăresc la Institut, potrivit exigenţelor actuale, pentru ca studenţii noştri teologi să aibă condiţii cît mai potrivite pentru muncă, rugă şi meditaţie.

Toţi deputaţii eparhiali care au luat cuvîntul au exprimat Î. P. S. Mitropolit Antonie doriri de sănătate şi pace, de noi şi binecuvîntate împliniri, în 17 noiembrie Î. P. S. avînd ziua de naştere.

Din plenul Adunării eparhiale au fost expediate telegrame omagiale:

Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România;

P. F. Părinte Dr. Iustin Moisescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române;

Domnului Constantin Dăscălescu, prim-ministru al Guvernului Republicii Socialiste România;

Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, precum şi preşedinţilor Comitetelor executive ale Consiliilor populare judeţene Sibiu, Braşov şi Covasna.

În cursul dezbaterilor Î. P. S. Mitropolit Antonie a intervenit de mai multe ori, răspunzînd întrebărilor care s-au pus, dînd explicaţii suplimentare asupra unor compartimente din rapoarte, apreciind unele idei şi propuneri ale deputaţilor eparhiali etc.

În încheierea lucrărilor, Î. P. S. Sa a mulţumit pentru urările de bine care i s-au făcut şi pentru cuvintele de apreciere care s-au exprimat în cursul dezbaterilor asupra activităţii din Arhiepiscopie în anul 1985.

În continuare a subliniat contextul în care Biserica îşi desfăşoară activitatea, climatul de libertate şi pace, de respectare a legilor ţării, subliniind totodată sprijinul pe care preoţimea noastră îl dă şi este chemată să-l dea cu toată tăria în cultivarea moralităţii în popor, aceasta fiind de fapt o îndatorire de căpetenie a sa, a creşterii natalităţii, a combaterii libertinajului, a cultivării în obşte, şi mai ales la tinerele generaţii, a dragostei de muncă, de pămîntul natal, de Legea noastră străbună etc.

Î. P. S. Sa a accentuat de asemenea noul stil de muncă instaurat în toate compartimentele de activitate ale Arhiepiscopiei, cît şi preocuparea Centrului mitropolitan în formarea, potrivit exigenţelor actuale, a viitorilor preoţi la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, cursuri pentru licenţă şi cursuri pentru doctorat în Teologie.

A mulţumit apoi Conducerii noastre de stat şi bisericeşti pentru sprijinul acordat.

A mulţumit totodată P. S. Episcop Lucian, ales Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, cu sediul la Constanţa, pentru munca depusă ca Episcop-vicar la Arhiepiscopia Sibiului şi i se urează succese în lucrarea viitoare, aceleaşi mulţumiri adresînd şi P. Cuv. arhim. V. Cornilă, pensionat de boală, pentru strădaniile depuse şi i se urează deplină însănătoşire.

Mulţumiri a adresat de asemenea d-lui arhitect N. Diaconu şi d-lui ing. Sinu pentru munca depusă la construcţiile de la Centrul arhiepiscopesc, precum şi tuturor colaboratorilor de la Centrul eparhial, Institutul Teologic şi protopopiate.

Rapoartele prezentate cît şi celelalte documente supuse Adunării eparhiale fiind aprobate, lucrările Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, sesiunea ordinară din anul 1985, se declară închise.

Gh. P.

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

Şi în acest an ziua de 30 ianuarie — închinată de Biserica Ortodoxă prăznuirii Sfinţilor Trei mari dascăli ai lumii şi Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu şi Ioan Gură de Aur — a reprezentat pentru profesorii, doctoranzii, studenţii şi ostenitorii Institutului Teologic Universitar din Sibiu un minunat popas duhovnicesc, un prilej de bucurie spirituală. Sfinţii Trei Ierarhi sînt patronii acestui vechi şi venerabil aşezămînt de cultură şi educaţie ortodoxă românească şi pentru aceasta în ziua pomenirii lor, în mod deosebit, se înalţă cununi de laudă, se cere mijlocirea lor către Dumnezeu ca El să-şi reverse de-a pururi ajutorul şi binecuvîntarea Sa peste cei ce se pregătesc să-I devină slujitori. Cu acest prilej se rememorează diferite aspecte din viaţa şi activitatea lor, căci Sfinţii Trei Ierarhi au fost aleşi — cu multă înţelepciune — la cel dintîi Congres al profesorilor de teologie de la Atena din 1936, ca patroni ai şcolilor teologice. Aceşti Sfinţi Ierarhi au devenit modele şi pilde de urmat pentru viitorii preoţi — dar ei sînt modele şi pentru preoţi, profesori şi ierarhi — pentru că din viaţa, opera şi activitatea lor s-au inspirat toate generaţiile de preoţi şi teologi.

Prăznuirea hramului, la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, a început prin oficierea slujbei Vecerniei cu litie în catedrala mitropolitană, în ajunul sărbătorii.

În ziua de 30 ianuarie profesorii, doctoranzii şi studenţii acestui Institut au participat la Sf. Liturghie în Catedrală. Sfînta Liturghie a fost oficiată de: Prea Sfinţitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi din partea Institutului.

La timpul rînduit, în cadrul Sf. Liturghii arhiereşti, Prea Sfinţitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei a hirotonit întru preot pe licenţiatul în teologie Marius Frîncu.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de către corul studenţilor teologi sub conducerea P. C. Arhid. Lector Ioan Popescu.

Predica praznicului a fost rostită de către P. C. Pr. Prof. Dr. Ilie Moldovan, care a insistat asupra însuşirii remarcabile pe care au avut-o Sfinţii Trei Ierarhi de a fi — după cuvintele Mîntuitorului Hristos — „lumină lumii" şi după modelul lor se cuvine ca şi noi să fim lumină şi îndemn al credincioşilor pentru obţinerea mîntuirii, a îndemnat la imitarea lor.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii Prea Sfinţitul Episcop Dr. Vasile Coman a citit o rugăciune de mulţumire către Părintele luminilor pentru ajutorul revărsat asupra profesorilor şi studenţilor Institutului teologic şi a invocat harul divin pentru rodirea îmbelşugată a strădaniilor ce le vor depune profesorii şi studenţii în acest an universitar.

La orele 12,30 a început în aula Institutului festivitatea închinată Sfinţilor Trei Ierarhi — patronii Institutului. Au fost de faţă: Prea Sfinţitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, P. C. Vicar arhiep. Dumitru Dan, membrii consiliului profesoral, profesori pensionari, consilieri mitropolitani, preoţi din oraş, invitaţi, doctoranzi şi studenţi.

Festivitatea a fost deschisă de P. C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului. P. C. Sa a elogiat printr-un frumos și concentrat cuvînt personalitatea Sfinților Trei Ierarhi care de 50 de ani sînt patronii tuturor școlilor teologice ortodoxe. „Sf. Trei Ierarhi — a spus P. C. Părinte Rector — s-au dedicat cu dăruire tuturor laturilor vieții bisericești. Au arătat cea mai mare purtare de grijă păstrării neștirbite a învățăturii de credință. În acest sens au rostit cuvîntări neîntrecute în frumusețe și au scris cărți a căror claritate și profunzime le-au impus atenției creștine pînă în ziua de azi. Pentru acest aspect al activității lor au fost numiți pe drept cuvînt dascăli ai credincioșilor din toate timpurile. Dar ei nu s-au limitat numai la această sferă; n-au cultivat teoria de dragul conferințelor înalte ci au împletit-o cu viața. Au coborît adică în mijlocul credincioșilor lor, le-au înțeles frămîntările și durerile, și-au adus partea lor de contribuție. Fiecare dintre ei a făcut acte nenumărate de binefacere și ajutoare, și-a ridicat hotărît glasul împotriva nedreptăților și războaielor. Au fost — prin urmare — nu numai dascăli, ci și păstori în adevăratul sens al cuvîntului... Urmînd pilda vie a acestor mari slujitori ai lui Hristos, Biserica noastră, prin slujitorii și credincioșii ei, a îmbinat permanent aceste două aspecte ale vieții creștine: grija pentru păstrarea nealterată a învățăturii de credință și angajarea totală în lucrarea de slujire a poporului, a nevoilor credincioșilor ei". Evocînd apoi relațiile Sfinților Trei Ierarhi cu creștinii din părțile noastre și cu teologia românească — P. C. Sa — a adresat în încheiere studenților teologi, îndemnul stăruitor, de a urma pilda acestor „Mari dascăli ai lumii și Ierarhi" ca ei să se străduiască să ajungă la înălțimea misiunii și vocației lor de a fi slujitori vrednici și activi ai Bisericii și Patriei noastre, ai creștinătății întregi și ai omenirii contemporane.

După cuvîntarea de deschidere a P. C. Părinte Rector Constantin Voicu, corul studenților, dirijat de P. C. Lector Ioan Popescu, a intonat: „Troiță de arhierei", compoziția lui Petru Gherman.

A urmat prelegerea festivă în cinstea sărbătorii pe care a susținut-o P. C. Pr. Asist. Dr. Liviu Streza despre *„Însemnătatea Sfinților Trei Ierarhi în cultul ortodox"*. P. C. Sa a arătat cum acești Trei Sfinți Ierarhi „maeștri ai spiritualității și neîntrecuți în rugăciuni" au contribuit substanțial la îmbogățirea cultului nostru creștin. Biserica atribuie la doi dintre ei: Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Vasile cel Mare cele două Sf. Liturghii care le poartă numele și astăzi. Multe rugăciuni din cadrul Sf. Liturghii sau din cadrul rînduielii Sfintei Împărtășanii au fost compuse de acești „mari dascăli ai Ortodoxiei și ai cugetării teologice creștine". Sfinții Trei Ierarhi se bucură de o cinstire deosebită în cultul ortodox, îndemnînd pe toți slujitorii „dumnezeieștii jertfe" să se apropie cu „frică de Dumnezeu cu credință și cu dragoste", arătînd în tratatele lor despre sfînta preoție că „preotul deși slujește pe pămînt el săvîrșește o slujbă cerească, pe care îngerii o aduc fără încetare lui Dumnezeu în ceruri".

Corul a interpretat „Polieleu la Sfinții Trei Ierarhi" — „Veniți toți..." cîntare psaltică pe glasul I, armonizată de Prof. Nicolae Lungu. Studentul Ioan Lazăr din anul II a citit din opera poetică a Sf. Grigorie de Nazianz „Psalm". Corul a executat imnul religios: „Ce vă vom numi pe voi, Sfinților?" armonizată de Arhid. Prof. Ioan Brie. Un fragment semnificativ și deosebit de frumos din Anaforaoa Sf. Vasile cel Mare a citit studentul Aurel Bonchiș, anul III. A urmat corul cîntînd „Rugăciune", versuri de M. Eminescu. Din tratatul „Despre preoție" al Sf. Ioan Gură de Aur a citit un fragment studentul Aurel Pavel, anul IV. Corul a mai interpretat melodiile: „Cămara Ta, Mîntuitorului" și „Ce te legeni codrule", versuri de M. Eminescu.

După acest program a luat cuvîntul Prea Sfințitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, care a transmis participanților la această sărbătoare binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și a Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Antonie al Ardealului ca și a celorlalți ierarhi care au studenți la acest Institut. „Această prăznuire reprezintă un simbol al unității între preoți și credincioși — a spus Prea Sfinția Sa — este un popas duhovnicesc în care primim lumină din viața Sfinților Trei Ierarhi. Noi așteptăm an de an de aici promoții de preoți tineri să intre în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. Dorim să vină din acest laborator spiritual preoți care înțeleg că ei sînt slujitorii credincioșilor și nu credincioșii sînt slujitorii lor. Trebuie să ne convingem de acest lucru.

Sfinţii Trei Ierarhi au renunţat la toate bucuriile vieţii pentru a putea să răspundă cerinţelor Bisericii din vremea lor. A fost un gînd bun cînd s-a decis alegerea acestor Sfinţi ca îndrumători ai învăţămîntului teologic şi pentru acest fapt se face în fiecare an evocarea Sfinţilor Trei Ierarhi în şcolile noastre teologice. Ei sînt icoane vii, modele peste veacuri de la care avem mereu de învăţat. Personalitatea lor rămîne pentru noi — asemenea unor munţi — pe care cu cît îi vedem mai de departe îi vedem mai falnici şi mai mult. Aceşti sfinţi sînt pentru noi modele, faruri călăuzitoare care arată cum trebuie să slujim lui Dumnezeu şi oamenilor. Sfinţii Trei Ierarhi au întrupat în viaţa lor, în mod fericit, slujirea Marelui Ierarh Iisus Hristos.

Sfinţii Trei Ierarhi sînt mereu actuali, căci în viaţa lor găsim răspuns la atîtea întrebări ale sufletului omenesc. Ar fi greşit să credem că actualitatea lor ar consta în imitarea exactă a vieţii lor de acum 1600 de ani de către noi cei de azi. Teologul Hans Urs von Balthasar spunea că: un templu grec, o catedrală romană, o biserică bizantină sînt frumoase, admirabile, dar a copia întocmai o asemenea construcţie este ceva anacronic. Ceea ce este demn de luat, de însuşit este spiritul celor ce au zidit aşa ceva. Sfinţii Trei Ierarhi ne cheamă deci la a imita credinţa lor puternică, filantropia lor, ortodoxia lor, concordanţa dintre cuvîntul predicat şi viaţă. Ne trebuie astăzi mai mult ca orice dorul misionar, dorul de a sluji. Să luăm din pilda celor Trei Ierarhi entuziasmul pastoral, prea am devenit statici în viaţa pastorală, iar reprezentanţii altor culte „dau năvala, fac prozelitism în rîndul credincioşilor noştri. În calitate de preoţi trebuie să avem o concordanţă între voia noastră şi voia lui Dumnezeu. Sf. Ioan vorbea de două altare, la unul slujim pe Dumnezeu iar la altul pe om".

În încheiere Prea Sfinţia Sa îndeamnă: „cultul trebuie trăit, simţit, nu trebuie făcută teorie, el trebuie valorificat real, autentic".

În încheierea festivităţii a luat cuvîntul P. C. Prorector Dumitru Abrudan care a spus: „După ce am adus laudă lui Dumnezeu şi cinstire Sfinţilor Trei Ierarhi, dorim să manifestăm sentimentele noastre de recunoştinţă celor ce poartă grijă de Institutul nostru: Prea Fericitului Părinte Iustin..., Departamentului Cultelor..., tuturor ierarhilor care au studenţi la acest Institut. În mod special mulţumim Înalt Prea Sfinţitului Dr. Antonie, Părintele nostru de fiecare zi, care deşi nu e aici, este prezent. Mulţumim Prea Sfinţitului Dr. Vasile care prin cuvîntul cald a apropiat mult pe Sf. Trei Ierarhi de noi". A mulţumit apoi conferenţiarului, corului şi tuturor celor prezenţi, urînd tuturor sănătate şi succes.

Pr. Asist. *Nicolae Dura*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎN ARHIEPISCOPIA VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Adunarea eparhială

Adunarea eparhială a fost convocată de Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil cu actul nr. 4214/1985 pentru data de 1 decembrie 1985.

De la ora 10 în catedrala arhiepiscopală, în prezenţa Î. P. S. Sale Arhiepiscopul Teofil, a P. S. Sale Episcop-vicar Iustinian, a membrilor clerici şi mireni ai Adunării eparhiale, precum şi a numeroşilor credincioşi, s-a oficiat Sf. Liturghie şi slujba invocării Sf. Duh de către un sobor de preoţi, diaconi, în frunte cu P. C. Sa Păr. Ştefan Liviu, vicar administrativ.

După priceasnă P. C. Sa păr. Jeler Ioan a dat citire Pastoralei Sf. Sinod pentru pace.

La ora 12,30, după programul stabilit, în sala festivă a Sf. Arhiepiscopii la masa prezidiului, alături de Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil, preşedintele Adunării eparhiale, a luat loc şi P. S. Iustinian, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

Se constituie biroul Adunării eparhiale format din P. C. Man Traian, preot în parohia „Sf. Treime" Cluj-Napoca, deputat al Circumscripţiei electorale Cluj I, ca secretar general, Domnul Ion Bizo — avocat, deputat la Circumscripţia electo-

rală Dej și Dr. Ion Surdu — avocat, deputat al Circumscripției electorale Turda, secretari mireni.

Înalt Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul Teofil, în calitate de președinte al Adunării eparhiale, a deschis lucrările printr-o amplă cuvîntare cu privire la activitatea de ansamblu desfășurată în anul 1985.

Î. P. S. Sa consemnează momentele sau evenimentele sărbătorești, de rezonanță istorică, pentru Biserica Ortodoxă Română, la care a participat și Eparhia Clujului în cursul anului 1985: 100 de ani de la recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și 60 de ani de la ridicarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române de atunci — Mitropolitul primat fiind investit cu titlul corespunzător de Patriarh.

Aceste evenimente în istoria Bisericii noastre, a afirmat Î. P. S. Sa, au avut o influență pozitivă în decursul vremii, ce au condus la realizări bogate în viața internă a Bisericii românești, prin aceasta făcînd să se afirme prestigiul ei pe plan confesional, interconfesional și dincolo de hotarele țării.

Între realizările majore ce au decurs din obținerea celor două acte istorice pentru viața Bisericii noastre, un loc de frunte îl ocupă și actul Reîntregirii Bisericii românești din Transilvania din anul 1948.

La consolidarea și desăvîrșirea acestui act și-au adus aportul total, fără rezerve, cu sinceritate și devotament atît clerul cît și credincioșii care au revenit la Biserica strămoșească, îndeplinindu-și cu toată conștiinciozitatea obligațiile lor.

Despre acest act istoric, putem spune cu mîndrie că este astăzi cu desăvîrșire consolidat.

În aceste condiții, activitatea bisericească din Eparhia Clujului s-a desfășurat fructuos în toate domeniile. Dovadă este rezultatul apreciabil al Colectei Fondului Central Misionar, care a ridicat Arhiepiscopia Clujului deasupra altor eparhii cu resurse și posibilități mult mai bogate. La atingerea acestui rezultat, au contribuit fără deosebire, toți credincioșii din eparhie.

O altă constatare îmbucurătoare este faptul că doar 8 parohii sînt vacante în tot cuprinsul Sf. Arhiepiscopii. În urma unei înțelepte programări de recrutare a clerului, potrivit necesităților actuale, s-a putut ajunge la situația ca preoții în vîrstă să își poată continua activitatea atîta vreme cît sînt apți de muncă.

Î. P. S. Arhiepiscop Teofil exprimă în continuare mulțumiri tuturor celor ce și-au adus contribuția la succesele dobîndite în activitatea bisericească în cursul anului: lucrătorilor de la Centrul eparhial, protopopilor, supraveghetorii mai îndeaproape ai acestei activități, bunilor noștri preoți stimați, sprijiniți, doriți și ceruți de enoriași, care prin frumusețea slujbelor, prin nelipsitul cuvînt de învățătură, întrețin sentimentul religios în mijlocul credincioșilor. Mulțumește acestor „foarte buni credincioși", care sprijinesc cu multă credință și dragoste, cu multă jertfelnicie buna desfășurare a nevoilor economice, contribuind la lucrările de reparare și construire de case parohiale, reparații la construcții și picturi de biserici, de înzestrări ale inventarului cu cele necesare desfășurării cultului, ajutînd conștienți și la menținerea unui nivel ridicat de viață a preotului și a familiei sale.

Au fost impresionante manifestațiile de religiozitate ale credincioșilor cu prilejul vizitelor pastorale ale ierarhilor în parohii, îndeosebi cu ocazia sfințirilor sau resfințirilor de biserici, de ex. la Sîngeorz-Băi, Baia Mare, unde credincioșii au asistat cu multă evlavie și cucernicie.

Întîmpinînd cu mulțumiri pentru prezență pe participanți, Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil urează succes lucrărilor actualei sesiuni a Adunării eparhiale Cluj pe care le declară deschise, trecîndu-se la desfășurarea ordinei de zi stabilite.

În prealabil, Consiliul eparhial a analizat, întocmit și stabilit, componența următoare:

Clerici: PP. CC. lor Mociran Gavril, Crețа Simion și Herineanu Teofil

Mireni: Domnii Dr. Druță Leontin, Bizo Ioan, Dr. Beraru Traian, Dr. Surdu Ioan, Dr. Liviu Bogdan și Moldovan Iuliu

Dările de seamă au fost date spre studiere și referire pe Comisii, conform art. 119 din Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative, raportorii prezentînd Adunării eparhiale rapoartele întocmite pe comisii în componența următoare:

1. *Comisia bisericească:*

Clerici: PP. CC. lor Mociran Gavril și Crețа Simion

Mireni: Domnii Moldovan Iuliu, Dr. Liviu Bogdan, Hordoan Ioan, prof. Moldovan Vasile şi Dinea Ioan
Raportor: P. C. Prot. Creţa Simion
2. *Comisia economică:*
Clerici: PP. CC. lor Spinciu Alexandru şi Piţura Ioan
Mireni: Domnii Alexa Mihai, Dr. Leontin Druţă, Potîrniche Nicolae, Vascu Andrei şi Dafinescu C-tin
Raportor: P. C. Prot. Spinciu Alexandru
3. *Comisia culturală:*
Clerici: PP. CC. lor Suliciu Spiridon, Ciceu Ioan şi Mihai Oprişanu
Mireni: Domnii Dr. Traian Beraru, Contra Ioan, Bogdan Ioan, Bogdan Vasile, Cornoiu Dumitru şi Todoran Dorift
Raportor: P. C. Prot. Mihai Oprişan
În completarea raportului Comisiei, Î. P. S. Sa face cunoscut Onor. Adunări eparhiale schimbările intervenite în cursul anului 1985 în componenţa Consiliului permanent al Sf. Arhiepiscopii:

1. Postul de vicar administrativ, rămas vacant prin retragerea P. C. Baciu Ioan, a fost completat prin numirea în această funcţie a P. C. Prot. Liviu Ştefan — fost preot la parohia Baia Mare I.

2. Postul de consilier economic, rămas vacant prin pensionarea P. C. Stanciu Augustin a fost completat prin numirea în această funcţie a P. C. Cosmuţa Ştefan, fost secretar eparhial.

3. Postul de secretar eparhial, deţinut de către P. C. Cosmuţa Ştefan, numit consilier economic, a fost completat prin promovarea în această funcţie a P. C. Tira Iustin, fost diacon la Catedrala eparhială.

4. Postul de protopop al protopopiatului Clujului a rămas vacant prin pensionarea pentru limită de vîrstă a P. C. Man Traian, cu data de 1 ianuarie 1985, reîncadrat cu aceeaşi dată în postul de preot la biserica „Sf. Treime" din Cluj-Napoca. Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil aduce mulţumiri P. C. Sale pentru îndelungata şi rodnica activitate desfăşurată cu devotament în slujba Bisericii şi îi urează bun spor în continuare în funcţia de preot. Î. P. S. Sa face cunoscut Adunării eparhiale că în postul de protopop al Clujului a fost ales P. C. Jeler Ioan, fost preşedinte al Consistoriului Eparhial, preot cu o aleasă pregătire juridică, căruia îi urează de asemenea succes în continuarea activităţii fructuoase a predecesorilor săi.

Dările de seamă se anexează dosarului lucrărilor Adunării Eparhiale, ca parte integrantă a prezentului proces-verbal.

Membrii Adunării eparhiale, prin ovaţii şi aplauze unanime aprobă cu însufleţire rapoartele de activitate prezentate şi împuterniceşte Consiliul eparhial să traducă în fapt toate prevederile expuse.

La propunerea Î. P. S. Sale Arhiepiscopul Teofil, se dă citire telegramelor adresate:

1. Domnului Nicolae Ceauşescu — Preşedintele Republicii Socialiste România.
2. Prea Fericirii Sale Iustin — Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.
3. Î. P. S. Sale Antonie — Mitropolitul Ardealului.
4. D-lor Preşedinţi ai Consiliilor Populare ale judeţelor Cluj, Maramureş şi Bistriţa-Năsăud.

Adunarea eparhială aplaudă cu însufleţire şi aprobă textul telegramelor şi expedierea lor către cei în drept.

În încheiere P. S. Sa Iustinian — Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului menţionează în cuvîntarea P. S. Sale că astăzi se sărbătoreşte aniversarea a 67 de ani de la istorica Adunare de la Alba Iulia, în care s-a hotărît Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă, România, vis al naţiunii române de pretutindeni, împlinit prin voinţa poporului, avînd la temelie jertfa celor 300.000 de ostaşi căzuţi eroic pe cîmpurile de luptă ale războiului mondial ce l-a precedat.

Prezintă Î. P. S. Sale Arhiepiscopul Teofil mulţumirile Adunării Eparhiale pentru cuvîntul atît de bogat în învăţăminte ce l-a împărtăşit celor prezenţi la deschiderea lucrărilor, pentru înţelepciunea, bunătatea şi dragostea cu care conduce problemele Arhiepiscopiei Clujului, asigurîndu-l de supunerea şi devotamentul cu care, în continuare, va fi urmat de către slujitorii altarelor, prezenţi la

datorie în mijlocul obștei în munca lor misionară, în lupta nobilă pentru apărarea și consolidarea păcii în lume.

P. S. Sa Episcopul-vicar Iustinian propune ca pe viitor, pentru asigurarea unor mai ample condiții de desfășurare a lucrărilor adunărilor eparhiale, acestea să se desfășoare în două ședințe: prima între orele 8—10, iar a doua, după Sf. Liturghie, cu începere de la 12,30. A doua propunere este ca data ținerii Adunărilor eparhiale să se fixeze anterior zilei de 14 noiembrie pentru motive de ritual cunoscute.

Recunoscător tuturor deputaților și invitaților prezenți pentru participare, răbdare, interes și colaborare la Adunarea eparhială, chemă și îndeamnă pe toți la muncă stăruitoare și devotată în slujirea Bisericii, a năzuințelor de bine și prosperitate, de progres și de pace ale poporului nostru, continuînd cu vrednicie exemplul eroilor înaintași și adeverind permanența și mîndria versurilor: „Eroi au fost, eroi sînt încă..."

Cu aceasta se declară închise lucrările sesiunii de lucru din acest an a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Prot. *Liviu Ștefan*
Vicar administrativ

ZECE ANI DE LA ÎNSCĂUNAREA P. S. EMILIAN CA EPISCOP AL ALBA IULIEI

Toamna în general, prin roadele ei, simbolizează plenitudinea bogăției din anul respectiv și poate de mai mulți ani.

Privită sub aspect spiritual, toamna anului 1975 a adus un rod deosebit, așteptat vreme de 275 ani. În toamna acelui an binecuvîntat de Dumnezeu, la 16 octombrie, vechiul scaun vlădicesc al Bălgradului — desființat la 1700 de stăpînitori potrivnici Ortodoxiei, neamului românesc și unității sale naționale și spirituale — a fost readus la viață de către Sf. Sinod al B. O. R. cu larga înțelegere a înaltei ocîrmuiri de stat.

Existentă de atunci legal, cu jurisdicție în județele Alba, Mureș și Harghita, Eparhia Alba Iuliei trebuia să și ființeze. Și pentru a ființa trebuia să-și aibă conducătorul ei legiuit. Astfel, Colegiul Electoral Bisericesc, convocat pentru ziua de 14 decembrie 1975, a ales în persoana P. S. Episcop Emilian Birdaș pe atunci Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, pe întîiul chiriarh al reînființatei Eparhii, chemat să reia șirul vrednicilor vlădici ai Bălgradului de odinioară. Amintirea ierarhilor deși este consemnată de istorie și păstrată în viața credincioșilor regretăm că nici unul din mormintele lor nu se cunoaște.

După înmînarea Decretului Prezidențial de recunoaștere într-un cadru festiv, în 20 ianuarie 1976, la Departamentul Cultelor în ziua de 25 ianuarie a avut loc înscăunarea P. S. Emilian ca Episcop eparhiot al reînființatei Eparhii a Alba Iuliei.

Întronizarea s-a făcut de către P. F. Părinte Patriarh Iustin, pe vremea aceea mitropolit al Moldovei și Sucevei cu participarea membrilor Sinodului Permanent a ÎÎ. PP. SS.-lor Nicolae Mladin, Teoctist Arăpaș, Nicolae Corneanu și a altor ierarhi.

Au fost de față reprezentanți ai celorlalte confesiuni: Episcopul Marton Aaron și Excelența Sa Jakab Antal, din partea Bisericii Romano-Catolice; Eminențele lor Nagy Gyula — episcopul Bisericii Reformate (Cluj-Napoca), Papp Laszlo — episcopul Bisericii Reformate (Oradea), Albert Klein — episcopul Bisericii Evanghelice C. A. (Sibiu), Paul Szedressy — superintendentul Bisericii Evanghelice S. P. (Cluj-Napoca) și Lajos Kovacs — episcopul Bisericii Unitariene (Cluj-Napoca) cu însoțitorii lor, precum și alți participanți.

De asemenea au fost prezenți reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai autorităților locale județene.

Importanța momentului a fost subliniată prin cele 19 cuvîntări rostite în catedrala devenită episcopală și la agapa festivă.

25 ianuarie 1976 — 25 ianuarie 1986! Au trecut zece ani de cînd P. S. Episcop Emilian a primit „toiagul puterii, toiagul cîrmuirii" Eparhiei de Alba Iulia; zece

ani de cînd au răsunat sub bolţile Catedralei episcopale încărcate de istorie cuvintele „vrednic este", ca expresie a bucuriei înăbuşită vreme de 275 de ani! Iar vrednicia chiriarhului s-a văzut cu prisosinţă în aceşti zece ani de cînd cîrmuieşte Eparhia de Alba Iulia.

Cu răbdarea şi rîvna-i cunoscută, P. S. Sa a reluat în Eparhia ce i-a fost încredinţată, fir cu fir, urmele trecutului şi le-a înădit cu cele ale prezentului, punînd început temeinic dezvoltării viitoare a Eparhiei. Astăzi la împlinirea celor zece ani, putem spune că P. S. Sa este un îndrumător iscusit la răscrucea dintre trecutul şi viitorul acestei Eparhii.

Începutul şi-a avut greutăţile lui inerente, dar P. S. Sa a venit la Alba Iulia cu trăirea duhovnicească dobîndită la Mănăstirea Rohia şi Cernica, la Catedrala Patriarhală — unde a fost preot slujitor, şi mai ales cu experienţa anilor de administraţie dobîndită la Episcopia Romanului şi Huşilor, unde, între anii 1957—1963, ca vicar administrativ, s-a format sub îndrumarea P. F. Părinte Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Dar, după un deceniu de slujire, se cade să facem, fie şi succint, o prezentare a treptelor urcate de Eparhie spre împlinirile prezentului. Amenajarea reşedinţei episcopale şi găsirea personalului necesar la Centrul Eparhial, pentru a face faţă multiplelor probleme care se pun la început de drum pentru organizarea unei Eparhii, nu au împuţinat grija ierarhului pentru sufletele celor păstoriţi, reînviind duhul şi faptele vlădicilor de odinioară ai Bălgradului, precum şi a cuvioşilor şi evlavioşilor ctitori şi apărători ai spiritualităţii româneşti din Transilvania, ale căror nume prezentate într-un pomelnic sînt rostite în cadrul fiecărei Sf. Liturghii la ieşirea cu Sf. Daruri, potrivit tradiţiei Bisericii noastre.

P. S. Sa a purtat întotdeauna greutăţile slujirii arhiereşti cu înalta conştiinţă a datoriei faţă de Biserică şi popor, desfăşurînd o activitate de seamă pe tărîm obştesc-cetăţenesc, cultural, bisericesc şi gospodăresc.

Idealului avut în viaţă, profund creştin, şi anume acela de a se dărui cu totul semenilor săi, şi-a dedicat forţele şi consacrat puterile, depunînd pe altarul lui toţi talanţii cu care Dumnezeu l-a înzestrat.

De cînd a fost ridicat la vrednicia de arhipăstor al Bisericii bălgrădene P. S. Sa a pus înaintea tuturor ca o carte deschisă viaţa sa duhovnicească şi exemplul său personal, îndrumînd preoţii la slujire cu zel şi devotament, iar pe credincioşi la păstrarea nealterată a credinţei strămoşeşti, la cinstirea înaintaşilor şi a vredniciilor lor, la iubirea plaiurilor în care ne-am născut şi am crescut, la împlinirea îndatoririlor ce revin fiecăruia în societatea zilelor noastre, la trăirea în frăţietate unii cu alţii.

Încă din primul an de la instalare P. S. Sa a început cercetarea parohiilor din eparhie, acordînd prioritate celor mai vitregite în decursul istoriei, pentru a analiza lipsurile ce trebuiau împlinite, a da îndrumări privind lucrările ce se efectuau sau trebuiau să fie înfăptuite, pentru a vedea realizări, pentru a mîngîia, a sfătui, a îndemna, a binecuvînta şi a întări preoţii şi credincioşii în credinţa strămoşească.

Pe această cale aducem respectuos omagiu chiriarhului nostru, iubitor de credinţă, de Biserică şi de tradiţiile poporului nostru, oglindite în istoria şi arta lui. Exprimăm recunoştinţa noastră bunului îndrumător, harnicului gospodar, ierarhului riguros şi nepărtinitor, conştiincios în muncă şi care promovează disciplina în rîndul preoţilor, ierarhului care trăieşte şi ne învaţă să fim trăitori convinşi ai Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos.

Avînd pildă pe vrednicii înaintaşi ai scaunului vlădicesc din Alba Iulia, P. S. Episcop Emilian a fost şi este stăruitor în împlinirea „a tot lucrul bun", dăruindu-se fără precupeţire slujirii binelui obştesc, devenind astfel ctitor de suflete potrivit cuvintelor Sf. Ap. Pavel: „Nu ştiţi că trupul vostru este trupul Domnului Sfînt, care locuieşte în voi şi pe care L-aţi primit de la Dumnezeu?" şi ctitori de sfinte locaşuri.

Grija permanentă pentru formarea slujitorilor Sf. Altare se vede şi din faptul că în aceşti zece ani P. S. Sa a hirotonit 210 tineri preoţi călăuzindu-le paşii în misiunea preoţească.

În lucrarea arhipăstorească, P. S. Sa s-a identificat cu aspiraţiile credincioşilor, stînd de veghe întru apărarea şi întărirea credinţei ortodoxe, îndemnînd pe toţi

fiii Eparhiei să păstreze tezaurul de credinţă al Bisericii strămoşeşti şi operele de artă ale trecutului nostru creştin, prin care vorbeşte credinţa şi dragostea de ţară a strămoşilor noştri, care s-au născut şi au trăit pe aceste locuri scumpe, apărîndu-le cu sîngele lor, împotriva celor ce voiau să ne împuţineze credinţa şi trecutul. Pentru respectul ce-l datorăm trecutului, înaintaşilor şi acestor locuri, P. S. Sa a sugerat încă de la venirea în Alba Iulia în 1963, iniţierea unor săpături arheologice pentru aflarea temeliilor vechii Mitropolii bălgrădene, rectitorită de Mihai Viteazul la 1600, şi ţinîndu-se seama de studiile lui Silviu Dragomir şi de harta lui Visconti s-au confecţionat două machete cu vechea Mitropolie a Transilvaniei care s-au popularizat prin diferite publicaţii şi ilustraţii.

Totodată s-a îngrijit de repararea, renovarea şi restaurarea bisericilor monumente istorice de pe raza Eparhiei, cum au fost bisericile din Bozed, Sînmărtinu de Cîmpie, Bilbor, Culpiu, Lupşa, Văleni-Oaia, Sărmaşu, Hărţău, ş. a., de concentrarea obiectelor ce fac parte din P. C. N. prin amenajarea unor centre la Alba Iulia, Tg. Mureş, Mănăstirea Topliţa — Harghita şi la Mănăstirea Rîmeţ, în care scop la Tg. Mureş şi Măn. Topliţa s-au construit edificii noi.

Bisericile noi sfinţite din parohiile Boziaş, Logig, Vălenii de Mureş, Cerghizel, Ulieş, Băiţa, Toaca, Filpişu Mic — ca să pomenim numai cîteva din ele, ne îndreptăţesc să asemănăm realizările Centrului nostru eparhial cu ale celorlalte centre eparhiale.

Pe linie culturală, de la venirea în Alba Iulia, P. S. Sa s-a preocupat de istoria oraşului, întocmind lucrarea de sinteză „Alba Iulia — oraş bimilenar" cu prilejul împlinirii a 2000 de ani de atestare documentară.

Prin purtarea de grijă a P. S. Sale s-au tipărit ilustrate cu unele biserici monumente istorice sau nemonumente mai importante; pliante cu unele aşezăminte, toate cu o bogată tematică; Îndreptarul Ortodox în care sînt cuprinse mărturii istorice ale Bisericii transilvănene, principalele rugăciuni şi Sf. Liturghie la care se adaugă şi acatistele Sf. transilvăneni canonizaţi la Alba Iulia în 1955, întocmite de P. S. Sa; „Cartea de rugăciuni"; „Îndrumătorul pastoral, misionar şi patriotic" editat în fiecare an cu o tematică variată cuprinzînd cuvinte de învăţătură, pagini de istorie, cultură, religie, artă, şi altele.

Pe lîngă lucrările menţionate, cu ajutorul lui Dumnezeu şi osteneala colaboratorilor Centrului eparhial, a profesorilor de teologie şi a unor distinse personalităţi culturale, se află sub tipar „Noul Testament de la Bălgrad" (1648) al mitropolitului patriot şi cărturar Simion Ştefan într-o ediţie critică, în timp ce alte două lucrări sînt pregătite pentru a vedea lumina tiparului: este vorba de reeditarea „Bucoavnei" de la Alba Iulia (1699), primul abecedar românesc şi de lucrarea: „Biserici de lemn din Eparhia Alba Iuliei". Toate acestea dovedesc cu pregnanţă că P. S. Sa, Centrul eparhial continuă bogatele tradiţii cărturăreşti ale Bălgradului de odinioară.

Centrul nostru Eparhial s-a bucurat în cei zece ani de părinteasca purtare de grijă a P. F. Părinte Patriarh Iustin care ne-a vizitat împreună cu P. F. Patriarh Maxim al Bulgariei în 1983.

Amintim între vizitele primite şi pe cele ale unor oaspeţi de peste hotare cum au fost: Graţia Sa Dr. G. Elison, Episcopul anglican al Londrei de Nord; Graţia Sa Lordul Mervyn Stokhood — Episcopul anglican al Londrei de Sud; D-l Walter Siegrist — preşedintele fundaţiei Bisericilor Protestante din Elveţia; Prof. Duncan Schaw — moderatorul Presbiteriului şi secretar general al Universităţii din Edinburg; Mons. Albert Rauch — din Regensburg; delegaţia cultelor religioase din S. U. A. condusă de preşedintele fundaţiei „Apel la Conştiinţă", Arthur Schneier — prim-rabin al New York-ului; Mitropolitul Johannes de Helsinki; delegaţia fundaţiei „Pro Oriente" din Viena, din care a făcut parte d-l Theodor Piffl — preşedinte şi d-l Alfred Stiernemann — secretar al fundaţiei; proegumenul Mănăstirii din Chevetougne, Belgia — Jean Baptist; grupul de preoţi de la Mc Cormik Theological Seminary din Chicago; delegaţia Uniunii şi Ligii Societăţilor românilor din America şi Canada condusă de preşedintele Uniunii d-l John Coman; delegaţi ai ţărilor străine, participanţi la Congresul mondial al Petrolului — Bucureşti 1979; ataşaţi militari şi diplomatici ai unor Ambasade străine din Bucureşti; ansamblul folcloric „Mihai Eminescu" din Regina — Canada condus de D-l George Banda; D-l Jonathan Stedall şi d-na Caroline Mac Kersey

din partea B. B. C. — Londra; Prof. Masaru Schinizu din Departamentul pentru chimie din Tokio; contele Constantin von Serghie din Danemarca; D-l D. W. Schneemelcher Bonor — preşedintele Academiei din Bonn; grupul de şapte ziarişti din S. U. A. din care au făcut parte Bruce Douglas, Doris Whitehead, John Bowen, Helen Brower, Linda Stillmann, David Reed, Eugene Wyatt; diferite grupuri venite prin „Asociaţia România", iar în ultimul timp pe D-l Emilio Castro — secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor — Geneva.

Ne punem firesc întrebarea cui se datoresc împlinirile acestei slujiri de un deceniu? Nădăjduim că nu greşim afirmînd că toate acestea se datoresc ajutorului lui Dumnezeu, credinţei şi dragostei P. S. Sale faţă de Biserică, faţă de poporul român şi faţă de trecutul său istoric cu care s-a identificat, faţă de toţi oamenii, cu încrederea că frăţia şi pacea propovăduită de Iisus Hristos şi dorită de El se va împlini pe pămînt.

În aceeaşi măsură datorăm aceste împliniri climatului de libertate asigurat de Ocîrmuirea Statului nostru şi sprijinului primit prin Departamentul Cultelor. La temelia acestor împliniri pe lîngă îndrumarea preoţilor noştri stă dragostea şi jertfelnicia bunilor noştri credincioşi, care au fost de-a lungul istoriei păstrători ai dreptei credinţe şi împlinitori ai tradiţiilor strămoşeşti.

Dacă roadele celor zece ani de arhipăstorire pe scaunul Episcopiei Alba Iuliei sînt astăzi cunoscute şi apreciate, mai puţin cunoscute sînt strădaniile şi truda personală din zi şi pînă-n noapte, eforturile de fiecare clipă, nopţile de veghe şi rugăciune, care au stat ca pietre de temelie la obţinerea unor asemenea înfăptuiri. Iar dacă toate acestea rămîn tăinuite unora dintre noi, ele nu rămîn ascunse, nu rămîn necunoscute lui Dumnezeu şi multora dintre noi care, într-un fel sau altul cunoaştem dimensiunile acestor eforturi.

La împlinirea a zece ani de la înscăunarea P. S. Episcop Emilian, ca primepiscop al reînfiinţatei Eparhii a Alba Iuliei, urăm ierarhului nostru puteri sporite în slujirea cu aceeaşi dăruire a Bisericii strămoşeşti, a Patriei şi neamului românesc, a bunei înţelegeri şi păcii între toţi semenii.

Întru mulţi şi fericiţi ani, Prea Sfinţite Părinte Episcop Emilian!

Diac. *Horea Bordeanu*

MUTAŢII SEMNIFICATIVE ÎN CREŞTEREA CALITĂŢII VIEŢII

Pe baza creşterii venitului naţional, în ţara noastră a fost asigurată, constant, sporirea venitului oamenilor muncii, astfel încît fondul de retribuire a crescut în prezent de 5,2 ori faţă de 1965. Retribuţia medie este de acum de aproape 3 ori mai mare decît în 1965 şi de 13 ori mai mare decît în 1945. Semnificativ apare faptul că la sfîrşitul anului 1985 retribuţia medie nominală a personalului muncitor a ajuns la 3000 lei. Pensia medie lunară pentru limită de vîrstă şi vechime integrală în muncă a crescut de la 671 lei în 1965 — la 1766 lei în anul 1985.

— Mărirea sistematică a fondurilor sociale de consum a condus la faptul că, în acest an, fiecare familie beneficiază, în medie, de aproape 13.000 lei venituri din fondurile sociale de consum.

— Numărul personalului muncitor în patria noastră a sporit considerabil: de la 4305,3 mii persoane în anul 1965, la 7635 mii persoane în anul 1985. Dinamica totalului populaţiei ocupate în România: de la 9684 mii persoane în 1965, la 10.725 mii persoane în 1985.

— Numărul persoanelor cuprinse în învăţămînt în anul 1984—1985 era de 5.600.000, faţă de 4.103.082 persoane în anul de învăţămînt 1965—1966.

— Peste un sfert din populaţia României este cuprinsă în diferite forme de învăţămînt.

— În ultimii douăzeci de ani au fost construite 4800 şcoli şi aproape 44.000 săli de clasă noi, circa 700 de case de cultură şi cămine culturale.

— Datorită faptului că în ţara noastră ocrotirea sănătăţii este pusă pe prim plan, în ultimele două decenii au fost construite aproape 1.000 spitale şi dispensare. Numărul de paturi în spitale ce revin la 1.000 de locuitori a crescut de la 7,6 în 1965 la 9,4 paturi în 1985.

Volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul prin comeţ a fost în anul 1985 de 273,5 miliarde lei, faţă de 63,7 miliarde lei în anul 1965.

În judeţul Sibiu, dezvoltarea ramurilor de bază ale economiei — industria şi agricultura — a dus la mari prefaceri şi în celelalte domenii ale vieţii sociale, în comerţ, sănătate, prestări de servicii către populaţie, sănătate, învăţămînt-cultură etc. Chipul de astăzi al localităţilor sibiene constituie o oglindă elocventă a progresului. Vorbind despre dezvoltarea edilitară, este suficient să pronunţăm cifra apartamentelor construite — 45.302 — pentru a o asocia cu imaginea modernelor cartiere de blocuri din Sibiu, Mediaş, Cisnădie sau Agnita, în care gradul de confort este deosebit de ridicat. Vorbind despre creşterea volumului de desfacere a mărfurilor — de la 2.048,4 milioane lei la 6.206,3 milioane lei — ne gîndim la magazinul „Dumbrava" sau la marile complexe şi unităţi comerciale apărute în fiecare cartier. Tot aşa în domeniul sănătăţii, este suficient să ne gîndim la noile spitale — cel judeţean cu 430 paturi, cel de neuropsihiatrie infantilă cu 300 paturi din Sibiu şi cel din Mediaş cu 430 paturi; în domeniul culturii — doar la Casa de cultură a sindicatelor din Sibiu şi aşa mai departe.

Perspectivele cincinalului 1986—1990

— În 1990 productivitatea muncii în industria republicană se va dubla în raport cu anul 1980. Mai mult de jumătate din sporul de creştere a productivităţii muncii se va produce prin generalizarea progresului tehnic.

— În 1990 cheltuielile la o mie lei producţie marfă în industria republicană se vor reduce cu 110 lei.

— Ponderea producţiei industriale realizată în sistemele automatizate şi mecanizate va depăşi procentul de 90 la sută.

— La sfîrşitul cincinalului, 95 la sută din produsele industriale ale României vor fi realizate la nivelul mondial de calitate şi competitivitate.

— Cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea tehnologică vor asigura în 1990 introducerea şi generalizarea tehnologiilor cu randamente superioare, menite să contribuie la diminuarea consumurilor energetice pe unitatea de venit naţional cu peste 20 la sută, faţă de 1985.

— Producţia de energie electrică va creşte cu 23—26 la sută, cea de cărbune cu 29—35 la sută, faţă de 1985.

— În acest cincinal vor intra în funcţiune circa 1500 capacităţi noi de producţie. Volumul fondurilor fixe din industrie va ajunge la 3.500 miliarde lei.

— Producţia marfă industrială şi producţia netă industrială înregistrează în prezentul cincinal un ritm mediu anual de creştere de 6—6,5 la sută şi respectiv de 10—10,6 la sută.

— La sfîrşitul cincinalului, 90 la sută din populaţia ţării va locui în case noi.

— În 1990 în patru judeţe se va realiza un volum de activitate economică de 80—90 mii lei pe locuitor, în opt judeţe 90—100 mii iar în 29 judeţe de peste 100 mii lei pe locuitor.

— Agricultura va cunoaşte un ritm mediu anual de 5,4—5,8 la sută prin creşterea producţiei globale agricole şi de 7,1—7,5 la sută pentru producţia netă.

Realizări tehnice

— Uzina de tractoare din Braşov a adăugat gamei largi a tractoarelor pe care le execută un nou produs. Este vorba de tractorul universal U-300 IF echipat cu motor de 30 cai putere. Echipamentul cu care este dotat noul tractor — cupă pentru pietriş, cupă pentru cereale, dispozitiv pentru încărcat şi descărcat fîn, îngrăşăminte organice şi lamă de plantat — se produce la Întreprinderea mecanică Codlea. Prin performanţele lui tehnico-funcţionale, noul tractor se situează la nivelul celor mai bune produse similare din străinătate.

— Dotarea industriei noastre cu maşini-unelte complexe reclamă echipamente cu grad de funcţionalitate mai ridicat — cerinţă valabilă şi în cadrul motoarelor electrice asincrone cu multe viteze, capabile să asigure o gamă mai largă de turaţii în funcţie de regimurile de lucru, motoare care pînă acum se importau. Acestei cerinţe îi răspunde în prezent întreprinderea „Electroprecizia“ din Săcele, care a realizat cîteva tipuri de motoare electrice asincrone cu două, trei şi patru viteze.

— La Voila, pe cursul superior al rîului Olt, s-au deschis lucrările de execuţie la o nouă hidrocentrală, aceasta inaugurînd cea de a treia şi ultima etapă de amenajare energetică a Oltului de la izvoare pînă la defileu, zonă în care urmează să fie construite şi puse în funcţiune alte 5 hidrocentrale. Prima din acestea, respectiv hidrocentrala Voila, care va fi echipată cu două agregate şi va dispune de o putere instalată de 14 MW, va fi racordată la sistemul energetic în cursul anului 1988.

— La Întreprinderea de autocamioane Braşov a fost dată în exploatare o nouă linie automată de fabricaţie. Ea este destinată turnării unor repere de fontă cu gabarituri mari, cum ar fi blocul motor şi alte repere pentru motoarele autocamioanelor de mare tonaj. Noua linie prin concepţia ei constructivă şi tehnologică, asigură o creştere a productivităţii muncii în condiţiile realizării unui înalt nivel calitativ al pieselor turnate.

— La Întreprinderea de utilaje din Alba Iulia a intrat în probe tehnologice un transportor cu bandă şi un transportor cu racleţi pentru exploatările miniere din Valea Jiului. Tot la această întreprindere s-a realizat în premieră încărcătoare frontale IFRON şi strunguri pentru prelucrarea lemnului.

— Specialiştii întreprinderii „Metalotehnica“ din Tîrgu Mureş au realizat maşina de cusut şi surfilat nr. 35.000. Ea face parte dintr-o mai numeroasă familie de maşini de cusut cu destinaţii speciale produse de specialiştii mureşeni. Astfel, putem menţiona maşinile pentru cusut franjuri la covoare, pentru festonat

pături şi blănuri artificiale, maşina circulară pentru încheiat tricotaje (în şase tipodimensiuni) etc. De asemenea la „Metalotehnica" s-a fabricat de curînd a patra generaţie perfecţionată de maşini de tricotat circular — pentru băşti cu modele jacard — maşină cunoscută şi apreciată încă din 1984, cînd a obţinut Medalia de aur la Tîrgul internaţional de la Leipzig.

— La fabrica de maşini de rectificat „Napomar" din Cluj-Napoca a fost construită, omologată şi livrată prima maşină de rectificat RFC 25. Cu ajutorul ei se pot prelucra cu mare precizie şi productivitate înaltă piese de dimensiuni foarte mici.

— În cadrul preocupărilor pentru realizarea de noi maşini şi utilaje moderne destinate producţiei chimice de mic tonaj, Întreprinderea de piese de schimb şi utilaje pentru industria chimică Satu Mare şi-a pus recent semnătura pe o prestigioasă creaţie tehnică. Este vorba de realizarea unei linii de fabricat tuburi din aluminiu destinate ambalării produselor cosmetice, farmaceutice şi alimentare. Alcătuită din utilaje de înaltă productivitate, prima linie de fabricaţie de acest fel a fost livrată şi pusă în funcţiune la Întreprinderea „Nivea" din Braşov.

Vetre străvechi de spiritualitate românească

PARTEA A II-A

MĂNĂSTIREA BRÎNCOVEANU

După ce am schițat istoricul satului, insistînd asupra epocii cînd el s-a aflat sub stăpînirea familiei Brîncoveanu, *în partea a doua a lucrării vom prezenta pe larg știrile cunoscute privind mănăstirea numită Brîncoveanu, vicisitudinile prin care a trecut acest sfînt lăcaș, ca și reînvierea sa din ruină după Unirea cea Mare din 1918.*

De la început trebuie să spunem că — deși s-a scris relativ mult despre mănăstire [1] — istoricul ei nu este cunoscut decît în parte, deoarece nu s-a strîns la un loc pînă acum bogata informație existentă în diverse lucrări, în reviste sau în arhivele publice.

Întrucît vechea inscripție din vremea lui C. Brîncoveanu a dispărut, nu se cunoaște prea bine anul ctitoriei, ceea ce a dat naștere și la unele afirmații nefondate.[2]

Inscripția de la proscomidie — alcătuită ceva mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea — arată: „Această mănăstire s-a zidit cu toată cheltuiala măriei sale Constantin Brîncoveanu, fost voievod a toată Ungrovlahia, a sfinției sale părintelui egumen al mănăstirii și a dumnialor ctitori: Manolache [Brîncoveanu], Rafail".[3]

În lipsa inscripției originale, data construcției mănăstirii poate fi dedusă de pe o însemnare făcută pe un *Triod*, tipărit la Buzău în 1701, unde se spune: „Acest Triod ni s-a dat de pomană de măria sa vodă Io Constantin B. Brîncoveanu voevod mănăstirii din satul măriei sale de la Sîmbăta de Sus, văleat 7209" (=1701).[4] Este singura dată certă, contemporană cu epoca în care s-a construit mănăstirea.

---

1 Vezi îndeosebi: Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 84—96 (lucrarea cea mai completă ca informație); Ștefan Lupșa, *Din trecutul mănăstirii brîncovenești de la Sîmbăta de Sus* („Rev. teologică", 1931, nr. 4, p. 126—133); Grigorie Marcu, *Mănăstirea brîncovenească de la Sîmbăta de Sus* („Mitropolia Ardealului", 1956, nr. 3—4, p. 300—302); Veniamin Tohăneanu, *Mănăstirea Brîncoveanu (ibidem*, 1965, nr. 7—8, p. 521—546); idem, *Mănăstirea Brîncoveanu Sîmbăta de Sus*, Sibiu, 1981.

2 De pildă, A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p. 335, afirma că mănăstirea „exista de pe la 1653", adică din vremea cînd satul a intrat în stăpînirea familiei Brîncoveanu. Singura mărturie care ar susține această afirmație este relatarea diaconului Paul de Alep din 1657 după care vornicul Preda Brîncoveanu clădea la acea dată o mănăstire în Transilvania, unde stăpînea mai multe sate, fără precizarea unde anume se găsea această mănăstire *(Călători străini despre țările române*, VI, p. 216). După opinia lui Ștefan Lupșa, Preda Brîncoveanu ar fi clădit biserica de lemn din Sîmbăta de Sus, existentă la 1697 („Rev. teologică", 1931, nr. 4, p. 126).

3 I. Pușcariu, *Documente pentru limbă*, I, p. 395—396; A. Bunea, *op. cit.*, p. 336; Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 84.

4 *Ibidem.*

Conscripţia din 1748 — citată şi mai sus — precizează că mănăstirea s-a clădit pe locul voievodului C. Brîncoveanu (deci pe moşia sa de la Sîmbăta de Sus, despre care am vorbit pe larg în cap. precedent) şi sub protecţia domnului Ţării Româneşti.

Construirea mănăstirii de la Sîmbăta de Sus va fi avut loc la scurtă vreme după ctitorirea bisericii brîncoveneşti din Făgăraş (1697), construirea ei fiind legată, foarte probabil, de permisiunea obţinută de domn de la Curtea imperială din Viena de a se refugia în Transilvania la 1701, anul din care datează însemnarea cea mai veche relativă la mănăstire.

De altfel, din acelaşi an 1701, în cronica oficială a domniei lui C. Brîncoveanu ni s-a păstrat ştirea că „gubernatorul (=guvernatorul) cel mare al ţărăi Ardealului, Banfi Ghiorghie" — cel care a amanetat satul Sîmbăta de Jos domnului şi care era prieten cu voievodul — l-a invitat pe acesta la nunta fiicei sale, care se căsătorea cu fiul unui „nemiş mare", László Székely, nemeş care era şi el „cunoscut priiaten al mării sale".[5]

Aceste împrejurări favorabile au permis domnului Ţării Româneşti — prieten cu guvernatorul Transilvaniei — să ridice o mănăstire pe moşia sa de la Sîmbăta de Sus, foarte probabil în acelaşi timp cu palatul din apropiere.

Este foarte curios că logofătul Radu Greceanu, cronicarul oficial al domniei lui Brîncoveanu — care notează cu atenţie toate ctitoriile marelui voievod — nu aminteşte Sîmbăta de Sus printre fundaţiile sale.

Ctitorind mănăstirea de pe plaiurile făgărăşene — atît de legate de Ţara Românească — marele ctitor care a fost C. Brîncoveanu mergea pe calea unor iluştri predecesori care au ctitorit numeroase lăcaşuri religioase în Transilvania, din care amintim: episcopia din Vad, ctitorită de Ştefan cel Mare, biserica din Cetatea de Baltă, ridicată de Ştefăniţă, domnul Moldovei, biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, ctitoria lui Neagoe Basarab, Petru Cercel şi Aron Tiranul, biserica mănăstirii din Geoagiu de Sus zidită de Radu de la Afumaţi în anii săi de pribegie, mănăstirea Prislop, ctitoria călugărului Nicodim, cu ajutorul (probabil) al lui Mircea cel Bătrîn, reclădită de domniţa Zamfira, fiica lui Moise Vodă, domnul Ţării Româneşti, mitropolia din Alba Iulia, bisericile din Ocna Sibiului, Tg. Mureş şi Lujerdea, toate ctitorite de Mihai Viteazul, biserica din Porceşti, ctitoria lui Matei Basarab, biserica din Tinăud, zidită de Constantin Şerban, fostul domn al Ţării Româneşti etc.[6]

Cînd s-a hotărît să ridice mănăstirea de la Sîmbăta, C. Brîncoveanu se va fi gîndit, desigur, şi la sprijinul pe care-l putea da, prin intermediul acestui locaş ortodox, luptei împotriva unirii cu Roma, realizată în acea vreme prin înşelăciune, cu scopul de a dezbina pe români pentru a-i stăpîni mai uşor. Nu trebuie să uităm că domnul Ţării Româneşti — considerat la 1699 *„patronaşu adevărat al sfintei mitropolii din Ardeal"*[7] — a fost unul din cei mai convinşi şi hotărîţi apărători ai unităţii de credinţă a românilor din Transilvania. În acelaşi an în care ridica mănăstirea de la Sîmbăta, la 5 iulie 1701, domnul asigura pe braşoveni că — în urma demersurilor făcute pe lîngă Curtea din Viena — a fost anunţat că episcopul Atanasie „nu are voie împărătească să facă silă oamenilor" pentru a trece la unire.[8]

După instalarea lui Atanasie ca episcop unit la Alba Iulia, românii din ţinutul Braşovului şi Făgăraşului — încurajaţi de C. Brîncoveanu şi de mitropolitul Theodosie al Ţării Româneşti — au refuzat să-l recunoască pe vlădica Atanasie, susţinînd cu hotărîre că: „toate ale legii (=credinţei) noastre le vom avea de la

---

5 Radu logofăt Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod (1688—1714)*, ed. Aurora Ilieş, Buc., 1970, p. 140.

6 Vezi lista completă la N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, p. 118.

7 *Bibliografia românească veche*, I, p. 375.

8 S. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, I, Braşov, 1901, p. 15—16. Vezi şi I. Rămureanu, *Constantin Brîncoveanu sprijinitor al Ortodoxiei* („Biserica Ortodoxă Română", 1964, nr. 9—10, p. 916—930).

mitropolitul Țării Românești", cu care Atanasie întrerupsese legăturile multiseculare.[9]

De altfel, așa cum va reieși cu claritate din paginile ce urmează, *mănăstirea lui vodă Brîncoveanu din Sîmbăta de Sus își va îndeplini cu prisosință rolul pentru care fusese ctitorită, acela de cel mai important centru al ortodoxiei în sudul Transilvaniei*, regiune atît de strîns legată de Țara Românească.

Revenind la mănăstirea din Sîmbăta de Sus, vom remarca faptul că primul egumen a fost un localnic (probabil ca și restul călugărilor): Ion de Pojorta, care a lăsat o însemnare pe o *Biblie* din 1688: „scris-am eu, Ion ig[umenul] din Sîmbăta de Sus, fiind din Pojorta".[10]

Încă de la începuturile sale aidoma altor mănăstiri din Țara Românească — mănăstirea ctitorită de C. Brîncoveanu a fost și un centru de cultură, după cum rezultă din unele însemnări ce ni s-au păstrat. Într-una din acestea se spune: „Această sfîntă și dumnezeiască Psaltire o am scris eu, popa Bucur din Sîmbăta de Sus, în zilele prea luminatului și înălțatului domn, Io Costandin B[rîncoveanu] Băsărab voevod, domnul Țărăi Rumânești; și o am scris aici în Sîmbăta de Sus, ap[rilie] 19, leat 7219" (=1711).[11]

C. Brîncoveanu s-a preocupat și de pregătirea clerului de la mănăstirea sa din Sîmbăta. Unul din grămăticii de aici, Bucur, a fost adus la școala domnească din București, unde a învățat cîntările religioase de la dascălul Coman. Aflăm aceste date dintr-o însemnare din 1704, scrisă pe un manuscris al Alexandriei, unde citim: „Această care ce se chiamă Alixandria o am scris eu, Bucur gramaticul, din Sîmbăta de Sus, nepotul lui Man Barbu, și am scris în oraș în București cînd învățam eu cîntări la dascălul Coman; domnesc era acel dascăl și mă dedese măria sa vodă la acel dascăl, în zilele prea luminatului și prea învățatului și de Dumnezeu iubitor, Io Costandin voevod a toată Țara Românească domn; și mă pusese pe mine dascălul vătaf peste școala lui, peste 50 de copii; și îmbla văleatul atunci 7212 (1704) martie 18 zile".[11bis] Se vede deci că Bucur din Sîmbăta era un tînăr foarte înzestrat, de îndată ce a ajuns monitorul celorlalți elevi.

În secolul al XVIII-lea mănăstirea a primit unele danii și ajutoare de la diverși domni. Pe un *Octoih* din 1742 se află următoarea însemnare: „Acest Octoic iaste dat de pomană de măriia sa sfintei mănăstiri a Sîmbetei, dată de Constantin vodă" [Mavrocordat] [12] (la acea dată domn al Moldovei, septembrie 1741—20 iulie 1743).

Pe o *Cazanie* din 1748, aflată la începutul secolului la biserica din Ludișor, se păstra următoarea însemnare: „Această sfîntă carte anume Păucenie am cum-

---

9 I. Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, Buc., 1937, p. 184.

În dedicațiile scrise pe cărțile de cult dăruite bisericilor din regiunea Făgăraș se sublinia faptul că aceste cărți erau singurele ce trebuiau folosite în bisericile ortodoxe. Astfel, pe un *Triod* dăruit bisericii din Berivoiu Mic, stolnicul Constantin Cantacuzino — unchiul lui C. Brîncoveanu — scria că este „carte de slujba sfintei *adevăratei* Bisearecii Răsăritului", așa cum pe un *Penticostar* al bisericii din Telechi-Recea scria că este „carte de slujba sfintei *adevăratei* Bisearicii Răsăritului" (N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 54 și 157).

10 N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 184.

11 N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu și scopurile Academiei Române* („Analele Acad. Române. Memoriile Secției istorice", s. II, t. XXXVII, 1914, p. 177). Vezi și idem, *Studii și documente*, XIII, p. 186 (însemnări din secolul al XVIII-lea).

După amintirile preotului Vincențiu Pop, *la mănăstire ar fi fost prima școală din regiune*, iar după ruinarea ei, la 1785, dascălul Nicolae Pilțea a continuat să învețe pe copii în casa proprie, contra sumei de 8 zloți. Vezi „Olteanul", Făgăraș, 1913, nr. 17.

11 bis P. B. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, Buc. 1887, p. 860 și Ștefan Meteș, *Școlile de muzică și cîntare bisericească din Iași (1558) și București (1711—1823) și românii din Transilvania* („Mitropolia Ardealului", 1965, nr. 7—8, p. 515).

12 N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 186.

părat-o din Jina, anume de la popa Simtion, drept florinți vonași 18, eu, ieromonah popa Andrei de la mănăstirea Sîmbetei de Sus, de la schit ... Scris vă leat 1761, luna lui fevroarie, 18 zile".[13]

*

Unul din cei mai de seamă egumeni din secolul al XVIII-lea a fost Visarion, care a condus mănăstirea mai bine de 30 de ani, pînă la distrugerea ei în 1785. După cum rezultă din însemnările sale autografe (pe care le vom reproduce mai jos), înainte de a se călugări, el s-a numit preotul Vasile și a fost fiul preotului Ionașco din Sîmbăta de Sus; la 1730 el era deja preot. Vasile a întreținut relații strînse cu mănăstirile din Țara Românească, unde a învățat probabil carte.

Apărător hotărît al ortodoxiei împotriva tendințelor de unire, la 1746, a alcătuit lucrarea teologică-apologetică intitulată: *Întrebări și răspunsuri pentru legea a treia ce s-au izvodit și s-au numit, adică uniia (=unirea) în Țara Ardealului.*[14] În această lucrare, scrisă într-o formă populară, popa Vasile apără credința ortodoxă, prezentînd pe călugărul Visarion Sarai ca pe un om trimis de Dumnezeu ca să mîntuiască pe români de legea eretică a Romei. Afirmațiile uniților din discuția lor cu ortodocșii sînt combătute cu multă pricepere, utilizîndu-se dovezi din cărțile de ritual și din sinaxare.

Larga răspîndire a acestei cărți rezultă din faptul că unele copii ale sale s-au găsit la mănăstirile Căldărușani, în Muntenia, și Neamț, în Moldova. Ea poate fi privită și ca o expresie a unității de credință a românilor din cele trei țări; după cum declară autorul, cartea sa a fost trimisă „din poncturi în poncturi" în Țara Românească, pentru a fi cunoscută.[14bis]

După cum remarca Ștefan Meteș, părintele Vasile a fost unul dintre cei mai învățați preoți din epoca sa, iar cartea sa a adus reale servicii apărării și întăririi credinței ortodoxe din Transilvania. Întrucît lucrarea prezintă o deosebită importanță pentru înțelegerea rezistenței opuse de românii ortodocși unirii cu Roma, ca și pentru cunoștințele teologice ale viitorului egumen al mănăstirii, reproducem textul ei în anexele acestei lucrări.

Citind textul părintelui Vasile, înțelegem mai bine atmosfera care domnea în rîndurile ortodocșilor din regiunea Făgăraș, care și-au păstrat credința străbună și datorită mănăstirii brîncovenești din Sîmbăta de Sus, devenită în această epocă un focar al dreptei credințe.

Pe aceeași linie se înscrie și faptul că, în 1751—1752, protopopul unit Constantin Ioanovici din Făgăraș l-a reclamat pe Visarion la consistoriul unit de la Blaj că a fost hirotonisit în Țara Românească, că se amestecă în afacerile preoților, că face sărindare, botează, spovedește, înmormîntează etc. după ritul ortodox. Împreună cu Visarion mai sînt acuzați încă 13 preoți din Sîmbăta de Sus care făceau agitație contra unirii.[15]

În această atmosferă a făcut o vizită în regiunea Făgăraș Petru Pavel Aaron, vicarul episcopiei unite din Blaj, care a încercat să-i convingă pe făgărășeni și

---

13 *Ibidem*, p. 127.

14 Publicată în „Biserica Ortodoxă Română", 1883, p. 497—515. Vezi și Ștefan Meteș, *Relațiile Bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea*, p. 33—56 și idem, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930, p. 24—25.

14 bis Amintim și un alt aspect al sprijinului ideologic dat de românii de la sudul Carpaților luptei împotriva unirii cu Roma; este vorba de o lucrare în manuscris, alcătuită în Muntenia sau Oltenia pe la 1750—1755, în care autorul — bun teolog — combate părerile teologiei unite exprimate în cartea *Floarea adevărului*, tipărită la Blaj în 1750, și afirmă unitatea spirituală a românilor. Este semnificativ faptul că o copie a lucrării a fost găsită în Transilvania, la Rășinari, important centru ortodox. Vezi Teodor Bodogae, *Despre cunoștințele teologice ale preoților români de acum 200 de ani. Semnificația unui manuscris*, Sibiu, 1944.

15 „Cultura creștină", 1919, p. 165.

Este foarte probabil că discuția preotului Vasile (=Visarion) din lucrarea sa *Întrebări și răspunsuri pentru legea a treia* cu „cinstitul protopop" de Făgăraș va fi fost dusă aievea cu protopopul unit Constantin Ivanovici, care a terminat prin a-l reclama pe egumenul ce se dovedea statornic în ortodoxie.

pe preoţii şi călugării de la Sîmbăta de Sus despre adevărurile credinţei pe care o propovăduia. Aceştia însă — raporta vicarul Aaron la 19 aprilie 1749 — „spre cea mai mare pagubă a sfintei religii unite, cutează a împărtăşi sfintele taine şi sacramentele tuturor de-a valma. Şi acestora (din Sîmbăta de Sus), ca şi făgărăşenilor, le-am dovedit adevărul, căruia nu au avut ce-i spune decît uzul, mai bine zis abuzul de pînă atunci şi obiecţia greşită că mitropolitul din Bucureşti ar fi avut odinioară jurisdicţie în această dieceză. Îmi cerură, conform canoanelor, recunoaşterea dreptului de a funcţiona. Le-am promis că le voi acorda după ce vor mărturisi adevărurile sfintei uniri, pe care li le-am făcut cunoscute. Dar ei, ca unii ce sînt supuşi principelui Brîncoveanu, fără prealabila lui înştiinţare, ne mai avînd ce-mi replica, au declarat că aceasta nu o pot face şi au plecat intimidaţi, îndoiţi şi, desigur, nu fără scrupule. Rămîne deci (stabilit) că aceste două localităţi specificate mai sus, fiind piatră de poticnire, scandal şi pericol suprem pentru sacra religie unită nu numai în districtul Făgăraş, ci, prin faima lor, şi în locuri mai îndepărtate, înalta secţie catolică trebuie să îngrijească cu religiozitate şi de remedii externe". Printre măsurile propuse, se află şi aceea ca preoţii din Sîmbăta de Sus să fie opriţi de la orice funcţii, iar mirenii să fie siliţi să respecte „ştiutele canoane" unite.[16]

Cererea lui P. P. Aaron de a se folosi „remedii externe" pentru anihilarea „pericolului suprem" pe care-l constituia mănăstirea lui Brîncoveanu era prima dintr-o lungă serie care se va încheia peste cîteva decenii prin distrugerea mănăstirii, aşa cum vom arăta mai jos. Se recunoştea, totodată, rolul de puternic centru ortodox jucat de mănăstire.

Egumenul Visarion a fost un om foarte activ şi pe tărîm gospodăresc şi cultural. El a donat mănăstirii şi altor biserici numeroase cărţi de cult, din care ni s-au păstrat cîteva avînd însemnările sale. Astfel, pe un *Evhologhiu* din sec. XVIII, aflat la biserica din Sîmbăta de Jos, se află următoarea însemnare: „Să să ştie c-acest sfînt Molitvenic l-am cumpărat eu, popa Vasilie, ficior popi[i] Ionaşco din Sîmbăta de Sus; şi l-am cumpărat dirept 9 zloţi şi 3 dutce, şi zlotu făcia 9 dutce; şi am scris mesiţa (=luna) aprilie, dni (=zile) 17, leat 7238 (1730)". Mai departe se spune: „Acest Molitvenic fiind al mieu, adecă al egumenului Visarion, cumpărat pe banii miei, precum mai înainte scrie, l-am vîndut [lui] popa Samoil din Lisa; s-au tocmit cu florinţi 10, să dea bani la Paşti. Şi am scris egumenu ... [cu mîna] mea să nu aibe de nime[ni] nici o nevoie; 1761 fevruar 21".[17]

Pe un *Octoih* din 1750 scrie: „Acest sfînt Octoih l-am cumpărat eu, Visarion, întîiele egu[men], pe flo[rin]ţi 12 şi l-am dat sf. mănăstiri, 1751, mesiţa mai, 20 zil[e], iar mergerea mea la sf[în]tul Mormînt au fost la anul 1754, iul., 29 zil[e]. S-au întîmplat în zi vineri, cu 3 zil[e] înainte postului Adormirii Precesti. Eu, Visarion, întîiul egumen, [anu] al patrulea al egumenii mele".[18]

Mergerea lui Visarion la Sfîntul Mormînt este adeverită şi de o lată însemnare contemporană, făcută de Samoil din Lisa pe un *Octoih* din 1741—1742, „de cînd am şăzut la mă[nă]stirea Sîmbăta de Sus, şi părintele Visarion să dusese la Ierusalim de începutul lumii 7263, iar de la H[risto]s ani 1755".[19]

Acelaşi egumen Visarion scria pe un *Minei* din 1780: „1783 aprilie 30. Acest Minei [pe] aprilie este al mănăstirii Sîmbetii de Sus. [Am scris] eu, Visarion, întîiul egumen, la 40 de ani ai egumenii mele". Precum rezultă din aceste însemnări, Visarion a avut o lungă egumenie, în cursul căreia a făcut şi un pelerinaj la Sfîntul Mormînt în anii 1754—1755.

*

În vremea egumeniei lui Visarion, lupta împotriva ortodocşilor care refuzau să treacă la unire s-a înteţit în mod deosebit şi a avut urmări grave pentru numeroasele mănăstiri şi schituri din Ţara Făgăraşului. „Focare de cultură, unde se desfăşura întreaga viaţă spirituală a populaţiei româneşti, mănăstirile (din Făgă-

---

16 Silviu Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, I, Sibiu, 1920, p. 78—80; Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 86—87.
17 N. Iorga, *Studii şi documente*, XIII, p. 183; Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 85.
18 N. Iorga, *op. cit.*, p. 185.
19 *Ibidem*, p. 186. Vezi şi Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 85.

raş) ţineau în chiliile lor şcoli de limbă slavonă, apoi română, sprijinite de domnii din Ţara Românească, iar caligrafi destoinici copiau manuscrise pe care le răspîndeau în întreaga Transilvanie. Călugării acestor lăcaşuri treceau dintr-o ţară în alta, aducînd cărţi manuscrise şi tipărite în Ţara Românească".[20] Astfel, la mănăstirea din Drăguş, a activat în secolul al XVIII-lea vestitul caligraf şi zugrav Matei Voileanu — care fusese mai înainte la mănăstirea Bistriţa olteană — iar la cea din Bucium s-a ilustrat ieromonahul Ambrozie.[21] *„Centre de cultură românească, mănăstirile făgărăşene — ca şi cele din restul Transilvaniei — s-au impus ca vajnice apărătoare ale religiei ortodoxe împotriva unirii cu biserica Romei, luptă în care au fost susţinute de celelalte două ţări româneşti".*[22]

Dintr-o conscripţie oficială din 1748, rezultă că existau la acea dată în districtul Făgăraş 23 de mănăstiri la: Comana, Berivoi, Lisa, Dejani, Arpaş, Şinca, Viştea, Drăguş, Porumbac, Sîmbăta de Jos, Recea, Breaza, Scorei etc. Cele mai multe se aflau pe pămînturile unor boieri locali, altele pe locuri săteşti, mănăstirea din Lisa fusese zidită de un boier muntean, iar cea din Recea superioară de Ştefan Vodă Cantacuzino, care o înzestrase cu cărţi şi odăjdii.

Aproape toate aceste mănăstiri erau sărace; de pildă, mănăstirea din Cîrţişoara avea o singură vacă, cea din Dejani, un cal, cea din Şinca de Sus, un cal şi 9 stupi, etc. Puţine dintre ele dispuneau de mici loturi de pămînt pentru cîteva care de fîn sau cîteva găleţi de semănătură.[23]

Locuitorii din această regiune, ca şi cei din Ţara Bîrsei, sprijiniţi de domnii şi ierarhii din Ţara Românească, rămăseseră în marea lor majoritate ortodocşi, refuzînd să primească unirea cu Roma. Atitudinea lor se explică şi prin legăturile intense cu Ţara Românească. Vizitînd regiunea la 1767, episcopul unit Atanasie Rednic a constatat că mulţi preoţi de aici fuseseră hirotoniţi în Ţara Românească şi slujeau după cărţi de ritual tipărite dincolo de Carpaţi.[24]

Aşa se explică acţiunea violentă a generalului imperial Buccow, care — după înăbuşirea revoluţiei condusă de călugărul Sofronie din Cioara[25] — în vara anului 1761, a dispus *desfiinţarea mănăstirilor,* pe care le considera focare primejdioase de menţinere a conştiinţei ortodoxe în provincia pe care o „pacificase" prin forţă şi pe ai cărei locuitori încercase să-i oblige — fără succes — să accepte unirea. Ordinul cerea ca mănăstirile de lemn să fie arse, iar cele de zid şi piatră să fie demolate *(monasteria ubique comburrantur lignea, lapidea de-*

20 Ioana Cristache-Panait, *Cu privire la unele monumente din Ţara Făgăraşului, în lumina relaţiilor cu Ţara Românească* („Buletinul Monumentelor istorice", 1970, nr. 2, p. 30).

Pe un *Triod* tipărit la Rîmnic în 1731 se găseşte însemnarea potrivit căreia cartea a fost dăruită schitului Dejani de episcopul Inochentie al Rîmnicului prin ieromonahul Isaia Ieşan, care va fi adus probabil şi alte cărţi din Ţara Românească (Valer Literat, *Din Ţara Oltului,* Braşov, 1938, p. 14; vezi şi p. 19). Pentru un *Apostol,* tipărit la Bucureşti la 1683 şi un *Octoih,* Rîmnic, 1706, dăruite de stolnicul C. Cantacuzino bisericii din Recea, vezi *ibidem,* p. 32. Vezi, de asemenea, N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu,* Buc., 1983, p. 92.

21 Ştefan Meteş, *Viaţa bisericească a românilor din Ţara Oltului,* p. 49—50; idem, *Mănăstirile româneşti,* p. CII—CIII şi 79—81.

22 Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*

23 A. Bunea, *op. cit.,* p. 331—334.

24 Zenovie Pîclişanu, *Vechi vizitaţii canonice în Ardealul veacului al XVIII-lea* („Rev. teologică", 1936, nr. 2, p. 92—99).

25 Despre modul cum a fost reprimată mişcarea vezi: A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron şi Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764,* Blaj, 1902, p. 203—240; Virgil Şotropa, *Contribuţie la istoria bisericească* („Arhiva someşană", VI, 1937, p. 453—478); G. Cotoşman, *Eremitul Visarion Valahul. Marea mişcare religioasă ortodoxă şi naţională românească produsă de predicile lui în Banat şi Ardeal* („Mitropolia Banatului",1957, nr. 1—3, p. 99—124) etc.

structantur). În Făgăraş ordinul a fost executat de contele Nicolae Bethlen, căpitan suprem, în iunie 1761.[26]

Tovarăş de gînd şi de faptă barbarului general i-a fost Petru Pavel Aaron, vlădica unit de la Blaj, după cum mărturiseşte preotul cronicar din Şcheii Braşovului: „Vlădica Aaron, avînd mare pizmă asupra mănăstirilor care au fost în Ţara Oltului, pe supt munte fiind 37,[27] care la aceste mănăstiri mulţi din creştini din cei care nu vrea să se supuie la uniaţie mergea la acele mănăstiri de să spovedia şi să cumineca şi, fiind popa Vasilie protopop la Făgăraş, s-au sfătuit cu vlădica Aaron de au mers la comandirul ghinărar Buccow, spuindu-i multe minciuni şi zicînd că la acele mănăstiri sînt gazde de hoţi; şi aşa poruncind ghinărariul Buccow, au ars aceale mănăstiri toate şi le-au stricat, numai o mănăstire de la Sîmbăta de Sus, ce iaste satul Brîncoveanului, aceaia au rămas. Oh, ce mare răutate iaste pizma şi zavistia! Adevărat că şi-au loat plata de la Dumnezeu şi ghinărariul şi vlădica, că cu grabnică moarte şi-au dat sfîrşitul. Precum Apostolul Pavel zice: cine va strica biserica lui Dumnezeu îl va strica pe dînsul".[28]

Să reţinem deci că *la distrugerea lăcaşurilor de credinţă şi cultură care erau mănăstirile din Ţara Făgăraşului au contribuit şi reprezentanţii bisericii unite*, care l-au îndemnat pe generalul austriac Buccow la această faptă condamnabilă.[29]

După cum rezultă din cronica citată, ca şi din alte mărturii, *mănăstirea Sîmbăta de Sus a fost cruţată de distrugere la 1761, foarte probabil la intervenţia familiei Brîncoveanu, proprietara satului şi ctitora mănăstirii.*[30]

Rămasă singura mănăstire ortodoxă din Ţara Făgăraşului, prestigiul ctitoriei brîncoveneşti a crescut şi mai mult. După cum mărturisea episcopul unit Atanasie Rednic, după vizita sa la mănăstire, la 24 ianuarie 1768, *„întreaga Ţara Oltului ascultă pe călugării din mănăstirea de aici"*,[31] o nouă recunoaştere deosebit de preţioasă a rolului neoficial de centru ierarhic superior îndeplinit de ctitoria brîncovenească asupra bisericilor din Ţara Făgăraşului.

Văzînd că mănăstirea a scăpat de distrugerea la care au fost condamnate celelalte lăcaşuri similare din Ţara Făgăraşului, ctitorii au luat măsuri pentru înfrumuseţarea ei. Nu ştim ce reparaţii s-au făcut, singura lucrare cunoscută fiind pictarea sfîntului lăcaş, realizată de inimosul egumen Visarion cu ajutorul boierilor Brîncoveni, Nicolae şi Manolache, la 1766. Cunoaştem şi numele zugravilor: popa Ionaşcu şi Pană Mihai, care au pictat şi biserica din Avrig. Pictura era deosebit de frumoasă, împodobită cu mult aur şi ea impresiona încă la sfîrşitul secolului trecut, deşi biserica era ruinată.

---

26 Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă şi istorie*, I, Sibiu, 1889, p. 233.
Referindu-se la măsurile luate de Buccow împotriva celor care refuzau să accepte unirea, un contemporan nota faptul că generalul pusese furci în mijlocul tîrgului Făgăraş, ameninţînd cu spînzurătoarea pe cei ce nu primeau unirea; pe mulţi locuitori „i-au prins şi i-au îngrozit şi i-au bătut fără de milă" (*ibidem*, II, p. 344).
Despre uciderea preotului David din Voila de către saşii din Cincu Mic vezi Ioan Bălan, *Un martir al credinţei noastre. Preotul David din Voila* („Rev. teologică", 1936, nr. 2, p. 85—91).

27 Vezi Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 75—101 şi A. Bunea, *op. cit.*, p. 331—338.

28 Ştefan Meteş, *Mănăstirile*, p. LXXXV—LXXXVI.

29 A. Bunea încearcă să scuze acţiunea barbară de distrugere a mănăstirilor ortodoxe, susţinînd că „lăcaşurile acestea sfinte deveniseră acum cuib şi adăpost pentru tot felul de călugări vagabonzi, aderenţi de ai sîrbilor, care făceau excursiuni prin ţinuturile vecine şi turburau poporul în contra severelor porunci ale generalului". Hotărîrea fusese luată la 27 iunie 1761, cînd episcopul Aron scria: „Siquidem juxta jam latam sententiam reducenda sint scandalosa Monasteriola" (A. Bunea, *op. cit.*, p. 226). De aceea autorul „plîngerii" mănăstirii Silvaşului considera că românul Aron a persecutat mai rău pe români decît ungurul Mihai Apaffi, deoarece: „Mihai Apafi biserici n-a stricat, / Iară Aron cincizeci şi patru a surpat" („Rev. teologică", 1931, nr. 4, p. 131).

30 Intervenţia va fi avut loc la 29 mai 1761, cînd Constantin Brîncoveanu intervenea la generalul Buccow şi pentru biserica din Făgăraş, construită şi ea de vodă Brîncoveanu (A. Bunea, *op. cit.*, p. 216).

31 „Cultura creştină", 1936, p. 97.

Cu prilejul pictării, s-a alcătuit și pomelnicul ctitorilor care cuprinde următoarele nume: „Nicolae, Mariia, Manolachie, Costandin vod[ă], Mariica [doamna], Stanca, Costandin, Costandin, Ana, Ștefan I, Radu, Șărban, Mariia, Visarion, erei Isaiia, Pracsiia, Bogoslava, Rafaila, Iacov, Ionașcu, Rafail, Gheorghie, Nastasiia, Mihai, Ioan v[oevod], Theodor v[oevod], Hrisanftiia, Bălașa V., Bogoslav, Ioil, Ștefan ... Mariica, Zoița, Th[eodor]..., erei Ionașcu, Pană Mihai. Zugrăvit văleat 1766".[32]

Recunoaștem în aceste nume pe: Nicolae și Manolache Brîncoveanu, care — datorită reparațiilor făcute — sînt trecuți înainte de ctitorul principal, Constantin Brîncoveanu și de soția sa, doamna Marica, pe doi voievozi: Ioan (Mavrocordat) și Theodor, egumenul Visarion etc.

După repararea și zugrăvirea bisericii, *mănăstirea a continuat să joace rolul unui important centru ortodox în sudul Transilvaniei.* Dintr-o scrisoare din 5 martie 1772, adresată de episcopul unit Atanasie Rednic guvernului transilvan, rezultă că boierii Brîncoveni trimiteau multe cărți bisericești în Transilvania prin intermediul călugărilor ortodocși care veneau din Țara Românească la mănăstirea Sîmbăta, de unde cărțile erau răspîndite apoi mai departe prin țară.[33] *Mănăstirea avea deci un rol important în difuzarea cărții religioase ortodoxe în părțile sudice ale Transilvaniei.*

După mărturia lui Petru Maior — care l-a cunoscut — episcopul Rednic era un om închis care nu știa să-și apropie oamenii; în plus, a încercat să răspîndească uniația cu forța, ceea ce nu a reușit: „pe neuniți cu cătane îi silea să se adune a auzi propovăduirea lui",[34] metodă ce nu avea cum să convingă pe ortodocși să treacă la unire.

Să reținem deci că *ierarhii uniți ai Transilvaniei priveau cu dușmănie existența mănăstirii din Sîmbăta de Sus, pe care o considerau un centru al rezistenței ortodoxe în sudul Transilvaniei.* Demolarea mănăstirii era una din dorințele mereu repetate ale episcopilor uniți, care au reușit pînă la urmă — prin intervenții la autoritățile austriece catolice — să-și realizeze această dorință, greu de înțeles pentru mentalitatea unor ierarhi români, înstrăinați de neamul lor.

Ceea ce a ușurat demolarea mănăstirii a fost faptul că așa cum am arătat în partea I a lucrării — între 1772 și 1802 (adică exact în perioada în care mănăstirea era amenințată cu desființarea) moșia Sîmbăta de Sus ieșise temporar din stăpînirea familiei Brîncoveanu din pricina neachitării unei datorii care a dus la amanetarea moșiei pe seama negustorului Dumitru Marcu.

Cel care a contribuit cel mai mult la demolarea mănăstirii a fost episcopul Grigore Maior, un unit fanatic, care a făcut numeroase intervenții pentru a-și realiza dorința. El condamna cu asprime îndărătnicia călugărilor de la Sîmbăta, care nu numai că refuzau să-și părăsească credința străbună, dar se străduiau să convingă și pe ceilalți locuitori să nu o facă. La 26 aprilie 1779, episcopul scria generalului Preiss despre modul cum mănăstirea întreținea „virusul schismatic" (ex eo monasterio trivialibus viis totidemque faemillis infami totum in Transilvaniam promanat schismatis virus), iar la 26 iulie același an scria aceluiași că, dacă nu dă voie să se restaureze mănăstirea de la Lisa, atunci trebuie demolată și mănăstirea de la Sîmbăta „quod est spelunca et receptaculum vagabondorum impostorum calugerorum benedictam illam terram Fogaras falsis et perversis suis commentis contaminatium, clerum populumque corumpentium suprema autoritate regia diruatur". După opinia vlădicăi, nedemolarea mănăstirii ar fi scandalizat întreaga țară a Oltului (se înțelege, pe uniții din regiune).[35]

---

32 N. Iorga, *Studii și documente,* XIII, p. 183—184. Marele istoric crede că textul despre zugrăvirea bisericii la 1766 este adăugat posterior.

33 A. Bunea, *op. cit.*, p. 336.

34 *Cronicari și istorici români din Transilvania,* ed. I. Lupaș, I, Craiova, [f. a.], p. 157. Despre folosirea forței armate pentru ca „să țină oamenii în unire", vezi și D. Stăniloae, *Din urmările edictului de toleranță în districtul Făgărașului,* în vol. *Omagiu lui Ioan Lupaș,* Buc., 1943, p. 826—833.

35 „Cultura creștină", 1919, p. 165 și Ștefan Meteș, *Mănăstirile,* p. 88—89.

Insultînd în acest mod grosolan cinul călugăresc ortodox din care făcuse şi el parte, episcopul căuta să convingă autorităţile de primejdia pe care o reprezenta acest puternic centru ortodox din sudul Transilvaniei.

La 19 april 1782 episcopul Grigore Maior raportează comandamentului general din Sibiu că nu are sub jurisdicţia sa mănăstiri cu monahi ce trăiesc o viaţă contemplativă, atrăgînd însă atenţia din nou asupra mănăstirii ortodoxe de la Sîmbăta de Sus, care reprezintă cel mai mare pericol pentru unire sau — cu cuvintele vlădicăi — *„cel mai mare luptător împotriva întregii sfinte uniri"*. Cu acelaşi prilej, episcopul Grigore Maior reamintea comandamentului „cele ce vi le-am scris adesea, cerînd *dărîmarea din temelie a acestui lăcaş din pădure (illius demolitionem cum fundamento)*" şi îşi exprima speranţa că „Excelenţa Voastră va ajuta la împlinirea acestei cereri, dacă acum o sprijină şi dorinţa prea înaltă" (a curţii de la Viena).

La această cerere comandamentul a răspuns că problema priveşte guvernul regal al Transilvaniei, pe care l-a informat „despre mănăstirea neunită din Sîmbăta de Sus, care... constituie un pericol pentru unire".[36]

Se înţelege că stăpînirea austriacă nu putea rămîne insensibilă la stăruinţele episcopului unit al Transilvaniei care cerea demolarea mănăstirii, chiar dacă această mănăstire fusese clădită de un fost principe al Imperiului habsburgic.

Nu este desigur întîmplător faptul că, printr-o „prea înaltă resoluţiune" din 12 decembrie 1782 (adică din acelaşi an în care episcopul Grigore Maior cerea „dărîmarea din temelie" a mănăstirii Sîmbăta de Sus) s-a dispus „desfiinţarea în cuprinsul întregii monarhii a tuturor acelor ordine de călugări şi călugăriţe care duc numai viaţă contemplativă, fără a contribui cu ceva plauzibil la binele aproapelui şi a societăţii civile. În marele principat al Transilvaniei — unde nu erau alte ordine de acest fel — rezoluţia a lovit numai călugării şi mănăstirile uniţilor şi ortodocşilor, mai ales pe ale acestora din urmă. Prin acea resoluţiune au fost desfiinţate toate coloniile monahale şi mănăstirile, primele fără excepţie, ultimele cu excepţia celor care s-au găsit apte spre a fi utilizate pentru alte trebuinţe mai raţionale (pentru stăpînire, se înţelege!). S-a luat, totodată, măsura ca nici în viitor să nu fie primite şi tolerate în ţară colonizări monahale, schituri şi mănăstiri de acest fel, ba nici chiar călugări şi ieromonahi singulari".[37] Hotărîrea fiind generală, mănăstirea era sortită şi ea dispariţiei, iar zilele ei numărate.

Cu toate intervenţiile făcute de boierii Nicolae şi Emanuil Brîncoveanu către guvernul Transilvaniei,[38] *mănăstirea nu a putut fi salvată. Demolarea ei a avut loc în nov. 1785,* după cum arată ordinul gubernial din 11 august 1785 despre: *„abolitionem et totalem demolitionem Monasterii Templique Monasterialis Szombatfalvensis* ac Incolarum ad proximum Pagum illocationem emanatam revocari D. Vris in memoriam eo cum serio mandato, ut nisi jam factum esset, quod tamen non speratur, effectum praedictae ordinationis indilate procurent, Guberniumque Regium de effectu intra 15 dies inomisse informent E Re-o M[agnus] P[rinci]patus Tran[silva]niae Gubernio. Cibinii d. 3 Novembris 1785".[39]

Dintre toate clădirile mănăstirii, biserica — avînd ziduri solide — nu a putut fi demolată, ci doar avariată, rămînînd în ruină vreme de aproape un secol şi jumătate, cînd pe zidurile ei ruinate au început să crească arbori. „În felul acesta s-a distrus un modest centru de cultură românească şi credinţă

---

36 D. Stăniloae, *În legătură cu a doua pustiire a mănăstirii Brîncoveanu* („Telegraful Român", supliment la nr. 9, din 24 februarie 1935, p. 2—3). Autorul susţine — fără temei — că mănăstirea ar fi fost dărîmată prima oară în 1761 din ordinul generalului Buccow.

37 „Revista teologică", 1931, p. 132—133. Vezi şi Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 91—92.

38 N. Iorga, *Sate şi preoţi din Ardeal*, p. 269, n. 4. (N. Iorga citează ştirea ca fiind comunicată de G. Alecsics, dar nu dă textul protestului celor doi boieri munteni).

39 A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron şi Dionisie Novacovici*, p. 337.

ortodoxă, iar locuitorii din jurul mănăstirii au fost strămutaţi în sat şi călugării au trecut desigur munţii în Ţara Românească, unde credinţa strămoşilor nu era persecutată şi socotită de păcat şi crimă pentru mîntuire".[40]

Nu cunoaştem reacţia călugărilor alungaţi din mănăstirea demolată; Transilvania trecea în acea vreme prin momente grele, după uciderea sălbatică a lui Horea şi Cloşca, conducătorii răscoalei din 1784.

După demolarea clădirilor mănăstirii, nu au lipsit încercările de refacere a sfîntului lăcaş. În octombrie 1817 călugăriţa ortodoxă Maria Borşoş din Făgăraş a cerut voie împăratului de la Viena să reclădească cu mijloacele sale mănăstirea şi biserica, urmînd ca după aceea să locuiască în mănăstire împreună cu alte 10 călugăriţe. Ţinînd seama de „înalta resoluţiune" din 1782 — amintită mai sus — cancelaria aulică transilvană a respins cererea de refacere a mănăstirii. La 15 noiembrie 1817 împăratul de la Viena a fost de acord cu propunerea cancelariei,[41] astfel încît mănăstirea a rămas mai departe în trista situaţie în care se afla de la 1785.

*

Fosta mănăstire a fost vizitată pe la mijlocul secolului trecut de mitropolitul Andrei Şaguna, care constata că mănăstirea era pustiită „ca de vreo 85, 90 de ani". Iată descrierea rămasă de la marele ierarh: „Această biserică este zidită în două poale de munţi despre răsărit şi despre apus, despre miazănoapte este o pădure foarte frumoasă pe loc şes, cu nişte arbori înalţi, şi despre miazăzi curge un pîrîu cu apa curată ca a Siloaşului. Biserica stă într-o grădină mare, unde sînt astăzi multe feliuri de pomi altoiţi.

Această biserică are patru încăperi: 1. Pridvorul. 2. Tinda. 3. Biserica, carea e făcută rotogol, împrejur boltită într-una cu turnul ce este zidit din mijlocul bolţii în sus; boltitura e un zid tare, prin care nu poate intra ploaia înlăuntrul bisericei şi este zugrăvită de jos pînă sus în vîrful turnului, unde sînt opt fereşti şi se pare că patru policandre de acolo ar fi fost slobozite, de unde spre mirare stau astăzi două sfori atîrnate. Icoanele sfinţilor sînt zugrăvite frumos, cununile sfinţilor sînt tot de aur curat poleite, care luminează biserica. Ce par unele ca cum ar fi zugrăvite de acum. 4. Oltariul este încă zugrăvit frumos, dar jale! că boltitura oltariului, a tindei şi a pridvorului sînt surpate. Pe bolta bisericei, împrejurul turnului, sînt înrădăcinaţi trei brăzişori ca de 3 stînjeni şi mai mulţi mesteceni, dintre care unul este înalt ca de 5 stînjeni.

Biserica aceasta s-au zidit cu cheltuiala prinţului Constantin Brancovan, fostul voevod al Ungrovlahiei, şi a soţiei sale, igumenului mănăstirii, Visarion, şi a dumnealui titor Manolache [şi] Rafail, precum stă scris înaintea sfintei proscomidii. Împrejurul acestei mănăstiri au fost multe chilii". Într-o notă, mitropolitul Şaguna menţiona că informaţiile i-au fost furnizate de parohul Ioan Mardan.[42]

Înainte de 1889, mănăstirea a fost vizitată de fostul vicar mitropolitan Ilarion Puşcariu, un pasionat cercetător al trecutului Ţării Făgăraşului, care găsea aşezămîntul ascuns de cîmpul din lunca Oltului şi de pădure. „Biserica mănăstirii, precum se prezintă, este conservată mai întreagă şi numai la intrare şi la altariu este boltitura de sus spartă, iară partea de mijloc, din care se ridică în formă de cupolă turnul bisericii, este mai bine conservată". „Pridvorul şi tinda sînt de tot mici. Partea din mijloc şi cupola poartă semne învederate despre un stil îngrijit arhitectonic. În altar se vede bine locul de proscomidie unde sînt numele ctitorilor de pomenit. Înlăuntru şi în afară, (biserica) este zugrăvită frumos de sus pînă jos. În altar sînt arhanghelii zugrăviţi în mărime naturală în culori vii, desen regulat şi cu aureole în aur strălucitor atît de gros încît se poate rade de pe părete.

---

40 Ştefan Meteş, *Mănăstirile*, p. 90. Nu trebuie să uităm că un ieromonah originar din Făgăraş, Nicodim, se refugiase în Ţara Românească, unde a ajuns egumen al mănăstirii Berislăveşti — Argeş, care putea adăposti şi călugări de la Sîmbăta. Vezi I. Ionaşcu, *Ieromonahul transilvan Nicodim în Ţara Românească*, în vol. *Omagiu prof. I. Lupaş*, Buc., 1943.

41 „Revista teologică", 1931, p. 132—133.

42 Andrei baron de Şaguna, *Istoria bisericei ortodocse răsăritene universale, de la întemeierea ei pînă în zilele noastre*, II, Sibiu, 1860, p. 118—119.

Biserica întreagă nu este un edificiu mare, dar proporţionat şi de mult gust. Lungimea bisericii este de 18 metri, înălţimea cupolei din fundament şi pînă sus asemenea; lăţimea e de 6 metri". Ilarion Puşcariu descrie mai departe un canal adînc de circa 30 cm. şi lat de circa 20 cm., „zidiut în jur împrejur pe dinlăuntrul zidului", care va fi folosit, probabil, „pentru a ascunde odoarele bisericeşti în timpul prădărilor".

„Exteriorul bisericii, acoperit la anumite locuri cu iarbă şi arbori mici, face o impresiune tristă. În jurul bisericii se cunosc încă şi astăzi gropile unde au fost aşezate chiliile călugărilor şi unele morminte".[43]

Situaţia mănăstirii rămînea deci la fel de tristă; ceea ce impresiona încă era bogăţia ornamentaţiei cu care o înzestraseră ctitorii, îndeosebi aurul pus în cununile sfinţilor, care era atît de gros încît putea fi ras de pe perete.

Spre sfîrşitul secolului trecut, clădirea ruinată a bisericii a fost descrisă din nou de protonotarul Ioan Turcu, care spunea: „sus, la munte, în o prea frumoasă poeană din pădurea domeniului, în locul numit «La mânăstire», se află ruinele unei vechi biserici române, astfel însă că păreţii bisericei de odinioară şi chipurile sînte în fresco de pe acei păreţi şi azi sînt încă în mare parte foarte bine conservate. Coperişul este cu totul dărîmat şi sus, pe ruinele zidurilor, sînt crescuţi arbori şi tufari mari. Pe păreţii interni ai zidurilor, clădiţi foarte solid şi în parte încă bine conservaţi, sînt scrise cu litere cirile (=chirilice), în limba română, multe citate din sînta scriptură. Îndată după prima intrare, se vede scris de-asupra uşei ce urmează numărul anului 1767, ce se vede a fi anul în care s-a finit zugrăvirea acestei bisericuţe, deoarece şi în altar, în partea dinainte a păretelui dela proscomidie, se vede scrisă cu cirile următoarea inscripţiă: «Erei Ionaşcu, Pană Mihaiu, — zugrav»; mai departe este şters numele ..., apoi urmează «văleatul 1766».

Citind pomelnicul ctitorilor de la proscomidie, I. Turcu arăta mai departe numele ctitorilor (aceiaşi ca în textul lui Şaguna) şi afirma că biserica se va fi construit pe la 1697, de cînd datează şi biserica lui Brîncoveanu din Făgăraş.

În jurul bisericii se afla la data cînd a fost vizitată de I. Turcu o poiană frumoasă, precum şi o casă de locuit pentru servitorii domeniului. „Împrejurul bisericuţei se văd şi cîteva morminte ale călugărilor de odinioară".

Pe pereţii bisericii ruinate, numeroşi vizitatori îşi zgîriaseră numele (după un obicei sălbatic); ţinînd seama că cel mai vechi an însemnat pe perete era 1812, I. Turcu considera că biserica a fost părăsită înainte de acest an, „fiind, cum se zice, atacată şi dărîmată de oameni răi".[44]

Pe la începutul secolului nostru, ruinele bisericii au fost vizitate de marele istoric N. Iorga, care nota: „un turn fără vîrf se fărîmă deasupra unei clădiri cu pridvor şi tindă, încinsă de linii zimţuite. Copaci subţirateci cresc pe zidul măcinat şi-i acopăr cu pietate goliciunea părăsită". Casele din jurul bisericii erau „cu totul sfărîmate".[45]

*

După realizarea visului secular al neamului nostru, unirea Transilvaniei cu ţara prin voinţa unanimă a poporului român, situaţia mănăstirii avea să se schimbe, după lungi ani de aşteptare. Prin reforma agrară realizată în 1922, Ministerul Agriculturii şi Domeniilor a predat Mitropoliei din Sibiu domeniul brîncovenesc din Sîmbăta împreună cu ruinele clădirilor şi cu toată incinta fostei mănăstiri (o suprafaţă totală de 114 iugăre).

Cinstea de a deveni al doilea ctitor al mănăstirii lui vodă Brîncoveanu a revenit tînărului mitropolit al Transilvaniei, Dr. Nicolae Bălan, care şi-a pus

---

43 Ilarion Puşcariu, *Documente pentru istorie şi limbă*, I, p. 394—395. Una din cele mai bune imagini ale bisericii în ruină reprodusă la p. 384—385.

44 I. Turcu, *Excursiuni pe munţii Ţărei Bîrsei şi ai Făgăraşului din punctul „La Om" de pe „Buceciu" pînă dincolo de „Negoiul". Descrieri întregite cu schiţe istorice despre castelele din Ţara Făgăraşului*, Braşov, 1896, p. 123—124.

45 N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească*, I, p. 107; text reprodus şi în vol. *Pagini alese*, Buc., 1965, p. 176—177.

în programul său de activitate reorganizarea monahismului în provincia atît de vitregită de istorie;[46] ridicarea din ruine a mănăstirii brîncoveneşti a devenit astfel un punct de seamă din programul vlădicăi de la Sibiu. În 1925 — cu prilejul sfinţirii căminului din Sîmbăta de Sus — ministrul cultelor din acea vreme, istoricul Alexandru Lapedatu, s-a angajat să sprijine restaurarea lăcaşului.[47]

Lucrările de refacere a bisericii au început în vara anului 1926, cînd s-au dezgropat din ruine zidurile vechii biserici, s-au refăcut părţile ce lipseau şi s-a ridicat acoperişul.

În pastorala trimisă de sărbătoarea Naşterii Domnului 1926, mitropolitul Nicolae Bălan — care s-a înscris în fruntea donatorilor cu suma de 100.000 lei — a făcut un călduros apel la toţi credincioşii pentru a contribui la refacerea mănăstirii. În aceeaşi pastorală, ierarhul arăta: „în vara trecută, cu cheltuială de cîteva sute de mii, am desgropat vechea biserică din ruină şi am purces la clădirea din nou a părţilor dărîmate şi, încă înainte de a da ploile şi zăpada, am aşezat-o sub acoperiş. În primăvara viitoare urmează să facem celelalte lucrări pentru a o isprăvi şi a clădi din nou în jurul ei chiliile pentru călugări şi pentru aşezămintele pe care voim să le adăpostim în cuprinsul sfintei mănăstiri".[48] După apelul făcut de vlădica Ardealului, în mai puţin de o lună s-au adunat peste 600.000 lei;[49] la sfîrşitul anului 1927 daniile au depăşit 3 milioane de lei.

Lucrările de restaurare s-au realizat sub supravegherea Comisiei Monumentelor istorice, reprezentată de arhitecţii Gheorghe Cristinel, Petre Dumitrescu şi Friedrich Buertnes, care au căutat să redea cît mai fidel forma iniţială a monumentului brîncovenesc.

Pentru executarea lucrărilor în piatră a ancadramentelor de la uşi şi ferestre şi stîlpii nartexului a fost angajat sculptorul în piatră I. Chidu din Sibiu, iar pentru piesele de lemn sculptat (uşa de intrare, stranele etc.) sculptorul Lorentz.

Sfinţirea bisericii şi a noilor clădiri a avut loc la 15 august 1946, cînd se sărbătorea hramul mănăstirii. În cuvîntarea ţinută cu acest prilej, după ce a făcut un scurt istoric al mănăstirii, mitropolitul Nicolae explica de ce întîrziase sfinţirea: vroia să clădească o casă mare pentru călugări, tiparniţă şi casă de adăpost pentru preoţii bătrîni. Întrucît împrejurările nu au permis realizarea acestui plan mai vast, mitropolitul Nicolae a săvîrşit sfinţirea, mulţumindu-se cu ce se realizase pînă atunci.[50]

Mănăstirea a redevenit astfel un important aşezămînt monahal prin eforturile mitropolitului de luminoasă aducere aminte Nicolae Bălan, care-şi doarme somnul de veci în ctitoria sa.

După refacerea sa, biserica — singura clădire din epoca brîncovenească ce ni s-a păstrat cu adaosurile făcute în timpul restaurării — a atras atenţia specialiştilor care au cercetat-o cu interes.

Biserica a fost descrisă sumar de arhitectul N. Ghika-Budeşti: „Planul este clasic: naosul, cu absidele dezvoltate, cu altarul mai larg decît arcurile de la

---

46 Vezi Sabin Sibianu, *Reînvierea monahismului ortodox ardelean*, în vol. *Omagiu Î. P. S. Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu, 1940, p. 205—213.

47 „Telegraful Român", 9 iulie 1925, p. 2.
În cuvîntarea ţinută la 2 iulie 1925, cu acelaşi prilej, Alex. Constantinescu, ministrul Agriculturii şi Domeniilor, declara: „Ruinele acestei mănăstiri, produs al timpurilor vitrege şi al vijeliilor care au străbătut sufletul şi credinţa neamului, dat le-a fost să reînvie odată cu neamul, căci chiar astăzi am aşezat din nou, pe deasupra lor, datorită simţămintelor de pietate şi creştinătate ale marelui mitropolit ortodox al Transilvaniei, Nicolae, temelia eternă a aşezămîntului ce reînvie" („Viitorul", 4 iulie 1925, p. 2; cf. G. T. Niculescu-Varone, *Castelul Brîncoveanu*, p. 20).

48 V. N., *Refacerea mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus* („Rev. teologică", 1926, nr. 12, p. 331—335).

49 *Principele Basarab Brîncoveanu şi reclădirea Sf. Mănăstiri de la Sîmbăta de Sus (ibidem*, 1927, nr. 1—2, p. 43—44).

50 „Telegraful Român", 25 august 1946.

naos, cu două nişe spaţioase pentru proscomidie şi diaconicon; spre apus, naosul mai are şi o travee secundară, care aminteşte dispoziţia vechiului plan sîrbesc; pronaosul este mic, pătrat, despărţit de naos printr-un pǎrete gros, cu o singură uşă de comunicaţie; bolta este o calotă între arcuri, proptite în console.

Pridvorul e pe stîlpi de secţiune octogonală; el pare a fi fost adăugit în urmă. În interior s-au păstrat urmele, foarte deteriorate, ale zugrăvelilor de la origină. În altar se găseşte o piatră de mormînt în stil gotic, cu o inscripţie latină".[51]

O altă descriere a publicat în 1970 arhitecta Eugenia Greceanu, după opinia căreia: *„monumentul constituie o preţioasă mărturie a legăturilor dintre ţările româneşti. Biserica este un exemplu tipic al arhitecturii din Ţara Românească,* avînd structura planului trilobat cu turlă pe naos şi un decor al faţadelor caracteristic edificiilor de cult din veacul al XVII-lea.

Naosul este trilobat, cu abside semicirculare în interior şi poligonale, cu cinci laturi, în exterior, boltite cu jumătăţi de calotă sferică. Absida altarului este alungită printr-o travee dreptunghiulară, marcată în exterior printr-o retragere şi acoperită cu o boltă semicilindrică.

Turla naosului, circulară în interior şi poligonală în exterior, se sprijină prin intermediul pandantivelor pe patru arce, care îşi au pornirile pe pile dreptunghiulare de colţ. În pilele dinspre apus, sînt amenajate nişele înalte care amintesc structura Coziei.

Pronaosul este acoperit cu o calotă pe pandantivi, care se descarcă pe zidurile transversale şi pe două arce dublouri, late, ce pornesc în consolă".

Aceeaşi specialistă a formulat şi cîteva observaţii cu privire la modul cum s-a realizat restaurarea, îndeosebi la pridvor şi la faţadele bisericii, care erau cele mai avariate. „Nu există date cu privire la forma originară a pridvorului. În prima fază a restaurării din veacul nostru, el a fost refăcut cu arcade înalte, sprijinite pe pile octogonale de zidărie. Această reconstituire, acceptabilă prin înrudirea cu biserica Sf. Nicolae din Făgăraş şi bazată în oarecare măsură pe elementele de faţadă conservate la corpul bisericii, a fost denaturată ulterior prin înlocuirea pilelor cu coloane bogat sculptate şi a parapetului de zidărie prin panouri traforate, inspirate din arhitectura palatului de la Mogoşoaia.

Inovaţii lipsite de discernămînt s-au introdus în cadrul restaurării şi la registrul inferior al faţadelor întregii biserici, unde nu s-a respectat ritmul alternat al lizenelor, stabilindu-se o corespondenţă artificială cu picioarele arcaturilor din registrul superior; s-a mai introdus, de asemenea, un ciubuc în axul lizenelor".

Arhitecta Eugenia Greceanu este puţin cam aspră în judecăţile sale, uitînd desigur starea de ruină a monumentului, cînd spune: „Aspectul general al exteriorului, cu ancadramentele de piatră refăcute, cu falsa decoraţie sculptată a pridvorului, cu modenatura modificată şi deformată printr-o rigidizare excesivă a profilelor şi cu cornişele ascunse în streaşini înfundate, dezamăgeşte — în contrast cu autenticitatea interiorului — prin impresia de construcţie nouă în forme vechi pe care o creează". Cu toate aceste deficienţe ale restaurării, monumentul are proporţii admirabile şi prezintă un interes capital pentru arhitectura bisericilor ortodoxe din Transilvania.[52]

Autoarea a studiat cu atenţie influenţa arhitecturii religioase din Ţara Românească în Ţara Făgăraşului, ca şi influenţa bisericilor ctitorite de C. Brîncoveanu la Făgăraş şi Sîmbăta de Sus asupra celorlalte ctitorii ortodoxe din zonă. După cum s-a arătat, „dintre cele 25 de biserici construite în intervalul 1700—1825 (în Făgăraş), numai două — Sf. Nicolae din Calbor (1802) şi Adormirea Maicii Domnului din Arpaşu de Jos (1794) — nu prezintă influenţe ale arhitecturii bisericii din Făgăraş".

În schimb, influenţa bisericii din Sîmbăta de Sus a fost ceva mai slabă; tipul de plan al bisericii a devenit modelul a numeroase imitaţii ale structurii trilobate care au apărut în Ţara Bîrsei, pe Valea Tîrnavei Mari şi în zona Sibiului spre

51 N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia, partea a patra*, Buc., 1936, p. 75.

52 Eugenia Greceanu, *Ţara Făgăraşului, zonă de radiaţie a arhitecturii de la sud de Carpaţi* („Buletinul Monumentelor istorice", 1970, nr. 2, p. 38).

53 *Ibidem*, p. 39—44.

sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului trecut. „Decorul exterior al paramentului de la Sîmbăta poate fi de asemenea considerat ca o sursă de inspiraţie pentru numeroase monumente din zona de sud a Transilvaniei, însă — fenomen demn de remarcat — în afara limitelor Ţării Făgăraşului".[53] Radiaţia aceasta tîrzie a formelor bisericii din Sîmbăta se explică prin *prestigiul acestui monument,* devenit — îndeosebi după distrugerea sa sălbatică din 1785 — *simbolul rezistenţei împotriva încercărilor de deznaţionalizare a românilor din această regiune.*

*

Planul treflat al bisericii avînd în interior formă de cruce, cu împărţirea în altar, naos, pronaos şi pridvor, este întîlnit la mai toate bisericile construite în epoca lui Brîncoveanu şi după aceea.[54]

Ca mărime, biserica are o formă armonioasă: lăţimea în dreptul absidelor laterale e de 6 m, lungimea totală de 19 m, iar înălţimea pînă la vîrful turlei tot de 19 m.

Deosebit de interesantă este bolta acestei biserici, la care turla navei este aşezată pe un sistem de arcuri treptate, suprapuse, care aparţin de asemenea sistemului brîncovenesc, deşi unii cercetători o consideră a fi o adaptare a metodelor de construcţie derivată din arhitectura bisericilor de lemn, întîlnită la construcţia bisericilor de lemn din Maramureş şi de la poalele Carpaţilor.

Decoraţia în piatră a ancadramentelor de la uşi şi ferestre, cît şi de la uşa de intrare, dar mai ales a pilaştrilor sculptaţi cu capitelurile şi panourile de piatră traforată din pridvorul bisericii dă o deosebită frumuseţe acestui monument. Brîul de cărămidă aşezată în zimţi, care desparte în două registre fondul alb al peretelui exterior al bisericii, acoperişul de şindrilă şi mărimea ei perfect proporţionată ne înfăţişează un monument vrednic de epoca lui Brîncoveanu Constantin, „domn român şi domn creştin", cum spune balada.

Absida altarului, boltită în semicalotă, are săpate în zidul masiv cîteva nişe pentru trebuinţele cultului. Pictura în frescă e dispusă în patru registre: Maica Domnului, Platitera, împărtăşirea apostolilor, părinţii bisericeşti, busturi în mărime naturală, ierarhi ai Bisericii.

Tîmpla bisericii, din zid masiv, care permite intrarea în altar prin trei uşi, este de asemenea pictată în întregime în frescă cu icoane corespunzătoare canonului bisericesc.

În naos pictura e aranjată în cinci registre: sfinţii mucenici şi martiri, scene din Noul Testament, prooroci, iar în semicalotele de la boltirea absidelor laterale se află cîte o scenă, şi anume: Învierea Domnului şi Schimbarea la Faţă. Turla bisericii, octogonală în exterior şi cilindrică în interior, are pe cupolă Pantocratorul, iar pe laturi puterile cereşti, terminîndu-se la bază cu Liturghia cerească. Naosul este singura încăpere în care s-au păstrat părţi masive de pictură originală, pe temeiul cărora s-au reconstituit picturile din celelalte încăperi.

Trecerea din naos în pronaos se face printr-un zid masiv de 120 cm grosime, pictat cu frescă ornamentală.

Pe peretele vestic al pronaosului, boltit în semicalotă în care este pictată Maica Domnului, se află tabloul votiv al ctitorilor, iar pe ceilalţi pereţi pictura e aşezată în trei registre: cuvioşii, mucenicii şi cîteva scene biblice. Deasupra uşii de intrare spre naos se mai poate vedea inscripţia din 1766, amintită mai sus.

Pridvorul, în formă dreptunghiulară, are şapte arcade în formă de arc uşor frînt, trei în partea dinspre apus şi cîte două în celelalte părţi; arcadele se sprijină pe patru coloane de piatră sculptată, cu capiteluri frumos ornamentate. Cei doi stîlpi de zid din colţul pridvorului, împreună cu zidurile de deasupra arcadelor, se prelungesc în alte patru arcuri legate între ele, ce sprijină bolta pridvorului în formă de calotă.

Pictura din pridvorul bisericii e în întregime nouă şi cuprinde scene specifice acestui loc: Judecata, raiul, iadul, scene din Vechiul Testament şi multe ornamentaţii în frescă.

---

54 Datele privind situaţia actuală a lăcaşului sînt luate după arhim. Veniamin Tohăneanu.

Intrarea din pridvor în pronaos se face printr-o ușă masivă de stejar, fixată în ancadrament de piatră sculptată. Deasupra ușii se află pisania săpată într-o placă de piatră.

Pridvorul bisericii a fost completat în anul 1977 cu 4 foi de cristal de 12 mm grosime pe cele două laturi, rămînînd deschisă doar latura de vest.

Pronaosul bisericii servește și de necropolă pentru cel de-al doilea ctitor, mitropolitul Nicolae Bălan, care odihnește aici în ctitoricească cinstire, avînd săpat sub lespedea de piatră un cavou de 2,5×2,5 m și 2 m înălțime, iar deasupra mormîntului o piatră funerară de marmură sculptată, cu inscripția: „Nicolae, arhiepiscop și mitropolit, 27 aprilie 1882—6 august 1955".

Clopotnița mănăstirii, așezată la o distanță de 200 m de biserică și care încheia incinta clădirilor din jurul bisericii în prima sa existență, este reconstruită în forma inițială și acoperită cu șindrilă, ca și biserica. Ea adăpostește cinci clopote turnate la Viena și foarte bine armonizate, puse azi în mișcare printr-o instalație electrică, greutatea lor depășind 2000 de kg.

Arhondaricul se află la o distanță de 500 m de biserica mănăstirii. Este o construcție ridicată în anul 1944, care a fost modernizată, compartimentată și etajată în anul 1977, spre a corespunde gradului de confort al zilelor noastre.

Reședința mitropolitană de vară, clădirea stareței și toate dependințele gospodărești sînt așezate la o distanță de 700 m de biserică, fiind legate între ele cu drumuri și alei asfaltate în ultima decadă.

În epoca noastră, mănăstirea de la Sîmbăta de Sus, ca și alte sfinte lăcașuri cu valoare istorică și arhitectonică din Arhiepiscopia Sibiului, precum și din întreaga țară, a fost reparată și împodobită din nou. Astfel, în anii 1962—1963, cu sprijinul prețios al Statului și al Mitropoliei Ardealului, s-au făcut mari lucrări de renovare și consolidare a monumentului, înlocuindu-se în întregime acoperișurile de șindrilă la biserică, clopotniță, fîntînă și altarul din pădure.

În 1976 s-a încheiat lucrarea de împrejmuire a suprafeței de teren proprietatea mănăstirii, pe o lungime de 3500 m, așezîndu-se poarta sculptată în lemn de stejar în locul celei ce a existat cîndva săpată în piatră, din care se mai păstrează la mănăstire doar cîteva capiteluri.

În 1977 s-a terminat lucrarea paraclisului brîncovenesc, reconstruit chiar pe locul celui ctitorit de vodă Brîncoveanu, executîndu-se de astă dată din lemn de stejar sculptat în motive brîncovenești, cu picturi neobizantine în interior, opera lui P. Fleșaru. Paraclisul, deosebit de util pentru buna desfășurare a slujbelor mănăstirești, a fost sfințit la praznicul Schimbării la Față din anul 1977.

Fîntîna „Izvorul Tămăduirii", atestată documentar încă din veacul al XVI-lea, fiind considerată cea mai veche piesă din incinta mănăstirii și în jurul căreia, de-a lungul veacurilor, s-au petrecut multe întîmplări miraculoase și țesut multe legende,[55] a fost restaurată mai întîi de mitropolitul Nicolae Bălan, odată cu întregirea zidurilor bisericii, iar în zilele noastre a fost împodobită în haină de sărbătoare, construindu-se în jurul ei un frumos baldachin sculptat în lemn de stejar, sub conducerea sculptorului D. Iliescu, care a lucrat poarta și paraclisul.

Tot ca o lucrare de înnoire la Mănăstirea Brîncoveanu se înscrie renovarea și extinderea altarului din pădure.

Prof. Dr. *Nicolae Stoicescu*

---

55 La sfîrșitul secolului trecut, vizitînd mănăstirea, I. Turcu nota: „Afară, în poiana din fața altarului, în mijlocul unor tufe de diferite soiuri de arbori, se află o fîntînă săpată îngust, cu boltitura de piatră și afundă (=adîncă) cam de 2 metri. Despre această fîntînă susține poporul că din Paști pînă în Rusalii are apă cu putere vindecătoare și este făcătoare de minuni. Mulți necăjiți și suferinzi, atît din apropiere cît și din depărtări foarte mari, chiar și din România și din internul Ungariei, vin și cercetează această fîntîniță, de unde duc apă cu ei și lasă pe tufarul de-acolo și cîte un semn din vestmintele lor sau ale suferinzilor, cari n-au putut veni acolo, crezînd că astfel li se ajută suferințelor și boalelor lor și ale acelora pentru care au făcut peregrinagiul la aceste locuri. Pe aceste tufe sînt giur împregiur lăsate și acățate mulțime de petece de haine și alte semne, așa că totul dă o înfățișare de tot bizară și misterioasă" (I. Turcu, *Escursiuni pe munții Țara Bîrsei și ai Făgărașului*, p. 124).

ANEXE

I. *1654 martie 12,* Făgăraş. La stăruinţa lui Matei Basarab, Susana Lorántfi, văduva lui G. Rákoczi I, zălogeşte lui Preda Brîncoveanu vornicul posesiunea Sîmbăta de Sus, spre a-i răsplăti serviciile. La 28 mai 1654, fiul ei, principele G. Rákoczi al II-lea, confirmă această zălogire.

Consensus super Possessione Szombatfalva
Generosi Praedae Vornik factus

Nos Georgius etc. Memoriae commendamus etc. quod pro parte et in persona Generosi Domini *Praedae Vornik* Illustrissimi Domini Principis et Vaivodae Transalpine Consiliarii exhibitae sunt Nobis et praesentatae quaedam literae donationales seu inscriptionales Celsissimae Dominae Principissae Susannae Lorantfi, Celsissimae quondam Principis Georgii Rakoci Dei Gratia Principis et piae memoriae Patris nostri desideratissimi, Relictae Viduae, matris nostrae charissimae in regali papyro patenter confectae et chirographo suo ac sigillo impressive communitae, quibus mediantibus totalem et integram portionem suam possessionis Szombatfalva, comitatuque Albensi Transilvaniae et districtu Arcis Fogaras existentis habitam, quae antea a Generoso Stephano Sulyok de Szopor, consiliario ac thesaurario nostro comitatus de Kükellö Comite supremo, fideli nostro nobis sincere dilecto in certa inscriptionis summa possessa ab eodemque postmodum redempta fuerit, memorato *Domino Praedae Vornik* haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis in bis mille et quingentis florenis hungaricalibus dedisse et inscripsisse dinoscebatur tenoris infrascripti; petens nos humillime ut nos easdem literas, omniaque et singula in eisdem contenta, ratas, gratas et accepta habentes, praesentibus literis nostris inseri et inscribi facientes confirmare, insimul nostrum illis consensum pariter et assensum benevolum praebere dignaremur. Quarum quidem literarum tenor sequitur in hunc modum:

Nos Susanna Lorantfi Celsissimi Domini Principis condam Georgii Rakoci Relicta Vidua etc. Memoriae commendamus etc. quod Nos benignum habentes respectum fidelitatis, fideliumque obsequiorum Generosi *Domini Praedae Vornik* etc., quae ipse tam regno Transilvaniae, quam vero Illustrissimis ac Celsissimis quondam Georgius Rakoci Domino et marito nostro desideratissimo et filio nostro charissimo moderno, Principibus Transilvaniae in omnibus rebus et negotiis fidei et industriae suae commissis fideliter et constanter exhibuit ac impendit exhibiturumque et impensurum imposterum etiam nulli dubitamus. Accedente etiam *Illustrissimi Domini Principis Matthaei Bazarabii, Regni Valachiae Transalpinae Vaivodae ac haeredis perpetui* propterea facta intercessione totalem itaque et integram Portionem nostram Possessionis in possessione *Felseo Szombatfalva* districtuque Arcis nostrae Fogaras et Comitatu Albensi Transilvaniae existensis habitam, quae hactenus a Generoso Domino Stephano Sulyok de Szopor, Illustrissimi Domini Principis Transilvaniae, filii nostri charissimi thesaurario et consiliario intimo, in et pro certa inscriptionis summa ex benigno complacito nostro tenta et possessa fuerat, quam nos e manibus ejus clementer eximentes et redimentes, eandem simul cum cunctis suis utilitatibus, pro veris et pertinentibus ad eandem de jure et perpetuo ab antiquo spectare et pertinere debent, memorato *Domino Predae Vornik* haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis in et pro his mille quingentis florenis hungari[cis] dedimus, contulimus, inscripsimus et impignoravimus. Assecurantes nihilominus affidentes et certificantes eosdem, quod si temporis in successu nos vel successores, haeredesque et posteri nostri universi eandem portionem possessionum ab iis redimere et reusurpari rehabereque voluerimus vel voluerint, extunc non aliter neque secus, nisi deposita ipsis prius et integre persoluta praescripta bis mille quingentorum florenorum hungari[cor]um summa iisdem redimere et rehibere possimus aut possint. Ad quod firmiter et inviolabiliter observandum tam nos ipsos quam etiam successores, quam etiam posteros nostros universos obligatos et modis omnibus

adstrictos esse volumus. Prout damus, conferimus, inscribimus et impignoramus assecuramus nihilominus affidamus et certificamus, obligamusque et adstringimus salvo jure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

In cuius rei memoriam firmitatemque litteras nostras praesentes sigillo usuali et manus nostrae subscriptione munitas in quantum videlicet authoritati nostrae leges et constitutiones regni huius Transilvaniae permitunt, praefato *Domino Praedae Vornik* haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas.

Datum in civitate nostra Fogaras die 12 mensis Martii Anno Domini 1654, et subscriptum erat a dextra Susanna Lorantfi, m. p.

Nos itaque praemissa instantia dicti *Domini Praedae Vornik* coram nobis humillime facta benigne exaudita et admissa praescriptas literas celsissimae Dominae Principissae et Matris nostrae charissimae, donationales seu inscriptionales, non abrasas non calcellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes praesentibus litteris nostris ad verbum sine augmento, diminutione et variatione prorsus omni inscriptas eatenus quatenus easdem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, ratas gratasque habentes praemissa omnia et singula in eisdem contenta acceptavimus, nostrumque consensum benevolum pariter et assensum praebuimus. Prout acceptamus, approbamus, ratificamus et pro eodem Domino *Praeda Vornik* haeredibusque et posteris ipsius utriusque sexus universis valituras confirmamus et praebemus harum nostrarum chirographo et sigillo authentico communitarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum in arce nostra Radnoth die 28 mensis Maii Anno Domini 1654.

Georgius Rakoci m. p.

Ioannes Horváth de Palocz Secretarius m. p.

După I. Lupaş, *Documente istorice privitoare la moşiile brîncoveneşti din Transilvania şi Oltenia, 1654—1823*, Cluj, 1933, p. 27—29.

II. *1823 aprilie*, Braşov. Grigore Brîncoveanu dăruieşte moşiile sale din Sîmbăta de Sus şi Poiana Mărului bisericii şi şcoalei greceşti din Braşov.

1823

Aprilie

Übersetzung

Nachdem bey Ausbrechung des vorigen Krieges, zwischen der ottomanischen hohen Pforte, und dem kaiserlichen russischen Hofe, der Unterfertigte samt Familie in die benachbarte K.K. Freue Stadt Kronstadt sich geflüchtet, und dort durch 6 Jahre in Ruhe und Nachsicht gelebt hatte, ereignete sich der Todes Fall meines geliebten Vaters *Emanuel Brancovan* und meiner geliebten Schwester *Helena*, welche beide in der städtischen nicht unirten heiligen Dreyfaltigkeits Kirche der dortigen privilegirten griechischen *Compagnie* begraben wurden. So haben wir uns auch jetzt bei den jetzigen über das Vaterland, durch die fremden Rebellen gekommen traurigen Ereignisse, nicht mehr ertragen könnend, mit Familie in diese Stadt Kronstadt gerettet, wo sich wieder der Tod meiner geliebten Mutter Zoitza ereignete, die auch in das nehmliche Grab meines seeligen Vaters beigesetzt wurde.

Da ich bei diesem meinen langen Aufenthalte die herrschende Ordnung in dieser Kirche, die durch die Kirchenvorsteher in der Furcht Gottes gehandhabet wird, bemerket habe, und dass die Seelenmessen für meine Aeltern zu ihrer Seeligkeit pünktlich gehalten, und auch die von Andern von Zeit zu Zeit im Glauben Gottes gemachten Vermächtnisse und Anordnungen vollzogen werden; so bin auch ich zu der folgenden heilbringenden That bewogen worden, und vermache eigenwillig mit diesem Vermächtnisse, zu meiner und meiner ganzen Familie, der lebenden sowohl als der verstorbenen ewigen Andenken und Erinnerung, der in der Stadt Kronstadt befindlichen Kirche und Schule, unter der Auf-

sicht der dortigen griechischen Handlungs Compagnie, die zwei in Siebenbürgen sich befindenden väterlichen Güter; das Eine Namens Ober Szombath, welches von dem durchlautigsten Fürsten Michael Apaffi, unserer Familie, als ein erbliches Geschenk gegeben worden, wie das königliche Donations Instrument zeiget, das Andere Pojana Maruluj, welches wie die bey uns aufbewahrten Contracte zeigen, von meiner Familie gekauft worden ist.

Daher soll die bekannte Kirche, und dabey sich befindende Schule nach meinem Ableben, die ganze Kraft und Macht haben, diese, als ein itzt von mir gemachtes ewiges unabänderliches und ungetrennbares Vermächtniss mit vollkommener Herrschaft, durch die bestimmten Vorsteher beeideten griechischen Handelsleute beherrschen, ohne solche je, unter keinem Vorwande weggeben, oder veräussern zu können, sondern sie sollen deren Einkünfte mit Erfüllung der von mir gemachten folgenden Anordnungen pünktlich, so wie solche vorgeschrieben werden, meinem und meiner Gattin Ableben genießen.

A) Bestimme ich, dass von den jährlichen Einkünften dieser zwei benannten Güter, die Hälfte alle Jahre von den Vorstehern, der Kirche und Schule auf seelenmessen und Almosen verwendet werden; welche Seelenmessen zu der kirchlich bestimmten Zeit abgehalten werden sollen; ausser diesem aber soll alle Jahre eine Seelenmesse mit Austheilung von Wachskerzen, und mit der gewöhnlicher Pracht gehalten, und dem Archimandriten der Kirche 100 t. W.W. denen der grossen Kirche in Skei (obere Vorstadt) 100 Rh. denen der kleinen Kirche in Skei 50 fl. und denen der nichtunirten Kirche in der Altstadt 50 fl. gegeben werden, damit sie alle Samstäge des Jahres die Nahmen der Verstorbenen in ihren Gebethen erwähnen, und für unsere Erlösung bethen. Das Allmosen aber soll von den Vorstehern gewissenhaft unter die wahrhaft Armen in Kronstadt nach dem Verhältnisse ihrer Noth zur Erleichterung des sie drückenden Elendes, vertheilt werden.

B) Die andere Hälfte der Einkünfte bestimme ich zur Vergrösserung der vorhandenen Schule dieser Kirche, und es sollen von dem Vorstehern mit Bezahlung griechischer Lehrer für die Gemeinden, gramatikalischen und filosophischen Lehren, und ein Anderer besonders für das Deutsche angestellt werden, damit sowohl Eingebohrene, als Fremde Schüler, von der nehmlichen, oder auch von einer andern Religion unentgeltlich sowohl in den griechischen Lehren, als auch in der deutschen Sprache Unterricht erhalten. Dieser Schule der griechischen Kirche vermache ich auch meine ganze Bibliothek bestehend aus griechischen, lateinischen, italienischen, und deutschen Büchern, welche von den Zeitumständen werden geretet werden, um solche zum Gebrauch und Nutzen lehrbegieriger Schüler zu verwenden, darum soll es auch nicht gestattet seyn, solche aus der Schule in die Wohnungen hinaus zu geben. Weder den Lehrern, noch den Schülern, sondern sollen nur in der Schule gebraucht und gelesen werden.

C) Die auf diesen 2 Gütern befindlichen nicht unirten Kirchen sollen immer in der gehörigen Ordnung erhalten werden, und die Vorsteher sollen die alljährlichen nöthigen Ausbesserungen besorgen, damit solche nicht zu Grunde gehen, und unaufhörlich unsere Namen in den heiligen Liturgien erwähnt werden.

D) Die auf benannten zwey Gütern wohnenden Priester sollen niemals von ihren Früchten einen Zehend geben, sondern als auf immer von dem Zehend der demselben rechtmässig zugehörigen aussaat befreit, sollen sie unaufhörlich für den König, für die Stifter, für die Einwohner, und für alle frommen Christen bethen.

E) Da die Einwohner des obern Gutes Pojana Maruluj wegen ihrer hohen Lage immer Mangel an Nahrung leiden, so verordne ich, dass solche auf immer nur von den Zehenten des Kulurutz befreit bleiben, und sollen diese Freiheit so wie sie solche vorhero von meinen Vorältern hatten, als auch von mir bestättiget, geniessen, die übrige Rechte aber sollen die Inwohner der erwähnten zwei Güter denen Vorstehern der obbenannten Kirche nach den Gewohnheiten und Landes Gesetzen leisten.

F) Die Griechischen Compagnie Vorsteher und Vormünder der städtlichen heiligen Dreifaltigkeitskirche in Kronstadt sollen die Aufsicht auf obigen zwey Güter und deren Einkünfte auf das rechtlichste, genaueste, und gerechteste haben,

solche nach meiner obigen Angabe besorgen, was ich in obigen Punkten verordnet habe, erfüllen und solche in ihrer Unverletztheit erhalten, damit sie nicht vor dem Richterstuhle des allmächtigen Gottes zur Rechenschaft gezogen werden.

G) Zur Bestätigung dieser von mir vermachten zwei Güter und zur unumstößlichen Besorgung obiger Anordnungen, sollen die Vorsteher sorgen, damit dieses christliche Vermächtnis von dem hiesigen löblichen Magistraten bestätiget und von Sr. K.K. Majestät wie gewöhnlich bekräftiget werde.

Welches samt denen vorhandenen *Documenten, Obligationen* und anderen Schriften dieser zwei Güter unter der Aufsicht der berührten Kirche aufbewahret, und auch in den Codex dieser Kirche aingetragen werden sollen.

Gegenwärtiges ist in der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen im 1823-ten Jahre des Heils, im Monath April herausgegeben, und zur Glaubwürdigkeit von mir dem Vermächtnismacher eigenwillig bestätiget und zur vollkommenen Sicherheit durch meine eigenhändige Unterschrift, und Beidrückung meines Siegels bekräftiget worden.

(L.S.)

bestätige obiges
Gregor Brancovan
Archimandrit Theodosio
Priester der griechischen Kirche zu
Kronstadt, bezeuge

Praesentem suprascriptam versionem e Graeca in Germanicam in omnibus punctis et Clausulis conformiter translatam esse fidem facimus, et Sigillo publico Privil. Graecor. Coron. Compagniae corroboramus. Coronae Die 25-a Maji '833.

(L.S.)

Anastasis H. Sudo m. p.
Iudex
et
Sigismundus Jaksi m. p.
Privil, Graecor. Coronensium Compg.
Ordinarius Notar(ius)

Pe dos:

Gregor Brancovan im J. 1823 Ober Szombath n. Pojana Meruluj der gr. Kirche in Cronstadt.

După I. Lupaş, *op, cit.*, p. 161—165.

Mărturii din trecutul zbuciumat al Transilvaniei

DIN VREMEA LUI ŞAGUNA* (III)

ÎNSEMNĂRI DUPĂ DOCUMENTE INEDITE PRIVITOARE LA ISTORIA MENTALITĂŢILOR ŞI A VIEŢII CULTURALE ŞI BISERICEŞTI DIN TRANSILVANIA

Către Moise Fulea

Prea Cinstite Domnule Protopoape,

„În urma cererii mai multor locuitori din Săcădate spre a le întregi a doua staţie parohială prin hirotonirea lui Toma Jugăreanu de acolo, se scrie Prea Cinstiei Tale, ca pre obştea din Săcădate să o îndrepţi într-acolo să fie odihnită (să păstreze pacea, n. n.) şi îndestulată pentru acum cu parohul ce-l are care e încă foarte tînăr şi în virtute (în putere, n. n.) fiind, ajunge a împlini toate slujbele preoţeşti de lipsă... (3 august 1850, Sibiu, cu caractere cirilice).

Andrei Şaguna, episcop

*

Ioan Spinoiu din Răşinari îl reclamă lui Şaguna la 2 ianuarie 1852 pe preotul *Ioan Droc:*

Prea luminate domnule episcop!

Sînt convins de datoria care obligă pe fiecare creştin de a fi totdeauna împăciuit cu Biserica sa, prin urmare şi cu preotul său; sînt convins şi de adevărul acela că cine e învrăjmăşit cu preotul al cărui poporan îi este, e învrăjmăşit cu sufletul său. Cunosc mai încolo: că orice creştin, la orice întristare, dacă nu poate afla în alt loc mîngîiere, o află prin preot, în religie, adică în Biserică. Îmi este ştiut şi mai încolo: cum că preotul e pus în Biserică spre a învăţa pe popor

* Erată la „Din vremea lui Şaguna", rev. Mitropolia Ardealului, nr. 9—10 (septembrie—octombrie) 1985, p. 636—658:

— Deşi neinventariate, unele din documentele publicate în nr. 9—10 al „Mitropoliei Ardealului", au mai fost publicate. Aşa circularele cu n-rii 858/1853 şi 581/1854 de pe paginile 638—641 au fost publicate, între alţii, de Gh. Tulbure: Mitrop. Şaguna, Sibiu, 1938, p. 263—266 şi 277—280.

— Unele nume de parohii au fost transcrise greşit, de ex. Caşolţ (Kastenholz) în loc de Kamolt (p. 652).

— Următoarele nume de persoane să se citească Ioan Bânda în loc de Ioan Banda, p. 654; Ştefan Opriş în loc de Şt. Opriţiu (p. 649).

— Anii tipăririi unor cărţi sînt greşiţi în inventarele alcătuite de porohii. Astfel, *Pravila* de la Tîrgovişte s-a tipărit la 1652 (nu 1752); *Biblia* de la Sibiu s-a tipărit la 1856—58 (nu 1868); *Testamentul Nou* de la Bălgrad s-a tipărit la 1648 (nu 1699); *Psaltirea* în versuri s-a tipărit la 1673 (nu 1671); Sf. Vasile cel Mare: *Cuvinte* s-a tipărit la 1826 (nu 1828); *Psaltirea* bogată nu s-a tipărit în 1790.

sfînta religie, a-i face prin aceasta cunoscut datoriile către Dumnezeu, către aproapele și celelalte. Preotul e pus ca o lumină, ca să lumineze poporului, e pus să meargă cu exemplul bun înainte, să-l aibe poporul totdeauna ca pe un model. Ce demoralitate [se] poate așadar [întîmpla] în acea comună unde preotul premerge cu astfel de fapte, de care poporul trebuie să se spăimînteze cînd le aude și le vede!!

Prea Sfințite! În comuna noastră este de obște cunoscut cum că părintele Ioan Droc, pe lîngă preoția sa, se ocupă cu fabricarea de lumini de ceară, ardere de rachiu, cîrciumărit de vin și de rachiu (însuși sfinția sa măsoară rachiul cu cinzaca și vinul cu pătrariul, și-l dă în mîna consumantului); afară de aceasta are o sfirpărie în care vinde pește, icre, orez, zahăr, sare și altele și, mai pe urmă ține și o trafică de tabac, cu tabac, țigări, pipe și altele. Prin atîtea ocupăciuni ale sfinției sale urmează de sine cum că foarte des negligă chiar și sfînta Biserică, dar mai ales pe poporănii săi. Spre dovadă acestei a mele ziceri, aduc de exemplu pe locuitorul de aici Bucur Băilă a cărui muiere au murit necuminecată, și o altă întîmplare, mai de curînd, în adeverința sub A: aici alăturată, a cantorului Pătru Gligorie, din care se vede ce exemplu dă poporenilor săi și supușilor săi Diregători bisericești, cînd îi învață cum să mintă.

Mai încolo se vorbește în comuna noastră de obște, între mic și mare, despre înșelătoriile părintelui Ioan Droc, pe care le face cu luminile, cu sfîrnăritul și cu vuhăriile, chiar și la oamenii cei mai săraci. Drept dovadă aduc de exemplu pe văduva lui Aleman Răspop de aici, căreia dîndu-i la îngropăciunea bărbatului său vin, bucate și lumini în prețul de 80 fl. w. i-au cules din o grădină a ei poame de 40 fl. w., drept interese, și au și bătut-o, pe lîngă toate, că datoria a fost plătită cu o lună înainte de culegerea poamelor.

Aduc mai încolo ca exemplu sub B: Două lumini, fabricație de a părintelui Droc, la care se vede cum că numai cămașa e ceară, iar înăuntru sînt felurite materii amestecate. Drept dovadă este, mai încolo, casa Bisericii vechi de aici care, în trei ani, au făcut un folos de 9 fl. w. cumpărînd luminile de la părintele Droc pe cumpănite, primindu-și banii din conturi fără nici o controlă, pe lîngă toate că Măria Voastră pe lîngă așezarea Titorilor, ați rînduit și din partea preoțimei o controlă.

Sub C și D alăturez două adeverințe ale mele, din care se vede că m-a înșelat la cumpărarea unor lumini și la împrumutarea unor bîrne de casă.

Sub E este alăturată adeverința din care se vede că nu mi-a plătit chiria casei.

Afară de aceasta m-a înșelat în tovărășia unei mori, care înșelătorie o am arătat înaintea Comunității întregi și sfinția sa a primit-o fără de cea mai mică impresiune a caracterului. Asemenea o am arătat și înaintea Judicatului civil sibian, unde decurge procesul în cauza tovărășiei noastre.

Sub F. alăturez testimoniul lui Teodosie Muntean, om sărac, muncitor de zi, căruia i-a dat în loc de 9 copuri de sare, numai $8\frac{1}{2}$.

Sub G. este alăturată adeverința fraților săi, cu care trăiește în cea mai mare ură.

Din adeverința sub H. alăturată, se vede cum a ascuns o obligăciune de 200 fl. de la Sora Teoder Crisopea. Despre superstiția pe care o bagă în popor și lucrează tot în contra acelor care vrea să lumineze poporul, pe lîngă toate că este adevărat, nu pot aduce testimonii ca exemple, pentru că ispovedania este o taină, prin urmare ocultă, însă ici și colo răsuflă des în popor felurite astfel de întîmplări.

Eu ca un locuitor pașnic în comuna noastră și ca un cunoscut om de omenie, fiu sufletesc al părintelui Droc, am adus acestea mai sus enarate numai drept exemplu cîte una, cîte două, măcar că astfel de fapte ale Sfinției Sale s-ar putea înșira pe multe coale de hîrtie, și toată tendința mea țintează acolo ca să te milostivești Măria Ta a-l trage la dare de seamă și a-i pune sfîrșit faptelor sale, cu care demoralizează poporul și pierde tot respectul și baza și pentru confrații săi preoți și chiar și pentru Sf. Biserică. Iar eu, ca fiu sufletesc al părintelui Droc, fiind în proces cu dînsul și convins despre înșelătoriile sale, neputîndu-mi afla mîntuirea sufletului meu, mă rog fierbinte de Măria Ta, ca să-mi orîn-

duiești oricare alt preot de aici spre cercetarea casei mele și săvîrșirea lucrurilor religioase.

Pre lîngă care sînt cu cel mai adînc respect

Al Prea luminat măriei Tale umilit fiu sufletesc
Ioan Spinoiu din Rășinar.

(cu caractere cirilice)

Cuvinte mai deosebite: *demoralitate*=demoralizare; *consumant*=consumator; *sfîrnărie*=băcănie; *trafică*=prăvălie, negoț; *ocupăciunea*=ocupație; *sfîrnărit*=comerț; *vuhărie*=?; *controlă*=control (substantiv feminin la vremea aceea); *obligăciune*=obligație (formă pumnistă, ca și *ocupăciune*).

*

Nr. 109/1852 Către Moise Fulea

Prea Cucernice Părinte Protopoape,

Cu mare durere am trebuit să înțeleg cum că în unele părți din eparhia aceasta ar fi obiceiul acela urît de a se ținea cu prilejul ospețelor de nunta niște vorbiri necuvioase, de a se juca niște jocuri nepotrivite și de a se săvîrși încă și alte lucruri scandaloase, prin care ospețele de nuntă care ar trebui să fie niște veselii nevinovate și plăcute lui Dumnezeu, degenerează în niște saturnalii demoralizatoare de popor și vătămătoare de sfințenia tainei căsătoriei. Ba, ce e mai mult, și mai trist, am auzit și aceea că la astfel de prilejuri se cere de la preoți ca și ei să ieie parte la vorbele și măscările acelea urîte, ba că ei să fie care încep și dau porneală la acelea.

Sfînta Maica noastră Biserică astfel de obiceiuri care își au începutul său încă din veacurile păgînești, totdeauna le-au osîndit și le osîndește pînă astăzi și strîns poruncește pînă astăzi ca fiecare creștin să se lase de ele, dară mai vîrtos preoții care trebuie să fie sarea pămîntului și pildă poporului. Așa, canonul al 55-lea al Soborului din Laodiceea poruncește ca nici preoții, nici clericii, ba chiar nici mirenii să săvîrșească ospețe cu zgomot mare. Apoi în can. 54 al aceluiași Sobor se zice: Nu se cade la preoți ori la clerici a privi la nunți ori la cine, ori mai înainte de a intra muzicanții, ei să se scoale și să se ducă. Asemenea la canonul 24 al Sf. Sobor al Șaselea a toată lumea, poruncește: Nu fie slobod vreunui din cei ce se numără în tagma preoțească, sau din monahi a merge la alergarea de cai să privească, sau să sufere scenice jocuri, ci și de se va chema unul la nuntă, cînd vor intra însă jucăreile cele spre amăgire, să se scoale și îndată să se ducă.

Așa poruncind *Învățătura* Părinților noștri, iar dacă unul s-ar prinde întru aceasta, sau să înceteze, sau să se caterisească. Așa dară, precum se vede din citatele canoane, nu numai legile bunei cuviințe și ale moralului, dar chiar sfînta noastră Biserică oprește glumele și jocurile cele netrebnice la ospețe, fie acelea la nuntă ori la alte prilejuri — dar mai cu seamă preoților li se poruncește că de sînt ei chemați la vreun ospăț să se depărteze îndată ce încep niște glume urîte sau măscări și lucruri netrebnice.

Deci de cumva în Tractul Prea Cucerniciei Tale s-ar afla obiceiurile sus atinse, cu prilejul ospețelor de nuntă, vei îndatora pe preoțimea tractuală, ca nu numai să nu ia dînșii parte la acelea, dar să și lucre spre stîrpirea lor, spunînd și învățînd pre popor că Sf. Biserică îngăduie și sloboade veseliile mai vîrtos cu prilejul nunților, dar oprește a se întrebuința la astfel de petreceri glume urîte și nerușinoase, jocuri nepotrivite, cu un cuvînt lucruri obscene.

Poporul să asculte și să contenească de astfel de lucruri scandaloase, căci aceasta este porunca Bisericii și cine nu ascultă de Biserică, zice Mîntuitorul Hristos, să fie ca un păgîn și vameș (Matei 18, 17).

Asemenea și tinerii să se dojenească și să se învețe a nu ținea jocuri în zilele de post, ci a merge la biserică și a învăța rugăciunile și poruncile bisericești.

Din ședința Consist. în Sibiu, din 4 febr. 1852 ținută.

Al Prea Cucerniciei Tale de bine voitor arhiereu
Andrei m. p.

*

Carte de trimitere a unui tînăr proaspăt hirotonit în parohie, dar în grija protopopului Moise Fulea:

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

Hirotonind pe clericul din Abrud, Nicolae Mestecan la 30 iunie și 2 iulie a. c. diacon și preot desăvîrșit și rînduindu-l paroh în parohia vacantă de la Mohu, pe acela îl trimit acum la Prea Cinstia Ta cu acea îndatorire ca să-l introduci în parohia sa, și să porți grijă ca mai înainte de toate să se deprindă în slujbele preoțești în biserică și în afară de biserică de lipsă, ca fără sminteală și înlesnire să se poată săvîrși, să se poarte cu poporenii săi cu blîndețe, prin care să-și cîștige dragostea lor; să se stăruiască cu tot adinsul din citirea cărților Sf. Scripturi și a altor cărți folositoare, ca prin aceea să adaoge puținei sale învățături de acuma, și să se facă povățuitor și păstor harnic al turmei ce i s-au încredințat; să aibă purtarea bună morală, ca prin aceea să lumineze poporului său, și încît nu va ajunge a-l învăța cu cuvîntul, să-i deie pilde de fapte bune, să procetească adeseori învățăturile pastorale, care i s-au predat aici în școală, și totdeauna să-i strălucească înaintea ochilor sufletului jurămîntul în mîna mea dat, înaintea sfîntului altar, pe trupul și sîngele lui Iisus Hristos depus, și după aceea să-și întocmească toți pașii vieții sale, aducîndu-i aminte întotdeauna că numai în chipul acesta va putea păstori turma sie-și încredințată, și va putea ține pînă în sfîrșit cîrma și povățuirea aceleia, iară Prea Cinstia Ta vei fi îndatorat sub propria responsabilitate a avea asupră-i această inspecțiune, și pașii lui cei peste așteptarea mea, împotriva acestora îndreptați, a-i arăta încoace.

Sibiu, în 3 iulie 1852, al Prea Cinstiei Tale de bine voitor arhiereu,

Andrei m. p.

Păr. Protopop Moise Fulea

(nr. 804/1852, cu caractere cirilice)

*

Nr. 702/1852

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

Din privința mai multor învinuiri asupra parohului nostru din Vurpăr, Stan Olariu, la Înaltul Guvern, din partea uniților, despre aceea venite, că acela prin mijloace neiertate ar trage pe uniții de acolo la religia noastră și ar calomnia legea unită, a găsit acel Înalt (Guvern, n. n.) de lipsă a rîndui o comisiune mestecată (mixtă, n. n.) cercetătoare în acea privință, la care să ia parte și un Comisar din partea noastră, precum din aici în copie alăturata ordinațiune gubernială mai pe larg vei vedea.

În urma acestei ordinațiuni, Consistoriul diecezan au aflat de lipsă a te denumi pe Prea Cinstia Ta, comisar la această comisiune. Deci Prea Cinstia Ta punîndu-te în conțelegere mai deaproape cu Comisarul civil ce se va rîndui din partea cesaro-regeștii Dregătorii districtuale de aici, despre ziua ieșirii în fața locului Vurpăr; Ca unul care cunoști diferința (diferendul, n. n.) acesta și mai dinainte, să te străduiești din toate puterile a apăra interesul Bisericii noastre pe calea cuviinței și a dreptății, și a se scoate la lumină adevărată, încît (întru cît, n. n.) au vătămat parohul nostru Stan Olariu, ordinațiunea guvernială din 24 febr. 1850, nr. 2337, iar Protocolul investigațiunii, în duplicat subscris (autentificat, n. n.) de toți comisarii să-l așterni la timpul său încoace. Într-una (În același timp, n. n.) s-au înștiințat deci Dregătoria districtuală despre rînduirea Prea Cinstiei Tale de Comisar la această cercetare.

Din ședința consistorială în Sibiu, în 19 iunie 1852 ținută.

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu,

Andrei m. p.

Părintelui Protopop Moise Fulea

(cu caractere cirilice)

*

Ioan Pop fost paroh unit la Mohu şi acum la religia noastră reîntors, mi s-au jeluit că parohul nostru de acolo Ioan Brana, năzuieşte într-acolo ca bucatele de pe acea parte a moşiilor bisericeşti care le-au lucrat şi semănat suplicantele astă toamnă, pînă încă era paroh unit, să le secere dînsul, adecă parohul nostru, şi că acesta s-au pus şi au cosit locurile acelea pe care suplicantele le-au semănat. La acestea te îndatorez pe Prea Cinstia Ta ca fără de întîrziere să porunceşti parohului nostru Ioan Brana ca dînsul la locurile care le-au semănat suplicantele Ioan Pop să nu îndrăznească a se întinde, iar fînul care cu puterea (cu forţa, n. n.) l-au cosit de pe partea moşiilor pe care suplicantele le-au stăpînit pînă cînd au fost paroh unit, să se preţuiască şi parohul nostru Ioan Brana în răstimp de 24 de ceasuri să plătească suplicantelui preţul cu care se va preţui. Despre efectuarea acestora aştept răspuns în termen de 4 zile.

Sibiu în 27 iunie 1852.

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu,
Andrei m. p.

Păr. Protopop Moisi Fulea. Aici.

(cu caractere cirilice)

*

Nr. Prez. 159.

Prea Cucernice Părinte Protopoape,

Din privinţa încuviinţării celor de lipsă pentru organizarea mai bună a şcoalelor noastre populare, Te provoc pe Prea Cucernicia Ta ca în douăsprezece zile să-ţi procurezi din tot Protopopiatul consignarea şcoalelor şi a dascălilor împreună cu ecspuzeciunea ştiinţelor şi a lefilor lor,[1] apoi fără întîrziere să mi-o trimiţi încoace.

Cu binecuvîntare arhierească fiind al Prea Cucerniciei Tale de tot binele voitoriu,

Andrei m. p.

Sibiu, 17 martie 1852.

(cu caractere cirilice)

*

Nr. 721/1852

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

După multe necazuri mi s-au seninat cerul, căci din mila lui Dumnezeu am fost norocos de a putea ieri săvîrşi cumpărarea casei domnului baron Apor pe seama Episcopiei noastre, cu douăzeci de mii fioreni bani buni, după care numaidecît s-au făcut transcripţia şi mi s-au predat cartea de casă.

Care lucru îmbucurător cu acel adaos ţi-l fac cunoscut ca, cumpărarea aceasta a casei pomenite să o publici (s-o faci cunoscută, n. n.) preoţimei tractuale şi comunităţilor bisericeşti, şi dacă mai ai ceva bani adunaţi din colectă, să-i trimiţi cît mai degrabă încoace, ca apoi să se poată face o deplină publicare a întregii colecte, spre scopul numit întregite.[2]

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu
Andrei m. p.

Sibiu, 10 iunie 1852

*

Prea Cinstite d. Protopoape,

Cînd a ajutat Dumnezeu de am deschis tipografia diecezană, am arătat prin

---

1 Această consignaţie e publicată de N. Albu: *Istoria şcolilor româneşti din Transilvania între 1800—1867*, Bucureşti, 1971.

2 Aici e vorba de Reşedinţa episcopală ort. din Sibiu. A se vedea N. Popea, monografia A. Şaguna, Sibiu, 1879, p. 174.

Circularul din 27 august nr. 775 anul 1850,[3] că scopul meu cel de căpetenie cu înfiinţarea acelei tipografii a fost şi este acoperirea lipsei celei simţibile de cărţi bisericeşti şi şcolare. Iată aşadară că, după ce au ieşit de sub teasc: Catehismul mic, Orologionul (Ceaslovul), Abeţedariul, Istoria biblicească pentru prunci, Calendarul pe anul 1852 şi o Cărticică de rugăciune a Născătoarei de Dumnezeu — care toate se află la Episcopie de vînzare — am pus sub teasc şi în scurt timp va ieşi şi *Apostolul*, fiind de convingerea aceea, că multe biserici vor fi avut lipsă de această carte, la fiecare biserică neîncongiurat trebuincioasă.

Deci fiindcă tipărirea acestei cărţi cere un capital de bani, şi tipografia, cu spese foarte mari ridicată, încă nu are nici un fond, mă văd silit a te provoca pe Prea Cinstia Ta ca să cercetezi *cîte biserici* în tractul de acolo au lipsă de Apostol şi vreau a şi-l cumpăra, şi aflînd să-mi arăţi fără întîrziere. Preţul *Apostolului* nelegat nu va fi mai mult ca 10 fl. valutari.

După ce se va găta *Apostolul* cu tipărirea, am voi a lăsa să se tipărească şi *Evanghelia*, însă ca să nu îmbrac şi cu aceasta un capital de bani fără de scop şi fără de a şti mai înainte lipsa de această carte, să-mi arăţi totodată şi aceea că: cîte biserici din Tractul Prea Cinstiei Tale avînd lipsă de *Evanghelie* o vor cumpăra?

Convins fiind că Prea Cinstia Ta atît din privinţa aceea, ca bisericile să nu fie lipsite de aceste cărţi, care din nici o biserică nu pot lipsi fără de mare scădere, cît şi pentru susţinerea şi sporirea Tipografiei noastre menite *spre* binele Bisericii şi a poporului diecezan, Te vei stărui din toate puterile a căpăta cît mai mulţi cumpărători ai productelor ei mai întîi numite, şi prenumeranţi (abonaţi, n. n.) la *Apostol* şi la *Evanghelie;*

fiind cu arhierească binecuvîntare al Prea Cinstiei Tale de tot binele voitoriu arhiereu,

Andrei m. p.

Sibiu, 17 octombrie 1851

(cu caractere cirilice, către toţi protopopii)

*

Nr. 858/1852

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

S-au băgat de seamă că unii preoţi se împotrivesc a face la locurile cuviincioase arătările prescrise despre veniturile sale (lor, n. n.) spre amăsurarea dării din venituri, rezimîndu-se pe ordinaţiunea gubernială din 20 martie 1852 nr. 4481, prin Circularul Consistoriului din 10 aprilie a. c. sub nr. 509 publicat.

Deci în urma ordinaţiunii guberniale din 7 august nr. $\frac{17024}{1694}$ se face fiecare băgătoriu de seamă că deoarece prin pomenita ordinaţiune Gubernială din 20 martie 1852 nr. $\frac{4481}{4016}$ preoţimea se scuteşte pînă la organizarea dotaţiunii numai de purtarea greutăţilor comunale, de care trebuie deosebită prestarea greutăţilor statului, între care din urmă se cuprinde şi plătirea dării după venituri de care nimeni nu e scutit, nime dintre preoţi să nu se împotrivească a face şi a da unde se cuvine arătarea veniturilor sale, după formularul împărtăşit, şi contribuţiunea.

Darea împărătească după venituri măsurată, ştiind că nime nu-i scutit, fără de nici o împotrivire să o plătească, pentru că dimpotrivă (cei ce se vor împotrivi, n. n.) unii ca aceia se vor pedepsi după sunetul legii.

Din şedinţa Consistoriului din 9 august 1852 în Sibiu ţinută,

Al Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu,

(cu caractere cirilice, către Moise Fulea)

Andrei m. p.

*

3 Se ştie că Şaguna cumpărase tipografia din banii lui proprii. Circulara 775/1850 e publicată şi de G. Tulbure: Şaguna, p. 249—250.

Nr. 871/1852

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

Înaltul guvern cezaro-regesc militar şi civil precum din aici în copie alăturata ordinaţiune din 19 iulie a. c. nr. 6724/604 mai chiar vei vedea — au rînduit la Mohu comisiunea mestecată (mixtă, n. n.) care să cerceteze după pricinile din care fostul paroh unit de acolo Ioan Pop, şi după modalitatea după care poporul unit de acolo s-a reîntors la religia noastră. Consistoriul diecezan au aflat de lipsă a te însărcina pe Prea Cinstia Ta ca să iai parte la această comisiune mestecată ca membru din partea Bisericii noastre, ieşind la termenul care ţi se va arăta din partea cezaro-regeştii Dregătorii districtuale de aici în faţa locului şi străduindu-te a apăra interesul Bisericii noastre pe calea cuviinţei şi a dreptăţii şi a se scoate la lumină din ce pricină şi prin ce mijloace s-au făcut la Mohu uniaţia în anul 1841, ca mai clar să se poată cunoaşte pricina întoarcerii uniţilor de acolo iarăşi la religia noastră, iar protocolul investigaţiunii la timpul său să-l aşterni încoace în copie de toţi comisarii subscrisă.

Din şedinţa Consistorială din 9 august 1852 în Sibiu ţinută.

Al Prea Cinstiei tale de bine voitoriu arhiereu,
Andrei m. p.

P. Protopop Moise Fulea al Tractului Sibiu II.

*

Guvernul militar şi civil al Transilvaniei îi comunica lui Şaguna prin adresa nr. 5144 din 6 august 1854 că preotul din Sadu, Nicolae Savovici, slujind în ziua Rusaliilor la Cisnădie, ar fi spus poporului la sfîrşitul slujibei: „rugaţi-vă pentru împăratul cel mare, apărătorul sfintei religii, asupra căruia acum s-au ridicat neamurile de opt limbi". Era vorba deci de instigare şi provocare, de panică prin calomnie. Dar în adresă se mai spunea ceva: că preotul Nicolae Savovici, împreună cu colegul său Constantin Sîntion „ar fi ambii doi ultranaţionalişti şi intoleranţi" şi n-au dat atenţie împrumutului de stat. Ca să-i salveze, Şaguna a trimis repede la faţa locului pe Moise Fulea să cerceteze „prin ce s-au făcut preoţii aceia ultranaţionalişti şi intoleranţi".

Dîndu-şi seama însă că în fapt preoţii s-au opus împrumutului de stat, născocind că de aceea se face pentru că ţara e ameninţată de război, ca să-i scoată de sub bănuială, Şaguna le ordonă să se înscrie la împrumut,[4] primul cu 200 de florini, iar al doilea cu 100 fl. Aşa aveau să dovedească autorităţilor că nu mai sînt „ultranaţionalişti" români! (cu nr. 276 din 29 iulie 1854, cu caractere cirilice).

*

La Săcădate era liber postul de paroh. Moise Fulea e sfătuit să deschidă „candidaţie" (concurs, n. n.), dar să ţină seama că Săcădate „este satul de frunte de dincoace de Olt", aşa că să nu numească pe oricine. Cel ales trebuia să fi absolvit „cel puţin Gimnaziul mic, căci au trecut vremile din trecut sub care au trăit săracii strămoşii noştri" (Nr. 287, 3 august 1854, cu litere cirilice).

La 16 august 1854 se prezentaseră doi candidaţi, încă studenţi teologi, Ilie Stănilă şi Toma Călin dar satul îl voia pe al treilea: Ioan Bursa, preparand de pedagogie.

*

Atenţie delicată faţă de un bătrîn clopotar din Vurpăr. Am hotărît, scrie Şaguna „că fiind acel Toma Morariu foarte bătrîn, încît din pricina aceasta nu mai poate împlini fără scădere slujba aceasta, acela să se pună în odihnă cu cinste şi cu omenie, şi nime să nu cugete că acesta se face cu vreo vătămare a aceluia, ci toată obştea dimpreună cu parohul local să-l aibă în cinste" (nr. 170 din 4 martie 1854 către protopopul Moise Fulea, scris ciril).

*

---

4 Era vorba de un „împrumut intern", potrivit căruia fiecare parohie se înscria cu o sumă între 100—1000 florini.

Regimentul transilvan de infanterie „Baron Turski" se afla în 1853 în Lombardia şi avea nevoie de un capelan ortodox. Şaguna instituie concurs: au prioritate călugării, apoi preoţii văduvi sau necăsătoriţi. La nevoie pot candida şi preoţi căsătoriţi, dar fără copii. Dacă nu se vor găsi nici de aceştia, pot candida şi preoţi cu copii, dar să ştie că statul nu va avea grijă de copiii lor. Salariul anual era fix: 500 florini, monetă convertibilă, cuartir şi servitoare. Candidatul mai trebuia să ştie în afară de limba maternă, germana şi maghiara (Nr. 350, din 8 aprilie 1853, către protopopul Moise Fulea, cu litere cirilice).[5]

*

În Guşteriţa, preotul Teodor Necşa şi-a impus fiul Gheorghe Necşa ca dascăl, împotriva voinţei majorităţii satului. Titorii (epitropii Consiliului parohial, n. n.) şi crîsnicul au început lupta împotriva celor doi, formîndu-se în sat două partide. Cea mai mare era cea împotriva familiei preotului. Şaguna hotărăşte: întrucît nu se poate întrerupe şcolarizarea copiilor, lucrurile să rămînă neschimbate pînă în primăvară. În primăvară să fie schimbaţi toţi: şi dascălul Gheorghe Necşa şi titorii şi crîsnicul. După aceea, poporul să procedeze la alegeri de dascăl, de titori şi de crîsnic, în prezenţa protopopului, alegînd „pre cine va afla harnici la treaba aceasta". Deocamdată însă, toţi cei ce vor rămîne în funcţiune pînă în primăvară, atît dintr-o parte cît şi din alta, „să se înfrunte şi să se îndrepte la odihnă, la pace, bună înţelegere şi dragoste". În afară de aceasta, întrucît parohul Teodor Necşa l-a insultat pe protopopul Moise Fulea, executarea celor de mai sus se încredinţează protopopului Petru Bădilă de la Miercurea, iar preotul Necşa „să se înfrunte şi, pe lîngă aceea, să se îndrepte ca negreşit să se ducă la Prea Cinstia Ta şi să-şi ceară iertare şi, mai pe urmă, ca acest paroh Teodor Necşa să plătească cheltuielile Comisiei în sumă de 12 florini de argint" (Nr. 1217 din 30 decembrie 1853, către protopopul Moise Fulea, scris cirilic).

*

Nicolae Mestecan reclamă pe colegul său din parohia Mohu, Ioan Brana că:

1. Fiind plecat în comuna sa natală, Abrud, la întoarcere nu i-a dat partea cuvenită din plata serviciilor plătite de popor;

2. Că în lipsa lui, Brana a împărţit parohia în două, luîndu-şi lui partea cea mai mare;

3. Că şi după împărţire, Brana face servicii în parohia rămasă pe seama lui Mestecan.

4. Că atunci cînd cineva cere doi preoţi la sărăcuste sau alte slujbe, preotul Brana refuză să-l accepte;

5. Că din contribuţia anuală primită din filia Şelimbăr, de 30 florini, Brana i-a dat lui numai 5 florini;

6. Că Brana „ameţeşte poporul şi lăţeşte (răspîndeşte, n. n.) credinţe deşarte prin o carte numită *Angariu*[6] şi altele.

Şaguna hotărăşte să se facă imediat anchetă. Protopopul Fulea să ia un preot cu sine şi să se ducă la Mohu să facă ordine şi să raporteze. Dacă cele reclamate de „jeluitor" se vor dovedi adevărate, atunci să i se ceară „jeluitorului" (reclamantului, n. n.) următoarele:

Ad. 1. Să împartă veniturile obţinute în lipsa lui Mestecan din parohie, în două;
2. Să se anuleze împărţirea parohiei în două, iar dacă va fi totuşi cerută, să se facă din nou, dar fără să fie vreunul din cei doi favorizat;
3. Brana să nu se mai amestece în parohia lui Mestecan;
4. Cînd se cer doi preoţi la servicii, să meargă amîndoi;
5. Contribuţia din Şelimbăr să se împartă în două;

---

5 Un astfel de preot militar a fost pentru cîţiva ani şi Sava Popovici din Răşinari.

6 N-a exisatat o astfel de carte. Expresia „angariu" provine din l. neogreacă şi însemnează „necaz", „belea". Era vorba deci de anumite molitve recomandate pentru ocazii mai grele (de pildă „molitvele Sf. Vasile").

6. Cartea *Angariu* să fie confiscată și adusă la Consistoriu.

Parohul Brana să fie „mai deaproape și cu impresiunea cerută înfruntat și dojenit". Și să fie „sorocit" (chemat) și la Consistoriu la 4 decembrie (Cu nr. 1123 din 20 noiembrie 1852 cu litere cirilice. Numai cuvîntul *Abrud* e scris cu caractere latine).

*

Nicolae Ianu din Rășinari căuta pretexte de despărțire de nevasta sa. L-a găsit în aceea că taina cununiei a fost săvîrșită în Țara Românească, deci e nulă. Șaguna răspunde că „nu există cauză calificată de despărțenie", așa că cei în cauză să fie sfătuiți „la trai laolaltă" (N. 634 din 8 iulie 1850, cu caractere cirilice).

*

Șaguna scrie protopopilor, „cu cea mai mare durere de inimă", că protopopul Zaharia Matei a fost arestat pentru că a convocat preoțimea din districtul său „ca să facă cu dînsa socoteală despre taxa kirurgică". Probabil să conteste niște taxe legate de căsătorii. Șaguna a intervenit la guvern pentru eliberarea lui, dar pînă atunci își face datoria de a-i anunța pe toți, ca să nu cadă și ei, „în aceeași ispită" (nr. 657 din 17 ianuarie 1850, cu caractere cirilice). Se vede că tratativele au durat mult, pentru că tocmai în martie 1850 dă o altă circulară, prin care îi sfătuiește să plătească această taxă pe anii 1848 și 1849 cînd, din cauza „răscoalelor din țară", aceste taxe nu s-au mai plătit, și guvernatorul cerea plata lor din urmă. Se cereau tabele, întărite și de semnătura judelui fiecărui sat, pentru ca perceptorii să știe de la cine să facă încasările. Șaguna îi sfătuia pe preoți să ceară chitanțe în regulă pentru plata taxei (30 martie 1850, cu litere cirilice).

*

Cu nr. 40 din 7 iulie 1854 Șaguna cere protopopului Moise Fulea să organizeze o într-ajutorare între biserici, înscriind fiecare parohie cu cît va crede el de cuviință, pentru că numai așa va putea fi reconstruită biserica arsă din Mediaș, dar Șaguna condiționează operațiunea: s-o pornească „numai dacă este convins de bunătatea unei astfel de întreprinderi!" (cu caractere cirilice).

*

Mari necazuri în comuna Colun. Obștea a ales doi băieți, pe Nicolae Popovici spre a urma „cursul preoțesc" și pe Ioan Panga, spre a urma „cursul pedagogic", sperînd ca numitul Panga de îndată ce-și va termina studiile să se întoarcă învățător în sat. Ce s-a întîmplat? Panga a terminat cursul pedagogic, s-a întors în sat, dar a început a se lăuda că „va să ia o fată de ofițer și va să-i scoată salar fără de voia poporenilor". Dar aceasta nu era totul: fata era „de partea religiei unite cu care noi — scriu sătenii — de mulți ani avurăm de a ne lupta pănă scăpasem în liniște".

Unii tind să creadă că ortodocșii au trăit în bună înțelegere cu uniții de-a lungul istoriei! Iată însă adevărul din gura sătenilor din Colun!

Dar acest Ioan Panga nici nu mai voia să se facă învățător. Se lăuda că „fără voia poporenilor este în stare a se face preot în biserica" din Colun, ocupînd locul celuilalt tînăr care se pregătea pentru aceasta și al cărui unchi răposat, preotul Gheorghe Popovici, răscumpărase biserica ocupată de uniți, prin cheltuieli și procese la înaltul guvern și la înalta curte. Așa că, dacă satul ar lăsa pe altul să se facă preot acolo, toți s-ar numi „călcători de dreptate și mîncători de bunuri străine", pentru că n-au putut întoarce răposatului preot și familiei lui cheltuielile făcute cu prilejul luptei „pentru poporul neunit". Și-apoi familia lui Panga trăiește rău cu toată lumea. Văzînd lumea „pretențiunile, laudele și sumețiile" lui Panga, care „mai înainte de vreme se arată", s-au prezentat toți la jude și la notar și au cerut să fie scos de pe lista de candidație. Panga a scris Consistorului, de aceea locuitorii se adresează direct lui Șaguna printr-o „suplică" scrisă pe trei pagini mari, rugîndu-l să asculte satul, nu pe Panga, care vrea să se însoare cu o fată unită. Altfel se vor face mari împăre-

cheri (dezbinări, n. n.) în obște. Satul nu-l mai vrea acum nici ca învățător. Ca preot însă, îl așteaptă numai pe Popovici. Iar dacă Popovici nu e încă pregătit „desăvîrșit cu cele trebuincioase unui preot, noi voim ca să rămînă pînă cînd se va pregăti desăvîrșit" și-apoi să vină preot.

Suplica e semnată de judele Ioan Diatcu, prin punerea degetului, de nouă jurați și șasezeci șase de capi de familie, tot prin punerea degetelor. La urmă mai iscălesc 15 săteni care la început au fost pentru candidatul Panga, dar acum trec și ei de partea candidatului Popovici. Și aceștia iscălesc tot prin punerea degetelor. Dintre toți, unul singur știa carte. Și o altă particularitate: dintre cei 92 de semnatari, 44 aveau numele de botez *Ioan!* (Suplica poartă data de 29 august 1854, cu caractere cirilice).

*

Cu nr. 370 din 10 aprilie 1853 Șaguna îi scrie lui Moise Fulea că a primit de la dregătoria comunală a satului Hașag, 54 de atestate de treceri de la greco-catolicism „la religia noastră dreptcredincioasă răsăriteană". Se vede că satul fusese pînă atunci în întregime greco-catolic, pentru că nu exista preot ortodox. Șaguna rînduiește ca preotul din Bungard să slujească pentru acești credincioși „într-o casă privată".

*

O scrisoare urgentă către protopopul Moise Fulea, din 31 martie 1850, care nu mai are nevoie de nici un comentariu, cu privire la felul cum erau tratați preoții de către autoritățile străine ocupante ale Transilvaniei:

„Avînd eu trebuință a dovedi maltratările ce au a pătimi unii din preoții noștri din partea unor dregători subalterni, și înțelegînd cum că după bătaia care s-a întîmplat la Avrig, inspectorul local ar fi ieșit acolo, ar fi citat pe preoții noștri la sine și i-ar fi ocărît și batjocorit într-un chip necuvios, te provoc pe Prea Cinstia Ta ca îndată după primirea acestei scrisori să ceri de la zișii preoți declarație în lucrul acesta (în legătură cu aceasta, n. n.) și cît mai în grabă să o așterni încoace" (cu caractere cirilice, dictată, semnată întreg: Andrei Șaguna, episcop).[7]

*

Sub regimul habsburgic, preoții ortodocși nu aveau voie să facă nici un serviciu uniților. O cununie în care una din părți era unită, trebuia oficiată la uniți, altfel intervenea chiar statul pentru pedepsirea vinovaților. Iată acest lucru adus la cunoștința lui Șaguna: „Excelența Sa d-l guvernator arată prin adresa nr. 5281 din 4 iunie 1850 că parohul din Sadu, Nicolae Savovici, ar fi cununat pe fiul celuilalt paroh Ștefan Dimitrie cu fata locuitorului unit de acolo Ioan Ivan; deci Prea Cinstia Ta — îi scria protopopului Fulea — să faci pe învinuitul paroh Savovici a se declara (a da o declarație, n. n.) în privința aceasta în răstimp de 7 zile" (cu caractere cirilice, 31 iulie 1850).

*

Socrul parohului Pamfilie Sava de la Jina i-a făcut acestuia o reclamație. Șaguna nu trimite anchetă, ci îl cheamă pe preot la sine, *„spre a-i putea împărtăși pîra"*. Judeca deci pe loc, instrumentînd singur cazul. (25 iunie 1850, cu caractere cirilice, către Moise Fulea).

*

O notă (cu caractere cirilice), pe o foaie volantă:

„Prin înduratul Decret gubernial din 24 mai a. c. nr. 6458 se face cunoscut consistoriului diecezan cum că Măria Sa domnul Episcop Andrei Șaguna producînd singhelia metropolitană despre sfințirea sa în episcop, după depunerea jurămîntului omagial s-au introdus ca episcop al acestei dieceze. Mai încolo prin

---

7 Era epoca absolutismului (1850—1860) în care ministrul Cultelor Leo Thun trata cu mult dispreț și cu nedreptate cultele necatolice din Imperiul habsburgic.

acest îndurat Decret gubernial tot sub acea dată şi nr. la ieşite, se retrimite Măriei sale d. episcop diecezan singhelia metropolitană".

Sibiu, 16 octombrie 1848

„să ia spre cunoştinţă şi singhelia retrimisă să se aşeze la arhivă" (fără semnătură).

Arhiva Şaguna, nr. 67

Dintr-o notă de pe verso aflăm că atît singhelia dată de mitropolitul Iosif Raiacici lui Şaguna, cît şi depunerea jurămîntului de către Şaguna, s-au găsit *„din ruinele arhivului episcopiei diecezane"* şi că acum să se depună din nou la Arhivă. 22 sept.—4 oct. 1849.

Arhiva Şaguna, 67

*

Copia unui act scris de mîna lui Şaguna referitor la Ion Moga şi Ioan Hania (în limba română, cu caractere latine), către I. Hania:

„Din privinţa aceea, fiindcă D. Ioan Moga Protopop şi Profesor de Teologie lîngă Episcopia noastră au resignat dregătoria sa profesorală, aflu cu cale a te denumi de profesor în locul sus-numitului Ioan Moga pre Cinstia Ta, Ioann Hannia, care, în calitate protodiaconească şi vice-notarială consistorială, spre deplina mea îndestulare te porţi, avînd datorinţa a te purta spre zidirea clericilor şi avînd leafa anuală de trei sute florinţi C. M. care o vei primi din fondul nostru sidoxial prin Comisariatul regesc. Sibiu, 29 decembrie 1948. Andrei Şaguna, episcop".

Arhiva Şaguna, 68

*

La 11 iunie 1848 Groful Szecsenyi îl invită pe episcopul Andrei Şaguna să vadă şi să participe la inaugurarea festivă a podului-lanţ din Budapesta.

Două scrisori scurte în l. maghiară.

Arhiva Şaguna, 59, 60

*

Nr. 322. 850

Prea Cinstite D-le Protopoape,

Avînd Consistoriul nostru eparhial însărcinarea de la înaltul nostru Guberniu ca să facă o conscriere despre parohii şi împrejurările acelora, după formulariul cel prescris de la înalt acelaşi, şi să i-o aştearnă, ca pe conscriere apoi să slujească de îndreptariu la dotaţia clerului nostru, eşti poftit Prea Cinstia Ta ca în vreme de patru săptămîni să întocmeşti şi să aşterni încoace o conscriere a Parohiilor şi a filiilor în următoriul chip şi adecă:

1. Să fie o rubrică pentru protopopiat.
2. Altă rubrică să cuprindă numele Districtului.
3. În a treia rubrică să fie numirea cercului.
4. În a patra rubrică însemnarea parohiei.
5. În a cincea rubrică numele satelor, care ţin de parohia materă.
6. În a şasea rubrică să se pună depărtarea fieştecărei filii de materă, după ceasu.
7. În a şaptea rubrică să se însemne filiile acele care au bisericile sale.

Pentru întărirea lucrului acestuia am aflat de lipsă a însemna aici, ca fiind acum Comitatele şi scaunele şterse, şi în locul lor Districturi şi cercuri introduse,[8] să nu le confunzi, ci în loc de numele Komitatului, al Districtului, sau al Scaunului de mai nainte să se pue numele Districtului şi al cercului (Bezirk), în care se află fiecare materă şi filie după împărţirea cea nouă a ţării.

Ştiu prea bine că acum de o vreme, multe sarcini s-au pus asupra Protopopilor noştri, însă cu atîta mai multe sînt la Episcopia noastră pe care trebuie să le

8 Despre „noua" organizare administrativă din 1850 a se vedea lucrarea lui V. Meruţiu: *Judeţele din Ardeal*, Cluj, 1929, p. 133 etc.

purtăm cu bărbăţie şi cu puteri împreunate şi însemnate, şi aşa încît odată te poftesc pe Prea Cinstia Ta la locul acesta în patru săptămîni să se sfîrşească şi să mi le trimiţi, ca să le poci şi eu prelucra înaintea plecării mele la Viena.

Sibiu, în 27 aprilie 1850.

Andrei Şaguna
Episcop

Adresa: 322-850 De la Centrul diecezan al Bisericii răsăritene din Ardeal
Prea Cinstiei Sale Domnului
Moise Fulea
Protopresbiterul Sibiului II
Sibiu

Nr. 907/852

Prea Cinstite P. Protopoape!

Pe clericul Zaheiu Falchiu din Feldioara l-am hirotonit ieri şi astăzi întru diacon şi preot deplin şi l-am rînduit de capelan lîngă parohul cel slăbit de bătrîneţe din satul Feldioara numit Dionisiu Avram. Deci acum se îndreaptă la Prea Cinstia Ta spre acel sfîrşit ca să-l introduci în calitate de capelan la poporul din Feldioara şi totodată să porţi grijă ca amăsurat jurămîntului ce l-au depus aci să se îndeletnicească întru tipicul bisericesc şi să citească des şi cu luare aminte dumnezeiasca Scriptură şi alte cărţi care luminează pe om. Să fie credincios Prea Înălţatului nostru monarh Francisc Iosif I, casei domnitoare şi sfintei Maicii noastre Biserici. Să îndemne şi să povăţuiască pe poporenii săi cu vorba şi cu fapta către religiozitate, moralitate şi ascultare de mai marii săi. Să se ferească de orice amestec cu preoţii de la creştinii cei de altă lege, în slujbele preoţeşti. În urmă să ducă o viaţă potrivită chemării sale preoţeşti, contenindu-se de la tot răul, dar mai vîrtos ferindu-se de beţie, care e izvorul celor mai multe păcate.

Cu arhipăstorească binecuvîntare rămînînd al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu.

Sibiu 2 septembrie 852.

Arhiereul Andrei Şaguna m. p.

Părintelui Protopop Moise Fulea.

*

Prea Cinstite D. Protopoape!

Prin aceasta încunoştiinţîndu-te despre primirea milei cei de la cei nou cununaţi, 45 fl. argint, şi de la Biserici 95 fl. argint, în suma de 140 fl. argint, care ai administrat pe seama mult cinstitei noastre Episcopii şi, mulţumindu-ţi pentru rîvna care ai către înaintarea trebilor noastre bisericeşti, te provoc cu toată încrederea ca spre scoposul acesta să ai şi spre viitoriu grijă cuviincioasă.

Sibiu, 25 martie 850.

Andrei Şaguna m. p.
Episcop

Prea Cinstiei Sale Domnului
Moisi Fulea
Protopopul Tractului Sibiu II

*

Nr. 931/852

Prea Cinstite Părinte Protopoape!

La cererea locuitorului din Slimnic, Zaheiu Horvat, spre a se despărţi de pribegita lui muere Nuţa Stăniţu şi a i se da voie a trece la altă căsătorie, prin comitiva Prea Cinstiei Tale din 16 iulie a. c. încoace aşternută, ţi se rescrie spre a se rezolva suplicantului că deşi muerea lui susnumită e pribegită de 7 ani,

totuşi Consistoriul diecezan nu se poate abate de la hotărîrea sa din 27 sept. 851 nr. 570, şi pribegita muere trebuie să se sorocească prin citaţiune edictală.
Din şedinţa Consistoriului din 4 febr. 852 în Sibiu.
Al Prea Cinstiei Tale

de bine voitor Arhiereu
Andrei m. p.

Părintelui Protopop al Tractului Sibiului
Moise Fulea

*

859/852

Prea Cinstite Părinte Protopoape!

Ordinaţiunea Gubernială din 31 iulie a. c. nr. $\frac{16260}{1884}$ către C. R. Dregătorie districtuale de aici slobozită, din care vei vedea Prea Cinstia Ta cum înaltul Guberniu laudă atent pre Magistratul de aici, cît şi pre Comuna din Şura Mare, pentru că aceasta sprijină pe acela, au dat pre seama parohului nostru de acolo o moşie — porţiune canonică de 13 ferde şi ? juguri;[9] se împărtăşeşte Prea Cinstiei Tale în copie spre ştiinţă, cu acea însărcinare ca ieşind în faţa locului, să faci ca acea moşie parohială după cuviinţă să se introducă în protocolul bisericii noastre de acolo şi, totodată, inventariul despre acea moşie în copie să-l aşterni încoace spre o păstrare în arhivă.
Din şedinţa consistorială din 9 august 852.
În Sibiu ţinută.

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu
Arhiereu Andreiu

D. Protopop Fulea al Tract Sibiului al II-lea

*

Nr. 973/852

Prea Cinstite P. Protopoape!

Pre clericul şi candidatul în staţiunea parohială vacantă din Săcădate, Ioan Calmu, l-am hirotonit în 14 şi în 21 ale curgătoarei luni diacon şi preot desăvîrşit, acela se trimite acum la Prea Cinstia Ta, cu acea însărcinare ca să-l introduci după cuviinţă în dregătoria lui parohială, şi să porţi de faţă grijă ca să se îndeletnicească în săvîrşirea slujbelor preoţeşti, în biserică şi afară de biserică, iară mai departe să fii asupră-i cu ochi privighetori, ca să-şi împlinească dregătoria sa cu toată scumpătatea şi să aibă purtare şi viaţă, stării şi chemării sale potrivită.
În 22 sept. 852

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu
arhiereul
Andrei m. p.

P. Protopop Moise Fulea al Sibiului II

*

Nr. 1050/852

Prea Cinstite P. Protopoape!

Hirotonindu-se clericul din Boiţa şi candidatul pe a treia staţiune parohială de acolo vacantă, Ioan Bobeş în numărul 28 şi 29 sept. a. c. diacon şi preot desăvîrşit, amăsurat hotărîrei Consistoriale din 25 sept. a. c. nr. 1007, acela se trimite la Prea Cinstia Ta spre acel sfîrşit ca după cuviinţă să-l introduci în dre-

9 (1½ jugere?).

gătoria sa parohială, să-l îndreptezi, să porţi grijă ca să-şi poarte dregătoria lui cu toată acurăciunea, şi să aibă purtare, stării sale preoţeşti, întru toate amăsurată.

Sibiu, în 1 octombrie 1852.

Al Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu
Andrei m. p.

P. Protopop Moisi Fulea

*

Nr. 1020/852

Prea Cinstite P. Protopoape!

Rînduiala Prea Cinstiei Tale în privinţa servitorilor bisericeşti din Săcădate, ca adecă servitorii de faţă pre lîngă doi ani cari au slujit şi mai slujesc încă un an, din motivele în scrisoarea Prea Cinstiei Tale de sub pag. 27 august a. c. la mijlocul aduse, se întăreşte şi din partea Consistoriului diecezan, despre care prin aceste ţi se face cunoscut la susatinsa scrisoare.

Din şedinţa Consistorială în Sibiu în 25 septembrie 852 ţinută.

Al Cinstiei Tale de bine voitoriu Arhiereu
Andreiu m. p.

Părintelui Protopopul Moisi Fulea

*

Nr. 1001/1852

Prea Cinstite Părinte Protopoape,

Fiindcă precum s-a văzut din răspunsul parohului nostru de la Sadu, Constantin Simtionu, şi din adeverinţa dregătoriei comunale prin relaţiunea Prea Cinstiei Tale din 16 ale curgătoarei luni încoace aşternute, răposata Anna Chirilă Hannia de acolo niciodată n-au trecut la legea unită şi, totuşi, parohul unit de acolo, în contra ordinaţiunei Guberniale din 8 sept. a. c. nr. 18196/1681 o au îngropat ca cum ar fi fost parohiana lui, Prea Cinstia Ta să pofteşti pre dregătoria comunală de la Sadu ca aceasta să silească pre acel proh unit a întoarce parohului nostru Constandin Simtion competinţa stolară lui-şi cuvenită.

Din şedinţa consistoriului din 25 septembrie 852 în Sibiu ţinută.

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitor Arhiereu Andrei m. p.

Păr. Protopop al Tractului Sibiului al II-lea Moise Fulea

*

Prea Cinstite Domnule Protopoape

Prin aceasta te însărcinează pe Prea Cinstia Ta ca fără întîrziere să rînduieşti ca cîte un titor să vie la mine vineri în 4-lea august şi adecă de la Sadu, Tălmăcel, Boiţa, Porceşti şi Sîmbăta de Sus şi de Jos.

Sibiu, 29 iunie 1850

Andrei Şaguna m. p.
Episcop

Prea Cinstiei Sale D-lui Moise Fulea
Protopopul Tr. Sibiului II

*

778/850

Prea Cinstite Domnule Protopoape!

Fiindcă așa bine au plăcut lui Dumnezeu, ca Prea Sfinția Sa domnul Episcop al Aradului Gherasim Raț, după o boală de 18 zile să treacă din această viață trecătoare la cea veșnică, în 15 ale acestei luni, te poftesc pe Prea Cinstia Ta ca fără întîrziere să publici preoțimii districtuale moartea răposatului episcop Gherasim, cu acel adaos ca în zilele lunii lui septembrie 14—15 și 16, pentru pomenirea vrednicului acest arhiereu, să se tragă clopotele în toate bisericile noastre, iar în a 17-a septembrie să facă parastas obicinuit.

Sibiu, 28 august 850.

Andrei Șaguna m. p.
Episcop

*

Nr. 106/852

Prea Cinstite P. Protopoape!

Fiind patru eparhii văduvite, adecă cea de la Arad, Buda, Vîrșeț și Timișoara, s-au îndurat maiestatea sa a aproba sinod în 27 octombrie, calendarul nostru, la Carloviț, pentru alegere de episcopi pe seama acestor eparhii, la care sînt și eu poftit prin înaltul decret prezidial, cu acel adaos cum că înalta stăpînire de sigur așteaptă de la mine că eu nu mă voi trage îndărăpt de la un act bisericesc așa de momentos.

Despre care te înștiințez pe Prea Cinstia Ta, cu acel adaos, că eu cu ajutoriul lui Dumnezeu în 20 ale acestei [luni] plec la sinod și să nu dai crezămînt la niște vorbe care s-ar putea ivi colea și auzi din pricina sinodului pomenit că, adecă, eu aș fi aplecat a trece la o altă eparhie, și să fii sigur și să asigurezi în numele meu și pe alții că eu strîns rămîi pre lîngă acelea ce le-am fost scris de la Viena subt 8 mai 851 nr. 201 către întreaga dieceza noastră.

În neființa mea acasă va griji pentru toate Consistoriul nostru.

Cu arhipăstorească binecuvîntare rămînînd al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu

Andrei m. p.

Sibiu, în 15 octombrie 1852.

*

Nr. 1053/852

Prea Cinstite Părinte Protopoape!

După descoperirea feld-superioratului din 16 oct. a. c. nr. 240 Înaltul Ministeriu de război c/r prin înaltul rescript din 12 oct. a. c. nr. 2/5793 au încuviințat aplicarea unui capelan de oaste de religia noastră la C/R regiment de infanterie al Arhiducelui Karol Ferdinand Nr. 51 care de față se află staționat în Bohemia. Postul acesta este împreunat cu o leafă sistemizată de 500 fl. argint anual, cvartir liber și servitoriu, iară de la aplicandul capelan se cere cunoștința limbei nemțești și românești și nume în toată cuviința bună. În urma acestora se scrie Prea Cinstiei Tale ca fără întîrziere să faci această cunoscut preoțimii subordinate și clericilor în cuprinsul prea Cinstiei Tale cu pomenitele însușiri și înzestrări aflători, cu acel adaos: ca concurenții la această stagiune pînă în 1 noiembrie, calendariul nostru, să se arate încoace cu documentele sale scolastice și cu descrierea calificațiunei sale spre a se putea face de ici pașii mai departe.

Al Prea Cinstiei Tale de bine voitoriu arhiereu
Andrei m. p.

Sibiu, 4/16 octombrie 852
Pr. Protopop Moisi Fulea
Loco

*

Maria Climent din Avrig a intentat proces de divorț bisericesc soțului ei Toma Alexandru pe motiv de părăsire de domiciliu. Șaguna îi scrie lui Moise Fulea (cu caractere cirilice nr. 633, 8 iulie 1850), că înainte de a intra în judecata fondului problemei, *„este de lipsă ca părăsita muiere să dovedească prin mărturii jurate, cum că într-adevăr au scris bărbatului său cel de 4 ani pribegit. Să arate cînd a scris, prin cine a trimis scrisoarea și, dacă găsit-a ducătorul scrisorii pe pribegitul, amînuiatu-o-au, și ce răspuns a căpătat de la dînsul, de cumva l-a găsit".*

Nu era simplu să divorțezi pe motiv de părăsire a domiciliului în 1850!

Particularități de limbă: a *amînuia*=a înmîna.

*

Trecere de la uniatism la ortodoxie:

Nr. 11, 1852, către Moise Fulea

Prea Cinstite Domnule Protopoape

„Ioan Pap, fost paroh unit la Mohu, pe lîngă împărtășirea unui Atestat din 31 decembrie 1851, subscris de Episcopul Blajului Alexandru Sterca Șuluțiu, arată că dînsul din convingere din lăuntru s-au întors îndărăpt la religia noastră, în care se roagă a fi primit și ocrotit.

Totodată se roagă înainte stătătorii comunității din Mohu, în numele comunității întregi, că deoarece poporul acolo e foarte numeros, așa cît un paroh singur nu poate împlini toate lipsele spirituale, fiind prelungă acea [localitate] și Șelimbărul afiliat la Mohu, să se dea binecuvîntare zisului preot reîntors, Ioan Pap ca batăr în ajunul Bobotezei să poată umbla cu crucea în popor, spre mîngîierea lui și a poporului.

Deci se scrie Prea Cinstiei Tale, spre încunoștiințarea ambelor părți suplicante: că deoarece fostul paroh unit Ioan Pap, precum se vede din sus citatul Atestat de trecere, pe lîngă păzirea formalităților, de Înaltul Guvern în privința aceasta prescrise, și după mărturisirea sa în scris, în copie așternută (pe care ți-o trimit în copie, n. n.), din convingere dinlăuntru, și spre alinarea boldului cunoștinței s-a întors îndărăt la credința noastră și a lui cea strămoșească:

Acela se și primește în sînul Sfintei Maicii noastre Biserici.

Cele ce țin mai departe, de cererea comunității acesteia pentru acum, din acea pricină nu se poate face destul, deoarece după înțelesul sfintelor canoane ale Bisericii noastre răsăritene, noii întorși la religia noastră, mai înainte de a se putea primi în vreo slujbă bisericească, este de lipsă a da dovezi despre cunoștința dogmelor credinței noastre, despre statornicia în credință și despre apărarea cu rîvnă a adevărului ei, — despre care toate, numitul Ioan Pap încă n-a avut timpul a arăta nici o dovadă. Mai departe, neluînd în prejudecată acum aceea, încît darul preoțesc în Biserică străină primit, poate, după canoane, sau nu poate avea validitate în Biserica noastră — este de lipsă a se cunoaște însușirile personale ale pomenitului Ioan Pap și hărnicia lui în a corespunde chemării preoțești.

Deci obștea suplicantă are a privi pe sus pomenitul Ioan Pap ca un mădular al obștei noastre bisericești din Mohu, care din parte-mi va avea a viețui după regulile și dogmele Bisericii noastre răsăritene, a cerceta Biserica noastră și acolo a lăuda pe Dumnezeu, cîntînd și cetind cu cîntăreții bisericești. Iar parohului nostru de acolo, Ioan Brana, aspru să i se poruncească, ca toate cîte au fost pînă acum între el și zisul noul fiu al Bisericii noastre, Ioan Pap, să le îngroape în adîncul uitării și să păzească pacea, liniștea și dreptatea creștinească spre acesta precum și către toți parohienii săi, pentru că din contră (dacă nu va face așa, n. n.) se va urma cu el după înțelesul (prescrierile, n. n.) canoanelor, care pe preotul ori cu cine învrăjbit nu-l iartă (nu i se permite să slujească la, n. n.) la sfîntul altar".

Din ședința consistorială din 3 ianuarie 1852 în Sibiu ținută.

Al prea Cinstiei Tale de bine voitor arhiereu,

(cu caractere cirilice) Andrei m. p.

*

Juraţii şi comitetul sătesc din Mohu, în frunte cu judele Nicolae Gavril, se adresează lui Şaguna la 24 ianuarie 1852 (în afară de jude toţi 17 semnează prin punere de deget), arătînd că obştea lor e foarte numeroasă şi nu se poate păstori sufleteşte numai de către un preot. Sînt cam o mie de suflete în afara filiei Şelimbăr. Ei propun ca alături de preotul lor Ioan Pap să li se mai hirotonească unul dintre cei doi pe care îi propun: învăţătorul Nicolae Mestecan şi diacul Nicolae Iancu.

Şaguna pune rezoluţia: protopopul să deschidă candidaţie (concurs) pentru al doilea preot. (1 apr. 1852, cu caractere cirilice).

*

Nr. prez. 154/1852

Prea cucernicilor Protopopi Ioan Moga, Moise Fulea, Petru Bădilă și Ioan Panovici

Episcopul greco-catolic al Făgăraşului, Domnul Alexandru Şuluţu au slobozit din privinţa (a vorbit cu ocazia) denumirii sale de episcop o cuvîntare tipărită la Buda şi îndreptată către clerul şi poporul său diecezan, în care cuvîntare cu totul se străduieşte a întrebuinţa tot felul de sofisme, amăgiri şi momele spre a sminti şi slăbi pe preoţii şi creştinii noştri întru statornicia lor către Sfînta noastră Biserică, în care moşii şi strămoşii dînsului s-au născut şi au murit, şi în care dînsul are încă şi astăzi mai multe neamuri de ale lui.

Deci, deşi nu am eu nici cea mai mică temere, că doar zisa cuvîntare va putea sminti pe vreunul din fiii mei cei sufleteşti, totuşi *spre încunjurarea* (ocolirea, n. n.) *vrajbelor religionare*, ce s-ar putea naşte, cînd unii sau alţii dintre protopopii şi preoţii sus-amintitului episcop, sau şi alţii s-ar putea apropia de Prea Cucerniciile Voastre, sau de preoţimea noastră tractuală şi de eparhioţii noştri spre a vă împărtăşi cuprinsul zisei cuvîntări, cu intenţiunea ca să vă abată de la ortodoxa voastră Biserică, şi să vă turbure pacea şi liniştea sufletului, aflu de lipsă a vă sfătui şi totodată a vă însărcina, ca la ivirea cea dintîi a prozelitismului bazat pe sus atinsa cuvîntare, să vă îndepărtaţi de la unul ca acesta care ar începe a vă scîrbi şi vătăma pre voi şi pre Sfînta noastră Biserică, cu amăgiri şi momele scoase din cuvîntarea aceea, ca să nu se dea prilej de bucurie vrăjmaşilor naţiunii şi Bisericii noastre, văzînd pe români în vrajbă şi în sfadă între ei. Eu aceea părere am despre pomenita cuvîntare, că D-l Episcop Şuluţu o au întocmit aceea după sfătuirea vrăjmaşilor naţiunii noastre, cărora nu le părea bine de coînţelegerea cea bună, politică, a romănilor în anii trecuţi, şi care lucră acum într-acolo ca, coînţelegerea aceasta să o strice prin tulburări religionare.[10]

Totodată vă poftesc pe Prea Cucerniciile Voastre la părerea aceasta a mea, despre pomenita cuvîntare, să o faceţi cunoscută şi preoţimei şi poporenilor noştri cu graiul, la o întîlnire personală, şi toţi de aceasta să se ţie.

Mai pe urmă tare mă veţi îmbucura dacă, căpătînd vreun exemplar din acea cuvîntare mi-o veţi trimite încoace.

Cu binecuvîntare arhierească sînt al Prea Cucerniciilor Voastre de tot binele voitor, arhiereu,

Andrei m. p.

Sibiu, 12 martie 1852.

(cu caractere cirilice)

*

Sătenii din Tălmaciu, filială a Tălmăcelului, arată că au avut întotdeauna doi preoţi şi un diacon, dar la 14 septembrie 1849 unul din preoţi a trecut la

10 A se vedea şi cele spuse de Şaguna în legătură cu o problemă similară în studiul prof. T. Bodogae: *100 de ani de la venirea lui Şaguna în Ardeal*, Sibiu, 1947, p. 9—11.

cele veşnice. Preotul rămas este pe de o parte prea bătrîn, pe de alta parohia e prea împrăştiată. Cer să li se sfinţească un preot pentru filia Tălmaciu, sau măcar un diacon, pentru că fiind pe acolo şi saşi, mai ales copiii vor uita pînă la urmă şi să-şi facă cruce, şi e păcat!

(31 decembrie 1851, cu caractere cirilice).

*

Nr. cons. 327/864

Prea Cinstite Părinte Protopoape!

Din însemnarea mai jos se vede atît partea Prea Cinstiei Tale, cît şi a acelor parohi, cari pre anul acesta au de a primi un ajutoriu din mila împărătească, spre care sfîrşit se şi *aclud* aici şepte chitanţe cu aceea că fiecare să pună pre chitanţa sa timbrul cuviincios.

Fiindcă însă din toate părţile Eparhiei noastre am înţeles, că Părinţii Protopopi şi Preoţii noştri îngrijiţi pentru viitorul lor şi al familiilor lor, doresc să înfiinţeze o fundaţie; pentru aceea vrînd eu a înainta acest dor al preoţimei noastre propun Părinţilor Protopopi şi întregii noastre preoţimi, că oare n-ar fi cu scop ca spre *venitoriu* tot insul care se împărtăşeşte din ajutorul împărătesc să lase din partea sa cîte 1 fl. de la 10 fl. pre seama unei fundaţii care ar fi menită pentru ajutorinţa Protopopilor, Preoţilor şi a familiilor lor, şi să se administre la Epitropia diecezană, dar dreptul de dispoziţiune să rămînă pe lîngă Părinţii Protopopi administratori protopopeşti şi Preoţii noştri.

Deci provoc pre Prea Cinstia Ta ca în privinţa aceasta să te înţelegi cu preoţii competenţi şi să referezi despre părerea obştească ca cu prilegiul reîntoarcerii chitanţelor, cînd apoi sumele competente ţi se vor număra, ceea ce să fie cel mult pînă la 24 mai a. c. călind(arul) nostru. Sibiu 27 aprilie 1864.

Andrei
Episcop

Pentru Prea Sfinţia Ta despre 200 fl. v. a. iar pentru C. Părinţi cîte 70 fl. adecă: 1. Ioan Bobeşiu, Boiţa 2. Sava Popovici, Răşinari 3. Ioan Durdun, Sebeşu de Sus 4. Ioan Aron, Cornăţel 5. Stan Popovici din Sadu 6. I. Veştemean, Rîu Sadului.

(cu caractere latine). Particularităţi de limbă: *dein*=din; *diosu*=jos; *se aclud*= se anexează; *venitoriu*=viitor.

*

Nr. cons. 358/807

Prea Cinstite Părinte Protopoape!

Apropiindu-se timpul împărţirei milei anuale împărăteşti între preoţii noştri am aflat de bine a hotărî ca Preacinstia Ta să capeţi 200 fl. v. a. iar dintre preoţii tractuali 4 cîte 70 fl. v. a.

Deci poftesc pre Preacinstia Ta ca înţelegîndu-te cu preoţimea tractuală să îmi faceţi cunoscut pe preoţii aceia, pe cari îi veţi găsi cu cale, că pre acest an să se facă părtăşit acest ajutor împărătesc, şi a-i arăta încoace cu numele. Se înţelege de sine ca:

I. Precum în cei doi ani din urmă se va detrage din bani cîte 10 fl. de la sută pe seama fondului clerului nostru, care în doi ani după arătarea Eforiei arhidiecezane au crescut la suma de 5179 fl. 65 tr. v. a. de unde se vede că cu scăzămîntul din cei bani se lucra la Arhiepiscopia noastră, astfel încît numai să nu piarză nici un cruceriu, ci cît se poate să se înmulţească, că clerul nostru azi mîne să aibă folos de la această sfătuire arhierească;

II. Că eu datoriu fiind în conştiinţa mea să mă îngrijesc pentru religiozitatea şi moralitatea clerului nostru, aflu de lipsă a sfătui că preoţii cari se vor împărtăşi din mila susatinsă şi să procure Biblia din banii aceştia de la tipografia arhi-

diecezană, căci dacă Biblia la popoarele culte se află în casa fiecărui creştin, la noi cel puţin să se afle în casa fiecărui preot ca o custodie pentru religiozitatea şi moralitatea sa şi ca o fîntînă din care preotul să scoată învăţături pentru cultura şi moralul parohienilor săi. Să arăţi încoace şi aceea că acei preoţi vreau Biblia legată şi cari nelegată, ca direcţiunea tipografiei să poată pregăti Bibliile legate.[11]

Sibiu, 8 aprilie 1867.

Arhiepiscopul şi Mitropolitul
Andrei

(cu caractere latine)

*

Venerabil Scaun Protopopesc!

În anexa la acest raport cu profund respect cutez a înainta Extrasul din Conspectul elevilor şi elevelor obligaţi de a cerceta şcoala confesională în parohia gr. or. Porceşti pentru anul scolastic 1872/73.

Cauza celor ce nu pot cerceta şcoala este neexplicavera miseria — şi emigrarea a multor familii în România!

Cauza celora ce ar putea cerceta şcoala — şi nu o cercetează încă — este, că în toamna prezentă s-au bolnăvit mulţi elevi şi eleve de vărsat (bubat mărunt), mulţi au murit şi cari s-au curat sînt slăbiţi tare şi aşa vor cerceta şcoala la deplină restaurare.

Acestea cu profund respect aducîndu-le la cunoştinţa — mă subsemn

Al Vener. Sc. Protopopesc

ca cel mai plecat şi supus serv

Porceşti în noiembrie 1872.

Aron Necşia
învăţător

Vidi
Ioan Dragomir
Paroh şi director şcoală

Nr. 2/872/73

Din tabelul anexă se vede că în comună erau în anul şcolar 1872/73 un număr de 201 de copii înscrişi la şcoală (101 băieţi şi 100 fete). Dintre aceştia nu frecventau şcoala 144 (51 elevi şi 93 fete), deşi numai 71 (28 băieţi şi 43 fete) ar fi fost îndreptăţiţi să nu frecventeze; frecventau 57 (50 de băieţi şi 7 fete).

*

Nr. 1 şcol./1872/73

Venerabilului Scaun Protopresbiterial greco-ortodox al Tractului al II-lea al Sibiului şi ca Inspectorat şcolar tractual, în Sibiiu

Venerabil Scaun Protopresbiterial!

Relaţiunile cu şcoala noastră locală sunt triste! Am raportat despre atari şi anul expirat scolastic Venerabilului Scaun Protopresbiterial şi cu mîna dreaptă pe piept mărturisesc — cum că în urma admonărilor din partea acelui prealăudat — Oficiul comunal nu a satisfăcut nici cît e o cirtă pretenţiunilor şi lipselor şcoalei!

Am reclamat după — cel puţin — un scaun de şezut pentru învăţătoriu; — după table de părete cu litere tipărite şi litografate; după tăbliţe simple cu ani-

---

11 Şaguna tipărise la Sibiu Biblia în anii 1856—1858. Preţul ei era 20 fl., cum însuşi scrie (T. Bodogae: *Un capitol din istoria relaţiilor culturale sîrbo-române,* în „Mitrop. Ard." 1970, p. 538).

male, ambifii şi insecte dintre cele mai cunoscute la noi; după vre unul aparat din fizica şi geometria, cari sînt prea necesarii la învăţămîntul intuitiv şi pe cari metodul nou le reclama. — Dintre toate cele citate nu exista una în şcoală. Va să zică: învăţăm orbecînd!! Nu există în şcoală un portret — al Domnitoriului sau Mitropolitului nostru ca să poată şcolarii avea o închipuire şi despre astfel de lucruri!

În timpul lecţiunilor nu mă vizitează nimeni dintre cei competenţi. Odinioară s-a încheiat un înscris ca judele, casierul, oratorul şi casierul contribuţiunei pre lîngă directorele local scolastic să dee mîna de ajutoriu învăţătorului ca lacunele şcoalei şi lipsele să se aducă la îndeplinire — şi că jourstarele şi relaţiile şcoalei să înflorească şi progreseze din zi în zi. Dacă i-a văzut Muhamed, atunci i-am văzut şi eu în şcoală vizitînd-o sau — mă!

În multe rînduri şi la ocaziuni binevenite am jeluit ca umblătoarea pentru şcolari nu corespunde nici cît e negru sub unghe — cînd e sărbătoare bisericească şi noi în şcoală — nu cutezam a ieşi la umblătoare, căci mă văd oamenii din mijlocul bisericei. Ce e mai mult şi în superlativ — şcolarii nu au de a mai merge în umblătoare — căci (cu respect zis:) vin în şcoală întinaţi. Mi-ar trebui în toată ziua parfumării de 10 cr. ca mirosul cel rău şi stricăcios să se depărteze.

Ce se atinge apoi de salariul meu — îl accept tot cu ţîrîiala şi tot în urma cîtorva săptămîni de rugaţiuni şi rupturi de ghete. Eu cred că nici relaţiile şcoalei din Guşteriţa nu pot să fie mai micşorabile decît în Porceşti — în o comună a căror locuitori sînt majoritatea comersanţi. E un blam, o ruşine pentru şcoala noastră în faţa străinilor, dintre cari e posibil ca unii să o viziteze.

Şi apoi un învăţător în o aşa comună şi în astfel de jourstari — poate să şi împlinească datoria, nu-şi va pierde pacienţa şi perseverenţa, ba chiar voia şi curagiul! — apoi să nu fie absolut de teologie din Sibiu — ci de cea din — Tripstilur.

Ca să-mi impute oricine cum că nu ştiu eu insufla respect celor competenţi din loco — nu poate, deoarece nu sînt beţiv, cărţiaş, nu umblu noaptea haimana, mai nici ziua nu las odaia mea în orele libere — prin urmare nu sum cu oficiul nici cu particulari — prea familiar — sum de toţi respectat după caracterul meu. Eu declar cu respect că nu e altă cauză starii miserabile a relaţiunilor şcoalei noastre, decît numai orbirea şi tîmpirea ideilor sănătoase a celor competenţi din loco de „spirt", dară nu de „spirit".

Şcoala noastră respectiv relaţiile, jourstarile nu vor putea corespunde zisei străbunilor noştri *„mutantur tempora, mutamus et nos in illos"* pînă cînd prelonga *Directorele local nu va fi ales* şi un inspector local şcolar dintre cei mai oneşti „credincioşi, cu frica lui Dumnezeu şi să ştie carte. Respectivul ar trebui jurat antea Scaunului Protopresbiterial aducîndu-i-se aminte, că ce are să lucre ca şcoala să corespundă timpului prezent. Respectivul ar trebui decretat de inspector şcolar local ca mirean, cu Decret esmis din partea Senatului şcolar cu sigiliul respectiv prevăzut. Respectivului să i se dee din partea oficiului local ajutoriu, cînd necesitatea va reclama. Cele necesarii în şcoală şi la şcoala să se facă şi (să se) speseze din banii sfintei biserici, căci nu e săracă.

Acel mirean care ar corespunde chemării de inspector şcolar local, nu ar fi altul mai bun — ca *Ioan Buta Creţiu.* El ştia carte, e om regulat, curagios, insuflă respect altora, se bucură cînd aude bine despre şcoală şi se întristează la din contră!

Acestea le aduc cu cel mai profund respect la cunoştinţa Venerabilului Scaun Protopresbiterial şi ca Inspectorat şcolar tractual impunîndu-mi ca din partea legilor şi ordinaţiunilor scolastice, — subsemnîndu-mă

Al Venerab. Scaun Protopresbiterial ca cel mai supus şi umil serv

Aron Necşia
învăţător

Vidi:
Ioan Dragomir
Paroh şi director al şcolii

(cu caractere latine, scris de mînă. Primit la Sibiu la 20 nov. 1872).

Particularități de limbă: *admonări*=admonestări; *oratorul*=probabil preotul, cel care se roagă; *jourstările*=împrejurările sau situațiile zilnice; *vizitînd-o sau mă*=sau vizitîndu-mă; *umblătoarea*=W.C.-ul; *relațiile*=situațiile; *Tripstilur*=nume probabil inventat, vrînd să denumească o localitate fără școli, folosit ca metaforă, ironic; *cărțiaș*=jucător de cărți; *loco*=localitate; *prelonga*=pe lîngă; *antea*=înaintea; *esmis*=emis; *să speseze*=să cheltuiască; *impunîndu-mi*=obligîndu-mă; *absolut*=absolvent.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN ARDEAL FAȚĂ DE DICTATUL DE LA VIENA, REFLECTATĂ ÎN COLOANELE „TELEGRAFULUI ROMÂN"

(I)

În vara anului 1940, România se afla complet izolată pe plan internațional ca o consecință a ruperii echilibrului continental. Franța fusese înfrîntă de Germania, iar armatele engleze se retrăseseră din Europa, încît vechile relații și garanții ale acestor două state antirevizioniste față de țara noastră nu mai aveau cum să fie onorate.[1] La noua situație a României se adăuga și lipsa unor relații de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, abia în acel moment înțelegîndu-se clarviziunea eminentului om politic Nicolae Titulescu, care militase pentru o alianță cu U. R. S. S.[2] Încercarea dictaturii regale de a se apropia de Germania nazistă n-a avut sorți de izbîndă, deoarece al treilea Reich avea propriile sale interese și în același timp sprijinea politica revizionistă a Italiei, Ungariei și Bulgariei adversare ale României.

În urma ultimatumului sovietic din 27 iunie 1940, România a trebuit să cedeze Basarabia și Bucovina de Nord.[3] Tot la sfîrșitul lunii iunie, Ungaria horthystă și-a intensificat presiunile asupra României, în vederea anexării Ardealului, străvechi teritoriu românesc.

Datorită presiunilor exercitate de Germania la 16 august 1940 încep la Turnu Severin tratativele între România și Ungaria, ambele țări situîndu-se pe poziții ireconciliabile. Pe cînd delegația română preconiza unele schimburi de populații, cea maghiară susținea cedarea a 2/3 din Transilvania, negocierile încheindu-se fără nici un rezultat.[4]

La 23 august 1940, regele Carol al II-lea convoacă Consiliul de Coroană, în cadrul căruia Valer Pop, conducătorul delegației la tratativele de la Turnu Severin, a prezentat impasul la care se ajunsese între cele două state. Pe marginea celor expuse au luat cuvîntul: N. Iorga, C. Argetoianu, Alex. Vaida-Voevod, Victor Iamandi, Victor Antonescu și mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan. În acele momente dramatice pentru destinul patriei noastre, marele ierarh ardelean într-o alocuțiune memorabilă cere să nu se cedeze nici o palmă din glia strămoșească, chiar de-ar fi necesar să o apărăm cu armele, din care redăm un fragment: *„Țara românească nu poate trăi fără Ardeal și nu ne despărțim de el. Război? E posibil ca ungurii să ne declare, să se arunce chiar într-o aventură. Clasa lor conducătoare nu poate da îndărăt după propaganda făcută, deci să ne ascuțim armele. Organizarea armatei și ridicarea moralului nației înainte de toate... Sufletul nu poate fi zdrobit cu armele niciodată"*.[5]

Cum România nu ceda, iar Ungaria horthystă amenința cu declanșarea unei campanii militare, interveni Hitler ce dorea, deocamdată, pace în această zonă, întrucît după înfrîngerea Franței continua starea de război cu Anglia. La propunerea lui Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, și cu consimțămîntul Führerului se recurge la un „arbitraj", fiind invitată să participe și Italia fascistă. În prealabil, la 27 august 1940, Hitler a fixat noua graniță dintre România și Ungaria. De altminteri chiar Führerul recunoscuse nedreptatea săvîrșită față de România, declarînd: *„soluționarea problemei este deosebit de complicată, datorită faptului că unei pretenții teritoriale i se opune o revendicare etnografică cu siguranță incontestabilă*.[6] Prin fixarea noii granițe, pe de o parte, Hitler urmărea și un scop strategic, întrucît de lîngă Brașov pînă la zona petroliferă s-ar fi putut ajunge în cîteva ore cu unitățile motorizate, iar pe de altă parte, stăpînirea crestelor Car-

---

1 *Lucrețiu Pătrășcanu, Sub trei dictaturi*, București, 1970, p. 185—186.

2 *Ion M. Oprea, Nicolae Titulescu*, București, 1966, p. 350—354.

3 „Telegraful Român" nr. 29—30 din 14 iulie 1940.

4 *Ioan Scurtu, Viața politică din România de la Marea Unire din 1918 la revoluția de eliberare socială și națională din august 1944*, București, 1982, p. 231.

5 *A. Simion, Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972, p. 167.

6 *Ibidem*, p. 180.

paților răsăriteni constituia încă un aliniament în proiectata agresiune împotriva Uniunii Sovietice.

La 29 august 1940 este invitat la Viena ministrul de externe al României, M. Manoilescu, investit cu puteri depline, „la o convorbire asupra afacerii ungaro-române". Acolo, cei doi miniștri de externe, Ribbentrop și Ciano dau un ultimatum delegației române, cerînd să accepte arbitrajul, nu înainte de a fi recurs la amenințări. În urma recepționării celor preconizate la Viena, regele Carol al II-lea convoacă un Consiliu de Coroană în noaptea de 29—30 august.[7] În decursul discuțiilor dramatice, mitropolitul Nicolae Bălan are iarăși o atitudine intransigentă, spunînd între altele: *„Nici cînd nu mi-a fost mai limpede în conștiință dreptul nostru la Ardealul întreg ca astăzi, cînd ne este contestat ... Noi nu suntem produsul Trianonului: unitatea noastră politică se bazează pe faptul dăinuirii și pe dreptul existenței noastre ca națiune pe pămîntul acesta"*.[8] Punîndu-se la vot, douăzeci și unu au fost pentru acceptarea arbitrajului, iar zece participanți în frunte cu mitropolitul N. Bălan, I. C. I. Brătianu, I. Mihalache au fost împotrivă.[9] Aceeași poziție a adoptat mitropolitul N. Bălan și-n a doua ședință a Consiliului de Coroană din noaptea de 30—31 august 1940, cînd se știa concret ce parte se pierdea din Transilvania.

În fața forței și a șantajului, România, complet izolată pe plan extern, a fost nevoită să cedeze, în vederea salvării ființei sale naționale și a statului. *„În acest moment greu pentru destinele țării sale, poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, părăsit de toate puterile Europei. România a fost nevoită să accepte condițiile nedrepte ale dictatului de la Viena. Prin aceasta ea a fost lăsată la cheremul Germaniei, a fost aruncată de fapt în brațele forțelor hitleriste"*.[10]

Știrea că partea de nord-vest a Transilvaniei, în marea majoritate românească, a fost cedată Ungariei, a produs asupra maselor largi populare o adîncă indignare, în toată țara si-ndeosebi în Transilvania declanșîndu-se impresionante manifestații de protest îndreptate împotriva Dictatului nedrept de la Viena.[11] Prin acest dictat impus de J. von Ribbentrop și contele Ciano, România pierdea un teritoriu de peste 42.000 de kilometri pătrați, cu o populație românească de 1.304.898 suflete față de numai 968.371 maghiari și secui.[12] De altminteri, horthyștii nu se mulțumeau numai cu atît, ci așteptau momentul favorabil pentru cotropirea întregului Ardeal, așa după cum reiese dintr-o declarație a lui Horthy făcută la Oradea, în ziua de 6 septembrie: „... prin obținerea unei părți din Ardeal, s-a făcut un nou pas către înfăptuirea idealului propus".[13]

În urma Dictatului de la Viena situația românilor a devenit critică pe teritoriul cedat. Prigoana dezlănțuită asupra românilor de către armată, jandarmerie, poliție, gărzi urmărea un singur scop: acela de a-i determina pe români să se refugieze.[14] Cei ce nu voiau să părăsească Transilvania erau expulzați, îndeosebi intelectualii și-n mod special preoții. Însă anii ocupației horthyste, ca o consecință a Dictatului de la Viena, vor fi tratați în numerele următoare, pe baza mărturiilor și știrilor

7 *Ion Ardeleanu, Gheorghe Bodea, Mihai Fătu, Oliver Lustig, Mircea Mușat, Ludovic Vajda, Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României septembrie 1940—octombrie 1944*, București, 1985, p. 15—17.

8 *† NICOLAE, arhiepiscop și mitropolit, Mîntuiește Doamne poporul tău*, Sibiu, 1945, p. 1—2.

9 Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970, p. 411—415.

10 *Nicolae Ceaușescu, Partidul Comunist Român, continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, 1966, p. 47.

11 *A. Simion, Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, p. 9—10.

12 *Ioan N. Ciolan, Transilvania, ultima prigoană maghiară*, Roma, 1980 p. 9.

13 *Mihai Fătu, Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă 1940—1944*, București, 1985, p. 41.

14 *Dr. Gh. Zaharia, dr. L. Vajda (coordonatori), Gh. I. Bodea, dr. P. Bunta, dr. M. Covaci, L. Fodor, dr. A. Simion, dr. Gh. Tutui, Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, 1974, p. 56.

apărute în „Telegraful Român", organul Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal.

În acest articol-documentar ne-am propus să tratăm pe larg atitudinea mitropolitului Nicolae Bălan față de Dictatul de la Viena și lupta sa desfășurată pentru anularea lui, reflectată în coloanele „Telegrafului Român". Prin publicarea cuvîntărilor și pastoralelor sale se readuce în prim-plan activitatea sa politică progresistă din anii '40, activitate ignorată sau minimalizată pe nedrept. De exemplu, un prestigios cercetător cînd analizează Dictatul de la Viena, nu consemnează cu exactitate demnitatea sa bisericească, ca să nu mai spunem de nesocotirea discursurilor sale fulminante rostite în Consiliul de Coroană și după aceea.

În încheiere facem precizarea că am ținut seama de volumul mitropolitului Nicolae Bălan intitulat, *Mîntuiește Doamne poporul tău*, fiind ultima formă a articolelor tipărite în „Telegraful Român", oprindu-ne în 1943. Anul 1944 va fi publicat într-un număr viitor.

Mihai Sofronie

30 AUGUST 1940

„NU PRIMESC ARBITRAJUL"! [1]

I

Nici cînd nu mi-a fost mai limpede în conștiință dreptul nostru la Ardealul întreg ca astăzi, cînd ne este contestat.

Ne așteptam la o răfuială cu vecinii de la Apus, dar nu credeam că va veni în forma aceasta.

Am înțeles din vorbele Primului-Ministru că ni se ia în nume de rău, de către Germania politica externă pe care am făcut-o. Suntem socotiți vinovați și vrednici de a fi pedepsiți pentru ea.

Dar pe noi nimeni pe lume nu ne poate convinge să detestăm politica lui Brătianu și a Regelui Ferdinand, care ne-a creat unitatea națională. Ar însemna să detestăm momentul culminant al istoriei noastre. Iar aceasta nu o putem face.

Noi nu suntem produsul Trianonului: unitatea noastră politică se bazează pe faptul dăinuirii și pe dreptul existenței noastre ca națiune pe pămîntul acesta.

Un popor care nu e în stare a-și apăra ființa și patrimoniul național, nu este vrednic să trăiască.

Eu constat că politica germană față de noi se află în contrazicere cu ea însăși: pe de o parte se solidarizează cu dușmanii noștri ca să ne atace, dar — dacă primim arbitrajul — declară că ne vor apăra frontierele împotriva oricărui agresor.

După informațiunile ce ni s-au dat de către Primul-Ministru, criteriile arbitrajului sunt cu totul imprecise. Prin urmare, arbitrajul este un necunoscut. Eu nu pot să arunc soarta națiunii mele într-un necunoscut.

În consecință — NU PRIMESC ARBITRAJUL!

II

Pe cum astă dimineață am refuzat arbitrajul, fiindcă nu puteam să arunc soarta națiunii mele în necunoscut, astfel acum, după ce cunosc rezultatul lui, în numele meu, al clerului și poporului pe care-l păstoresc, declar că: *protestez cu demnitate și hotărîre împotriva nedreptății ce ni se face și vom lupta prin toate mijloacele pentru înlăturarea ei.*

---

1 București, Palatul Regal, 1940, August 30.

Declarația de sub punctul I a fost făcută în ședința Consiliului de Coroană din dimineața zilei aceleia, la orele 4; iar cea de sub punctul II, ca încheiere a ședinței de noapte, la orele 24, cînd Consiliul de Coroană a fost întrunit a doua oară, pentru a i se comunica hotărîrea arbitrilor de la Viena. Textul acestor declarații s-a păstrat în însemnările ce și le-a făcut dl. Prof. univ. Dr. Silviu Dragomir, membru al Consiliului de Coroană.

Biserica noastră va rămînea şi de aici înainte depozitara aspiraţiunilor integrale ale neamului. Nu trăim din abdicări. Ne trebuie o nouă înălţare a conştiinţei naţionale. Nu-mi pierd încrederea în viitorul neamului meu.

Mitropolitul Nicolae, *Mîntuieşte Doamne poporul tău*, Sibiu, 1945, p. 1—2.

Lîngă fiii Săi pînă în ultima clipă

I. P. S. Mitropolit Nicolae, purtat de dragostea părintească faţă de fiii Săi pe care urgia împrejurărilor i-a aruncat din nou în robia străină, n-a pregetat să-i viziteze pînă în ultimele clipe ale despărţirii lor de Patria mamă, întărindu-i şi mîngîindu-i. Duminică şi luni, 1—2 sept. a cercetat Clujul, Bistriţa, Dejul, Gherla, Becleanul cu regiunile lor, îndemnînd pe preoţi şi pe învăţători să rămînă la postul datoriei şi al onoarei lor şi întărind poporul cu nădejdea de mîne.

Miercuri în 4 sept. a vizitat a doua oară Clujul, iar vineri 6 sept. a vizitat Sfîntul Gheorghe şi regiunea săcuiască.

În urma îndemnurilor înţelepte şi încurajărilor Î. P. S. Sale, aproape toţi preoţii au rămas la locurile lor, lîngă inima poporului. Ca în tot trecutul nostru, tot preoţimea este aceea care rămîne în mijlocul furtunilor ca să sprijine şi să salveze sufletul neamului.

Bine ar fi fost să se fi luat dispoziţii să rămînă la posturile lor şi ceilalţi slujbaşi. O spunem aceasta cu toată înţelegerea ce o avem, ca oameni, pentru strîmtorarea sufletească în care se vor fi găsit bieţii oameni care au socotit că trebuie să se refugieze.

(„Telegraful Român", nr. 37—38 din 8 septembrie 1940).

NICOLAE,

din îndurarea lui Dumnezeu Arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia şi Sibiu şi Mitropolit al românilor ortodocşi din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş

Iubitului cler şi popor: Har şi milă de la Dumnezeu Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos.

„Toată certarea în vremea cea de faţă se pare că nu este de bucurie, ci de mîhnire; iar mai pe urmă roadă de pace a dreptăţii dă celor pedepsiţi într-însa".

Evrei 12, 11

Iubiţii mei fii sufleteşti!

O nouă durere şi mai cumplită a venit să ne sfîşie inima; jumătate din Ardealul nostru drag a fost rupt de la noi şi dat din nou pe seama asupritorilor noştri de veacuri. Pămîntul moşilor şi strămoşilor noştri, udat de lacrimile înaintaşilor şi stropit cu sîngele lor, pămîntul care ascunde în el oasele părinţilor noştri şi de care este legat sufletul nostru, va geme iar sub călcîiul străin şi un milion şi cîteva sute de mii de fraţi ai noştri vor purta din nou lanţurile grele şi umilirile de tot felul.

Lumina libertăţii şi a dreptăţii pentru care a fost frînt pe roată Horia şi au suferit chinurile cele mai înfricoşate nesfîrşitele rînduri de martiri ai neamului, s-a stins iar pentru atîţia din fraţii noştri care trebuie să înceapă de la capăt suferinţele înaintaşilor noştri.

Arbitrajul de la Viena a reînviat trecutul groaznic de jale şi de nedreptate pe meleagurile acestea care au văzut atîtea lacrimi şi au răsunat de atîta jale. Inima fraţilor noştri căzuţi în robie se închide iar sub zăbranic de durere, graiul lor nu va mai cunoaşte cuvînt de veselie, iar cîntecul lor va fi iarăşi numai doină tristă în care tînjeşte dorul după libertate.

În calitatea mea de Părinte sufletesc al Ardealului, ca Mitropolit al românilor ortodocşi am cerut atunci cînd a fost momentul, să nu se admită acest arbitraj, căci socoteam că nu se cuvine să lăsăm altora să decidă soarta noastră şi să mergem cu ochii închişi spre un necunoscut care ni-l pregătesc alţii. Iar după ce s-a cunoscut rezultatul arbitrajului, am protestat energic împotriva lui, împreună cu fratele meu din Blaj.

Astăzi cu toţii plîngem amara soartă ce aşteaptă pe fraţii noştri şi lacrimile noastre se amestecă cu ale lor în nesfîrşita noastră durere.

Dar ne vom şterge în curînd lacrimile bărbăteşte şi durerea adîncă din inimile noastre se va preface într-o încruntată voinţă de a pune mai curînd capăt nedreptăţii.

Pătimirea scumpilor noştri fraţi ne va îndîrji sufletele şi le va ridica puterile, încît odată şi odată nimic să nu mai poată sta în calea noastră, în calea dorului nostru pornit ca o vijelie să îmbrăţişeze pe fraţi.

Eu simt cum neamul nostru a început în mijlocul acestei încercări să se umple de o încredere şi de o viaţă de luptă cum nu le-a avut în cei din urmă douăzeci de ani. Vă văd, iubiţii mei fii, cu cîtă nădejde fierbinte alergaţi iar la Dumnezeu şi-i cereţi ajutorul şi cît de aproape simţiţi pe Dumnezeu în durerea Voastră. Un neam pe care nenorocirile îl înalţă, un neam care în mijlocul celei mai grele sîngerări aleargă la Dumnezeu şi se umple de încredere în El şi în viitorul său, acel neam păşeşte în chip sigur spre biruinţă.

Iubiţii mei, trimiţînd gîndul nostru de îmbărbătare şi dragostea noastră neţărmurită fraţilor noştri rămaşi să mănînce pînea amară a robiei, să nu uităm nici cînd să ne rugăm pentru eliberarea lor. Gîndurile noastre să se îndrepteze fără încetare către ei şi către Domnul puterilor care face minuni şi nu părăseşte pînă la sfîrşit pe cel drept. Toate puterile noastre de credinţă şi de muncă să slujească la pregătirea zilei izbăvitoare. Avem din nou un ideal naţional mare, un punct luminos care cheamă spre el toate energiile noastre, care ne absoarbe toate gîndurile şi străduniile. Sub forţa lui, sub lumina lui trebuie să crească, trebuie să se încordeze toate puterile fiinţei noastre româneşti. Să fim mai bărbaţi şi mai serioşi ca pînă acum, să domnească în fiinţa noastră mai mult voinţa bărbătească decît moliciunea plăcerilor, să fim mai credincioşi binelui obştesc al neamului, mai înfrăţiţi între noi, mai în stare de jertfă pentru Ţara noastră şi pentru aspiraţiunile neamului.

Inima noastră să bată numai pentru reîntregirea neamului şi mărirea lui. Întreg cuprinsul sufletului şi toate manifestaţiile noastre să fie puse, cu credinţă în Dumnezeu, la dispoziţia neamului. De vom face astfel, încercarea noastră de acum se va face izvor al bucuriei de mîine, al unei şi mai mari străluciri şi măriri a neamului nostru...

Ca Părintele sufletesc al poporului dreptcredincios din întreg Ardealul privesc cu inima zdrobită şi nemîngîiată cum o parte din fiii mei sufleteşti va avea să sufere de aici înainte o dominaţiune străină şi nu voi înceta să înalţ rugăciuni fierbinţi către Tatăl dreptăţii şi al milostivirilor să pună mai curînd capăt suferinţelor lor.

Doamne Dumnezeul nostru în Tine şi-au pus nădejdea părinţii noştri şi Tu i-ai mîngîiat şi ai risipit pe toţi asupritorii şi pe toţi vrăşmaşii lor. La Tine ne alipim şi noi cu încredere neclintită şi în puterea Ta ne bizuim ca în cetatea cea mai nebiruită. Pe Tine Te rugăm şi de la Tine aşteptăm să fii acoperămîntul neamului nostru împotriva armelor vrăjmaşe şi mîntuitorul lui din strîmtoarea şi din suferinţa în care se află.

Rugînd pe bunul Părinte ceresc să vă îmbărbăteze şi să vă umple cu puteri pururea înoite prin care să treceţi peste aceste zile grele şi să pregătiţi neamului un viitor mai bun, rămîn cu arhiereşti binecuvîntări.

Sibiu, la sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului din anul 1940

Al vostru al tuturor de tot binele voitor

(ss) NICOLAE

Arhiepiscop şi Mitropolit

(„Telegraful Român", nr. 37—38 din 8 septembrie 1940)

CUVÎNTAREA

I. P. S. Sale Mitropolitului NICOLAE la congresul anual al „Astrei" din 24 noiembrie 1940

Domnule Preşedinte,
Onorată Adunare Generală,

În grele vremuri ne-am întrunit noi astăzi aici. Bătrîna «Astra» a voit să-şi ţină adunarea generală din acest an aici în Sibiu pentru a lua, ca eroul mitic, contact cu pămîntul din care a răsărit, primind astfel noi puteri de viaţă, şi pentru a-şi limpezi problemele ce i se pun în faţa situaţiei de azi. Situaţia actuală este nespus de grea, dar cu toată greutatea ei trebuie să ne păstrăm curajul neştirbit, credinţa întreagă şi nezdruncinată, nădejdile treze şi neşovăitoare în reînfăptuirea deplină a idealului nostru naţional. (Aplauze puternice).

Oricît de mult s-ar cutremura pămîntul sub picioarele noastre, nu trebuie să ne clătinăm o clipă în credinţa noastră în marele ideal românesc. Suntem datori să ne îndrumăm toată viaţa noastră, toate gîndurile şi simţirile noastre spre o singură ţintă: hotarele care, — vai, n-am fost în stare să le apărăm, — să le vedem iarăşi întregite. (Aplauze prelungite).

Domnule Preşedinte, în cuvîntarea Domniei Voastre aţi formulat afirmaţia că «Astra» e obligată prin statute să nu facă politică. Interpretarea aceasta a statutelor poate să fie simpatică. Dar eu sub politică înţeleg, în mijlocul unei instituţii culturale ca aceasta, tot ce poate contribui la înălţarea unui popor şi la realizarea idealurilor lui. În sensul acesta noi şi în cadrul acestei instituţii prin orice gîndire şi simţire tindem la înfăptuirea idealului ce ne încălzeşte sufletele noastre. Un popor nu poate trăi din renunţări şi abdicări. (Sala întreagă aplaudă ridicată în picioare). Un popor trăieşte din afirmarea drepturilor sale imprescriptibile. Cu cît împrejurările s-ar arăta mai maştere, din mijlocul lor să strigăm cu toată puterea: Nu renunţăm şi nu vom renunţa niciodată la drepturile noastre, la moştenirea noastră strămoşească.

Noi nu vrem să facem nimănui dificultăţi. Dar nu e nici o dificultate pe care să o punem mai presus de revendicările noastre naţionale. Nimeni pe lume nu poate subordona altui interes ceea ce formează aspiraţiunea fundamentală a unui neam întreg.

Între mijloacele ducătoare la ţinta înfăptuirii idealului nostru naţional, am ales, ca cel mai cult, *cultura*. Tovărăşia noastră culturală «Astra», care a văzut vremuri grele, să strîngă, cu luminele şi cu curajul ei acumulat în curs de decenii aspre, în jurul vetrei sale pe toţi fiii neamului. Azi chemăm pe toţi românii să se întoarcă din împrăştierea lor la sînul acestei instituţii, să-şi înfrăţească gîndurile şi puterile, să lase tot ce i-a desbinat şi într-o solidaritate unanimă să păşească pe drumurile ei. Cultura e chemată să adîncească, să înalţe conştiinţa neamului, făcînd-o trează pînă la ultima colibă românească. Să ne întoarcem la o mai adîncă conştiinţă de noi înşine, de destinul nostru în lume şi de demnitatea noastră naţională. Nicicînd n-am avut o atît de mare nevoie de o refacere a forţelor sufleteşti ale naţiunii, ca azi. Încordîndu-ne puterile în această direcţie, suntem convinşi că peste voinţa noastră, închegată într-o hotărîre nezdruncinată, nu există forţă pe lume care să ne poată birui. Poţi să înfrîngi rezistenţe fizice, dar voinţa de a trăi a unui popor nu poate fi biruită cu nimic. Vorbesc în numele acelei sfinte instituţii căreia i s-a încredinţat spre propovăduire cuvîntul din cer: «Nu vă temeţi de cei ce pot ucide trupurile voastre, dar sufletele nu»!

S-a spus azi de la amvonul bisericii că mai înainte şi mai presus de orice un neam trăieşte prin sufletul său. Nu există neam care să fi verificat mai mult acest adevăr ca neamul nostru. Tot ne-au luat duşmanii şi asupritorii noştri: avutul, libertatea, viaţa. Sufletul însă nu l-au dat strămoşii. Şi prin el au biruit şi vom birui şi noi în viitor.

Să avem eroismul moral de a ne păstra neştirbită încrederea în forţele neamului. Să ne păstrăm întregi nădejdile în viitorul românismului.

În numele bisericii, a acelei instituții sfinte, care în toată bunăvremea s-a identificat cu soarta neamului nostru, fac mărturisirea și făgăduința sărbătorească de a sta cu toate puterile noastre în ajutorul „Astrei" și a țintelor ei; de a sta neclintiți cu rugăciunile noastre și ale întregii preoțimi pe lîngă aspirațiunile integrale ale neamului nostru.

Rog pe bunul Dumnezeu să-și coboare binecuvîntările sale asupra țării, a poporului nostru și asupra aspirațiunilor mari și sfinte ale lui.

Dumnezeu să ne ajute!

(Cuvîntarea I. P. S. Sale a fost întreruptă continuu de puternice și entuziaste aplauze și manifestații).

(„Telegraful Român", nr. 49 din 1 decembrie 1940)

CÎNTĂREȚUL PĂTIMIRII NOASTRE: OCTAVIAN GOGA *

Acum patru ani, mîna tainică a Providenței a curmat fulgerător firul vieții aceluia care a fost „poetul pătimirii noastre", aruncînd un neam întreg în jale și durere adîncă. Și astăzi inimile ne sunt cernite de pierderea lui Octavian Goga și nu ne putem cu nici un chip împăca cu gîndul că el nu se mai află printre noi, viu și clocotitor de simțire și de bogăție sufletească.

Țara întreagă „cu codrii verzi de brad și cu cîmpurile ei de mătasă", pe care le-a cîntat cu o dragoste transfigurată, îl plînge și astăzi, căci după pierderea ființei lui vii a urmat și pierderea temporară a pămîntului care-i adăpostește osemintele. Ardealul, a cărui jale și „lacrimi multe, multe" dinainte de 1918, adunate de el în versuri nepieritoare, au răscolit inimile și energiile pentru lupta decisivă de dezrobire, ar avea azi din nou lipsă de simțirea lui, ca să-i cînte lacrimile ce le varsă iarăși și să-i trîmbițeze aspirațiunile actuale de izbăvire.

Octavian Goga a fost, în zbuciumul său necurmat de poet și luptător, în personalitatea sa complexă după formele în care a luptat, dar unitară în aspirațiile, în viziunea, în darurile și durerile sale, strigătul puternic al unui neam care s-a săturat de robie și care e conștient de frumusețea și de originalitatea spiritualității sale. În geniul, în simțirea și în acțiunea lui Octavian Goga voința neamului s-a manifestat atît de imperativ și de total, încît l-a dominat cu desăvîrșire. Întreaga operă și activitate a lui Octavian Goga e izbucnirea etnicului nostru, care voia să trăiască, să simtă românește și să stăpînească pămîntul pe care spiritul lui și-a imprimat pecetea.

Românismul a fost tezaurul de simțire pe care l-a cîntat în poezia sa răscolitoare; măririi efective a românismului și-a închinat tot scrisul și toată acțiunea sa politică de după război. Iubirea de neam l-a absorbit integral; toate fibrele simțirii sale se mișcau exclusiv sub dogoarea acestei pasiuni. Dar neamul, el l-a văzut în adîncime, nu biologic sau într-o singură dimensiune. L-a văzut în adîncimile lui structurale de credință strămoșească. L-a văzut în jurul bisericii și în relație esențială cu cerul, așa cum e de fapt acest neam. Și l-a putut vedea așa datorită faptului că și-a trăit copilăria în casă de preot și în preajma sfîntă a bisericii. Viața pămîntească a nației e împletită în toată poezia lui cu elementul sacru bisericesc, iar naționalismul lui, ca sistem de gîndire și de acțiune politică, și l-a definit, mînat de înțelegerea autentică a sufletului românesc, cu atributul de creștin.

Acum, cînd viața lui pămîntească nu mai este între noi, după ce a ridicat în lumina eternă și strălucitoare a poeziei noi laturi ale sufletului românesc, după ce a îmbogățit inima generațiilor ce vor veni cu noi avînturi și le-a indicat noi culmi de mărire românească, din murmurul de recunoștință generală se înalță ca cel mai îndatorat glasul Ardealului, care mărturisește în fața celui care a luptat cu

* Alba Iulia 1942, iunie 7, la parastasul pentru Octavian Goga.

atîta izbîndă pentru închegarea lui în trupul Țării, că nu va suporta noua robire a uneia din cele două jumătăți ale sale și va lupta pentru libertate așa cum îi poruncește duhul lui Octavian Goga și tot exemplul vieții lui.

Ardealul se mărturisește în fața sufletului marelui său fiu ca unul și indivizibil, hotărît să înlăture stăpînirea nedreaptă care îi chinuiește o parte din ființa sa și să redea bucuria libertății pămîntului în care se află mormîntul lui. O spune aceasta în cetatea lui Mihai Viteazul, în care la 1 Decembrie 1918 s-a pronunțat irevocabil hotărîrea lui de-a trăi în unitate politică toți românii, pe pămîntul lor strămoșesc.

Octavian Goga, fidel misiunii sale pămîntești, a rămas și acum cu frații robiți. De acolo el ne cheamă să punem capăt pătimirii sale și a unei părți a neamului. Îi făgăduim solemn că îi vom asculta și împlini chemarea.

Iar Biserica Ardealului, prin ale cărei străduințe și mucenicii sufletului românesc al Ardealului a putut păstra și în vremuri vitrege legătura cu neamul întreg și nostalgia după Țara-mamă, cîntată la vreme de Octavian Goga, își îndreaptă către Tatăl ceresc rugăciunile sale, cerîndu-i să liniștească sufletul lui cu asigurarea ca noua pătimire nu va dura și să-l încununeze cu cununa dreptății pentru slujba curată și mare ce a adus-o spre binele neamului său.

(Mitropolitul Nicolae, *Mîntuiește Doamne poporul tău*, Sibiu, 1945, p. 95—97)

O CONTRADICȚIE DE ORDIN MORAL: ARBITRAJUL DE LA VIENA

— Fragmente * —

Ni s-a spus aici că guvernul a declarat caduc arbitrajul de la Viena, prin care a fost dată Ungariei Transilvania de Nord.

Dar noi nici un moment n-am considerat stînd pe picioare acel arbitraj, ci l-am ținut caduc prin el însuși.

Și este caduc prin el însuși fiindcă nici cei ce l-au primit, nici cei ce l-au dictat nu aveau dreptul să facă ceea ce au făcut.

Consiliul de Coroană de la București, care a primit arbitrajul n-avea căderea să-l primească, fiindcă Consiliul de Coroană n-a fost organ al națiunii române și nu reprezenta voința acesteia, ci a fost un instrument personal al fostului rege Carol II. Națiunea s-a pronunțat odată pentru totdeauna în Adunarea națională de la 1 Decembrie 1918, din Alba Iulia, pentru unirea Transilvaniei cu Regatul român și Consiliul de Coroană nu avea dreptul să se atingă de hotărîrea acelei memorabile adunări.

Dar nici cei care au pronunțat arbitrajul n-aveau îndreptățire la aceasta. Nu mă refer la motivele de ordin juridic care le contestă această îndreptățire și care toate sunt de partea noastră, ci — ca reprezentant al spiritualității — mă refer la motivele de ordin național-moral care le suprimă cu totul dreptul de-a fi pronunțat sentința arbitrajului. Avem de-a face cu două state din centrul Europei, Italia și Germania, care au luptat timp îndelungat și au adus jertfe pentru ca să-și realizeze unitatea lor politică-națională. Întreb deci: *Cu ce drept ni-au stricat-o pe a noastră?!* Iar dacă totuși au făcut-o, aceasta înseamnă că se găsesc prin fapta lor în contradicție cu o îndreptățită țintă spre care convergeau silințele istoriei lor mai recente. În numele conștiinței românești îmi iau dreptul să refuz această contradicție!

Ardealul nostru reprezintă o unitate atît de organică încît nici una din vicisitudinele prin care a trecut în zbuciumata sa istorie, nu l-a putut împărți. Dar nici

* Sibiu 1943, iulie 19, Din cuvîntarea rostită la conferința capilor autorităților din Ardeal, ce a avut loc la Prefectura județului Sibiu.

linia trasă prin sentința arbitrară de la Viena nu este o graniță, ci este o rană adîncă tăiată în organismul viu al națiunii române. Vom găsi noi însă atîta forță vitală ca să vindecăm această rană.

Dreptul nostru la Ardealul întreg se întemeiază pe faptul existenței noastre aproape bimilenare pe pămîntul lui. Şi-n partea care ne-a fost răpită noi suntem majoritatea băştinaşă care am împopulat-o şi am muncit-o în grele vremuri. Nu este putere pe lume care să ne facă să renunțăm vreo dată la ea!

În definitiv ce este acest război decît încăierarea între marile imperialisme ale lumii şi între revendicările lor. Atunci m-aş întreba: Ce căutăm noi în această încăierare? Noi nu vrem altceva decît ca să ni se recunoască ceea ce ni se cuvine, şi nu rîvnim la nimic din ceea ce este a altora. Situația aceasta ne impune o politică de conservare a neamului şi a tuturor forțelor lui. Să fim încrezători în dreptatea cauzei noastre şi în viitorul neamului nostru. Ca păstor sufletesc al Ardealului, din toate piepturile româneşti ale lui înalț către Cer rugăciunea:

Doamne strigat-am cătră Tine, auzi-ne!

(Mitropolitul Nicolae, *Mîntuieşte Doamne poporul tău*, Sibiu, 1945, p. 144—146)

DOCUMENTAR

TÎLCUL UNEI CIRCULARE DIN 1794 A PROTOP. SAVA POPOVICI

Sînt peste 60 de ani, de cînd prot. Emilian Cioran şi prof. Ioan Lupaş au pus în lumină activitatea cărturărească a celui mai cunoscut (din familia cu 5 generaţii de preoţi răşinăreni), a lui Sava Popovici, care a păstorit ca paroh, protopop şi consilier episcopesc între 1768—1808. Îşi făcuse ucenicia la Argeş şi Cozia, de unde a adus şi a copiat cu caligrafie minunată o mulţime de cărţi de natură istorică („Învăţăturile lui Neagoe Basarab", „Hronograful" de la facerea lumii etc.), religioasă şi teologică („Minunile Maicii Domnului", „Păşunea oilor cuvîntătoare sau Lemonarion", diferite predici etc.), didactic-populară („Alexandria", „Albinuşa", fragmente eshatologice) etc. Trăind în vremea răscoalei lui Horia şi a „Supplex"-ului era lucru natural ca el să fie conştient de vechimea poporului român şi de descendenţa lui daco-romană, de aceea chiar în predicile sale el deplînge „starea cea mai ticăloasă şi mai netrebnic socotită" la care a rămas „neamul nostru românesc faţă de celelalte". Încît nu-i mirare că între manuscrisele lui aflăm şi lucrări geografice şi juridice, cum este „Cartea legii la 7 Scaune Săseşti", iar faptul că, în urma unui lung proces, comuna Răşinari a obţinut în 1786 dreptul de „comună liberă regească" ieşind de sub pretenţiile de asuprire feudală ale patriciatului săsesc din Sibiu ne dă să înţelegem că Sava Popovici a fost un mare luptător pentru drepturile ţăranilor şi oierilor din satul său. Dar în 1794 el trimitea preoţilor din protopopiatul Sibiu următoarea circulară păstrată într-un „Protocol de porunci" din Arhiva Mitropolitană din Sibiu.

„Cucernici preoţi ai eparhiei noastre şi tuturor de obşte pravoslavnici creştini nouă iubiţi.

Fiindcă am primit o milostivă poruncă de la Preasfinţitul domnul arhiereu Gherasim Adamovici supt nr. 251, precum cu neplăcere am înţeles şi tocmai înaintea Înălţatului Craescul Gubernium încă s-au dovedit precum (că) unii preoţi şi călugări bitanci[1] din Ţara Rumânească *au început şi întracest Principat întru oile cuvîntătoarei noastre turme încredinţate a semăna neghină şi cu învăţăturile sale cele de către temeiul şi adevărul legii rătăcite* a nu lucra vinerea nimica *şi altele de acest fel pe norod, (şi) care fără de aceea ieste de tot lesne crezătoriu şi prost, în mai mare prostie şi orbire a-l aduce;*

Deci, fiindcă Prea luminatul (şi) Înălţatul Crăescul Gubernium atît la dregătoriile cele cătăneşti prin slăvitul ghinărariu-comanda, cît (şi) la cele politiceşti cuviincioase orînduele pentru împedecarea unor bitanci preoţi şi călugări ca aceştia a nu veni într-această ţară sau ori cum s-ar oblici[2] *pentru prinderea şi arătarea lor la tisturile*[3] *locurilor cele mai deaproape au binevoit a face, aşa şi Sfinţiilor Voastre să porunceşte că prin stîngacele acestea învăţături nu numai linişte(a) de obşte se tulbură, ce şi norodul spre deosebite rătăciri se aduce şi supt numele sfinţeniei prin numiţii bitanci se încelue,*[4] *întru asemănarea prea lăudatelor porunci gubernialiceşti atît însuş, cît şi prin Cucerniciile Voastre cu toată priveghierea şi*

1 bastard, nechemat (ung.).
2 prinde de veste (slav.).
3 slujbaşi, dregători (ung.).
4 înşela (ung.).

osărdia și râvna să fiți, pominirea râului acestuia învățînd pe oameni(i) voștri ca să dezbiace toată rătăcirea și orbirea, la care țin bitanci ca aceștea să meșteșu)-guesc a-i aeuce numai ca să poată a-i aduce cu înceluitura și să urmeze adevăratului înțeles a Sfintei Scripturi, Care Maica Biserică prin preoții săi învață și de vreme ce Sfînta Scriptură poruncește ca omul „întru sudoare să-și mînînce pînea sa", urmează aicea ca lucrul numai nu vinerea sau întralte zile care nu este sărbători legate, ci încă și aste porunci și așa dar cei ce șăd fără lucru ori vinerea ori într'alte zile, care nu sînt sărbători legate aceia păcătuesc și spre uni(i) leneși ca aceștea poruncește Înălțatul Crăescul Gubernium ca și prin domnii pămîntului și prin tisturile locurilor la lucru să-i mișcați. Iară de cumva pentru ținerea și împlinirea poruncilor aceștiia după datorie nu te vei sîrgui și cît mai puțin nu veți împlini porunca gobernicească și arhierească și vă voi oplici pentru canonirea și darea de sămă la Înălțatul Crăescul Gobernium și la Domnul Episcop vă voi arăta ca pe niște neascultători și împotrivitori poruncilor împărătești și arhierești.

Însă ca deplin să ne încredințați pre cum că cu adevărat s-au dat înainte și s-au publicăluit această poruncă înaintea norodului și dela fieștecare preot să dați iscălitură precum această poruncă ați primit și o ați scris în protocolul vostru și răspuns să-mi trimiteți cum această mai sus pomenită sau cetit înaintea norodului cînd și în ce zi, să aduceți la scaunul protopopesc în Rășinari.

Cu acestea cu toate rămîn al Cucerniciilor Voastre de bine voitoriu,

Sava Popovici

În Răș(inar) 10 sept. 1794 *protopop (al) Sibiului dela Rășinari*".

Această circulară a lui Sava Popovici se referă la stările sociale din Transilvania din preajma anilor 1800, cînd mijeau zorile economiei capitaliste și cînd mulțimea sărbătorilor respectate de români îi jenau atît pe guvernanții habsburgi, cît și pe feudalii cu întinse latifundii. Se știe că încă în 1627 mulțimea sărbătorilor ortodoxe nu era pe placul domnilor calvini. Acum, în veacul XVIII, între altele în anul 1730, pînă și sîrbii care se sprijineau pe „Privilegiile ilirice", erau totuși obligați să țină deodată cu romano-catolicii Crăciunul, Paștile și Rusaliile, la care în 1752 se adăuga și „Joia Verde" (festum Corporis Domini) [5] cu toate că ierarhii sîrbi au protestat. Întrucît în sec. XVIII cărțile bisericești pentru sîrbi erau aduse din Rusia, unde se prăznuiau (pe la 1769) nu mai puțin de 167 zile peste an, desigur că pentru regimul social de atunci era un lucru exagerat. De aceea, în acel an Maria Terezia reduce numărul lor cu 56, rămînînd în total 101, cum reiese din calendarele tipărite în 1771 în tipografia lui Kurzbeck.

În anul 1774 se mai desființează încă vreo cîteva, iar în 3 oct. 1786 numărul sărbătorilor „legate" se micșorează la 30, la care se adaugă 49 duminici „pentru a se mări, zice decretul, numărul zilelor de lucru și pentru a feri pe oameni de trîndăvie și beție".[6]

Pentru Biserica Ardeleană se scad încă 4 sărbători (în care sîrbii cinsteau sfinții lor naționali), așa că la 7 aug. 1786 cu numărul 8861 preoții români erau obligați să comunice „zilele legate" și cele „dezlegate", în acestea din urmă ei înșiși fiind obligați „să lucreze la cîmp și alte trebi ca să dea pildă bună".[7]

Să fi impresionat atît de mult pe călugării de peste munți reducerea numărului sărbătorilor (îndeosebi care vor fi căzut în zi de vineri) ori să fie vorba de prevederile din cărțile populare despre „Cele 12 vineri mari", din care se cunosc cîteva copii făcute tocmai în jurul datei respective (între 1773—1759) și care prevăd că „cine nu le va păzi, va avea de îndurat mînia dumnezeiască, iar cine le va păzi, va fi ferit de orice boală".[8]

Ori care ar fi fost pricina, Sava Popovici căuta motivări logice și teologice: preoții „să dezbrace poporul de toată rătăcirea și orbirea" pentru că „înțelesul adevărat al Sfintei Scripturi poruncește ca întru sudoare să-și mînînce (omul) pîinea sa".

Prof. *T. Bodogae*

5 „Mitrop. Ban", 1967, p. 129—30.
6 L. Mirkovici, *Heortologhia*, Beograd 1961, p. 20—25 (în l. sîrbă).
7 Il. Pușcariu, *Documente*, II, p. 165.
8 Cartojan, *Cărțile populare*, vol. II, ed. 1974, p. 223.

Însemnări, note, comentarii

PROBLEME ACTUALE DE BIOETICĂ ÎN ATENŢIA TEOLOGILOR CONTEMPORANI

Bioetica este cea mai nouă ramură de studiu a moralei. Ea s-a impus cu o adevărată impetuozitate atît în atenţia celor preocupaţi, în calitate de specialişti, de problemele vieţii contemporane, între care se află şi diverşi teologi, dar şi în opinia publică din diferite părţi ale lumii. Apariţia ei este determinată de imensele şi uimitoarele progrese pe care le-a înregistrat în ultimii 30 de ani cercetările medicale şi cele de biochimie, deschizînd noi şi suprinzătoare orizonturi în domeniul biologiei celulare şi moleculare. Avînd o orientare principală, cu preocupări situate la confluenţa dintre biologie şi morală, un cîmp propriu de investigaţie, precum şi o metodă de lucru adecvată, bioetica se afirmă într-un moment în care celelalte discipline care i-au mijlocit geneza nu mai sînt în măsură să răspundă presantelor întrebări ce se ridică din însuşi centrul existenţei omeneşti. Nu este cazul să schiţăm un istoric al acestui nou compartiment al studiului moralei, lucru pe care am putea să-l facem cu altă ocazie, dar se cuvine să punem în evidenţă, de la început, adevărul verificat în secolul nostru că numai sprijinindu-se pe un trainic fundament etic biologia se află indiscutabil în slujba vieţii. Ştiinţa modernă a medicinei umane însăşi s-a întemeiat şi s-a dezvoltat pe bogatul şi inepuizabilul fond moral al atîtor secole de civilizaţie europeană. Introducerea rasismului în biologie, prin eugenie, fapt precedat de alte crize anterioare, a produs o răsturnare în principiile de bază ale ştiinţelor vieţii, modificînd complet raportul dintre biologie şi etică. Aşa se face că înainte de război, chiar şi în unele ţări apusene care nu au aderat la fascism, problemele de etică din domeniul medicinei s-au redus la cîteva chestiuni foarte limitate, cum ar fi cea a avortului, a secretului profesional sau a folosirii stupefiantelor. După război, însă, lucrurile s-au schimbat. Pe lîngă faptul că cercetarea ştiinţifică a permis înfăptuirea unor realizări care pînă atunci păreau imposibile, amintirea nenorocirilor aduse de nazism a mişcat profund conştiinţa oamenilor de bună credinţă, iar o nouă legătură dintre biologie şi etică nu a întîrziat să apară.

Dintre chestiunile la ordinea zilei care au determinat înfiriparea preocupărilor de bioetică este suficient să amintim: progresul chirurgiei şi posibilităţile de transplanturi şi grefe; studiile făcute asupra structurii moleculei patrimoniului genetic, conducînd toate la un *engeneering* genetic; controlul fertilităţii, cercetările privitoare la „pilulă", constituind doar prima lui fază; controlul morţii, cu numeroase probleme, între care şi euthanasia, etc. Toate preocupările acestea, pe lîngă elanul ştiinţific care le-a generat, au ca resort lăuntric năzuinţa spre îmbunătăţirea vieţii omeneşti. De aceea şi asistăm la apariţia, după anul 1970, a centrelor de bioetică în diferite state cu tehnică genetică mai dezvoltată. Interesul pentru bioetică creşte şi mai mult în urma naşterii, la 25 iulie 1978, a primului copil rezultat dintr-o fecundaţie artificială, în eprubetă, eveniment ce a avut loc în Anglia, ca şi a naşterii altui copil la 24 februarie 1982, în Franţa, după acelaşi model experimental, operaţiune realizată de către Dr. René Frydman, profesor agregat la spitalul Antoine Beclère. E de notat faptul că tehnica fecundităţii artificiale „in vitro". la care ne referim, cumulează toate progresele ştiinţelor biologice amintite şi stimulează diverse preocupări de ordin moral. Aşa ne putem explica şi publicarea unor articole şi studii de teologie morală, axate pe subiecte de bioetică, precum şi apariţia centrelor de bioetică cu caracter confesional. Pe lîngă Universitatea Catolică din Louvain, bunăoară,

sub direcţia lui J. Fr. Malherbe, s-a înfiinţat Centrul de Studii bioetice, inaugurat la 3 aprilie 1984 de către cardinalul Dannieels.

Reacţia teologilor pe care a trezit-o cercetarea şi tehnica genetică consemnată ca atare în publicaţii şi exprimată în comunicări, fără să schiţeze atitudini confesionale bine definite şi fără să se prezinte într-un tot unitar, dimpotrivă, să fie chiar disparată, are totuşi meritul de a ne descoperi anumite luări de poziţie şi de a iniţia noi preocupări în studiul moralei creştine. Unele din aceste articole preced cu descrierea metodelor tehnice ale operaţiunii genetice respective, urmărind evaluarea datelor în perspectiva valorilor umane. Implicată în acest proces natural al naşterii copilului, tehnica despre care vorbim îl preface în unul artificial. Celulele genetice, unul patern în altul matern, fuzionează amîndouă într-o eprubetă, ca embrionul ce rezultă din împreunarea lor să fie reimplantat în mamă. Deşi se poate avea în vedere ca naşterea *„in vitro"* să fie înconjurată de toată discreţia, din respect deplin pentru părinţi şi copil, precum şi să aibă loc cu exclusivitate în afara oricărui aport al donatorilor externi, din acelaşi fel de motive, totuşi recurgerea la fecundaţia artificială de către soţi pune imediat numeroase probleme de ordin moral. Este justificată la om fecundaţia artificială ca atare? În caz afirmativ, în ce măsură? Pot fi socotiţi cei doi soţi stăpînii procreaţiei? Au ei dreptul să disocieze acest act de afectivitatea lui firească? Recoltarea celulei bărbăteşti nu este un fapt tot atît de blamabil ca şi masturbaţia? Poate să înlocuiască celula bărbătească, un fragment de natură, pe tată, care este persoană, iar celula femeiască pe mamă, care este de asemenea persoană, amîndouă celulele devenind independente? Nu i se acordă uterului un rol particular, scotîndu-l în afara relaţiei fireşti dintre cei doi soţi? Tot în legătură cu implicarea tehnicităţii în actul procreaţiei apare şi o altă categorie de întrebări. Ele privesc faptul că, pentru asigurarea succesului acestei dificile operaţiuni, sînt necesare mai multe perechi de celule, din care să apară mai mulţi embrioni, urmînd să se dezvolte simultan. De data aceasta întrebările ce se pun sînt, teologic vorbind, deosebit de grave. Care este situaţia celulei neutilizate, dar a embrionului? Nu este embrionul din momentul conceperii o persoană umană? Suprimarea unui embrion neutilizabil nu este un act identic cu acela a suprimării persoanei umane însăşi? Teologii ar putea să se oprească la aceste două categorii de întrebări pe care le pune bioetica actuală, excluzînd, aprioric, în temeiul învăţăturii creştine, a treia categorie de întrebări care are drept sursă situaţia fecundaţiei artificiale cu donatori din afara cuplului conjugal. Cu toate acestea, dată fiind tot gravitatea situaţiei, chiar şi atunci cînd ar fi vorba de „închirierea uterului" din partea unei femei, aceştia nu pot să nu formuleze, de pe poziţia în care se află, anumite constatări şi judecăţi de valoare. Ce înseamnă o familie cu mai mulţi taţi, mai multe mame şi în acelaşi timp, cu fraţi şi surori născuţi cu toţii „în eprubetă"? Aşa-zisa „mamă de substituţie" va refuza, oare, să se despartă de copilul pe care ea l-a născut? Ce se întîmplă în cazul în care un cuplu constată că copilul „comandat" nu corespunde celui „visat"? Cui revine răspunderea, tot în astfel de cazuri, pentru copii handicapaţi, deficienţele acestora rezultînd din procedeurile tehnice ale modului lor de naştere? Sînt toate probleme cu un vădit caracter familial şi social.

Pînă în prezent, puţine glasuri s-au ridicat pentru a condamna în mod categoric şi integral tehnica fecundaţiei *„in vitro"* la om. Reprezentînd oficial poziţia romano-catolică, Papa Pius al XII-lea s-a opus, acum vreo trei decenii în urmă, experienţelor de acest gen, iniţiate de Petrucii. În continuare, însă, situaţia din catolicism se pare că a evoluat, intervenind în acest sens personalităţi competente, cu o dublă pregătire, ştiinţifică şi teologică. Înfiinţarea în zilele noastre a centrelor de bioetică pe lîngă universităţile catolice e o dovadă oarecum că în principiu romano-catolicii nu se mai opun experienţei şi tehnicii genetice luate în ele însele. Teologi ca E. Boné, P. Verspieren, J. Étienne pot fi consideraţi ca specialişti în materie. Trecînd la teologii şi credincioşii protestanţi, se cuvine să remarcăm mai întîi pe Françoise Iris, doctor în medicină, autoare a unui articol cu titlul *„Cei prin care vine scandalul"*, publicată în revista Réforme, din Paris (martie 1982), cu un rechizitoriu aspru la adresa manipulării genetice. Declarînd scandaloasă însăşi tehnica fecundaţiei artificiale la om, ea consideră de-a dreptul primejdioasă această practică ce ar violenta natura, nesocotindu-se consecinţele de ordin moral care ar rezulta din acest fapt. De aceea, împreună cu orgoliul şi naivitatea specialiştilor în materie de biologie umană, condamnă şi intenţia viitorilor părinţi care îşi asumă riscul „de a fabrica" o fiinţă umană artificială, numai din dorinţa egoistă de a avea copii „din

sîngele lor". Desigur, ea nu se exprimă în numele întregului protestantism. Atitudinile teologilor protestanţi propriu-zişi trebuie avute şi ele în vedere. Am amintit-o însă pe Fr. Iris, fiind în consens cu cele afirmate de papa Pius al XII-lea. În teologia ortodoxă nu s-au ridicat, pînă în prezent, glasuri autorizate care să conteste orice valoare acestor experienţe genetice, arătînd, existenţa unei opoziţii între biologie şi morala creştină. Atitudinea pozitivă afirmată de către Oliver Clement, profesor de teologie morală la Institutul de Teologie Ortodoxă din Paris, în cadrul unei emisiuni difuzate de către France-Culture este atît de nuanţată încît corespunde atît adeziunii la elaborările ştiinţei cît şi la exigenţele etice.

În genere, bioetica de care sînt interesaţi teologii contemporani urmăreşte să pună în evidenţă conştiinţa valorii inestimabile a vieţii omeneşti sub toate aspectele sale, ca una din cele mai nobile cuceriri ale civilizaţiei noastre. În cazul de faţă, sterilitatea unui cuplu nu poate fi privită ca o deficienţă, de aceea toate eforturile ce se fac în scopul înlăturării ei nu pot fi decît binevenite. Dacă ne gîndim că ştiinţa şi tehnica umană de aici înainte dispune de un mijloc eficient pentru a depăşi o defecţiune naturală, cunoscîndu-se faptul că zece la sută din cupluri sînt sterile, ne putem da seama că e vorba de un rezultat medical remarcabil pe care îl înregistrează fecundaţia *„in vitro"*. Teologul protestant André Dumas se exprimă că avem de a face chiar cu o minune (*„Amandine, minune şi nebunie"*, art. în Rev. *Réforme*, 6 martie 1982). E. Bené, teolog romano-catolic amintit, nu consideră nici el acţiunea aceasta o faptă reprobabilă în sine (c. f. *Revista teologică din Louvain*, 1, 1985). Tot la fel şi O. Clement consideră că omul este dotat de Dumnezeu cu raţiune, de aceea este chiar dator să o utilizeze ori de cîte ori e nevoie (cf. art. *„Manipulările genetice — apelare perseverentă la misterul persoanei"*, în SOP, nr. 103, dec. 1985). În situaţia excepţională a sterilităţii unui cuplu, omul este aşadar îndreptăţit să facă uz de tehnica genetică, cu condiţia însă de a pune această ştiinţă în faţa misterului persoanei umane. În cazul în care ar interveni în intimitatea copilului un donator extern, misterul persoanei şi-ar pierde integritatea, descoperind că e vorba despre o gravă atingere a valorii morale.

Punctul critic al problemelor de bioetică, la care se referă în special teologii, îl constituie întrebarea dacă acei doi soţi sînt sau nu sînt ei stăpînii procreaţiei. În această privinţă, O. Clement, în perspectiva unei profunde gîndiri ortodoxe, face interesante constatări şi judecăţi de valoare. În raport cu părinţii, copilul nu este un simplu produs al lor, prin urmare nici embrionul. Din primul moment al concepţii, embrionul este o adevărată făptură umană, este o persoană. Intervenţia lui Dumnezeu în actul apariţiei lui în lume face din copil o fiinţă unică, care nu se poate dezvolta ca atare, nici chiar în starea embrionară, decît în spaţiul iubirii părinteşti. În înţelesul acesta din urmă, copilul este rodul întîlnirii dintre soţ şi soţie. În consecinţă, el trebuie să-şi înceapă existenţa în sînul mamei — soţiei, în mod excepţional prin „manipularea genetică". De aceea, nimeni nu are dreptul să disocieze procreaţia de afectivitatea căsătorială. La acest punct de vedere se alătură şi teologul protestant A. Dumas, arătînd că această disociere nu poate merge pînă la nesocotirea persoanei umane, în profitul unei experimentări asupra speciei animalului-om. Singurul lucru care ar justifica tehnicitatea în actul procreării, atît după O. Clement, cît şi după A. Dumas, nu ar fi decît dragostea dintre soţi. De fapt, zice O. Clement, sexualitatea nici nu există în sine, în afară de persoanele celor doi soţi, ci numai în relaţia care leagă aceste persoane, adică în iubire. Nici celulele din care se va forma embrionul, precizează O. Clement, nu au un sens al existenţei lor în ele însele, cu alte cuvinte nu sînt independente şi autonome. Celula bărbatului exprimă elanul dragostei unui soţ şi ea nu există pentru a fi conservată, ci, în afara oricărei masturbaţii, pentru a fi primită de soţie, a cărei prezenţă suscită acest elan. Într-un fel asemănător vede lucrurile şi J. Etienne, care foloseşte o terminologie romano-catolică de origine thomistă (cf. *„Revista teologică din Louvain*, unu, 1985). După acest teolog, natura umană fiind expresia voii lui Dumnezeu, are înscrisă în ea un plan divin, o înţelepciune creatoare şi proniatoare, care-i conferă o demnitate, făcînd-o liberă şi responsabilă. Altfel spus, orice „manipulare genetică", care izolează şi depersonalizează această natură, este contestabilă în sine. Oricine abuzează de natură se supune unor consecinţe grave, unor urmări neprevăzute, lucrînd împotriva umanităţii din sine şi din afară de sine. Unul şi acelaşi adevăr priveşte, deopotrivă, pe soţii care s-ar înstrăina de ei înşişi, ca şi pe „mama adoptivă", care nu ar face

altceva decît să-şi „închirieze uterul". Se înţelege că numai simplul fapt de a purta un făt în sîn presupune o deosebită intimitate cu el şi tot atîta dragoste fără de care o femeie este lipsită nu numai de un privilegiu, ci de însuşi sensul vieţii sale.

A spune despre embrion că este conceput ca o persoană umană, că apare ca o fiinţă liberă şi totodată ca una ce are nevoie de dragoste, cum face O .Clement, înseamnă a afirma că din clipa zămislirii lui este purtătorul acelei „substanţe" spirituale ce se numeşte suflet şi pe care l-a dobîndit prin intervenţia directă a lui Dumnezeu. Prin suflet orice existenţă umană are un preţ incalculabil, chiar dacă numai de o singură zi ar fi viaţa sa. Experienţa şi tehnica „manipulării genetice", am amintit mai înainte, pentru a-şi asigura succesul, are în prezent nevoie de mai mulţi embrioni, suprimîndu-i pe cei inutili pînă la urmă. Suprimarea embrionului inutil nu este un fapt identic cu suprimarea unui „suflet viu"? Ceea ce este cert pentru O. Clement este o problemă pentru E. Boné, care ezită să se pronunţe asupra momentului exact al „însufleţirii" embrionului. Se mulţumeşte să afirme că orice avort este un act negativ, un refuz al omului. În schimb, Fr. Iris, descriind chiar cu amănunte procedurile tehnice ale fecundaţiei artificiale, consideră că practica suprimării embrionilor inutili ar înjosi fiinţa umană însufleţită la nivelul unui animal pentru laborator.

Pînă în momentul de faţă, nici unul dintre teologii cunoscuţi nu a luat apărarea tehnicii geneticii în cazul folosirii aportului din afara cuplului conjugal. Consecinţele unei astfel de practici ar putea fi identice cu acelea ale eugeniei naziste, care a demonstrat la ce sinistre aberaţii poate duce tentativa promovării dirijate a „individualităţilor superioare". După A. Dumas, „minunea" se poate transforma în „nebunie". E vorba despre familia cu mulţi taţi şi multe mame şi care de fapt nu mai este familie. Copilul, precizează E. Boné nu este iubit şi respectat pentru el însuşi, ci devine un simplu obiect, respectiv un obiect de consum. Pentru Fr. Iris, scandaloasă este însăşi societatea occidentală, care glorifică menirea fabricării unor fiinţe umane — eprubete, în timp ce milioane de copii mor de foame.

Constatînd, în cele din urmă, că teologii din zilele noastre vin cu răspunsuri diferite la marile întrebări formulate de bioetică, deşi din afirmaţiile lor se conturează oarecare atitudine comună faţă de misterul persoanei, fiind toţi îngrijoraţi de primejdiile ce se pot ivi în viaţa omenească în urma „manipulării genetice", ne dăm seama că asupra temei pe care am schiţat-o va trebui să revenim, tratînd-o mai pe larg în perspectiva unei gîndiri teologice ortodoxe.

Pr. Prof. *Ilie Moldovan*

SCURTE ŞTIRI DIN DOMENIUL STUDIILOR PATRISTICE

1. *Cel de-al IV-lea colocviu internaţional de studii privitoare la Origen* a avut loc între 2—7 septembrie 1985 la universitatea din Innsbruck — Austria, cu care ocazie s-a comemorat împlinirea a 18 veacuri de la naşterea marelui scriitor alexandrin. Astfel de întruniri au loc la interval de patru ani. Primele trei s-au desfăşurat pe rînd la universităţile din Sorbona (Franţa), din Oxford (Anglia) şi din Bari (Italia). Cel de al V-lea se va ţine peste 4 ani la Boston (U.S.A.). Ca unul care a dat Bisericii creştine primele impulsuri de cercetare ştiinţifică a studiilor biblice, primele încercări de sistematizare doctrinară precum şi cele dintîi interpretări în domeniul literaturii filocalice, Origen continuă şi azi să pasioneze pe cercetătorii teologiei creştine. Amintim, în acest context, faptul că bine cunoscutul institut francez de editare a scrierilor patristice „Sources chrétiennes" a publicat nu mai puţin de 31 de volume cuprinzînd opere ale acestui genial scriitor alexandrin iar reeditarea recentă a volumului conţinînd „Omilii la Cartea Facerii" a deschis o adevărată pîrtie nouă în întreaga literatură creştină a primelor veacuri.

2. *Comemorarea a 1800 de ani de la apariţia scrierii „Împotriva ereziilor" compusă de Sfîntul Irineu al Lyonului* a avut loc în această veche capitală a Galiei. Cu acest prilej, în faţa arhiepiscopului Decourtray, echipele de cercetare recrutate atît din cadrul „Centrului Naţional de Cercetare Ştiinţifică" din Franţa, cît şi din Univer-

sitățile de Stat precum și din Facultățile Catolice au ținut să declare că „văd în Sfîntul Irineu patronul întregii lucrări desfășurate de Institutul patristic al „Izvoarelor creștine" (=Sources chrétiennes), în cadrul cărora s-au putut tipări nu numai cele 5 volume conținînd operele Sfîntului Irineu, ci peste 340 volume din domeniul literaturii vechi creștine. Amintim cu acest prilej că părintele Claude Mondésert, un mare prieten al teologiei românești, și care este unul din stîlpii de temelie ai marelui Institut lyonez, a fost ales recent președinte al Academiei de literatură și arte din Lyon, după ce ani de-a rîndul a condus ca director însuși Institutul „Sources chrétiennes".

3. Recent a încetat din viață la adînci bătrînețe fostul arhiepiscop al Patriarhatului ortodox rus din Belgia, cunoscutul teolog *Vasili Krivoșein*, care a fost (alături de Gh. Florovski, mort și el acum doi ani) poate cel mai profund cercetător rus din vremile noastre în domeniul studiilor patristice. Între lucrările mai cunoscute ale răposatului amintim cîteva studii în limba germană despre isihasm (îndeosebi despre Sf. Grigorie Palama) tipărite în limba germană încă din 1939, apoi ediția critică (text grec și traducere franceză) a „Catehezelor Sfîntului Simeon Noul Teolog" în 3 volume, publicat în „Sources chrétiennes" în 1963—1965. Regretatul ierarh a fost și un laborios activist pe linie ecumenistă, în care calitate a susținut fidelitatea Bisericii Ortodoxe față de tradiția trasată de Sfinții Părinți (de pildă în studiul privitor la „ecleziologia Sfîntului Vasile cel Mare" publicat în revista „Episkepsis" 1965 etc.). Între altele, arhiepiscopul Vasili nutrea o mare admirație față de mișcarea de reînviere duhovnicească inițiată de starețul Vasile de la Poiana Mărului, dascălul starețului Paisie de la Neamț.

Odihnească în pace!

Prof. *T. Bodogae*

Recenzii

Mitropolitul Nicolae Corneanu, STUDII PATRISTICE. ASPECTE DIN VECHEA LITERATURĂ CREȘTINĂ, Timișoara, 1984, 295 p.

An de an ne-a oferit Întîi Stătătorul Bisericii bănățene merinde duhovnicească gustoasă și de mult saț, începînd de la cărți de rugăciuni și de predici pînă la serii întregi de monografii și ediții critice de izvoare istorice privind trecutul vieții bisericești bănățene. De astă dată sîntem invitați să gustăm din însăși slova Înalt Prea Sfinției Sale, așa cum a fost ea formulată începînd din vremea studenției (prea puține date fiind adăugate în decursul anilor) de cîte ori a fost vorba de viața și operele Sfinților Părinți, domeniul preferat al lecturilor Înalt Prea Sfinției Sale.

În precuvîntarea cărții se spune pe bună dreptate că „așa cum nu poate fi omisă cunoașterea antichității, că este greco-romană sau de altă natură, la fel este de neconceput ignorarea perioadei imediat următoare, care pentru spațiul european constituie așa-numita „perioadă patristică". Și autorul continuă: „E ceea ce a pus în lumină recent, între alții, autorul unei antologii a gîndirii" de la începuturile patristice și pînă la Nicolaus Cusanus" (Octavian Nistor, Între antichitate și renaștere, Biblioteca pentru toți nr. 1187—1188, București, 1984) sau prefațatorul (Ion Ianoși) unui studiu mai mult decît interesant asupra „esteticii antichității tîrzii" aparținînd lui V. V. Bîcikov, (trad. Lucian Dragomirescu, Editura Meridiane 1984), pentru care „patristica timpurie reprezintă un capitol pe care nu-l va putea neglija un atent gospodar al valorilor umanității".

Iar „ca români — continuă Î. P. S. Sa — am avea motive suplimentare de natură să justifice necesitatea familiarizării cu scriitorii patristici, dat fiind că operele lor, tălmăcite încă din bună vreme, reprezintă unul din capitolele esențiale ale vechii noastre literaturi. Așa cum s-a arătat mai ales în ultimii ani, printre autorii patristici se găsesc și cîțiva străromâni, destul de vitregiți pînă acum, ale căror opere „au greutatea lor — mai mică sau mai mare — în determinarea fizionomiei spirituale a poporului român" (Ion Coja, Scriitori străromâni?, în revista Luceafărul, an XXIII, nr. 35 (957), sîmbătă, 30 august 1980, p. 6, cf. Artur Silvestri, Originile literaturii române, în rev. Săptămîna culturală a Capitalei, serie nouă, nr. 36 (717), vineri, 7 septembrie 1984, p. 3).

„Asemenea considerente, se subliniază mai departe, venind din partea unor persoane avizate și care demonstrează interesul general manifestat față de literatura patristică, mi-au întărit mai vechiul gînd de a aduna în volum cel puțin parte din studiile pe care din tinerețe le-am dedicat Sfinților Părinți și scriitorilor patristici. E vorba de articole publicate încă din primul an de studenție la fosta Facultate de Teologie din București sub impulsul eruditului profesor preotul Ioan I. Coman, pe teme desprinse din scrierile patristice. Cu nădejdea că nu mi se va interpreta drept lipsă de modestie, mărturisesc că aceste articole sînt doar o mică parte din strădaniile depuse în direcția studierii vechii literaturi creștine, din care am omis cercetările mai extinse dedicate analizării tratatului „Contra lui Cels", aparținînd genialului Origen, teza de doctorat în Teologie închinată Sfîntului Antonie cel Mare și începuturilor monahismului creștin precum și traducerea „Scării" Sfîntului Ioan Sinaitul însoțită de studii și comentarii. Numeroase alte articole pregătite să fie predate redacțiilor unor reviste de oarecînd își așteaptă răgazul spre a fi rotunjite și date la lumină."

Încheind aceste considerații, autorul a ținut să sublinieze cu modestie: „Din cele deci pe care am avut prea marea temeritate să le public, am adunat o parte în volum și văd acum lumina tiparului încă o dată. Atît conținutul cît și forma și notele bibliografice sînt cele originale, cu mici corecturi aduse stilului de odinioară prea adesea școlăresc și neîndemînatic — majoritatea articolelor au fost compuse în anii de studenție — sau cu unele completări ale aparatului critic reclamate de aparițiile mai recente în materie de patrologie... Mai mult decît sigur că astăzi aș întocmi altcum aproape fiecare din studiile ce intră în componența volumului de față. Ea reflectă însă starea de spirit a celui care luînd contact pentru prima dată cu scrisul Sfinților Părinți și autorilor patristici, s-a lăsat cuprins de sinceră admirație, la fel de impulsul împărtășirii și altora a marii descoperiri ce a făcut. Într-adevăr ceea ce găsește teologul în operele patristice nu poate fi egalat de nimic. Dar nu numai teologul, cum arătam, se poate îmbogăți din lectura scrierilor patristice. Fie ca paginile volumului ce apare acum să contribuie la stimularea gustului pentru frecventarea Sfinților Părinți și scriitorilor din perioada patristică."

Anume am ținut să reproducem pasajele privind motivele și chipul în care s-a ajuns la redactarea acestui volum dedicat preocupărilor patristice pentru că noi, care facem parte din „Biserica Sfinților Părinți" uităm prea adesea cuvîntul cald și ziditor al celor ce cu dragoste și cu credința neegalată ne-au lăsat și ne-au tălmăcit „cuvintele vieții de veci". Ce bine ar fi să ne păstrăm mereu vie emoția primei liturghii ori de cîte ori ne întîlnim cu graiul și cu gîndirea lor (și astfel de prilejuri ni le îmbie slujirea noastră la tot pasul) la care am fost chemați și să simțim de cîte ori liturghisim că „împreună cu noi slujesc" nu numai puterile cerești cele fără de trupuri, ci și toți părinții și scriitorii creștini care ne-au lăsat nu numai rînduielile sfintelor liturghii, ci au tras brazdă adîncă în ogorul vieții duhovnicești, pe care parcă nu-l mai știm prețui cum s-ar cădea. Din străfunduri de vremi „Didascalia celor 12 Apostoli" cerea slujitorilor altarului „să vegheze ca în timpul slujirii nimeni să nu vorbească, să nu doarmă, să nu rîdă, să nu-și facă semne".

„Cea mai mare parte din vreme o petreceți în preocupări lumești, spunea într-una din omiliile sale marele predicator popular, care a fost Origen, unii sînteți plecați la tîrguri, alții la alte afaceri, unul pe cîmp, altul la procese prin tribunale. Din cei care vin la Biserică unii pleacă îndată ce s-a citit Evanghelia, alții nu rămîn nici pînă la citirea ei."

Sau cum spunea Sfîntul Vasile în predica rostită „la vreme de foamete și de secetă": „cei mai mulți dintre bărbați sînteți preocupați mai mult de lucruri pămîntești, ba chiar și femeile ajung să slujească adeseori aceleași cîștiguri necurate. Puținii care rămîn cu noi parcă sînt amețiți și cască într-una, abia așteptînd sfîrșitul slujbei să plece."

Desigur că astfel de stări de lucruri nu sînt străine nici creștinilor de azi și mare parte de vină o avem și noi atunci cînd nu prețuim și mai cu căldură entuziasmul și experiența Sfinților Părinți. De aceea departe de a fi o „temeritate" chemarea pe care ne-o face publicarea volumului de față, credem, dimpotrivă, că reîntîlnirea cu gîndurile și frămîntările Sfinților Părinți pot da mai mult spor și iz duhovnicesc slujirii noastre preoțești.

Cît despre cuprinsul volumului care ni se îmbie, cele peste 40 de studii pe care le cuprinde au fost grupate în 6 capitole de cîte 6—7 studii fiecare. Titlurile lor sînt următoarele:

N-avem de gînd să rezumăm fiecare din studiile cuprinse în fiecare capitol. Semnalăm totuși cîte o afirmație mai grăitoare, lăsînd cititorului bucuria de a căuta el însuși.

Mai întîi, Părinţii ne sînt mereu actuali şi „tocmai pentru că au fost atît de ancoraţi în veacul în care au trăit, tocmai de aceea exercită ei şi azi — şi totdeauna — o profundă şi durabilă influenţă", se spune în studiul despre „importanţa scrierilor patristice" (p. 20).

În legătură cu „metoda de lucru a Sfinţilor Părinţi" se subliniază adevăruri etern valabile şi pentru slujitorul de azi şi de totdeauna atunci cînd se citează din cei doi Grigorie, de Nazianz şi de Nyssa cuvinte ca acestea: „buna rînduială pretinde să începem cu Dumnezeu şi cu El să sfîrşim atît cuvintele, cît şi orice fapte ale noastre", şi trebuie să începem tema cuvîntării luîndu-L pe Dumnezeu conducător şi călăuză" (p. 44). Şi aceasta pentru că — după cum observă Clement Alexandrinul, „cel mai mare bun pe care-l putem face noi oamenii este să chemăm pe om la mîntuire". De aceea şi „stilul scriitorilor patristici — ca şi predica oricărui slujitor conştient — trebuie să fie în primul rînd simplu, dar ziditor de suflete şi să nu folosească alte metode artificiale", aşa recomanda Fericitul Augustin (p. 54).

Bine documentate şi cu o tematică unitară se prezintă şi cele 6 studii din capitolul privitor la „scriitorii patristici şi gîndirea antică", în care se ilustrează cu bogate citaţii din Sfinţii Părinţi superioritatea creştinismului faţă de cugetarea filosofică de totdeauna. Subliniem îndeosebi contribuţiile majore aduse de autor atunci cînd traduce şi comentează cu mult duh scrierea polemică a lui Ermia Filosoful (p. 71—84) şi cînd prezintă cu deosebită căldură pe acel „episcop-filosof" care a fost Sinosie al Cirenei, care a putut spune între altele, şi minunatele cuvinte: „eu sînt cel care am nevoie de rugăciunile poporului" (p. 100).

Evocările cîtorva figuri de sfinţi, unele din ele destul de puţin cunoscute (Genesius, Casian, chiar „Împăratul Traian şi Sfîntul Traian) fac dovada unor profunde cunoştinţe din domeniul patristicei. Bine venite sînt precizările în legătură cu „Sfîntul Antonie cel Mare şi evlavia credincioşilor" iar bogăţia şi temeinicia informaţiei privitoare la Sfîntul Ioan cel Milostiv patriarhul Alexandriei (p. 127—143, 175—182) sînt de-a dreptul impresionante.

Tot atît de puţin cunoscute erau în literatura noastră teologică opera predicatorială a Sfîntului Ipolit, a Fericitului Augustin şi a lui Petru Hrisologul.

Dar adevărate perle adresate inimii creştine sînt studiile cuprinse în capitolul: „Din lirica patristică". Aici descoperim în persoana Î. P. S. Nicolae al Banatului nu numai un pasionat şi temeinic cunoscător al limbilor clasice greacă şi latină, ci în acelaşi timp şi un talentat versificator, care a reuşit să ne desfete sufleteşte prin redarea frumoasă a scrierilor unor poeţi creştini ca Ausonius, Sedulius, Casia Monahia, dar mai ales Sfîntul Ambrozie din care ni se prezintă în versificare românească trei din cele mai cunoscute imne ale marelui reformator al cultului creştin, care a fost episcopul Ambrozie al Milanului.

Ultima categorie de studii cuprinde „interpretări din scrierile patristice". Aici sînt prezentate cîteva aspecte (unele complet necunoscute la noi) privind „autoritatea episcopală după Sfîntul Ciprian", apostolul unităţii bisericeşti, apoi „problema sufletului la Arnobiu de Sica şi Lactanţiu", „Moartea ereticului Arie în lumina documentelor vremii", „Sfîntul Grigorie din Nazianz autor dramatic", „Chipul preotului adevărat după Fer. Ieronim", „Unirea ipostatică explicată de Leonţiu din Bizanţ", „Reguli de comportare într-o veche scriere patristică" (Isaac Sirul), şi „Elemente de estetică creştină".

Am lăsat la o parte cele două studii dedicate episcopului şi misionarului Ulfila, care au format şi obiectul unei comunicări speciale în cadrul Universităţii Humbold din Berlin la 27 mai 1970 şi prin care se aduce o preţioasă contribuţie la cunoaşterea mai temeinică a creştinismului de limbă latină adică străromână în care s-a format şi a activat cunoscutul misionar Ulfila care a tradus Biblia în limba goţilor.

Pentru toată această suculentă merinde sufletească pe care strălucitul nostru ierarh ne-a dăruit-o ţinem să-i aducem deosebite mulţumiri, invitînd cucernica preoţime şi pe ceilalţi iubitori de literatură patristică să guste din ea, căci de bună seamă că va fi de mult folos pentru fiecare. Aceasta cu atît mai mult cu cît traducerea operelor Sfinţilor Părinţi patronată de Prea Fericitul Patriarh Iustin ne îmbie şi mai mult să preţuim operele Sfinţilor Părinţi.

Pr. prof. *T. Bodogae*

D. Prodan, RĂSCOALA LUI HOREA, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1984.

La plinirea a 200 de ani de la Răscoala lui Horea, istoricul D. Prodan reeditează în două volume o nouă ediţie a cărţii cu acelaşi titlu „Răscoala lui Horea".

Volumul I, pe o întindere de peste 600 de pagini, în cuprinsul a patru capitole, prezintă în lumina documentelor evenimentele istoricei răscoale sociale, cum o numea undeva Mircea Eliade această răscoală a lui Horea.

După cele două prefeţe în care autorul îşi mărturiseşte ostenelile nu puţine pentru a aduna documente din diferite biblioteci şi arhive din ţară şi străinătate, prezintă cuprinsul cap. I cu titlul: „Geneza răscoalei" care capitol este divizat în mai multe subcapitole.

În acest capitol autorul încearcă o prezentare a stării de fapt din punct de vedere economic şi social în Transilvania acelor vremi.

Iată cum se prezentau după autor, bazat pe documente, aceste stări. Vorbind despre iobagi autorul scrie: „Ei se disting funciar etnic, avînd, începînd cu îmbrăcămintea şi sfîrşind cu credinţele, un complex propriu cu totul distinct de al celorlalte popoare. Se disting religios prin Ortodoxie, care s-a păstrat nealterată, necontaminată de alte religii", constituind o întreagă lume aparte, opusă acelora. Poporul român a fost angrenat în ea încît aici ortodoxie e sinonim cu român. Şi identitatea aceasta a devenit cu atît mai adevărată, încît în lipsa unui cler înalt sau a unui cler mai cultivat, Ortodoxia a coborît, s-a adîncit în masă... a intrat în componenţa spiritului său. S-a confundat cu etnicul românesc, a devenit lege românească. Român, lege românească sînt cele două noţiuni care întreţin, accentuează o conştiinţă românească, o conştiinţă de neam românesc, distinctivă de celelalte legi străine, celorlalte popoare de altă lege" (pag. 60).

Autorul apreciază contribuţia ortodoxiei la unitatea de neam. Totodată socoteşte reală contribuţia şi mişcarea călugărului Sofronie despre care scrie: „Mişcarea lui Sofronie a convins regimul că nu se mai poate merge exclusiv pe vechea linie a unirii, că trebuie recunoscute două confesiuni în frunte cu doi episcopi" (p. 64).

Mai departe prezentînd strînsa legătură dintre preot şi clasa de jos a iobagilor, autorul zice: „Preotul sătesc pe domenii nu e decît un Quasi iobag şi el înscris în urbari în principiu, cu scutiri de serviciile comune iobăgeşti, ce-i drept, dar scutiri veşnic discutabile, veşnic încălcate" (pag. 65). Autorul pune în gura lui Sofronie cuvinte ca acestea: „Acum staţi uniţi şi gătiţi-vă de război ca să izgonim Unirea şi iobăgia din ţară" (p. 66).

Chiar unul dintre conducătorii străini contele Leopold Clary prezintă feţele sinistre ale iobăgiei în cuvintele următoare: „Iobăgia căreia îi este supus aproape întreg poporul român, e o apăsătoare povară, care-i îmbîcseşte supusului aerul şi-i face nesuferită patria. Poporul român a îndurat mereu tratament inuman, a fost adus la disperare şi de la aceasta la emigrare... Casa mizeră care prea puţin apără de frig, îmbrăcămintea tot atît de mizeră, o femeie uscată de sărăcie, copii nevoiaşi, cîmpuri pe jumătate pustii, cămările goale, vite vlăguite sînt o privelişte de chin, nicidecum de speranţă în vreo schimbare a ororii vieţii" (p. 69).

În capitolul II, „Preludiul răscoalei", autorul pe baza documentelor susţine că începutul unor nădejdi mai bune ar fi constituit conscripţia militară, adică încorporarea la armată a iobagilor şi totodată scutirea lor de unele poveri ce le apăsa pe umerii obidiţi. Dar îndată stăpînirea şi-a dat seama că această înscriere şi înarmare a iobagilor ar fi primejdioasă pentru stat şi a urmat cercetările celor ce i-au îndemnat pe iobagi să se înscrie. „În Berghin din care s-au înscris şi saşii a fost bănuit preotul sas că el i-a îndemnat la înscriere. Bătrînii satului (saşi şi români) însă declară că nu au fost îndemnaţi de nici un chip şi de nimeni preotul nici n-a fost cu ei. S-au înscris după ce s-au înscris satele vecine, Hăpria, Straja, Ghirbom, Ohaba, Henig, Besinău" (p. 241).

Se spune mai departe că totuşi „Preoţii au multă autoritate în faţa poporului" (p. 272).

Capitolul III se preocupă de desfăşurarea răscoalei în Zarand, pe Mureş, Arad, Valea Streiului, Ţara Haţegului, Deva, Cîmpeni, Abrud, încît într-un timp

de cîteva luni tot Ardealul era sub stăpînirea răsculaţilor conduşi de Horea. Prezenţa masivă a armatei împăratului în Ardeal a zădărnicit planurile răsculaţilor şi însuşi Horea cu o parte din căpitanii săi a trebuit să se retragă în munţii plini de zăpadă în iarnă grea.

În capitolul IV şi ultimul din volumul I se caută o împăcare cu răsculaţii prin Baronul Mihail Brukenthal care „încredinţă această misiune cunoscutului Dr. Ioan Piuariu Molnar... ca pe unul care era cunoscut prin faima sa de tămăduitor de ochi, tămăduitor al săracilor şi chiar al celor din munţi" (p. 518).

Tot în acest capitol sînt prezentate recunoaşterile sincere ale ţăranilor de cele ce au săvîrşit, cerîndu-şi iertare, dar totodată motivîndu-şi fărădelegile prin greutăţile ce-i apăsau. Din gura lor s-au auzit cuvinte ca acestea: „Cerem cu lacrimi, în genunchi de la înălţatul împărat ca să ne ierte fărădelegile noastre, mai vîrtos pe noi ca pe nişte oameni plini de necazurile domnilor, de toate cele ce am făcut ne pare rău" (p. 519).

„În neliniştea aşteptării" este titlul unui subcapitol din ultimul capitol, nelinişte bazată pe neîncrederea ce o aveau ţăranii în conducerea vremii, nelinişte că doleanţele lor nu vor fi plinite.

Volumul II cuprinde mai multe capitole urmînd numerotaţia după primul volum. Astfel în capitolul V cu titlul „A doua fază a răscoalei" prezintă sosirea trupelor imperiale în Apuseni, întîlnirea lor cu răsculaţii, reprimarea răscoalei şi prinderea lui Horea şi Cloşca.

Capitolul VI — „Activitatea comisiei regale de investigaţie", e titlul care caută a prezenta încercările stăpînirii de a linişti pe răsculaţi sub înfăţişarea unei forme de judecată dreaptă prin ascultarea celor închişi. În faţa judecăţii stau faţă în faţă: pledoaria nobilimii şi plîngerile ţăranilor, desigur cu înclinarea balanţei dreptăţii în favoarea nobililor nu a ţăranilor.

În capitolul VII — prezenţa împăratului, a armatei, prinderea lui Crişan, recompensele date celor ce au ajutat la prinderea răsculaţilor.

Capitolul VIII — sancţiunile date prin condamnarea căpitanilor, purtarea lor pe Valea Mureşului, interogatoriul şi sentinţa de condamnare prin tragerea pe roată.

În acest capitol este redat şi testamentul lui Horea care „înainte de moarte au fost împărtăşiţi creştineşte, de preotul neunit Nicolae Raţ din Maierii Albei Iulii, care în prealabil le scrisese la amîndoi testamentul. În testamentul său Horea (Hora în text) Vasile sau Nicula Ursu se declară de 54 de ani. Soţia sa se numeşte Ilina. Cei doi feciori Ioan şi Luca pe unul îl declară de 14 ani, iar pe celălalt de 6 (Horea evident le scade vîrsta cel puţin lui Ioan care fusese căpitan în răscoală, desigur cu gîndul ca să-l apere de răspundere). Drept mărturisire despre răscoală ţine să-şi repete negaţia: „La alte cele nu ştie nimic". Înainte de toate lasă spre ştiinţă urmaşilor, posterităţii, numele celor ce l-au prins, nu fără să le dea şi creştinescul cuvînt de iertare, îi iartă din toată inima" (p. 491).

În capitolul IX — „Consecinţe", se prezintă consecinţele ce au urmat răscoalei. Însuşi împăratul şi-a dat seama de seriozitatea răscoalei şi a urmărilor ei. Autorul ţine să precizeze că: „În urma marelui eveniment, împăratul nu mai sta la îndoială nici în privinţa desfiinţării şerbiei, pe care o apărase în ţările creditare; ea trebuie făcută printr-o patentă care să se publice în toată ţara şi în toate limbile uzuale" (p. 583).

La faţa locului a fost trimis ca judecător contele Iankovici pentru a raporta situaţia împăratului.

Capitolul X şi ultimul poartă titlul: „Răsunetul răscoalei peste hotare". Răscoala lui Horea, vitejia şi executarea atît de inumană a avut răsunet în toate ţările Europei. „Împăratul însuşi se convinge că nu se absolvă de vină nici nobilimea. Originile răscoalei le vede fără echivoc în amploarea, asuprirea de neîndurat din partea domnilor pămînteşti" (p. 654).

Înainte de indicele de nume şi locuri autorul are un cuvînt de încheiere sub formă de concluzii scoţînd în evidenţă atît pe capii răscoalei care nu au putut fi oameni simpli cît şi răscoala şi urmările ei şi răsunetul ei peste hotare.

Autorul în privinţa documentelor foloseşte o metodă interesantă. După prezentarea documentelor, aduce oarecum părerea fantezistă populară la adresa

căpitanilor răscoalei și în cele din urmă trage o concluzie echilibrată referitor la evenimente.

Cartea este pînă în prezent o lucrare ce prezintă cu lux de amănunte, pe bază de documente, evenimentele, realistă, echilibrată, fapt pentru care rămîne de o mare valoare documentară și patriotică în același timp.

Pr. lect. *Ioan Mihălțan*

Florian Dudaș, CAZANIA LUI VARLAAM ÎN TRANSILVANIA, tipărită cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Teofil Herineanu Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, cu o Prefață de Prof. univ. dr. Virgil Cândea, Editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1983, 568 p.

Istoriografia și cercetările efectuate în trecutul nostru românesc au evidențiat cu pregnanță adevărul potrivit căruia cărțile noastre bisericești tipărite în ținuturile intra și extracarpatice nu au cunoscut frontierele artificiale și provizorii ale celor trei provincii românești, ele au circulat, au fost folosite de frații de sînge, de limbă și de aceeași credință care locuiau de o parte și de alta a Carpaților. Cărțile noastre de cult nu numai că au dat posibilitatea desfășurării în condiții optime a vieții liturgice în Biserica Ortodoxă Română, dar acestea au contribuit în mod hotărîtor la formarea și uniformizarea limbii noastre literare pe întregul ținut locuit de români.

Cercetătorul bihorean Florian Dudaș este cunoscut prin temeinicele sale lucrări privind istoria culturii românești prin cărțile vechi: Carte veche românească în Bihor, Oradea 1977; Contribuții privind cartea românească în epoca luminilor, Oradea 1979; Vechile tipărituri românești în bisericile Bihorului, Oradea 1979; Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei, Timișoara 1980; Zarandul. Chipuri și fapte din trecut, București 1981.

Prin admirabila lucrare „Cazania lui Varlaam în Transilvania" harnicul cercetător Florian Dudaș prezintă cititorului contemporan și pune în lumină fapte și adevăruri care au stat în așteptare sute de ani. În această carte ne prezintă un valoros crîmpei din realitățile de acum 350 de ani, adică „destinul istoric al unei cărți, anume a tîlcuirii românești a Evangheliei apărute la Iași în 1643" (Î. P. S. Teofil); această prezentare se înscrie perfect și întărește convingerea oricui asupra unității religioase, culturale și de limbă a neamului românesc.

Cartea este prezentată prin cuvinte elogioase de către Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil și este prefațată cu înaltă competență de către D-l Prof. univ dr. Virgil Cândea.

Florian Dudaș structurează materialul acestei cărți în două părți: partea I „Circulația Cazaniei lui Varlaam în Transilvania", p. 16—181 și partea a II-a „Catalogul exemplarelor Cazaniei lui Varlaam din Transilvania", p. 183—481.

Prima parte este un temeinic studiu, cu un bogat și riguros aparat critic, prezentînd din punct de vedere cultural și istoric Circulația Cazaniei lui Varlaam în Transilvania. Capitolul I al acestei părți prezintă mai întîi contextul cultural din Moldova în prima jumătate a secolului XVII, timpul domnitorului Vasile Lupu, apoi înfățișează activitatea cărturărească a Mitropolitului Varlaam al Moldovei. În următoarele 23 de pagini prezintă „Cazania lui Varlaam" sub cele trei dimensiuni definitorii pe care le are: carte de învățătură creștină, monument de limbă și literatură română și Cazania lui Varlaam ca operă de artă.

În capitolul II se prezintă sumar conținutul, valoarea și destinația cărții, apoi „călătoria în timp și spațiu românesc", peregrinarea ei în teritoriul românesc intracarpatic. Chiar din anul apariției 1643 au ajuns în Transilvania patru exemplare din Cazania lui Varlaam. De exemplu — în 14 martie 1643 diacul Mihalcea Durac a cumpărat direct de la Varlaam exemplarul de la Cusuiși-Bihor, pentru ca să-l ducă în părțile Bistriței la Orhei. Cazania lui Varlaam a avut „o circulație impresionantă în Transilvania", după însemnările marginale de pe exemplarele din Transilvania, autorul stabilind „călătoria și soarta" acestora. Este impresionant să se constate cum „... la intervale deseori scurte, un exemplar din cartea tipărită la Iași trece în Maramureș, de acolo în Țara Românească, pentru a ajunge din nou

în Moldova, dusă de călători, cărturari, monahi, păstori, simpli credincioşi, ne apare limpede faptul că între provinciile istorice ale pămîntului nostru nu a existat niciodată fruntarii spirituale" (Prof. dr. V. Cândea, Prefaţă, p. 12). Acestea toate constituie argumente forte pentru unitatea spirituală a românilor dintotdeauna şi de pretutindeni. În capitolul următor autorul prezintă „Cartea românească de învăţătura" a lui Varlaam ca un însemnat document al unităţii culturale a românilor care reflectă comunitatea de neam, de limbă şi credinţă românească dar şi ca document al continuităţii neîntrerupte a neamului românesc pe aceste plaiuri mioritice sfinţite de vrednicii noştri înaintaşi cu lacrimi şi sînge.

Partea a II-a a lucrării pe care o prezentăm este de fapt o exemplificare a titlului şi a primei părţi a lucrării. Ea înfăţişează „Catalogul exemplarelor Cazaniei lui Varlaam din Transilvania" (p. 182—480). Cele 354 de exemplare imprimate ale Cazaniei lui Varlaam sînt prezentate în ordinea alfabetică a localităţilor în care au fost cumpărate prima dată, iar copiile manuscrise ale acestei Cazanii, în număr de 42, sînt prezentate în ordinea lor cronologică. La marea majoritate a exemplarelor studiate arată locul unde se află astăzi, cine a scris despre exemplarul respectiv, însemnări marginale şi circulaţia cărţii.

După Bibliografia selectivă, Indicii de nume şi locuri lucrarea se încheie cu 61 de pagini cu ilustraţii cuprinzînd diferite exemplare ale Cazaniei lui Varlaam şi a manuscriselor sale din Transilvania.

*

Între „ctitorii de limbă şi cultură românească" (Î. P. S. Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului) marele cărturar şi mitropolit al Moldovei Varlaam ocupă un loc prioritar. Acest ierarh al Bisericii noastre datorită vastei sale culturi, şi în general pentru personalitatea sa proeminentă a fost propus pentru ocuparea scaunului de patriarh ecumenic. Numele Mitropolitului Varlaam al Moldovei rămîne definitiv înscris în istoria noastră prin întreitul său „dar" către toată seminţia românească şi creştinească: „Carte românească de învăţătură" (Iaşi 1643); „Şeapte taine a Besearecii" (Iaşi 1644) şi „Răspuns la catehismul calvinesc" (Iaşi 1645) ca şi prin cele două Sinoade organizate de el la Iaşi în anii 1642 şi 1645.

S-au păstrat menţiuni scrise — din anul 1628 — în legătură cu planul lui Varlaam de a tipări o carte de predici în limba română. Acestei valoroase cărţi autorul îi dăduse un titlu triumfal — ca niciodată pînă atunci în istoria noastră strămoşească: „CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂŢĂTURĂ LA DUMENECELE PRESTE AN ŞI LA PRAZNICE ÎMPĂRĂTEŞTI ŞI SVÂNŢI MARI. Cu zisa şi cu toată cheltuiala lui Vasilie Voevodul şi Domnul Ţării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită: din limba sloveneaseă pre limba romeniască de VARLAAM Mitropolitul de Ţara Moldovei, în tiparul domnesc în mănăstirea Trei Sveteli în Iaşi, de la Hs. 1643". Că însuşi titlul cărţii lui Varlaam era foarte frumos şi reprezenta o chintesenţă a simţirii şi cugetării româneşti din acea vreme este dovedit cu prisosinţă de faptul că însuşi Vasile Lupu, domnul Moldovei îşi publică în 1646 pravila sa cu acelaşi titlu: „Carte românească de învăţătură".

Cartea românească de învăţătură a lui Varlaam, care a primit în istoria culturii noastre şi titlul de „Cazania lui Varlaam", este cea dintîi scriere în limba română tipărită în Moldova. Această operă apare în istorie cu un mesaj naţional — căci se adresează către întregul neam românesc, dar această lucrare este „o carte de vocaţie nu numai naţională, ci şi universală" (Prof. V. Cândea, Prefaţă, p. 10—11).

„Carte românească de învăţătură..." a luminatului Mitropolit Varlaam al Moldovei este o adevărată perlă din activitatea învăţătorească a Bisericii Ortodoxe Române, ea este mai înainte de toate o carte de luminare şi zidire creştinească. Din prezentarea pe care Florian Dudaş o face „Cazaniei lui Varlaam" reiese limpede şi pregnant caracterul ei militant: căci ea a fortificat cu putere rezistenţa mucenicească a românilor din Transilvania în faţa prozelitismului calvin şi apoi catolic întreprins şi susţinut de principii şi autorităţile bisericeşti eterodoxe care stăpîneau în Transilvania.

Cartea de predici a lui Varlaam este împărţită în două părţi: prima compusă din 54 de predici „învăţături" începînd cu Duminicile Triodului, apoi ale Penticostarului şi cu cele 32 Duminici de după Rusalii se întinde pe 382 de file. Partea a doua cuprinde 21 de cazanii la sărbătorile împărăteşti şi la praznicele sfinţilor

mari. Potrivit cu afirmația lui Varlaam din „Cuvînt către cetitoriu": „Adunat-am din toți tîlcovnicii sventei Evanghelii dascăli Besearecii noastre" și în conformitate cu conținutul întru totul ortodox al predicilor această colecție de 75 de predici apare ca o reușită antologie predicatorială. Izvorul principal al Cazaniei lui Varlaam este Sf. Scriptură și operele Sfinților Părinți ai Bisericii creștine, așa se face că în aceste predici se întîlnesc pasaje întregi din lucrările Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Efrem Sirul, Sf. Epifanie ș. a.

„Cazania lui Varlaam în Transilvania" ne oferă posibilitatea să facem o apreciere obiectivă și temeinică asupra activității învățătorești ce se desfășura în Bis. din Transilvania. Dacă românii transilvăneni au rezistat secole de-a rîndul în fața prozelitismului eterodox aceasta se datorește în primul rînd vieții pilduitoare și predicii vii ortodoxe care a fost rostită și trăită de luminații și inimoșii ierarhi, protopopi, călugări, dar și de modeștii preoți de mir de la sate. Dacă numai din Cazania lui Varlaam au biruit vicisitudinile frămîntatei istorii transilvane și uzura celor aproape trei veacuri și jumătate și au ajuns pînă la noi 354 de exemplare tipărite și aproximativ 42 de copii manuscrise, din secolele XVII—XVIII, este limpede și convingător că Biserica Ortodoxă din Transilvania a fost foarte atentă și activă în propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc revelat.

Cei care o cumpărau sau o foloseau aveau conștiința valorii acestei Cazanii, căci se pot citi însemnări marginale ca acestea: „Este învățătură tuturor creștinilor și lumină a toate cărțile" și ea a fost procurată ca *„s-o propovăduie precum se cade, iar cu talantul (ce-l are) fiecare să sporească sămînța cuvîntului, să o înmulțească pre dînsa curat în toate duminicile peste an cînd va fi popor strîns și ca din o fîntînă adăpa să se răcorească"* (p. 12).

Pe un număr impresionant, de-a dreptul covîrșitor, din această Cazanie a lui Varlaam semnează slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, care consemnează rostul ei primar și fundamental adică învățătura și legea neamului românesc. „Socotim — scrie autorul — că n-a fost ierarh al Bisericii române care să nu fi citit, care să nu fi propovăduit neamului Cazania mitropolitului Varlaam" p. 138.

Dar ca să ne convingem și mai bine de valoarea doctrinară, omiletică și lingvistică a „darului" făcut de Varlaam seminției românești, cît au fost de potrivite aceste predici sufletului românesc și ce a însemnat această „Cazanie" în istoria propovăduirii noastre este oportun să adăugăm că acest monument al propovăduirii românești „Carte de învățătură..." a lui Varlaam a constituit baza următoarelor tipărituri: Cazania de la Mănăstirea Dealu — 1644; Chiriacodromionul sau Evanghelia învățătoare de la Bălgrad — 1699; Chiriacodromionul de la București — 1732; Cazania de la Rîmnic — 1748; Cazania de la București — 1765; Cazania a doua de la București — 1768; Cazania de la Rîmnic — 1781; Cazania a treia de la Rîmnic — 1792; Cazania de la Buzău — 1834; Cazania de la Sibiu — 1850; Cazania de la București — 1858; Cazania lui Varlaam, ediție școlară, București 1898; Cazania de la București — 1898; Cazania lui Varlaam, București 1903; Cazania de la București — 1911.

Cercetătorul bihorean Florian Dudaș a evidențiat și semnificația pedagogică importantă (p. 46) pe care a avut-o Cazania lui Varlaam, prin valorile etice afirmate de marele Varlaam, în contextul epocii, prin învățăturile morale propuse întregului neam românesc. Deci, cartea de predici a lui Varlaam a însemnat o substanțială și eficientă contribuție în opera de educare a neamului nostru, de altfel ca toate cărțile de predici și întreaga activitate învățătorească făcută de Biserica noastră strămoșească.

Cartea lui Florian Dudaș este și reprezintă în istoria culturii românești „un omagiu marelui ctitor al limbii noastre literare, care a fost Varlaam mitropolitul, un omagiu frumuseții sufletești a țăranului român din cea mai apăsată parte a țării într-un trecut multisecular — Transilvania — dar, mai presus de toate această carte este o nouă treaptă spre înțelegerea unității spirituale dintotdeauna a neamului românesc" (Prof. Dr. V. Cândea).

„Cazania lui Varlaam în Transilvania" vine să confirme — cu puterea pe care o au argumentele fapte — că legăturile între românii de pe cele două versante ale Carpaților au fost legături ca între adevărații frați de „cuget și simțire românească", de limbă și de „lege românească".

Pr. Asist. *Nicolae Dura*

TIPARUL
TIPOGRAFIEI EPARHIALE
S I B I U

DIN VIAȚA PATRIEI

VETRE STRĂVECHI DE SPIRITUALITATE ROMÂNEASCĂ

MĂRTURII DIN TRECUTUL ZBUCIUMAT AL TRANSILVANIEI

DOCUMENTAR

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

RECENZII